پښتو بدلمیچ

(پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)

Ketabton.com

لیکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې مې ستا پر لور څلور شوې
څلور اته شوې اته شپاړس شوې مې نه

پو هاند دوکتور م. ا. زيار

د ژبپوهنې په رڼا کې:

پښتو بدلمېچ- يا:
پښتو شعر څنګه جوړېږي؟
{څپيز- څجيز}

The Pashto Poetics
on the basis of its phonetics
(Tonic-Syllab)

)دکتاب پر بېخ يا کونه(پو هاند زيار: پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

هغو شاعرانو ته يې ډالۍ کوم
چې د شعر پر ازادۍ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي پوهه:

لیکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

کتاب: پښتو بدلمېچ

خپرندوی: دانش خپرندویه ټولنه

دویم چاپ: ۱۳۸۹ل/ ۲۰۱۰ز

)لومړی چاپ: ۱۳۶۹/ ۱۹۹۰(

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

اوډ: حاجي محمد عمرخېل

انټرنیټ خپروونکی: اجمل اکبري

د چاپ ربښتې له لیکوال او خپرنوال سره خوندي دي،

بې اخځ ښوونې ترې د ګټنې اجازه نشته!

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک — مخګڼه

سرلیک	مخګڼه
یادښت	۸
سریزه: پښتو شعرپوهه او غرپوهه سره نه شلېدونکې دي	۹
۱- څپرکی: پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی	۱۷
۲- څپرکی: په خپله جوله کې د پښتو شعر د سیالۍ هڅه	۳۹
۳- څپرکی:)څپېز- خڅېز (وزن د پښتوشعر آر او بنسټیز رغنده توک	۴۵
- څپه-خج-تون- غونډ	۷۳-۴۷
-مسره)۲-۵۲څپېزه (-ماته مسره	۷۶-۷۵
- څپېز کمی زیاتی	۸۰
۴- څپرکی: پښبله)قافیه (او پښبلیز آرونه او ویارونه	۸۲
آره او ناآره، همجولیزې، غبرګې، د برپښبلیزې، ردیف	۹۰-۸۵
دویمه برخه: پښبلیز ویارونه ارکان، روي، لړونج	۱۰۴-۹۳
۵- څپرکی: د شعر پېنځګوني رغنده توکونه	۱۰۶
ژبه، تول، تول شمېره)د پښتو وزنونو کچه (۱۰۶ - ۱۱۹	
واند ، نبغ و پروت، ولوله، اند ، تړاو ، پروت و نبغ خیال ۱۲۹-	۱۴۸
۶-څپرکی:ژب- ښکلاییز اړخ	۱۵۰
۱ (ژبه د شعر بهرنۍ جوله- پټ توان او بډایه وییپانګه	۱۵۵-۱۵۱
۲ (ښکلاییز یا بدیعي توکي: مجاز ، همغږیزې ۱۲۱-۱۲۹	
	۱۶۲
ذهني انځورونه او ښلګې، تېرمهالې)وګړنۍ او کلاسیکې (	۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسمهالي)پښېلیزي ، ازادي، سپیني (۱۷۹
تلمیح، سېمبول، اسطوره، پرادوکسي ۲۱۲-۲۲۹
حسن تعلیل، مدعا مثل، کونترست، تمثیل ۲۳۱-۲۴۲
شعري ترڅگونه، مرکب تشبیهات، جاجونه)مفاهیم (۲۵۳-۲۵۸
۷- څپرکی: د وګړني یا ګړني پښتو شعر رغښت ۲۶۲
لومړی یا آره، بېنومه برخه ۲۶۵
لنډۍ، ترنګتوک، کارونځایونه ۲۶۷-۲۷۱
سروکی ۲۷۳
د وګړني شعر نیمځرګنده او ځرګنده برخه ۲۸۱-۲۸۲
۸- څپرکی: د دېواني یا لیکني پښتو شعر جولیز رغښت ۲۸۵

له کلاسیکه ترنوي غزله ۳۰۷
۹- څپرکی: اوسنی ازاد پښتو شعر دخپل ازاد وګړني او بیا
دېواني-لیکني بشپړتیایي بڼه
نیم ازاد شعرونه، ازاد کالبونه او مونډي شعرونه ۳۲۳-۳۲۷

هایکو ۳۴۱
بشپړ ازاد شعرونه ۳۳۴
انځوریز او نامانیز شعرونه ۳۶۷- ۳۶۹
۱۰ - څپرکی: په پښتو شعر کې ښویېدني او تېروتني ۳۷۰

زخه ۳۷۱
ځپیز-ځجیز، ونج، بېتولي، تتوالی، نابري پښېلي ۳۸۰-۳۷۸
تکرار او کرغېړنتیا ۳۸۷
ژبنی تېروتني، نا اوډي، ناکره وینګ، مانیز اړېیچ ۴۰۰- ۴۱۳
ټکرتوارد ، تضمین، ټکرکه ژباړه؟ اقتفاکه غلا؟ ۴۱۷-۴۲۴
غلا ، له ځانه غلا ، له ځانه غلا)د ښځمنو په ګټه ! (۴۲۵-۴۲۸

۱۱- څپرکی: سپین شعرونه ۴۳۰
۱۲- څپرکی: ناپییلي شعرونه ۴۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- ثپرکی: پر))کره لیکنی پښتو ((د شاعر لاسبری	۴۵۲
لیکدودي ستونزې	۴۲۱
	۴۴۸
لنډیزونه)ترخیمونه(	۴۶۷
وییپانګه	۴۷۸
اخځلیک	۵۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادښت

استاد زیار د یوه ژبپوهاند ، ادبپوهاند او د څه له پاسه نیمې پېړۍ شعر و شاعرۍ او لیکوالۍ له مخینې سره تر اوږدو ازمېینو ، څېړنو او پلټنو وروسته دې پایلې ته رسېدلی چې د هرې ژبې او بیا پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکی تړاو لري. په دې ډول د یوې تولیزې)موزونې (وینا په توګه د پښتو شعر رغښت څپيز- خجيز)سپلابو تونیک syllabic & tonic(دی چې استاد یې د لومړي ځل لپاره د یوه سېستم په توګه له)و (ګړنيو ، لیکنیو او دېواني (ډولونو څخه د اړوندو دویونو)قواعدو (پر رااېستنه، او ورسره ورسره د نویو ازادو شعري ځېلونو او ډلبندیو پر وړاندېینه بری موندلی دی.

دانش خپرندویه ټولنه ویاړي چې دغه دویمه غځېدلې اولا کره شوې کتابي بڼه یې د پوهنتوني زده کړیانو ترځنګ د پښتو ژبې او ادب د نومهالې نړیوالې سیالۍ د ګردو بهیروالو او مینه والو مخې ته ږدي. هیله من یو چې ښاغلې او اغلې لوستونکې، په تېره ځانګیز کره کتونکي به یې په اړه زموږ له لارې خپلې اښتنې پوښتنې او لید توګې له لیکوال سره شریکې کړي او په دې ډول به یې د دربیم چاپ لپاره په لا بشپړوالي او کره والي کې رغنده او کارنده ونډه واخلي

استاد زیار ته د لا زیاتو علمي بریاوو په هیله روغ او اوږد ژوند غواړو !

دانش خپرندویه ټولنه- پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې دي

بندو بست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګنهٔ، شعر د پښتو وو کله سیال !
)خوشال(

عربي وزن یا بحر پښتو تول یاهم تول و تال، اروپايي rhythm د یوه))مخیٌله موزون کلام ((په توګه د شعر د ودانۍ آره او بنسټیزه اړانه رغوي او پر وړاندې یې پښېله)قافیه(او بیالړ)ردیف(له برسېرنو توکو څخه شمېرل کېږي. دا چې د پېړیو په بهیر کې د شعر پر پاسنۍ تولۍ یا مقوله د))مقفی((توک ورسرباري شوی او))مخٌیله موزون او مقفی کلام((بلل شوی دی، دا دی، له نوي ازاد څپل سره دغه توک یوځل بیا تاریخ ته سپارل کېږي او بیا له))سپین((او))ناپېیلي((هغه سره یې تړلی تر))مخیٌله کلام((پورې لنډون مومي.
لیکوال دا لیدتوګه چې د))مخیٌله موزون کلام((په توګه پښتو شعر، په نورو ټکو ، شعرپوهه او غږپوهه)poetics& phonetics(سره یو له بله نه شلېدونکې تړاو لري او په دې ډول د پښتو شعر رغښت څپیز- څجیز)سپلابو تونیک syllabic& tonic(دی، له ښایسته ډېر مهاله راخپله کړې وه. د ژبپوهنې او ادبپوهنې د شاګرد او بیا ښوونکي په توګه له نیمې پېړۍ راهیسې په دې هڅه او تلوسه کې وم چې د نوې پښتو ژبپوهنې د دودونې په لړ کې د پښتو پښویې)ګرامر(، وییپوهنې، کره لیکلارې، پښتو تاریخ..ترڅنګ د پښتو بدلمیچ)پښتو شعر څنګه جوړېږي؟(یو بنسټ هومره هم کښېنولای شم او په پای کې د نورو غونډې د دغې سکالو دودیزه کمبله هم را ونغاړم.

له لوړو ځانګیزو زده کړو څخه له راستنېدو سره مې دکابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې وار له مخه د نویو ژبپوهنیزو لوستلیکنو)لکچرونو(تیارونې او وړاندېینې ته متې راونغښتې. د هماغه ړومبني سمبستر په بهیر کې دا برې را په برخه شو چې د دواړوغورو ځانګیزو پوهنو)ژبپوهنې او ادبپوهنې(تر منځ یو مهالوېشی انډول هومره پر ځانګه او چارواکو ومنلای شم، خو د))ادبي فنونو((په نامه چې د ژبې او ادب دکومې عربي آرې دودیزې ګډولې له رامنځته کېدو راهیسې پر ځانګه هغسې واکمنه وه. په ځانګړې ډول مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خليل بن احمد عربي عروضي يا متريک سېستم پر پښتو شعر تپل راته نور هماغسې بې سروبوله زباد شوي ول، لکه عربي صرف و نحوه چې د پښويې)گرامر(په نامه له دوه دوه نيم سلو کلونو راهيسې پر ټوليزه پښتو راتپل شوې وه.

هرگوره، يوڅه وخت و زغم يې غوښت، ټول پر دې بسياکړم، هماغسې چې پښويه)گرامر(له اړوندې ژبې څخه را اېستل کېږي، دغسې يې بدلمېچ هم له شعري پانگې څخه رااېستل کېداى شي. له 1360ل. را وروسته چې د پښويې لسکلنو ازماېښتي لوستونو ته کتابي بڼه هومره ورکړه، داکابو مې ومونده چې د پښتو بدلمېچ څو کلن يادښتونه)دېتا (سره را و اوډم. زما دغه هڅه هله زياته گړندۍ شوه چې استاد رشاد کورناستى شو او له ځانگې سره يې د همکارۍ لړۍ هم نوره و شلېده. له دې سره سره د پښتو ماستري پروگرام هم رامنځته شو او په کار وه چې له نوي مېتودولوجۍ سره سمه پکې ژبپوهنه او ادبپوهنه، او په ترڅ کې شعرپوهنه هم تدريس شي.

د بل هر لوستليکي)تکسبوک (غوندې کلونه وروسته پر دې بريالى شوم، په دغه تړاو هم وړاندې کړيو لوستونو ته کتابي جوله ورکړم او تر پورتني نامه لاندې يې چاپ ته وسپارم. که څه هم دا کار زما له لومړنيو هاندو هڅو گنېل کېده او د پښتو د يوه پرله غښتي کره بدلمېچ تمه ترې گرانه وه، د نويو کالبونو، جوليزو څېلونو او بيا ژب- ښکلاييزو او ژب- انديزو لارو رودو سپړاوي او څرگنداوي، خو په هره توگه يوه څېرمه برخه رانغښتله، خو بيايې هم د ډېرو نوښت مينو ځوانو شاعرانو پر مخ يې نوي او ارت و بېرت ځنډونه)افقونه(پرانېستل.

دا خبره چې د پوهنځي له زده کړو راهيسي راته د))پښتو بدلمېچ((اند توگه پيدا شوي وه، انگيزه يې پر ۱۳۴۰ د پښتو ځانگې په مهالنۍ))ورېمه((کې د شوروي نوميالي پښتو پوهاند نيکولاى دووريانکوف خپره شوې ليکنه))شعرپوهه او غږپوهه poetics& phonetics ((وه. له دغې ليکنې څخه د ليکوال موخه داوه چې پښتو غږپوهه او شعرپوهه سره نه شلېدونکى تړاو لري او په دې ډول يې بدلمېچ دعربي عروضو پرځاى د نورو ډېرو هندواروپايي هغو په څېر د خپلې غږپوهې په رڼاکې پر څپيز- څجيز)سيلابو تونيک (بنسټ رامنځته کېداى شي.

هرگوره، اروپايي بدلمېچونه هم له لرغوني او سکولاستيک پېره نيولې، د منځنيو او کلاسيک پېر تر پايه د يوناني عروضي)مېتريک (سېستم تر گونډو لاندې ول. دغه سېستم، کټ مټ لکه عربي))مفاعيل ((د درزي)سکښت- (مخبېلگو)patterns (ته ورته وو، د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای چې د اړوند ښاغلي یا اغلي کالي جامې له قدواندام سره سمې وسکښتي، قدواندام یې ور سکښتي او په دې چم ورسره ځپله مخښلګه په وچ زور وربرابروي !

پارسي شعر هم په منځني آریاني پېر)۲۰۰ م ز- ۸۰۰ ز (پر څپیز-څجیز ډول ټیکاو لاره چې درخت آسوریک، کرکوی اورتون او داسې نورې ګڼې پهلوي ښېلګې یې راخوندي شوې، خوله نوي پېر)اتمې زېږدي پېړۍ(او بیا یوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترځنګه یې د دویمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له یولړ ښېدوییو)استثناوو(سره د عربي متریک سېستم راخپلولو ته اړ وتله او هغه هم په دې چې غړیو هه یې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شي. د ساري په ډول یې د منځني پېر سر ښواکوړۍ)ابتدا پر ساکن(یې له لاسه ورکړې چې پښتو یې پروړاندې د منځ- او پای ښواکوړیو ترځنګ تر درو ښواکو)کنسوننټو(پورې، لکه شخوند، سخوندر، خوله، خوړین... خوندي ساتلي او د دوو هغه یې، لکه پلار، تره، ورور، ترور، درېدل، کښېناستل، ځنبل،خوړل، څپل، پردی، پښه، څپور، سپور، پسور، پسرلی، ړمنځ، خولی، خوله)عرق(، خوله یا خولی، ملا، ملاست، لمونځ، ستړی، ستومان، شمېر... خو له شمېره وتي دي.

په پښتو شعر کې لنډه، اوږده څپه او بیا ښیواکوړۍ لکه یو واوبلې څپه ارزول کېږي، حال دا چې په عربي او پارسي هغه کې دغه څومره ښېز)کمي(آر ته ارزښت ورکول کېږي او لنډه او اوږده څپه سره توپیر مومي؛ سر- او منځ ښواکوړي خو پکې ګړسره شته نه، او وروستني هغه، لکه په شعر، شمع، سهو ... کې هر ښواک او څپلواک د)زور، زېر، پېښ او تنوین(په ګډون جلا جلا ارزول کېږي او تقطیع کېږي. په دې ډول هغه دوډیزوال چې د پښتو شعر پر مېتریک)عروضي(رغښت ښځایه او بې ګټې ټینګار کوي، د عربي))مفاعیلو((د ټکي پرټکي پېښو په لړ کې)اعراب(هم پر پښتو دې راتپې، د ساري په توګه دوه فونیمي))اور= or(پر څلورو توکو، په بله وینا، درو توریو)حروفو(او یوه حرکت)الف+ پېښ+و+ر(شمېري !

د دغو ډېري پلویانو او مینه والو پر وړاندې چې چېرې یو نیم د زاړه پالو او دود پالو له مورچله سر رانېغ کړی، لامل او لاسوند یې))مدرسه یې((زده کړې او بیامذهبي تنګ ویني او تعصب وو. خو له ښه مرغه یې تر ما وړاندې د)) یوې پښتو- کره پښتو((او بیا))نوي اوازاد پښتو شعر((د غورځاوېو او پلویانو له غبرګونونو سره مخامخ شوي دي. زماپر یادښت))باختر((نومې مهالنۍ یې یوازېنۍ مورچه وه چې ګرده لمبسه)دوسیه(یې راپسې راسپړلې وه. د))تکفیر((لپاره یې همدا پلمه بس وه چې))عربېزم((او))اسلامېزم((د یوې سکې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه دي او ما يې))جلاوالي ((ته متېې رانغښتې: د نوې پښتو ژبپوهنې په رڼا کې مې د عربي))صرف و نحوې ((پرځاى پښتو پښويه کښلې، ځلورګونې وييپانګه او نوې نومونپوهنه)ترمينالوجي (مې د عربي هغې ځايناستې کړې... او دا دى، اوس مې په عربي ادبي فنونو او بيا عروضو پسې راخېستې او د انګلېسي، روسي او نورو کافرانو لاره مې پر مخ اخېستې ده؟

ډېره پوچه او خنداوړه ادعا يې بيا دا چې له))عربي عروضو ((پرته يې شعر، شعر نه باله او په دې ډول، زموږ زړکلن)ځپيز- خجيز (شعر لاځه چې نړيوال شاهکارونه يې هم له نشته برابرول !

چلوونکى يې چې کلونه وروسته)۲۰۰۵ په پسرلي کې (تر ځان بترو بنستېپالو له باجوړه ترکابله راځغلولى وو او غوښتل يې د پښتو ژبې او ادب په ځانګه کې راته د شاګردى ګونډه ووهي، له ډېرى پښېمانى راته پرګونډو شو، ما پر شا وټپاوه او همدومره مې پر غوږ وواهه))همدا چې ته رښتينى))پښتون مسلمان ((شوې، نوره مو تر منځ بله کومه تربګنې نشته ! ((
په ورپسې سفر کې يې يو ځوان ليکوال د دويم چاپ لپاره د لومړي هغه تيار او ډلى پروف د کتنې لپاره راکړ، خو ما په دې لاسوند چې زه له لوښې سره سم د نورو کتابو په څېر دا هم بايد تر بشپړونې او کرونې تېر کړم او هله يې چاپ ته وروسپارم. نو له پرله پسې څېړنيزو بوختياوو له کبله مې ايله بيله له دربيم سفر سره، پوره د دوو کلو په واټن هغه ژمنه ور ترسره کړه او دغه اوسنى چاپ و خپراوې کېدون وموند. هيله من يم، د ګرانو مينه والو تنده لانبه ترا ماته کړاى شي او د نو مهالې پښتو پوهې او فرهنګ نتيالپو)منکرو (ته د تربګنې پلمه نوره پرلاس ور نه شي !

له دغو ستغو سپورو خپله خبره بياهم راغبرګوم، هماغسې چې د نورو ژبنيو ټولنو په لړ کې پارسي او عربي شعر د نومهالې جهانې سيالى له مخې نوې)ازاد، سپين، ناپېيلي (کالبونه او ژانرونه پرله پسې راخپلوي، نو پښتو دا هم د دغې سيالى پر وړاندې بې توپيره پاتېداى نه شي. له پخوانو دوديزو ژانرونو څخه هم يوازې نوې غزل پښې راټينګې کړې او))دوديز ((قافيوال شعر تش هماغو))دوديزو ((شاعرانو، په بله وينا ،))ناظمانو ((ته پاتې دي.

د پښتو شعر په تړاو پر هنري جوله زموږ بې کچه ټينګار هم له دې سرچينه اخلي چې له دغه پلوه له نورو نړيوالو او بيا نژدې تربورانو سره هېڅکله د سيالى جوګه شوي نه يو او همدا نن سبا يې په غږولو سترګو ګورو چې په پښتو کې پر))شعر ((باندې د))نظم ((پله ډېره درنه ده. ښايي، د دې يو لامل هم دا اوسي چې پښتو نظم له خپل آر))ځپيز- خجيز ((رغښت سره دومره خواري نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي. هن، که څوک قافیه وال، په تېره غزلبول وکړای شي، د قافیې او ردیف په زندان کې دننه دننه اوسنی پښتو شعر له کرغېړنتیا او ځوړتیا)ابتذال او انحطاط(ځخه را و ژغورلای شي، موږ به هېڅکله ورته د ازاد یا سپین شعر مورچل و نه نیسو.

مگر په کړن کې په غړولو سترگو گورو چې اوسنی غزل یا د اقتفأ او تقلید په گردلو کې رابنکېل دی او یاهم د نوښتگرانه شعر په نامه د رټلي او نتلي)هندي- پارسي (فورمالېزم او اېکسپرېشنېزم بلهاري دی. له دې لامله موږ بیاهم د رښتیني نوښتگرانه)) ژب - ښکلاییز او ژب - اندیز ((غزل تر څنگ د ازاد او سپین شعر پر راخپلولو او دودولو ټینگارکوو او پر سیمه وال او نړیوال کچ د پښتو شعر د سیالۍ شونتیاته لاره هوارو !

له پښتو ناظمانو او په تېره،))عروضي((پېښاوو وانو)مقلدانو(سره د پارسي)ملک الشعراء(بهار دا شعر خورا ښه اړخ لگوي:

شعر دانی چیست؟ مروارید از دریای عقل
شاعر، این افسونگری که این طرفه مروارید سفت
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نیست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نیست الا حرف مفت
شعر آن باشد که خیزد از دل و جوشد به لب
باز در دلها نشیند هر کجا گوشی شنفت
ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت
ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نگفت

په ټوله شاعرانه مینه
پوهاند زیار
اکسفورډ، اکتوبر ۲۰۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- څپرکی
پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی

له زاړه پښتو ادبي پېره بیا تر منځني پېره را پاتې شعرونه زیاتره، که په)و (ګړنیو کالبونو کې ویل شوي، که په پارسي یا عربي هغو کې، خپل تول و تال))څپیز- خجیز ((رنګ درلودلی دی، خو د دغو ژبو عروضي پېښې له منځني پېر او بیا ټیک له دېواني پېښو سره راپیلېږي او هغه هم د استاد مکنزي)۳۱۹ (په وینا په دې اندچې اړوند نظمي کالبونو یا څېلونو)بیت، غزل، قصیدې، رباعي، مربع، مثنوي، ترکیب بند ، ترجیع بند ، مستزاد... (او بیا قافیې او ردیف له راخپلولو سره یې بویه عروض او بحور هم راواخلي. په ټولیز ډول، راخپلونه د))اداپټېشن((د انډول په توګه د یوځه د بشپېړې او هوبهو راخېستنه نه بلل کېږي. په دې جاج و مانا ، هغه څه چې له پښتو سره یې اړخ لګاوه، ترې راواخېستل شول او عروض و بحور، نه.

د ارزاني او انصاري هڅې

همدا خبره وه چې تر لومړیو دېواني شاعرانو)ارزاني او انصاري(عروضي پېښې تر درېیم شاعر را ونه غځېدې.که نه هسې خو د دغو دواړو پیلامګرو شعر په ټوله مانا پر دغه تله دومره سم نه خېژي، لکه واخلي، دا لاندې بېلګې یې چې پر دربمه خجنه څپه پیلېږي، د ارزاني:

د یوه و حدت له اصله
د کثرت شول ډېر فروع

او د انصاري:

په وحدت له هره جوده بېګانه یم
په کثرت...د میرزا په خوله ویېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دغه روښاني شاعرانو راوروسته د منځني ادبي پېر پښتو شعر په څه ناڅه شپږو پېړیو کې د یاد شویو پارسي- عربي کالبونو یا ژانرونو، قافیو او ردیفونو او بیا یې د هنري او فرهنګي اغېزو له را خپلولو سره سره په تولیز ډول د اړوندو عروضو او بحورو د راخپلولو هڅه نوره نه ده شوې. په دې توګه، ډېرو نومیالو شاعرانو دا کابو موندلې چې زیات زور پر ښکلاییز او انځوریز اړخ واچوي او په دې توګه پښتو شعر تر ښایسته ډېره بریده د دوه ګونو هندي او خوراساني پارسي سبکونو په سیالۍ سره چې له جغرافیایي- سیاسي پلوه یې هم د اړوندو تولواکمنیو ترمنځ ټیکاو درلود، په خپله))څپېزه - خجیزه ((جامه او جوله کې په زړه پورې بشپړتیایي پړاوونه ووهي او تر نومهالي)معاصره (پېره یې راورسوي.

خوشا ل او څلور ډوله خجیزشعر

ستر خوشال له دې سره سره چې پر))عروضي شعر ((د پخلي او ټینګار په توګه میرزا ستایلی)له چانه په پښتو کې ما میزان لیدلی نه دی- میرزا په دا زبان که ویل کړي دي تللي(او پروړاندې یې درویزه غندلی)مخزن مې د اخون چې تمامي پر نظر کښېووت- په ده کې نه عروض شته، نه یې بحر ما لیدلی(، خو په کړن کې یې پخپله څپیز- خجیز تول و تال راسمبال کړی دی. که د پښتو شعر د))بندوبست ((او))سیالوني ((او بیا د څلورګونو وزنونو خبره او غوره کړې، موخه یې بیاهم همدا څپیز- خجیز سېستم او ورسره ورسره د خج و اهنګ له مخې یاد شوي څلور ګوني بنسټیز وزنونه دي. لاسوند یې هم دا چې د زیاترو پخوانیو او اوسنیو شاعرانو پر خلاف پر یوه یا دوو وزنونو بسیاپاتې شوی نه دی. مانا دا چې په اګاهانه توګه یې د بېلابېلو شعري څېلونو)غزلو، دوبیزو، دربیزو، بوللو... (مسرې هم پر لومړي خج پیل کړې، هم پر دویمه، هم پر دربیمه او هم پر څلورمه. پر وړاندې یې نورو زیات زور پر دربیم اچولی او ډېر لږ یې پر لومړي، دویم او یا څلورم خج؛ نو په پوره باور، په دې لاندې شعر کې یې له))څو بحره ((موخه همدا څلور ډوله دي:

پښتو ژبه ده مشکله، د دې بحر مونده نه شي
هم ما لره)یو (څو بحره، په ډېر منبود راغلي

د بوللې له دغه وروستي بیته یې دا خبره لا ښه ترا را ډاګیزه کېږي چې له))دویم خج ((سره ویلې بوللې یې))دوه بحره ((بللی ده:

دوه بحره، دوه مطلع لري، که دا قصیده ګوري
زر یو اتیا کلونه، په صفر کې ما ویلي)پ۲۵۴-۲۵۵(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هېښنده ده چې په)و (ګړنیو څېلونو)لنډیو ، سروکیو ، لوبو ، بګټیو ، چاربیتو... (کې. ان په نویو)←موندېیو ، نیم ازادو او ازادو (کې هم زیاتره د پخواني او اوسني شعر))دربیم څپیز دود ((پېښېږي او تر څنګ یې لږوډېر څلور څپیز هغه هم رادود شوی دی.

میا شرف او عروض یې

میاشرف د احمدشاهي پېر)۱۱۲۰-۱۱۸۲ لېږدي (لیکوال او شاعر چې عروض یې کښلي هم دي، خپل ډېری شعر یې پر پښتو کنده برابر کړی دی، لکه پر دویمه څپه دا پیل کړې لارغه یې)وقفه یې (څوارلس څپیزه بېلګه یې:

بېلتون نصیب زما دی، قدرت د کردګار دی

بندي په بند د هند یم، مولد مې ننګرهار دی

د عروضو یا بدلمېچ رساله یې استاد رښتین د))میاشرف عروض ((په نامه پر ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې له لارې چاپ او خپره کړې ده.

ویل کېږي، تر میا شرف څه ناڅه یوه پېړۍ راوروسته عیسی هوتک خپل درست دېوان چې په شاوخوا ۱۲۲۰ س. کلو کې یې بشپړ کړی او دوه زرو بیتو ته رسي، عروضي بڼه لري.)هېوادمل: ۹۸، ۱۳۲۵ مخ (؛ کېدای شي، دغه ویناوال له))عیسی اخونزاده ((سره ټکر شوی وي چې استاد رشاد یې اړوندې عروضي بېلګې را تدریس کړې وې !

استاد رشاد د انتیک عروضو سیستم په د فاع کې

استاد رشاد له دې سره سره چې څه ناڅه یې د))ادبي فنونو ((او بیا))عروضو او قافیې ((په چوکاټ کې د پښتو شعر د څپیز)هجایي (او بیا خجیز)تونیک (سېستم لږو ډېره منښته کړې، خو بیا یې هم، څه د تدریس او څه د لیکنې او څېړنې له لارې پر خپل زاړه، یا د ده په خپله نوم ونه پر))انتیک ((سېستم ټینګ و ترینګ پاتې شوی او د ژوند تر پایه یې د هغه سخته دفاع کړې ده. په اوږد مهالي استادي بهیر کې یې له دولت لواني او میا شرف، خواجه محمد بنګښ، عبدالعلي اخونزاده رانیولې، تر بهایي جان او سمندر پوري هغه خورا پیکه او مصنوعي ډوله عروضي بېلګې بیا بیا رامخته کړې. په دې لړ کې د نیم ولسي شاعر بهایي جان)۱۳۱۳ق - ۱۳۵۱ش (هماغه))جزئیات ((را اخېستي او))کلیات ((یې چې پښتو تول و تال لري او د ټنګ ټکور بڼه ترا جوګه شوي، دومره پامو ړ نه دي بللي. استاد د دغه راز))عروضي ((شعرونو په سکښت او تقطیع کې بیا هم دېته اړوتی چې یو لړ خپلواکو او بېواک)واوېل او کنسوننټ(ترې، په یوه پلمه او بله پلمه له پامه وغورځوي؛ هرګوره د بېواکوړیزو)ابتدا پر ساکنو (وییونو له کارونګه خو پخپله اړوندو شاعرانو ډډه کړې، په بله وینا ، د هغو پرځای یې له عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پارسي وييونو کار اخېستی؛))قافيي کلمې((او))رديفونه((يې خو لا څه کړې، څه کړې. دا چې پر لاس ورغلې ببلګې د پښتو آر و نړه))څپيز- څجيز((شعر د سمندر يو ځاځکی هومره هم نه کېدې، نو دېته اړوتلی، چې د همدغه سېستم دننه دننه د نورو ادبي فنونو)بديع، معاني و بيان، وزن و قافيې او عيوبو...(په رڼاکې پښتو شعرپوهنه پر مخ يوسي، هېښنده لا دا چې استاد پخپله هېڅکله د يوې داسې شعري ببلګې د کښنې کومه هڅه نه ده کړې!
په رسنيز او څېړنيز بهيرکې يې هم پر ورته ببلګو شخوند وهلی، د بې شمېرو رسنيزو ليکنو ترڅنګ يې د خپلواکو څېړنيزو اثارو په لړ کې يوازې د))قافيي عيوبو((د لوستونو، په بله وينا، ليکنو څېړنو ټولګه تر دوه نيم زرو مخونو وراوړولې ده. بياهم دا يو غنيمت دی چې نومهالي زده کړه وال او فرهنګيال زامن يې د رامنځته کړې))رشاد فرهنګي ټولنې((له لارې دغه او داسې نور دوديز، خو له تاريخي- فرهنګي پلوه خورا ارزښتمن اثار پرله پسې چاپ او خپراوي ته ور سپاري.
[اخځ: وړمه ۲-۳يمه ګڼه، ۲۱- ۲۲ مخونه، کال ۱۳۳۸ او مخامخ خبرې اترې او مرکې]
استاد رشاد خو په هره توګه د نورو ګڼو تاريخي، فرهنګي او ټولنيزو اثارو او شاعرۍ له پلوه شپړم ستوری بلل کېږي، خو هملاری يې))سمندر((تر ده هم د انتيک سېستم زيات هوډيالی او ورسره ورسره پخپله هم))انتيک((پاتې شوی دی. سمندر، نه د ليکنو څېړنو له پلوه له نورو دوديزو ليکونکيو او څېړونکيو سره د پرتلې وړ دی او نه ورسره د شعروشاعرۍ له پلوه. په ټول ژوندکې يې يوازې د زرګونو زرګونو بې رنګ و خونده نظمونو ترڅنګه چېرې د نابېرۍ له مخې يکې يوه ببلګه))د ابلم څوکه((، هغه هم د څپيز- څجيز د رغښت له برکته ويلې او په دې سره يې د ملک الشعرا بهار په خبره)← سريزه (کې يوه کوشنوټې استثنأ راوستې ده:
))...ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت
ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نګفت((
داچې د ببلارې بې ګودره سمندر يوه نيمه عروضي ترانه، لکه))درون پښتون((پر غوږو بده نه لګي، د يونيم))پرايوټ سکول((تنکيو بولونکو ماشومانو دخوږ غږۍ او ورسره ورسره د ټنګ ټکور شاهکاري ده. ښايي، دا نادوده يې چې په))ترخه-((يا يې په خپله نومونه))خوږه شپېلۍ((، له امير کروړه تر امير حمزه پورې پر درستو آر و او اصيلو او هنري پښتو هستونو کرښه يا چليپا راکښني ته را دانګلي، هرو مرو يې له ورپېښو ګروهونو)عقدو(څخه سرچينه اخېستې ده. ځکه له دومره بېخرته بوس بادونو سره چا په خروار لېتې کې هم حساب کړی نه وو؛ او استاد رشاد يې بياهم))عروضي ببولالې((ورستايلې دي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد په يوه ځانګيزه ليکنه کې بيا خپله ګروهه ښه ترا ډاګيزه کړې او د پښتو شعر د عروضي جوړښت په تړاو يې د))پښتو او عروضي سيستمونه ((تر سرليک لاندې له لرغوني))يوناني ((پېر او بيا زموږ له تېرمهاله ترو سمهاله پوله تاريخچه را خبستې ده:

))... انتيک سيستم غالباً د عربي عروضو پر لاره دلته رارسېدلی او خپور شوی دی. پښتو که څه هم انتيک سيستم يې پر نظم باندې له يوه مخه غېږه نه ده راګرځولې، مګر ځينې پښتانه شاعران داسې هم پيدا شوي دي چې درې نيم سوه کاله پخوا يې لا له دغه سيستمه سره سم نظمونه پېيلي دي. سمندر صاحب ليکي چې په پښتو کې د هېڅ يوه تېرشوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون په تله برابر نه دی.)خوږه شپېلۍ (

خو ما چې څومره تحقيق کړی دی، د انتيک سيستم نظمونه په پښتو کې نژدې څلورسوه کاله سابقه لري، مثلاً د عبدالعلي اخونزاده کاکړ)۱۲۹۹-**۱۳۲۵** هجري (نظمونه له هغوی نه دوه سوه کاله مخکې د شرف شاعر)۱۱۲۰-۱۱۸۲هجري (او له هغې نه مخکې د دولت لواڼي)چې ژوند يې تر **۱۰۸۵** هجري يقيني دی (، دولت پخپله وايي:

دا وزن دی صحيح پر وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلن فعلن

تراوسه پورې په شپږو عربي بحرونو برابر نظمونه موندل شوي دي:

۱هجز، لکه عبدالعلي کاکړ:

عجب راځي له دې دهره په هر ساعت ستم پر ما...

۲ رمل، لکه شرف:

ای چې بلبل د عطا تل په چمن ستا که چغار...

۳ مضارع، لکه عبدالعلي کاکړ:

يار درومي او زه نه مرم هرګوره بې وفايم...

۴ خفيف، لکه دولت:

داجهان دی په مثل بهار...

۵ رجز، لکه عبدالقادر:

مهر زما و خپل صنم مه شه زما له عمره کم...

۶ مديد ، لکه رحمان بابا:

سرزما سامان زما ، ځارشه تر جانان زما...

سمندر په خوږه شپېلۍ کې په لسو بحروکې نظمونه ويلي دي... ((

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد دويم))څپيز ((سېستم سېلابيک يا هجايي معيار لومړی له خپل دوديز څېړندود سره سم راپېژني، خو د پښتو لپاره يې وړنده نه بولي:
))...په دې کې د هجاوو په شمېر ټوټې کېښوی شي. د سېلابونو د اوږدوالي لنډوالي مراعات پکې نشته. په دې سېستم کې هغه هجا فشار لري چې تر وروستۍ هجا د مخه واقع وي او د مصرعې شپږمه يا اوومه هجا هم فشار لري)؟(. عبدالروف بېنوا پخپل ادبي فنون کې چې تقريبا شل کاله پخوا چاپ شوی دی، پښتو نظمونه سېلابي بللي دي. ښاغلي عبدالحليم اثر يې په پښتو ادب کې تاييد کړی دی. ږومبی يې زه هم ملګری وم، خو اوس نه يم... ((.

د رد د زباد لپاره يې د خوشال او پيرمحمد کاکړ هغه بيتونه رامخته کړي، چې څپيز کمی زياتی يا ناڼدولي لري، خو خجيز نه، لکه د خوشال دا بيت
چې د ننګ او د ناموس اندوه يې نه وي)١٢(
د هغه سړي به نه وي احترام)١١(
او پر دې ناخبر يا هم ناګار، چې د پښتو څپيز- خجيز قانون له مخې په خجپای پيل شوي شعر کې پښېليزې مسرې تر ناپښېليزو هغو يوه يوه څپه کمې راځي)د پوره پوهاوي لپاره: ← څپيز کمی زياتی، شپږم څپرکی(

تر دويم)هجايي معيار(وروسته د دربيم)تونيک يا فشاري سيستم(چې د پښتو زباد شوی سېستم دی او ورسره د نه جوړجاړي)نه موافقت(پلمه يې هم تر ګناه بتره ده:
))تونيک يا فشاري سيستم چې فشارونه په يو راز وي. که سېلابونه فرق ولري خير دی. په پښتو ادب کې د دې مثال په دې کې په کارده چې د سېلابونو شمېر هم يو وي او د فشارونو هم. د فشارونو موقعيتونه هم بايد ټاکلي او سره مقابل وي. دا سيستم د پښتو ژبې له جوړښت سره مطابقت خوري. په دې کې مصطلحات هم هغه د انتيک سيستم استعمالېږي. صرف اوږده هجايي په فشاري هجا اړولې ده او لنډه په بې فشاره)؟(. د پښتو له دې سيستم سره توافق ږومبی عبدالحی حبيبي صاحب ذکر کړی وو. جارج مارګنسترن او ډاکتر مکنزي هم په دغه رايه دي. يو روسي پښتو پوهاند نيکولای امکنرويچ دوريانکوف هم دغه رايه لري او سراولف کېرو هم د مکنزي په تقليد دا رايه اختيار کړې ده. زه هم دې ته د پښتو نظم طبيعي سيستم وايم، خو د فشاري موقعيتونو په ټاکلو کې له مستشرقينو سره موافق نه يم. (( )الفت هماغه ګڼه(

د پښتو شعر پر ميتريک)عروضي(تول وتال باندې د استاد رشاد ګروهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردې بريده ټېنګه او ترينګه پاتې شوې چې ورسره ان د ازاد شعر د اړوندې هڅه يې هم کړې ده.
د يوې سريزې په ترڅ کې يې د ازاد شعر پر وړاندې له نااندېوالي سره سره، هغه هم ښايي د دوستۍ په پار د لېوال))هوسۍ ((نندارمې له ازاد شعره داسې مسرې را چاڼلې چې د نابرۍ له مخې پکې نه بېواکوړې)کلستړونه (، لګه))سخوندر، شخوند ((راغلي او نه پکې لنډې-اوږدې څپې، لګه)اړ (او)خورين (غاړه غړې شوې، نو د)فاعلاتن (پر رکنونو يې سکښتلې)تقطيع کړې (دي.)غفور لېوال، هوسۍ۱۳۷۸ل (
دا پوره راډاګيزه کېږي چې استاد غوښتل، په هره بيه وي، د پښتو شعر د ميتريک))عروضي ((ليدتوګې سخترانه دفاع وکړي،))پويتېکس- فونېتېکس ((علمي دايلېکتيکې تړاو کورټ و سکوټ ناليدلی وښيي او د دې لپاره په ټوله نارامۍ))استثنأ ((پر))قاعده ((بدله کاندې !

د پښځو ستورو په ګډون د ګردو دوديزو پوهانو په منځ کې استاد رشاد يوځانګړی او استثنايي))**pedantic or hegemonic** ((لوښه او عادت درلودل او همښنۍ هڅه يې دا وه چې له عادي خبرو اترو نيولې، تر علمي بحثونو او بيا ليکنو څېړنو پورې په خورا پسته، خوږه او فصيحه ژبه د غټو غټو عربي او غربي وييونو، نومونو)ټر مونو (، اقتباسونو، نقل قولونو او روايتونو په وړاندېينه شاګردان، مينه وال او بيا کورني او بهرني پښتو پوهان، هغه هم ژبپوهان هم تر خپل جادويي اغېز لاندې راولي او لا ويې ننګوي !

دا ليدتوګه يې هم د))انتيک عروضي سېستم ((هومره زرګونه کلونه زړه ده چې ژبه او ژبپوهنه د ادب يوه برخه ګڼې. د ساري په ډول په همدغه ليکنه کې غړونه، څپه، خچ، وييی يا کلمه... د خپلې))انتيکو ادبي فنونو ((د مقولو په توګه راخرګندوي. دا به پرځای پرېږدو چې))پويتيکس ((يا شعري رغاونه له آروبنسټه د))فونېتېکس ((يا غږ پوهنې زېږنده او سکالو)موضوع (ده، نه د دوديزې ادبپوهنې)ادبي فنونو (او نه د اوسنۍ علمي ادبپوهنې. هرګوره، يوازې ادب، هغه هم د يو))ژبني هنر ((په ټولمنلې نومونه د))ادبپوهنې ((سکالو يا موضوع ده !
ادبي فنونو د))معاني ((په ګډون زياته برخه هم لږ تر لږه تر يوې نيمې پېړۍ راهيسې له اړوندو نومونو او مقولو سره په نوې ژبپوهنه اړه موندلې او پاتې هغه يې په نوې ادبپوهنه. د معاني بيا يوه برخه په ماناپوهنه)سېمانتيکس (او پاتې يې له))بيان ((سره يوځای په سبکپوهنه)ستايلېستيک (او ويناپوهنه)رېتاريک (اړه پيدا کړې ده. هرګوره، د شعر ادب او نورو هنرونو په اوبجه کې د سبک)ستايل (نومونه)ترم (ځانته جلا آرونه او پېژند نښې لري. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کېله موږ د ژبې د آر و معیار په تړاو))لیکلار ((نومونه رامنځته کړي، لکه څنګه چې زموږ د پوهنځي د ژبپوهنې تکړه ماستر مولاجان تنیوال په یوه ژباړه)الفت شپاړسمه ګڼه(او همدا رنګه وتلي لیکوال عبدالمالک همت یې په یوه لیکنه)ښکلا ۲۲ګڼه(کې پوره رڼاوی کړی دی. په دغه تړاو د لانګندوین)۲۱مخ(په خبره کله داسې هم پېښېږي چې یوه غونډله یا ځرګندونه له پښوییز پلوه سمه او ډېل شوې وي، خو د لېلې او لیکلارې له پلوه دومره خوندوره نه وي، نو کېدای شي، د یوه بلونج)بدیل(لټه یې وکړو.

اوس بیرته استاد رشاد لیدتوګي ته راستنېږو او هغه دا چې هېڅکله یې د آرې ځانګې))ادبي فنونو ((او په دې لړ کې د پښتو شعر د عروضیوالي په تړاو چاته په اسانه تن نه دی ورکړی او تر))طبیعي سیستم ((یې هماغه دوه نیم زرکلن او بیا یونیم زرکلن))مصنوعي ((هغه په وچ زور پر پښتو خوارکی. تپلی او زغملی دی. اړونده تاریخچه یې هم له لاتیني نومونو سره د دوریانکوف له هماغې پښتو لیکنې څخه بې اخځ ښوونې راخپستې چې پر ۱۳۴۰)۱۳۴۱ ل(کال د ادبیاتو پوهنځي په پښتو مهالنۍ))ورمه ((کې خپره شوې اولیکوال په سریزه او د همدې څپرکي په پیل کې د دې کتاب د کښنې تر ټولو غوره انګیزه بللې ده.

دا چې زموږ د ادبي فنونو استاد لومړی پلا))حروف ((پر))ږغونه ((اړولي، په پوره دک و دلیل زما مخامخ جروبحث او بیا د همدې کتاب د لومړي چاپ)۱۳۲۹ل(ورته انګېزه شوې؛ د څلور څپیزو رکنو او بیا دننه دننه د خج د څلور ګونو دریځونو او په ځانګړې ډول د دوو خجونو ترمنځ درې څپیزو اتن په رسمیت پېژندنه یې هم همداسې درواخله.
پر))ږغونو ((یې د))حروفو ((اړونې بېلګه، هرګوره، د پورتنۍ لیکنې په سرکې راغلې ده:
))د خواجه نصیر طوسي)۵۹۷- ۶۷۲ق(د نظم ړومبني اجزاً متحرک او ساکن ږغونه دي. دا نظریه ټول مني... ((. د اروانباد طوسي اروابه هم هېښنه پاتې شوې وي چې زما))حروف ((څنګه پر))ږغونه ((اوښتي دي!
له دې سره استاد ته په کار وه،))ساکن و متحرک ((یې هم ورسره **update**
کړي وای او پر))کنسوننټو و واوېل ((او یا هم پر))تړلې او وازه څپه ((یې ور اړولی وای.
دابه پرځای پرېږدو چې غږونه او څپې له آر و بنسټه نامانیز ژبنې توکي یا یوونونه)واحدونه(دي. شعر د ژبې له رغېدلو مانیزو)وییونو، کلمو(، لاځه چې، لکه یخپله پښویه)ګرامر(، له بشپړو ژبنیو توکو)غونډلو، جملو(راپیلوي او بیا هله د وییونو، څپو او بیا غږونو له اوډنې، وېشنې او سکښتنې سره کار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما شل کاله له مخه د خپل بدلمېچ تر لومړي خپراوي کلونه کلونه وړاندې د خپلو هاندوهڅو ، په تېره د لوستتوکیو)درسي موادو (د تیارونې په بهیر کې دا هم رابرسېره کړې وه چې د پښتو شعر درېګوني)وګړنې، ادبي او ازاد (ډولونه، یو څپیز- څجیز سېستم لري او هغه دا چې د کوشنیترین شعري یوون)مسرې (له هرو څلورو څپو څخه یوه څجنه راځي. مانا دا چې د مسرې یا ړومبۍ څپه څجنه ´ - - - - وي، یا دویمه - ´ - - -، یا درېیمه - - ´ - - او یا هم څلورمه - - - ´ -.

په دې ډول دغه څلور څلورڅجنې څپې د ناشننوړو غونډونو)رکنونو (بڼې لري، په بله وینا ، هره مسره په آر و پرنسیپ کې له همداسې غونډونو رغېدنه او شننه مومي او که په پای کې یې تر څلورو کمې، یانې یوه، دوه یا درې څپې راشي، د ناڅجن نیمګړي غونډ په توګه د اړوندې مسرې ټاکلی څومره ییز))څپیز ((انډول پرځای کوي او ورسره کېدای شي، د پښېلې)قافیې (یا لړ)ردیف (په رغاونه کې برخه واخلي. هر ګوره، په)← ازاد شعر (کې یوه مسره یا ټوټه تر دوه)فونیمي (څجنې یا ناڅجنې څپې هم لنډون مومي چې هممهال د یوه ویي او غونډلې کار هم ورکوي، لکه: هو ، نه،)اخ، وه، وې... ! (او نور.

مکنزي د پیلامګر په توګه

لکه په پخوانې چاپ او د اوسني دې په سریزه کې چې یادونه شوې، که څه هم ماته وار له مخه د نیکولای دووریانکوف لیکنه پر لاس راغلې او د الهام سرچینه او مخبېلګه شوې وه او د استاد دانیل مکنزي د ۱۹۵۸ زېږدي کال هغه ۴۵ کاله وروسته ، هغه هم انګلیستان ته له را کډوالېدو سره د ۱۹۹۳کال او بیا ۱۹۹۸ کره کړې بڼه را تر لاسه شوه. دغه استاد ، په خپله اتلس مخیزه څېړنه کې، بې له دې چې د دووریانکوف په خبر یې په نومېرلې توګه د پښتو))غږپوهې ((او))شعرپوهې ((تر منځ نه شلېدونکې)دیالکتیکي (تړاو ته ګوته و نیسي. استاد مکنزي ماته دهغې زړې لیکنې تازه بشپړه کړې، کره کړې او غځولې بڼه د ۱۹۹۸ په مني کې له هغې ژمنې سره سمه اکسفورډ ته را ولېږله چې څو میاشتې له مخه یې په خپل کور)انګلیسي، وېلس (کې، تر اړوندو اوږدو جر و بحثونو وروسته را سره کړې وه. ما هم ترې پر خپل وار د خپل بدلمېچ د نوي خپروني)اېډېشن (په کرونه او بشپړونه کې پوره ګټه واخیسته. په دې مانا چې له پخوانۍ هغې سره یې کورټ و سکوټ توپیر لري.

د لندن پوهنتون دغه نومیالي آریانپوهاند او پښتو پوهاند په خپله لیکنه)rev.1998 Pashto Verse (کې د ځینو پښتنو لیکوالو دا هڅې بېځایه او ناسمې)misnomer (بللې چې په عربي- پارسي کالبونو)بیت، رباعي قصیدې، مثنوي... (کې ویل شوي لیکنې او))دېوانې ((شعرونه، په مېتریک)عروضي (ډله کې وشمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده پخپله، که څه هم وار له مخه پښتو شعر))څپيز ((بللی، خو په کړن کې يې د ګڼو دېواني او ولسي بېلګو په سکنبت ياتقطيع)scansion(سره بشپړ))څپيز- څجيز((سېستم پر کار اچولی دی. د مسرو دننه وييخج يې په وازه څجنبنه)□_(او شعري)مسره ييز(څج يې په تړلي هغې)_´(په ګوته کړې دي. دغه راز يې د څپې ثومره ييزوالی يا کميت)اوږدوالی او لنډوالی((په پښتو شعر کې بې نقشه يا بې ارزه)irrelevant(بللی او موخه يې څپيز شمېر نه دی. ورته خبره ما د عروضي او څپيز- څجيز سېستم د توپير په تړاو، د خپل کتاب د لومړي چاپ په)١٢مخ(او د اوسني چاپ په دربيم او پينځم څپرکي کې د پارسي شعر او همدارنګه د))څپې((په تړاو کړې ده.

مکنزي د پښتو ولسي يا)و(ګړنی شعر دا دوه ګونی وېش زموږ تر څېړونکيو)لکه د پښتني سندرو هغه(په پوره کره تخنيکي ډول را پر ګوته کړی دی:
))وګړنی شعر پر دوو ټوليو)کټېګوريو(وېشل کېږي. يو هغه سملاسي)فی البديهه(لنډې نغمې دي چې د کار پر وخت، پر لاره او يا هم له ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زياته آره او رښتينې بللای شو؛ زيات دوديز رنګ لري او ښېنومه ده.
)دويمه ټولی(چې ويونکي يې څرګند او د ځانګيزو سندرغاړو له خوا بولل کېږي. خو اړينه نه ده چې همدوی يې جوړوونکي هم اوسي. په دې ډله کې غزل او چاربيتې راځي چې غزل يې، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپير لري.(( )مکنزي ٣٢٠مخ(

دا هم زما له نه هېرېدونکو جلا وطنو يادونو او برياوو څخه وه چې تر لسيزو وروسته د ټولمنلي استاد مورګنستيرن له دغه پياوړي شاګرد او ځايناستي پښتو پوهاند سره مې شلېدلې اړيکې راټينګ شې او د ژوند په وروستيو ورځو شپوکې ورته يوځل بيا د شاګردۍ ګونډه ووهم. ده هم په دې پښتني- انګرېزي ولوله چې د ځلوښتکلني شاګردي- استادي دوستانه اړيکو او علمي همکاريو پور يې راپرې کړی وي، له خپلې مېرمنې سره په خپل نوي اخېستي کور))انګلسي، وېلس((کې په څلور ورځنۍ مېلمستيا د يوه پوهنځي هومره ګټه را ورسوله او دا کابو يې را په برخه کړه چې د پښتو شعري سېستم په ګډون ور سره له پښتويې را نيولې، تر آرپوهې پورې د پښتو ژبپوهنې ډېرې ناسپړلې غوټې پرانېزم.

د نجيب منلي ونډه

دا هسې يوه نابېرې يا))توارد((وو چې زموږ فرانسمېشتي ادبپوه ليکوال او څېړنوال نجيب منلي د استاد مکنزي د ١٩٥٨ ليکنې په رڼاکې له ما سره څه ناڅه هممهال، پر 1987 ز. کال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه وېړه فرانسي ليکنه {Najib Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée Nº 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.} کې د پښتو شعر د ورته (څپيز- څجيز) سېستم پخلی کړی او د هغه استاد پر پلیونی، یاهم په خپل نوښت يې دګڼو ادبي او ولسي بېلګو په ترڅ کې پر کار اچولی دی.
زه يې له دغې ليکنې متې دوه درې کاله وړاندې خبر کړم او سم له سموني يې هماغه آره فرانسي بڼه له پاريسه راولېږله، خو دا چې پر فرانسي زما سر نه خلاصېده، نو دا دی، په پښتو لنډيز يې هم وپاسللم او له کابله يې رابرېښليک کړ چې ګران مينه وال به يې بياهم هماغه غوراوی تر کتنې لاندې ونيسي.

ګران منلي خپله ليکنه له دې تاريخي شاليد سره راپيل کړې ده:
))د شپاړسمې پېړۍ په پای کې د پير روښان)۱۵۲۴ – ۱۵۷۹ز (د سياسي - مذهبي پاڅون د پښتو ژبې يو پراخ ادبي فعاليت پيلامه ده. پر دغه مهال د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو امپراتوريو ترمينځ وېشل شوې وه چې لويديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو. په دغه فرهنګي چاپېريال کې پښتنو شاعرانو او ليکوالو په پراخه پيمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کې، هم د مفاهيمو په برخه کې پراخې اخېستنې وکړې چې کله ناکله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړی دی. د دې اخېستنو په ترڅ کې شاعرانو د پښتو شعر اصلي، معمولي بڼې پرېښودې او هڅه يې وکړه چې پرځای يې د عربي- پارسي عروض خپل کاندي، خو عملاً په دې برخه کې ډېر برياليي نه ول...

په هرډول که د))توارد ((خبره هم شي، تر درويش دراني يې له ماسره ډېر راځي. هغه هم يوازې په دې هم نه، چې د استاد مکنزي ليکنه يې مخبېلګه شوې، بلکې خپلې رسمي ځانګې)ادبپوهنې(او اړوندو څېړنو او ژباړنو هم ورسره پوره مرسته کړې؛ شعر و شاعري خو ورسره د دراني هم شريکه ده. او دا چې ډېرې شننې او سپړنې يې زما له هغو سره په بنسټيز ډول توپير نه لري، نو يوازې هماغه اړين ټکي يې له لوستونکيو سره شريکوم.
داخبره))...پښتانه شاعران او څېړونکي پردغه ستونزه پته خوله پاتې شوي دي. که څه هم، کېدای شي چې د پښتو د عروضو ځينې لارښودونه جوړ شوي وي، خو ...((يې خو وار له مخه ځواب شوې او هغه داچې که موږ دا درې پښتانه يو له بله سره خبر نه وو او په بهرنيو کې له استاد مکنزي څخه هم يوازې همدی خبر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرگوره، د استاد مکنزي له ليکنې د ورپيدا شويو پوښتنو لامل يې هم دا دی چې ده يې هماغه د ۱۹۵۸ کال ليکنه مخښلگه کړې وه او وروستنۍ بشپړه او کره بڼه يې پر لاس نه وه ورغلې. د هغو پوښتنو لومړۍ ښلگه دا ده:

))د.ن. مک کينزي ... د پښتو شعر آهنگ يا ريتم د هجاوو له کميت)لنډوالي او اوږدوالس(سره نه، بلکې د خجيزې لړۍ له نظم سره تړلی دی. خو ښاغلی مک کينزي د خپل نظر جزييات نه څېړي او د څو مثالونو په ورکولو يې بسنه کړې ده. ما ته د ښاغلي مک کينزي د ملاحظاتو په سموالي کې کوم شک نه وو راپاتې، نو ومې غوښتل چې لږ ژور تحليل يې وکړم او د پښتو شعر پر دواړو اړخونو)يانې ولسي شعر او ديواني شعر(يې تطبيق کړم.((

په دې لړ کې يې، لکه څنگه يې چې ما له مخه په اړونده ونډه کې يادونه وکړه، ده د ولسي او ادبي يا ديواني شعر د شننې په ترڅ کې د مسرو دننه وييخج په وازه خجنښه)□ــ(او شعري خج په تړلې هغې)ــ´ (سره په گوته کړی دی. همدا راز يې د څپې څومره بيزوالی)اوږدوالی او لنډوالی(يې)کټ مټ لکه ما(په پښتو شعر کې بې نقشه يا ناارزی)irrelevant(بللی او موخه يې څپيز شمېر نه دی. هن که په زړه ليکنه کې يې د يوه ټاکلي شعري څېل د مسرو ترمنځ څپيزه ناندولي هم موخه اوسي، دا هم څه بېځايه خبره نه ده او هغه دا چې تر درو څپو لاندې باندېوالی، تول و تال يا اهنگ)ريتم(دومره نه ويجاړوي. او په دې کې ښاغلی منلی هم له موږ دواړو سره هماند دی چې ترڅپې، خج زيات ټاکنده نقش لري. ما پخپله تر هغې پخواچې د استاد ليکنه پر لاس راشي، د خپل بدلمېچ په لومړي چاپ او دويم چاپ کې، يوځل د عروضي او څپيز سېستم د توپير او بيا د څپې د ښلابښلو ډولونو په تړاو) دغه راز څرگندوني راغبرگې کړې او پوره ښلگې يې په همدې لومړي او بيا دويم، دربيم او پينځم څېرکي کې وړاندې شوې دي.

د ليکنې په دويم مخ کې يې د))آهنگ ((په تړاو دا الاندې نوموني)ترمونه(او څرگندوني با دومره څانگيزې او تخنيکي نه بربښي:

))د پښتو ژبې آهنگ د وينا د لړۍ د تونيکو سېلابونو پر نظم ولاړ دی. د آهنگ لپاره کولای شو چې يو)تيوريک فرضي واحد(!(تعريف کړو. دا فرضي واحد چې د ژبې په وييپوهنه(!(کې کوم خاص ارزښت نه لري، د سېلابو يوه لړۍ ده چې يو سېلاب يې تونيک وي)تونيک خج(!(ولري(.((

څلورڅپيز- خجيز غونډ)رکن(چې ما د پښتو شعر د توليز يوون)ريتميک واحد (په توگه په دواړو چاپونو کې له ښلگو سره ښوولی، ښاغلی منلی يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

))تيوريک فرضي واحد ((او))خجيزه کړۍ stress group ((نوموي. خو د دې خبرې تر څنګ يې چې يوه څپه پکې خجنه وي، جوت او ټاکلی))څلور څپيز والی((له پامه غورځوي او پر))درې سپلابې((او))څلور سپلابې((کړيو يې وېشي !
)په دې تړاو پوره سپړاوی بيا هم د کتاب په لومړي، دويم، درېيم او پينځم څپرکي کې موندلای شي(.

مسره يې هم داسې پېژندلې ده:
))د پښتو شعر بنسټيز واحد مسره ده چې کم له کمه يوه خجيزه کړۍ لري او تر ټولو اوږده مسره څلور خجيزې کړۍ لري.)ځينو معاصرو شاعرانو او يو شمېر پخوانيو د خورا خام شعر خاوندو شاعرانو کله کله تردې اوږدې مسرې هم جوړې کړې دي، خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي(.((
دغلته بيا هم دا نه وايي چې هره))خجيزه کړۍ((څو څپې را نغاړي؟
د مسرې او بېلابېلو ډولونو په اړه د دې کتاب په درېيم څپرکي کې پوره څرګندونې وړاندې شوې او دلته يې راغبرګول اړين نه برېښي؛ همداسې يې د استاد مکنزي ليکنه)**۳۲۵-۳۲۷**مخ(.
نورې پوښتنې يې هم زموږ د دواړو له خوا ځواب شوې، لکه د))نيم مسرۍ((چې ما د استاد رشاد د نومونې))وقفه يې مسرې((پر بنسټ))لارغه يې((او))ماته مسره((نوملې ده)زيار، درېيم څپرکی او استاد مکنزي**۳۳۱-۳۳۵** مخ(.

د درويش دراني برسېرونه
ښاغلي درويش دراني بيا د سوچه))توارد((له مخې د يوه نوښتګر شاعر او انګرېزي ښوونکي په توګه څه ناڅه له ما سره همهال ورته سېستم تر څېړنې او شننې لاندې نيولی. خو نژدې يوه لسيزه وروسته، هغه هم هله ځنې خبر شوم چې په پېښور پوهنتون کې مو سره ليده کاته وشول او کتابونه مو سره ادل بدل کړل که څه هم سم له لاسه راسره د هغه کتاب نشته، خو بيا يې هم له هماغې لومړنۍ ځغلندې کتنې څخه دومره پر ياد راپاتې دي چې نه يې اړوندې څرګندونې دومره تخنيکي دي، او نه يې د خج)stress(له مخې د شعري ټوټو يا مسرو او ورسره د ټوليز شعري رغښت بنيادي څلورګوني ډولونه يا وزنونه پر ګوته کړي ؛ ان تردې چې خجنې او ناخجنې څپې يې هم))قوي-ضعيفې((بللې دي !

په پای کې دا يادونه هم اړينه بولم چې دغه بدلمېچ زماله موخې انګېزې او وړاندويينې سره سم له لومړي خپراوي)1990(راهيسې تر اوسه په دې شلکلن پېر کې خپل اغېز ښندلی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنتوني زده کړیالو په ګډون د بشپړ ډېري ځوان ادبي پښت له تاوده هرکلي سره مخامخ شوی، هغه هم له درو غورو لاملونو سره:
۱(په ناڅانخبري ډول له کوشیني راهیسې د هر پښتانه او پښتنې په ذهن و زړه کې د)و (ګړني شعر و ټنګ ټکور تول وتال، کټ مټ، لکه پښتو ژبه له پښو ییزو دویونو)ګرامري قاعدو (سره ، وار له مخه ځای نیولی او زېرمه شوي، که نه څنګه به یې له یوه ټومب)تحریک (سره په هماغه تول و تال یوه ناره، لنډۍ، بدله... نابېره له خولې وتله او یا یې هم یومخیزه ولسي شاعري او سندرغاړي راخپلوله. او کله چې بیا له لیک و لوست او ښکلاییز خوب و ذوق سره په ادبي کچ له تېرمهالي دېواني او وسمهالي قافیوال او ازاد شعر په لاروی ورته زېږندویې ته مخ کوي، نو هماغه تول وتال، په بله وینا،))څپیز- خجیز((رغښت ورسره راخپلوي او هماغه ځانته مخښلګه ګرځوي. له دې سره یوه نیم، لکه د وسمهالې ادبپوهنې زده کړیال او څېړنوال په دې هڅه کې کېږي چې د هغه نااګاهانه کارولي یا کارول شوي رغښت پر لارو رودو او کچ و مېچ اګاهانه لاسبری پیدا کاندې، دا غوره او ګټوره نګېري چې همداسې یوه ښکارندویه لارښود ته مخه وکړي، نه یوه ناپېژندویه لارښود ته؛
۲(د تېر هغو په پرتله له عربي- پارسي ژبو او بیا یې دودیزو ادبي فنونو او په دې لړکې پېچلو عروضي او قافیي لارو دودو سره یې پرله پسې زیاتېدونکی لرېوالی او نابانډېوالی؛
۳(سراسري ټولنیز خوځون او جلاوطني، نوې خبرتیایي)کمپیوټري (تېکنالوجۍ او ورسره د هېواد، سیمې او نړۍ پر کچ د تړلیو نومهالو فرهنګي او ادبي اغېزو او سیالیو، له نوې او ازادې شاعرۍ سره ډېرېدونکې لېوالتیا او له دې سره ژب - ښکلاییزې جولې او ژب - اندیزې منځپانګې او پیغام ته د هڅې او پاملرنې زیاتېدنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. څپرکی
په خپله جوله کې د پښتو شعر
د سیالۍ هڅه

شعر د ژبني هنر ادب (په بېلابېلو څېلونو کې تر ګردو لوړ تخیلي او زړه راکښونکی څېل او د انسان د ښکلاییز خوب)ذوق (روزونکی او خړوبو-ونکی او بیا داسې څېل دی چې په ټوله مانا یې د ناځانخبرۍ)ناخودآګاه (ناسپړلې او زېرمه شوې هیلې او ارمانونه ځانخبرې)شعوري (نرۍ ته راباسي او را پوخلا کوي یې. له دې چار و دندې سره د))شعر د شعر لپاره ((لید توګه رد بړي چې د ټولیز هنر په تړاو یې د الماني ایډیالېست فیلسوف مانوېل کانت)۱۷۲۴ - ۱۸۰۴ (څخه یې سرچینه اخېستې ده. هغه هنر د ښکلا د پنځونې لپاره د انسان هاند و هڅه ، په بله وینا ، هنر د هنر لپاره باله. دغه اندتوګه له هماغه راهیسې دا دوې- دوې نیمې پېړۍ پرله پسې تر سختو نیوکو لاندې راغلې او په کلکه رد شوې ده، په ځانګړې ډول د زیګموند فروید)ز ۱۸۵۶- ۱۹۳۹ (د روانشنیز)سایکاانالیستي (اند توګې له رامنځته کېدو راهیسې چې هنر د انسان په ناځانخبرۍ)تحت الشعور (کې له تمبول شویو او زېرمه شویو هیلو او ارمانونو سرچینه اخلي. له دې سره یوازې د نوربېز- ښکلاییزو ګرومونو)عقدو (خړوبونه،نه، بلکې د ټولنوټېزو)سوشل-اېکانومیکو (هغو هوارونه هم رانغاړي.

همدا خبره ده چې استاد پوهاند رحیم الهام)۱۳مخ (د کانت اند توګه له علمي پلوه ناسمه بولي او لیکي:

))...که هنر د ښکلا د تخلیق لپاره هڅه وي، هنر او ښکلا سره یو انډول کېږي او دا نتیجه ورځخه حاصلېږي چې ګوندې د هنر غایه پخپله هنر دی ((.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لندن مېشتي فلسفي ادبپوه اسماعیل خویي له خوا د شعر څه ناڅه ښه ترا اوډلی او منلی پېژند))شعر په کره، کېښکلي او اهنګینه ژبه، د اند و واند ولولیز ترون دی = شعر گره خوردگی عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین((او ورسره ترلی))ژب - ښکلاییز ((او))ژب - اندیز ((دایلکتیک دا راجوتوي چې جوله)شکل(د))مخیٌله وینا ((په توګه د شعر آر جاج او جوهر، په بله وینا)) ښکلاییز ارمان((ته رښتیاینه)تحقق(وربښي او ورسره ورسره اندیزه منځپانګه او پیغام، په بله وینا)) تولنیز ارمان((هم رانغښتل کېږي. دا به ومنو چې شعر ته تر بل هرادبي څېل)ژانره(تر ډېره د یوه نږه هنري څېل په سترګه کتل کېږي، خو د هنري ارمان تر څنګ یې ټولنیز ارمان و پیغام هم له پامه غورځېدای نه شي. هرګوره، په دې توګه به، هغه شعر یو رښتینی شاهکار وي، بې له دې چې پکې رانغښتی ټولنیز ارمان او پیغام د چا ښکلاییز خوب)ذوق(و زمولي، هممهال یې منلوته ورچمتو هم کړای شي.

دا هم هېرول په کار نه دي چې ګڼي پر))شعریت((باندې ټینګار دي، ګړسره د))هنر د هنر لپاره((ټولی)مقوله(راخپله کاندې او بیا د همدې لیدتوګې پر بنسټ تر دې ښندې)مبالغې(پورې چې وایي:

))اصیل شعر متې تر دویم نړیوال جنګ را وروسته منځته راغلی دی((! مانا داچې د زرګونو دانته وو، ګویته وو، ګارسیاوو، هوګوو، پوشکینانو، بایرنانو، فر دو سیانو، خوشالانو... هستونې او پنځونې دې هېڅ پر هېڅ او هېر پر هېر وګڼل شي، او له دې سره پردې زباد شوي واقعیت هم سترګې پټې شي چې د شعر و ادب په ګډون په ګرده بشري پوهنیز- فرهنګي ډګر کې وسمهال د تېرمهال او وسترمهال تر منځ یو پول دی او له ړنګېدو سره یې هرڅه له منځه ځي !

له پاسنیو څرګندونو دا پایله اخېستل کېږي چې))شعریت((د))ژب - ښکلاییزې((جولې زېږنده دی او همدغه دوه اړخیزه جوله ده چې د))مخیٌله وینا((په توګه یې جاج او مفهوم وربشپړوي. دویم، یا درېیم جولیز اړخ))رغاونیز تخنیک((د دغې))مخیٌله وینا((کوم اړین رغنده توک)متشکله جزء(نه ګڼل کېږي او ان پخپله عربو چې شعري اډانه یې پرعروضي سیستم ټیکاو لري او ور اوډلې یې دي، د یادې شوې ټولی)مقولې(نوښتګر یې هم بللای شو. په دې ډول))وزن، قافیه، ردیف((او ورسره نظمي کالبونه یا ژانرونه... هم د شعر له پېژند)تعریف(څخه ایستل کېږي. نو کوم تول وتال یا وزن، قافیه، ردیف... چې نه یوازې عربو او مورږ، بلکې د نړۍ ډېریو ژبنیو ټولنو ورسره تړلي او رادود کړي دي، موخه یې))موسیقیت((دی، نه))شعریت((!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرګوره، نن سبا دغه موخه هم نوره په کړن کې خرخشنه شوې او هغه دا چې نه يوازې پر نړېوال کچ ازاد)موزون او بې قافيه(لاځه چې سپين)بې وزن و قافيه(او ناپېيلي)منثور(شعر موسيقۍ ته لار موندلې ده.په پارسۍ کې، نيما شوويچ د شلمې پېړۍ په درشل کې د نيم ازاد پارسي شعر سبستم رامنځته کړ او پېنځه شپږ لسيزې راوروسته احمد شاملو تر بې وزن و قافيې))شعرسپيد ((را ورسوله، سيما بهبهاني او ځو نورو بيا ان تولمنلی رومانتيک ځېل))غزل ((هم د پښپلو)قافيو (له باستيله راوکېښ.
په پښتو)و (ګړني شعر کې چې له دغو درو ډولو څخه لومړۍ دوه شتون لري، همزمان سندرې هم دي، په بله وينا ، همېشه له ټنګ ټکور سره ملې پاتې شوې دي او له ژب - ښکلا پېز پلوه هم په اړوندو پرګنو کې پوره منښت او ګرانښت لري: ازاد وزمې سندرې، لکه لنډۍ، سروکي... او سپين وزمې، لکه د کيسو او نکلونو ناري او داسې نورې؛ په متلونو کې بيا د دغو ګردو شعري فورمونو څرک لګولای شو ، ازاد لکه:
- په باران پسې پټې ګرځوي- په خيرات پسې شکرې،
- بنيادم يو نور- جامه يې دوه نوره،
- پور چې تر سل تېر شي- وچه يې مه خوره...؛
سپين، لکه:
- بې عقله زوم د خواښې په باټو ختاوځي،
- بډای يې له خواره ګټي، خوار يې له بډايه،
- وزه چې پرېام وخېژي، لېوه ته هم ښکنځل کوي....

په هره توګه، لکه څنګه چې د ټولنيز ارمان او پيغام په تړاو څرګنده شوه، تول وتال يا موسقيت، په بله وينا ، وزن و قافيه تر هغې پامور ګڼل کېدای شي چې د))شعريت ((پر تاوان پرې نه وځي. په دې لړ کې يې توليز)سېستم يا تخنيک بيا ، او هغه هم چې پر يوه ژبه له بلې ژبې څخه راتپل کېږي، له دغه پلوه په هېڅ ډول د منلو او زغملو جوګه کېدای نه شي، لکه واخلې، پر پښتو باندې د عربي عروضو او بحورو راتپنه؛ قافيې آرونه او دويونه يې که څه هم لږوډېر له ليکني او دېواني شعر سره اړخ لګوي، خو بيا هم ورته له پښتو غړېو هنې سره سمون ورکول په کاردي. نو د دې لپاره چې دغو ټولو اړخونو ته مو پښتو جوله او جامه ور اغوستې وي، په څلورم څپرکي کې تر څېړنې لاندې نيول کېږي.

په پای پای کې تر ټولو خبرو وروسته، له نړېوالې شعري سيالۍ څخه زموږ موخه بيا هم يوازې او يوازې پر))هنري ارمان ((ډډه نه لګوي، بلکې ورسره ورسره د ټولنيز او بيا انساني ارمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغښتنه هم په پام کې لرو. دا به د ننني غمځپلي نړۍ او غمېدليو او غموليو انسانانو پر وړاندې ځومره بې توپيري وي چې د بل هر هنر غوندې له شعره يوازې د ښکلاييز ځوب)ذوق(د راوېښونې، ځړوبونې يا روزنې کار واخېستل شي.
دا دهنر د الهي))ميوزې((پر وړاندې کومه نابښنوړه ګناه نه ده چې د نوبل نړيواله ادبي جايزه ، نه يوازې له هنري پلوه، بلکې د ټولنيز ارمان او انساني پيغام له پلوه هم ارزول کېږي او په همدې لاسوند تر اوسه زياتره د همداسې ژمنو او پرمختلليو)مترقي(داستان ليکونکيو او شاعرانو په برخه شوې ده. له دې خبرې هم ځوک نټه نه شي کولای چې))هنر((او))پوهنه((اوږه پر اوږه د انسان په ګټه د پنځ)طبيعت(په ابلونه، په بله د ټوليز بشري تمدن په منځته راوړنه او پرمخوړنه کې ونډه لرلې او لري يې. نو شعر هم د يوه هنر په توګه له دغه پلوه بې ونډې نه شي پاتېدای، يا دچا خبره مستثناکېدای نه شي او په کارده د دغه نفيس و نازک هنر له جادويي اغېزه د ننني ښکېللي او زېښبلي انسان د ژغور، ازادۍ او سوکالۍ لپاره هم ګټه واخېستل شي، نه داچې يوازې د هماغو ښکېلاکګرو او زبېښاکګرو د مزو چړچو لپاره ځانګړی کړ شي.
هو هماغسې چې پوهنه پاړکيز توپير و تبعيض نه شي منلای او زغملای، دغسې يې هنر او په دې لړ کې يې شعر هم نه شي منلای او زغملای.

د پس نومهالۍ)پوست مودرنېزم(او ورسره د بېلابېلو تشتورو فورمالېستي اېزمونو پلويان او د رياليزم او هومانېزم سوګند خوړلي نټيالي)منکرين(يې له يوې پېړۍ راهيسې د)) نړه((هنر و ادب او بيا شعر په نامه انګروزه کوي او نن سبايې د پانګواکۍ د انساني ضد نيو لېبرالېستي او ګلوبا لېستي اوتو بوتو په لمسه او ننګه غواړي، ګردې هنري- ادبي پنځونې د پېر و پلور بازار ته ځانګړې کاندې او د دې لپاره چې لکه الکترونيکي او سېبرنېتيکي)ويديو ګېمونه، ساينس فېکشنونه ... (يې يوازې پر سرګرميزه او سودا ګريزه موخه را وځرخوي، نو ټول زور پر ژب - ښکلاييز اړخ، په بله وينا ، جوليزواله)فورمالېزم(اچوي او ژب - انديز اړخ کورټ له پامه غورځوي، د چاخبره يو مخيز، اند له وانده بلهاروي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - څپرکی
)څپيز۔خجيز (وزن د پښتو شعر آر
او بنسټيز رغنده توک

ټولمنلې خبره ده چې ليدتوګه يا تيوري له کړن يا پراکتيکه رازېږي، په بله وينا ، کومې پوهنې او فنونه چې انسانان يې تر اوسه پر رابرسېرونه او اړوندو دويونو)قواعدو، قوانينو (، فارمولونو، ټوليو)مقولو (، ډلبنديو… پر اوډنه بريالی شوي، د نا اټکلېدونکو مهالپېرونو د کړنو او کړاوونو يې سرچينه اخېستې ده.

لکه واخلې ژبپوهنه چې د انسان له خوا د لکونو کلونو کارېدلې ژبې يا ژبو د څېړنې او شننې منځته راغلې او بيا ادبپوهنه چې د زرګونو زرګونو کلونو په بهير کې د منځته راغلو ادبي هستونو له څېړنې او ځيرنې څخه را رغول شوې ده. همداسې شعرپوهنه هم، يا په نومېرلې توګه بدلمېچ د دغو غبرګو پوهنو په رڼاکې د راپنځول شويو بدلو او شعرونو له سپړنې او شننې څخه رامنځته کېږي.

په دې لړ کې، په نومېرلې توګه يوناني (metron ((او بيا رومي))metrum ((او راوروسته عربي))عروض ((د يادونې وړ دي چې دوه لومړنې مېتريک بدلمېچونه تر منځنيو پېړيو پورې پر ټول اروپايي کچ کارول کېدل هرګوره، راوروسته بيلابېلو اروپايي ژبو ځانته جلاجلا تونيک - سېلابيک بدلمېچونه را اېستلي او پر کار اچولي دي. ښايي عربي عروض هم خليل بن احمد د يوناني- رومي هغو له اغېزې او سيالۍ سره منځته ته راوړي اوسي چې د نورو پوهنو او بيا ادبي فنونو، لکه د اپلاتون پويتېکس)بوطيقه (د ژباړو په لړکې ورسره پېژندويې پيداکړې وي، هغه هم د د دغې لوړې اوړونې سامي ژبې چې ګړپوهه يې هم د))اوزانو ((اړونده کړې، تر بلې هرې زړې او نوې اروپايي ژبې پکې مېتريک سېستم ښه ترا پر کار اچول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې راوروسته د نوي آرياني پېر پارسي شعر عربي عروض لږو ډېر راخپل کړي، دوه لاسونده درلودلي دي:

- يو يې په لومړيو دوه دوه نيمو اسلامي پېړيو کې پر دغه عجمي ژبه باندې د عربي هغې بېخرته اغېزښندنه او ورسره ګډوله کېدنه؛
- بل يې ورسره څه ناڅه غرېبو هيز نژدېوالى وو. خو د پښتو شعر په برخه کې بيا، لکه پاس چې وويل شول، د پارسي شعر پر پليونۍ داړوند)عربي (مېتروم)عروضو (د راتپنې هڅې کورتې پاتې راغلې او په دې لړ کې يې د مياشرف له خوايوازېنې اوډلې بدلمېېچ هم کوم ځاى نه دى نيولى. په دې توګه موږ ته دا پلمه پر لاس راغله چې د نږه)سېلابوتونيک (دا يې په اسانه ځايناستى او د پرله پسې منښت او ګرانښت جوګه کړاى شو.
نو کله چې وايو، د پښتو شعرپوهه، يا په نومېرلې نومونه، تول يا وزن))څپيز- څجيز = سېلابو تونيک ((دى، دوه توکه)عنصره (مو سترګو ته نېغ درېږي: څپه او څج، چې دا دى، بېلابېل يې تر څېړنې لاندې نيسو.

۱- څپه: عربي هجأ، انګرېزي syllable، لاتين syllaba، يوناني syllabē
په يوه ژبه کې د يوه يا زياتو غږيزو يوونونو)واحدونو (هغه ټولګه يا ټوټه ده چې له يوه خپلواک (a,ā,e,i ,o,u) يا يوه خپلواک او يوه ياڅو بېواکو)...b,g,h,f ,j, k,l,m,n,p) رغېدلې وي، يا له يوه خپلواک او يوه نيمواک)w,y(او يا هم له يوه خپلواک)واوېل(، يوه نيمواک)سيمي واوېل(او يوه يا څو بېواکو)کنسوننټو (څخه منځته راغلې وي او په يوځايي ډول، په خورا لنډ مهالټکي يازماني نقطه کې په يو وار سا اېستنه له خولې راوځي. يو خپلواک هم ځانته جلايوه)يو فونيمي (څپه رامنځته کولاى شي او هم د يوه بېواک يا نيمواک په ملتيا)دوه فونيمي (او همدا راز د يوه نيمواک او څو بېواکو په ملتيا؛ مانا دا چې خپلواک يو خوا ځانته يوازې يو فونيمي څپه رغولاى شي او بلخوا د دغو نورو په ملتيا لنډې او اوږدې څپې، خو يو بېواک يا نيمواک بې د خپلواک له ملتيا، نه ځانته څپه رغولاى شي او نه دواړه په ګډه، له همدې کبله خپلواک ته د څپې زړى)هسته (وايي. هرغبرګغږ)دېفتونګ (هم څپه بلل کېږي، ځکه يو خپلواک او يو نيمواک)واوېل او سيمي واوېل (رانغاړي. استاد رشاد د نصيرالدين طوسي)۵۹۷-۶۷۲ هجري (د خبرې))د نظم ړومبني اجزاء متحرک او ساکن ړغونه دي ((پخلى کوي، خو د اوسنيو څېړونکيو دا پېژند هم ورسرباري کوي چې د نظم ړومبني اجزاء))هجاوې ((دي، مانا دا چې دوديز پوهان هم څپه د پېيلې وينا د کوشنيترين يوون)واحد (په توګه مني.)الفت ۲۵ګڼه(

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوي ژبپوهنې له مخې د يوې څپې په جوړښت کې د پورتنيو))← زنځيري ((توکو تر څنګ يو))←نازنځيري ((توک))←خج ((هم شتون لري چې له هماغه زړي)واوېل(سره يې تړاو لري او د))←څپيز خج ((په نامه يادېږي؛ ترڅنګ يې))←ويي خج ، غونډ خج او غونډله خج ((ډولونه هم شته؛))←اهنګ ((، غاړه)لحن(او بل يو نيم نازنځيري توک هم دلته او هلته د غونډلې يا شعري او سندريزې ټوټې مسرې دننه راخپلولای شي.

وازه او تړلې څپه

وازه يا)خپلواکپايه(څپه هغه ده، چې پر يوه خپلواک)واوېل(پايته رسېدلې وي، لکه: ورا، دوه، بيا، خوله...؛ تړلې يا)بېواکپايه(څپه هغه ده چې پر بېواک)کنسوننټ(يا غبرګغږ)ديفتونګ(پايته رسېدلې وي، لکه: اور، کور، پوست، ګوابن، خوبن، خوند، ورى، سپى، مى، ځاى....
اړينه نه ده چې هره څپه دې مانا ولري او د يوه مانيز توک)ويي، وييکي(په توګه په ازاد ډول وکارول شي او يا په يوه لوى ژبني يوون غونډ)عبارت، فقره(يا غونډله)جمله(کې دننه کوم مانيز يا پښوييز)ګرامري(چار پرځاى کاندې، خو نا مانيزه څپه ازاده نه، بلکې تل د دغو لويو جوړښتونو دننه راتلای شي.

د څپې څومره ييز)کمي(ډولونه

که څه هم د څپې څومره والى)لنډوالى او اوږدوالى(په پښتو کې، نه له ژبني او نه له شعري پلوه کوم څرنګيز)کيفي(ارزښت لري، خو د دې لپاره يې تر وېښې لاندې نيسو، چې وښيو، ولې پښتو شعر له عربي- پارسي عروضي)متريک(سېستم او کچ ومېچ سره نه، بلکې له څپيز- خجيز)سېلابو تونيک(هغه سره اړخ لګوي، په داسې اکر کې چې په عربي او پارسي شعر کې د څپې څومره والى د تول و تال له پلوه څرنګيز ارزښت او اغېز لري. په ترڅ کې يوه پښتو شاعر او شعر پوه ته دا هم ور په ګوته کوي چې لنډه او اوږده څپه د شعري غونډ)رکن(او بيا د پښېلې او لړ)قافيې او رديف(په رغاونه او ښننه کې څنګه کارول کېږي، د ساري په ډول يې ټاکلې))←څپيزخج ((له له ټاکلي شعري خج سره چې پر هره څلورمه څپه راځي، څنګه اړخ ولګولای شي او په دې لړ کې د دې ستونزې هوارى هم راښيي چې که و نه يې شي لګولای، د يوې بلې ورندې ځايناستې لټه يې وکړو. يوه ورته ستونزه بيا د ډېرڅپيزو ييونو له کاروني سره په ځانګړې توګه رامخته کېږي، د بېلګې په ډول زموږ خپل تاريخي- جغرافيايي يا فرهنګي نومونه، لکه،)ارياناويجه(،)آهورامزدا (، آهورامزدايي (... چې د پښتو خجپوهنې له مخې يې بايد وروستۍ څپه خجنه راشي، حال دا چې شعري خج تر څلورمې څپې اخوا راتلای نه شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال په خپل یو شعر کې))بېلتانه ځپلي ((تړنګ)ترکیب(کارولی او د دې لپاره چې ټاکلی خج پر درېیمه څپه راغلی اوسي، دېته اړوتی چې وییرغاونیز آر تر پښو لاندې کړي او هغه دا چې د پښتو تړنګ فشار زیاتره پاي او څه ناڅه پایمخ)ما قبل اخېر(ته راځي، که نه پوخ تړنګ نه بلل کېږي او پر غونډ)عبارت(بدلېږي، نو په هغه شعر کې همدا سرغړاوی شوی او اړوند تړنګ پر غونډ اوښتی دی:

)بېلتانه/ ځپلې هیلې(

مې غمونه ژاړي ستا
زه لېوال ستاد ښکلا،
زما ښکلې پښتونخوا

)سوزونه او سازونه۱۲(.

نور اوږده اوږده پښتو تړنګونه هم شته چې یوازې په شعاري نظمونو اړه پیداکولای شي، له ورته سرغړاویو سره مخامخېږي، د بېلګې په توګه:
افغانستان پېژندنه، توکم پالنه، یا یو هېوادنی نوم)) نیکاراګوا ((او داسې نور چې له شعري غونډ)رکن(ورسره هېڅ اړخ نه شي لګولای.
د پښتو څپې څومره بیز)شپېږ ګوني(ډولونه په دې وروسته توګه ترسپړنې لاندې نیول کېږي:
- یو غږیزه)یو فونیمي(څپه چې له یوه خپلواک)واوبل(ځخه رغېدلې وي، زور)فتحهa-(چې د ویې یا څپې په سر کې راځي، لکه په)اته، اتڼ، اکر(کې، مانا دا چې هر پښتو ویی چې په الف)پیلوو(، د زور)فتحې(هومره حرکت لري؛ په دې ډول په پښتو کې))سرالف((هېڅ نشته او خپل زاړه یا د نورو ژبو الفونه او ممدوده هغه هم پر فتحه اړوي، لکه په اسان، ارام، ازاد... کې. دا چې پر پارسي یا عربي ورته څو کمپښو الفونو)آس، آر، آریا...(مد اچول کېږي، موخه یې له زور)فتحې(سره توپیرول دي؛ آ)هلکه!(چې په پښتو کې یوازېنۍ ازاده او مانیزه یو فونیمي څپه، یاني بلنوییکی)حرف ندائیه(هم دی، د عادي الف هومره اوږدوالی لري.

- دوه غږیزه)دوه فونیمي(څپه، چې له یوه خپلواکغږ)واوبل(او یوه بېواکغږ)کنسوننټ(څخه جوړه وي، مانیزه، لکه اور)or(،اوس)os(، آس، آر، آړ، اړ، زه، ته، هو، څو، اور)or(... یا د یوه ویې دننه)زیاتره بې مانا(، لکه: کو- ټه)کوټه(، دې- ره)دېره(، رو-ز-نه)روزنه(، با- با-ګ- ني)باباګني(، ار-وا- پو-هه)اروا پوهه(، اف- غا- نې- وا- له)افغانیواله(، تو-کم- پا-ل- نه)توکمپالنه(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دري غرېزه څپه چې له يوه خپلواک او دوو بېواکو څخه جوړه وي او د يووستوي ويي په توګه مانا هم درلوداى شي، لکه: کور، خور، مور، تره، ور)war(، سر)sar(، لر)lar(، بر)bar(، لور، لار، تېر، هېر، وير، وړې، هېښ، پېښ، اند، لاس، پنبه... د بېلښتي او يا تړښتي وييونو دننه)مانانيزه يا نامانيزه(، لکه: بر- مل)برمل(، مرس-تون)مرستون(، روغ- تون، تره- ګر)ترهګر(، بن- ست-پال)بنستپال(؛ يا له يوه خپلواک، يو بېواک او يوه نيمواک څخه يې رغښت موندلى وي، لکه: نيا، بيا، ياد، يون، يور، دوه، دوې، يا د يوه بېلښتي يا تړښتي ويي دننه، لکه: پوه- يال)پوهيال(، پو-هن- وال)پوهنوال(، پو- هن- مل)پوهنمل(، اور-له-ګيت)اورلګيت(، اور-لو-به)اورلوبه(، بي-دي-بي-ديا)بيدي بيديا(.

- څلورغرېزه څپه چې له يوه خپلواک او درو بېواکو، يا دوو بېواکو او يوه نيمواکه رامنځته شوې وي. ياد يووستوي ويي په توګه جلا کارول کېږي، لکه: ورځ، ورخ، څرخ، بړاس، وياړ، پلار، ورور، ترور، نږور، نشت، خيشت، لوند، ړوند، څورب، خوله، غوړ،غوړ، خوړ) xwəğ(، خور، لواړ، ځوړ، خوړ، کلک، پوست، ناست، تاند، واند، ورون، وران، ړنګ، پوست؛ د لويو جوړښتونو دننه، ماناوال يا بې مانا، خو دومره پرله پېيلې نه راځي،لکه په ننګيال کې يوازې لومړۍ څپه)ننګ naŋg(څلور غرېزه راځي او دويمه)-يال(يې درې څپيزه، په خولخوند، خوندور، ګواښګر، ګواښګري، ګواښګرندي، ښناکخونه، ځواکمن، ځوانمل، خوارمل، خوارځواکى، وړنګن، خپلوان، خپلچارى، خپلمنځي، لمانځي، لمرمخي، سپوږمۍ مخي، ګل مخى)gwal-maxay(کې يې هم همداسې درواخله.

- پينځغرېزه څپه چې له څلورو بېواکو يا درو بېواک او يوه نيمواک څخه د يوه زړي)خپلواک(په ملتيا رغېدلې وي، مانا دا چې د پاسنيو درو ډولو غوندې په دې څپه کې هم يو خپلواک اړين دى او يو نيمواک يوازې د يوه غږ په توګه پکې برخه اخېستاى شي ، که نه شتوالى يې اړين نه دى. ښېلګې يې، په ازاد ډول همېشه د يووستوي يا بېلښتي)اشتقاقي(ويي په توګه راځي، لکه: خوند)xwand(، ژوند، ګوند، دروند، غبرګ، کولپ، کورت، کوړم، ګوټ، غوړچ، غوړپ، شخول، ملاست، ځغاست، ولاند)مرده شو(، ښناند، ډمنځ)له منځني يا غلجايي وينګ سره(، وريځ ياخوړين)له شمالختيز وينګ سره(، ندرور، لمونځ، يا په يوه بېلنګ يا مشتق)لمونځغاړى(کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شپږ غږیزه څپه د پښتو ژبې اوږده ترینه څپه ده چې تر اوسه یې متې د یوې ښېلګې څرک لګېدلی او هغه شخوند)šxwand(وېی دی. په دې توګه په پښتو کې کوشنیترینه یا لنډ ترینه)یوغږیزه، یوفونیمي (او لویترینه یا اوږدترینه یې شپږ غږیزه یا شپږ فونیمي څپه ده او تر کوم ځایه چې راته څرګنده ده، د څلورغږیزې او پینځغږیزې په ګډون شپږغږیزه څپه خو په هېڅ یوه آریاني او بیا آریایي ژبه کې نه موندل کېږي او د هندو اروپایي کورنۍ پر کچ یې، ښایي په روسي او بله کومه سلاوي ژبه کې تر شپږ غږیزې هم د اوږدې څپې څرک ولګېدای شي؛ دا چې د شعري تول وتال له پلوه یې د پښتو پرخلاف څومره والی)کمیت(، څرنګوالی)کیفیت(اغېزمنولای شي، یانه،پته نشته.

۲- خج، عربي هم خج،پارسي فشار یا تکیه،انګرېزي accent stress، لاتین accentus

خج د یوې ژبنۍ څرګندونې پر یو ټاکلي ځای باندې د غږ سختوالي یا شدت او هسکوالي ته وايي، په بله وینا ، هغه چار)عملیې(ته وايي چې د ژبنیو یوونونو)واحدونو (یا توکونو په لړ کې یو یوون یا توک د سا)ابستنې(له فشار سره په زیات زور او شدت وویل شي؛ خج د یوه))←نازنځیري((یوون یاغږ)فونیم(په توګه د عادي فونیم پر خلاف د کوم مانیز توک)ګړ، وېي، غونډلې(په رغاونه کې سیده ونډه نه اخلي، بلکې د دغو نورو پر وینګ اغېز اچوي او اړوند غږ یاڅپې ته تر نوروګاونډو هغو زیاته ټینګتیا)شدت(او لوړتیا وربښي او له دې چار)عملیې(سره هرګوره، مانااو په ترڅ کې شعري تول و تال اغېزمنوي.)د زیاتې خبرتیا لپاره:پښتو یه ۳۰؛ اولرینس۱۲(

خج د څپې پرخلاف د ژبې په))← زنځیري((توکونو، نه، بلکې په))←نازنځیري((هغو اړه لري.

د دې لپاره په کار ده، وار له مخه د دغو دوه ډوله ژبنیو توکو پر توپیر یوه لنډه رڼا واچوو:

کله چې په یوه ژبه غږېږو یا ګړېږو، په دغه ګړهاري بهیر کې مو ژبني توکونه چار ناچار پرله پسې یا یو په بل پسې د وینده غړیو په مټ له خولې راوځي. مانا دا چې د بېلابېلو ژبنیو توکونو ویون یا زېږون له یوه زنځیري، لیکه ییز یا خطي)lineal(نظام سره غوټه دی او په دې توګه یې بهیر د مهال پر بستر ډډه لګوي، په بله وینا ، د یوه غږ)فونیم(، ګړ)موفیم(، وېي، وېي غونډ)عبارت(او غونډلې)جملې(ادا ینه له بېلابېلې کچې مهال تېرېدنې سره تړاو پیدا کوي. ځکه ژبه یو مخې)یو بعدي(ده او دغه مخ یا بعد یې مهال دی او ترسره کېدنه یې له مهالتېرېدنې سره ملګرې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې تر څنګ چې په غوره او بنسټيزه توګه ژبه پر دغه خطي- زماني چوکاټ)محور(راڅرخي، لږ ډېره پرېوه بل هغه هم راڅرخي او هغه، نه خطي دی او نه زماني، بلکې د لومړي هغه په ترڅ کې همهال دلته او هلته د ليکې له پاسه د دې آر چوکاټ له بېلابېلو توکونو، په نومېرلي ډول غږونو يا فونيمونو څخه يو نيم ته يو سرباري غونديز رنګ ورکوي او لږ ډېر يې د اړوند ګړ، وييې، غونډ يا غونډلې پر مانا يا ګرامري چار اغېز هم اچوي. لکه خج، اهنګ، غاړه)لحن(، زيروبم او داسې نور.

يوازې موزيکال خج)اولريښ ۱۲(له ناخطيوالي سره سره يوڅه مهاليز اړخ يا بعد راخپلوي، ځکه غځېدا او لوړېدا بې مهاله رښتيا نه شي موندلای.

دا په زړه پورې ده چې دغو))نازنځيري((توکو ته زموږ پارسي ژبپوهان عناصر))عروضی((يا))خصوصيات عروضی((وايي او ايراني هغه يې))غيرمقطعات((او))زبرزنجيری((بولي. انګرېزي انډول يې supersegmental دی چې پر وړاندې يې زنځيري بيا segmental بولي.))عروضی((نومونه، ښايي پر دې بنسټ وي چې له شعري تول و تال ورته ځانګړتيا لري، يا پرې اغېز ښندي، لکه څنګه چې موږ هم د پښتو شعر په تړاو له اړوندو توکونو څخه لږ تر لږه))خج((د څپې ترڅنګ دويم بنسټيز رغنده توک ګڼلی دی؛ هرګوره، په څېرمه توګه ورسره څه ناڅه))←اهنګ، لحن، زېروبمي، بېلتون((هم په پام کې نيسو.

د خج چاپېريالي ډولونه

لکه پاس چې يادونه وشوه، خجونه د ژبني چاپېريال)جوړښتونو(له مخې څلور ډوله دي:

۱(څپيز خج، لکه د څپې په تړاو چې پاس وويل شول، دغه راز خج د اړوند زږي)واوېل(په مټ رښتيا نه مومي، ځکه واوېل د ببواک)کنسوننټ(په توپير يو خپلغږی فونيم دی او جوت ويل کېږي، او د ببواک وينګ اوربدنګ هم پر غاړه اخلي، لکه په سپين کې)-ي-(؛ په يو غږيزه)← يو فونيمي(څپه هم له خپلواک)واوېل(پرته، نه ببواک)کنسوننټ(رغولای شي، نه نيمواک)سيمي واوېل(.

۲(وييي خج چې د يوه وييي دننه يوه څپه د يوه واوېل او سابيز فشار په مرسته تر نورو ملګرو څپو ټينګه ترينګلې او يوڅه لوړه وويل شي، لکه په ورغوي)ور- غ+ زورکې- وی(کې منځنۍ هغه، يا په کټمل)کټ+ مل(کې دويمه څپه چې مانيزه هم ده. د نورو ژبنيو يوونونو غوندې، که په يوه وييي کې خج پر خپل ټاکلي ځای رانه شي، مانا يې ونجېږي او ښايي له بل وييي سره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکر)ادلون بدلون (پېښ شي، لکه غوټه چې له لومړي خج سره)ګنډه، ګره (او له دويم خج سره)غوپه، غوطه (مانا راخپلوي.
د نورو ډېرو ليک سېستمونو په څېر په پښتو دوديز ليک يا ابېڅې کې د خج لپاره کومه نښه يا سېمبول نشته او يوازې په غږيز)فونيميک (هغه کې د ټاکلې څپې، څه چې پر هماغه ټاکلي زږي)واول (باندې يا لاندې)فتحه وزمه (رېبه نښه اچول کېږي.

۳ (غونډ خج چې په يوه غونډ)عبارت (کې يو توک په زور سره وويل شي، لکه په)سپين کالي (کې)سپين (يا په)د نجونو ښوونځی (کې د)نجونو (ويې خجن راځی او د)) ويي خج ((په ټراو يې بيا له دواړو څپو)نجو- نو (څخه لومړۍ دا خجنه ده. دلته له غونډ څخه موخه)نحوي عبارت يا ترکيب (دی، نه ترنګ)لغوي ترکيب (.

۴ (غونډله يا غونډله ييز خج چې د يوې غونډلې)جملې (دننه يو غونډ ياويی تر نورو په زيات فشار او لوړوالي وويل شي او په دې توګه د غونډلې بېلابېل مانيز ډولونه)بياني، امري، پوښتني... (سره ونومېږي او جوت کاندې. پورتني دربګوني خجونه تر خپل سيوري لاندې راولي او کمزوري کېږي، خو ګرسره له منځه نه ځي او د هماغه اړوند توک)ويې، وييغونډ (مانيز او پښوييز چار خوندي ساتي. يو نيم يې بيا د غونډلې د دويم يا دريېم درجه خج استازي هم کوي، بې له دې چې مانيز اغېز ور باندې واچوي. په دې توګه غونډله خج په عادي غونډلو يا شعري مسرو کې پردرو ځېلونو وېشل کېږي، لکه په لاندې غونډله کې:
زه پوهنتون ته ځم) zə- po- hə' n-tu´n-ta-jə`m ( ، دغلته )´ ( د ړومبي درجه )درانه، ډېناميک ( خج نښه ده، )' ( د دويم درجه او )` (د دريېم هغه نښه ده. هرګوره، په ← غبرګه غونډله، ګډغونډله او ګډلې غونډله کې دغه دري سره خجه ښه ترا نومېږېدای شي.
ځينې ژبپوهان خج يوازې د وړو توکونو اړوند بولي، خو د دې لپاره چې د غونډلې دننه له دغو توکوڅخه يو خج زيات درنوالی مومي او ورسره يې بېلابېل ډولونه توپيرمومي، نو همدغه غونډله ييز، غونډله پوهيز)نحوي (يا منطقي خج نومېږي.

په يوه سندريزه ټوټه)مسره (کې دري واړه، په تېره موزيکال خج له موزيکال اهنګ سره اړخ بدلوي په هره توګه له ځان سره غونډله ييز خج هم ښه ترا برجسته کوي)دلته اهنګ د وزن يا ريتم په مانا نه، بلکې د تون په مانا دی او دا چې اسماعيل خويي)) اهنګ ((د شعر له رغندو ټوکو څخه ګڼلی، موخه يې ترې)) وزن، ريتم ((دی او له ورسره تړلي ستاينوم)) آهنګين ((څخه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخه))موزون((نه تونيک، لکه نجيب منلي چې په تېرکې د خجن د))تونيک((په مانا کارولی او خجنه څپه يې د))تونيک سېلاب((په مانا (.
په هر ډول، غونډله ييز اهنگ)tone,intonation(چې کښته پورته او يا هوار يون و خوځون ومومي او خبري او ناخبري)انشائيه(يا امري غونډلې سره توپيروي، هممهال شعري اهنگ هم دی. ځکه شعر هم له غونډلو او له اړوند خجونو او اهنگونو سره تړاو لري.

خو کله چې شعر د موسيقۍ ډگرته ور گډېږي، نو بيا يې هغه خجونه او اهنگونه نور له ژبني او شعري چاپېرياله راوځي او))موزيکال((کېږي. په دې ترځ کې دغه دواړه توکو نه اهنگونه بلل کېږي: کمزوري خجونو ته يې ټيټ اهنگونه وايي او اهنگونو ته يې لوړ اهنگونه او هغه بيا))زېر و بمي((، غاړې)لحنونه(او داسې نورې رنگارنگۍ او ځانگړتياوې راخپلوي. د))موزيکال اهنگ((نومونه)اصطلاح(د چا خبره د دغو گردو توکو يا رنگارنگيو يوه ټولگه ده. يو يوازېنی شعر کېدای شي، بېلابېل اهنگ سازان)componists(ورته بېلابېل اهنگونه ور جوړ کاندې، لکه د استاد حمزه))راځه چې يوه جوړه کړو جونگړه...((شعر ته چې استاد زاخېل د مېرمن کمرگلې لپاره يو راز ، استاد گلزمان بل راز او استاد رفيق شينواري بيا د ځان لپاره بل راز اهنگ يا کمپوز رغولی دی.
دا دی، په دې تړاو د شهيد سېلاب د غزل لومړۍ مسره د بېلگې په توگه تر څېړنې لاندې نيسو چې استاد نبي گل يا بل هر چاجوړ کړی، خو استاد اولمير په خپل کوډگر)) الماسي((غږ کې ورته تلپاتې هستي وربښلې ده:
ستاد سترگو بلا واخلم، بيا دې سترگې ولې سرې دي...
دا مسره له غونډله پوهيز)نحوي(پلوه يوه غبرگغونډله ده، په بله وينا، له دوو سره پېيلو غونډلو رغېدلې چې ړومبۍ يې← مله يا څېرمه بلل کېږي او دويمه يې← آره غونډله. په څېرمه)ستاد سترگو بلا واخلم(کې پر))واخلم wā´xlǝm((ړومبۍ، پر))سترگو stǝ'rgo((دويم او پر))بلا´balā ((دربيم هغه راغلی او د پياوړتيا له پلوه ړومبۍ کمزوره، دويم لږ زورور او دربيم ډېر زورور دی. په آره غونډله)بيا دې سترگې ولې سرې دي(کې، څه د نورو نازنځيري توکو)←اهنگ، لحن، زېروبم(او څه د موزيکال هغه په مټ ، نه يوازې زياته پياوړتيا مومي، بلکې ورسره ورسره انگازور کېږي هم، او هغه هم پر پوښتوييکې يا استفهاميه ادات))ولې((wa´le باندې؛ هرگوره، په موسيقي نوټېشن کې د دغو نښو پرځای له ځانگړيو ليکو يا سېمبولو څخه کار اخېستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاسنۍ سکالو په تړاو د)و (ګړني)فولکلوریک (شعر په استازۍ تر ټولو وتلی او منلی څېل))لنډۍ ((تر شننې لاندې نیسو: لکه څنګه چې په اړوندو ښکالوو)بحثو (او په ځانګړي ډول په په پېنځم څپرکي کې پرې رڼا اچول شوې ده، لنډۍ په خپله)لومړۍ (فولکلوري ډله کې تر بل هر څېل)ژانر (د پښتو بدلمېچ د څپیز- خجیز سېستم یوه تیپیکه او لارښوده مخبېلګه ده او د همدې لپاره مو د کتاب پر دوتنه مو انځورلې ده. له ژبنې پلوه لږ تر لږه دوې یا زیاتې غونډلې راخلي، خو هم یې څپې له ټاکلې شمېر)دیارلسو (تېرې نه کوي او هم یې خجونه له ټاکلي شمېر)څلورو (تېرې نه کوي.

هرګوره، په خجونو کې یې، لکه د پاسنې شعر غوندې ځوک لږ زور لري، ځوک یو څه زیات، خو ټولیز پایخج یې تر ټولو پیاوړی راځي او همداسې یې د هرې څېرمه)فرعي (غونډلې اهنګ ټولیز اهنګ هومره زور نه لري. په بله وینا، د مخنیو غونډلو بېلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې کېږي. دا نو یوازې په ساز اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی)برجسته والی (مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

په هر ډول د لنډیو بېلابېل موزیکال اهنګونه او اړوند طرزونه په ولسي پرګنو کې شتون لري. یوازې د خالي اواز له پلوه یې د پښتو ګرډودونو هومره له یوه ټبره بل او له یوې سیمې بلې ته رنګارنګي توپیر مومي. کوچیان او پوونده یې یو شان را انګازه کوي او کلیوال یې بل راز، او همداسې پسې نور. له آره همدغه ولسي اهنګونه او طرزونه دي چې ساز و اواز، په بله وینا، ټنګ ټکور ته له هاغو رنګارنګیو سره لار موندلې ده.
ناویلې دې پاتې نه شي، دغه رنګارنګۍ یې هله څو څو ګرایه پراخوالی مومي چې له بېلابېلو وګړنیو څېلونو، لکه سروکیو- ببولالو، شین خالیو، کاکړیو...- نارو او نورو سره ملګرې کېږي، مانا دا چې د همدغو بېلابېلو څېلونو له طرزونو اهنګونو سره بېلابېل موزیکال ډولونه راخپلوي. په داسې ترڅ کې چې نور فولکلوري ډولونه دومره بې کچ و مېچه شونتیاوې نه لري او نه دومره سراسري منښت و ګرانښت)د زیاتې خبرتیا لپاره: اتل، لنډۍ، شمله لومړۍ ګڼه پېنځم مخ؛ همدا راز: دوګړني شعر اړوند څپرکی(.
پایله دا چې، شعري غونډلې د خج او نورو نازنځیري توکو په کارونه کې تر هغې پورې له نورو ګړنیو غونډلو سره کوم توپیر نه لري، ترڅو کمپوز او موزیکالې شوې نه وي، په دې لړ کې ساز، اواز، زمزمه او ترنم هریو راتلای شي. موزیکال خج د)غونډله ییز (ډینامیک خج پر خلاف تر جګېدا زیاته غځېدا او پراخېدا راخپلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازاد او نا ازاد خج

ازاد خج، لکه پښتو او روسي هغه چې د بېلابېلو ژبنیو توکونو په بېلابېلو برخو کې راتلای شي، د ساري په ډول په یوه پښتو ویي، لکه اند ، وېره، خواښې، شخړه، وینه، مینه، پېغله، ژوی، روی، کلی، توخم، توکم، خاوره، دوبی، اوړی، ژمی...کې، رومبی دریځ راخپلوي؛ په سپوږمۍ، وراره، تربور، خورلڼه، شودې، اوبه، مرغۍ، پرون، پروسږکال، کټمل، گوربت... کې دویم؛ په درملنه، تېروتنه، الوتنه، الوتکه، پښتورگی، جنگ ځپلی، خوار ځواکی، ډمه ډوله، کونستری، بولانکه..کې درېیم؛ په لرغونپوهنه، ټولنپوهنه، ټولنیزوالی، اتلولي، توکمپالنه، اهوراییي، اهریمني له اوښکو ډکې سترگې، پړی پرخوله رسۍ پرغاړه...کې څلورم؛ د مبوې پاکۍ کارغالی، افغانستان بانک ...کې پېنځم؛ امریکا پېژندنه، آریا ناهوایي شرکت..کې شپږم؛ افغانستان پېژندنه، یا)پایخجي(افغانستان دښمني..کې اووم؛ په روغتون، پخلنځی، پسرلی، پوهنځی، پوهنتون، پېښور، کندهار، افغانستان، ننگرهار، پکتیا، اړیکی، تړاو... کې پای دریځ چې د پښتو پانگې ډېرۍ برخه رانغاړي پر وړاندې یې ځینې ژبې، لکه انگرېزي، الماني، فرانسي، پولېنډي ناازاد یا ثابت خج لري او هغه دا چې له آره د لومړیو درو ژبو د وییو په سر کې راځي او د وروستۍ هغې پر پایمخ)ماقبل الاخر(خپلواک)واوړل(یاځپه؛ ښېدودي)استثنأ(یې زیاتره په پور وییونو کې لیدل کېږي، د ساري په توگه انگرېزي، په تېره الماني لاتین پورووییونه او بیا زموږ دا له رومبي او یا دویم خج سره کاروي، لکه: کابل، هېلمند، کندهار، ننگرهار، نورستان، پاکستان، ایران؛ افغانستان، بلوچستان، اسلام اباد....

روږدی او ناروږدی خج

)آر(غونډله ییز خج په شعري یا وینابیز چاپېریال کې په روږدې)عادي(توگه پر یوه ټاکلي توک راځي، لکه په پاسنیو بېلگو کې چې و ښوول شوې، خو کله د ویونکي له ځانگړې موخې سره هغه ټولمنلی دریځ بدلوي، د ساري په ډول یې په))زه پوهنتون ته ځم((کې د /تون/پرځای پر/زه/ یا/ځم/ راولي، ځکه په هغه اکر)حالت(کې به ورته یا))خپل ځان((آره موخه او پاموړ وي او یا))تگ((. روږدي یا عادي هغه ته نحوي یا منطقي او ناروږدي هغه ته نانحوي یا نامنطقي هم وایي.

په سندریز چاپېریال کې پر یوه داسې توک غونډله ییز فشار هم راتلای شي چې د غونډلې له آره ناازادو او ناخجنو توکو څخه شمېرل کېږي، لکه پر))باندې((چې له)پر(سره تړلی سربل دی، په دې کمپوز کې: {راواچوه لاسونه دې په)پر(ما باندې´ bānde}

(c) ketabton.com: The Digital Library

) پر ۱۹۹۵ کال د يوه اماتور اپريدي سندر غاړي په غږ کې(.
که نه، د نازنځيري توکونو يا فونيمونو په لړ کې خج نه يوازې د نا پېيلې، بلکې د پېيلي يا شعري وينا له بنستېزو توکو څخه ګڼل کېږي او لکه چې پرې پرله پسې ټينګار شوی،د شعر په دوه ګونو بنستېزو رغنده توکونو)متشکله اجزاوو (کې راځي،
په بله وينا ، د))څپې ((تر څنګ ټيکاو لري. ان تردې چې تر څپې هم زيات اړين بلل کېږي او هغه دا چې په يوه شعري چاپېريال کې د څپې دوو کمی زياتی شعر دومره نه زيانمنوي او ښخونده کوي، لکه د يوه خج کمې زياتې يا ادلون بدلون يې چې تاواني کوي او پيکه کوي. د استاد رشاد په نومونه))ضعف التأليف ((يا د غونډلې دننه ناأوډون او نورې.
پښوييزې)ګرامري (سرغړونې يا تېروتنې، کېدای شي، د تول و تال يا په دوده وينا ، د))شعري اړتيا ((په پلمه دومره نا ښښنوړه ګناه و نه شمېرل شي، خو د))خج ((دا هېڅکله نه ښښل کېږي !

اهنګ، پارسي آهنګ، انګرېزي **tone, intonation**، لاتين **intonare** ، يوناني **tonos**

اهنګ د ژبني جوړښت له پلوه هغه نازنځيري توک)فونيم (دی چې د ګړهار په بهير کې د اواز کښته پورته والی يا زيروبم رامنځته کوي، په نومېرلې توګه، کله چې د ګړهار په ترځ کې د زېروبمي پراختيا لمن د غونډلې په کچه وي، اهنګ بلل کېږي، يا داسې وايو، د غونډلې د زېر و بمی يوه غځېدلې بڼه ده. اهنګ د ساهوا او ورسره د غږېږو تارونو له رېږدېدا سره رازېږېدونکې کښته پورته کېدونکی غږ دی او دا چې يو ډول خوږغږي هم رامنځته کوي، نو د غونډلې)جملې (ميلودي هم بلل کېږي. په هره توګه اهنګ په پښتو کې پښوييز ارزښت لري او)د نورو نازنځيري توکو په لړوډېره ملتيا (د غونډلې د مانيز توپير، په بله وينا ، د)خبرې، ناخبرې، امرې (ډولونو لامل کېږي، نو په شعرکې يې د يوې غونډله پوهيزې)نحوي (اړتياو مانيز پلوه له پامه غورځول هم هرو مرو پرتاوان پرېوځي،که څه هم د تول وتال يا پېيلتيا له پلوه يې د خج پرخلاف له رغنده توکو څخه نه ګڼل کېږي. له پښوييز پلوه اهنګ په غونډله کې کښته، پورته يا هوار يون کوي او له دې سره يې بېلابېل مانيز ډولونه توپيروي او له موسيقي پلوه پر دغو خوځښتونو سربېره د ستوني يا حنجرې)غږيز (تارونه له سږو نه له راوتونکې ساهوا سره نور راز راز پرله پېيلې غځېداوې، رېږدېداوې او په پايله کې نګاسې او انګازې هم رامنځته کوي چې د اواز له پلوه مېلودي بلل کېږي او د ساز له پلوه ترنګ)تون(.

خج و اهنګ سره داسې توپيرولای شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خج یون نه لري، بلکې ځای پرځای د بېلابېلو توکو په لړ کې پر یوه ټاکلي توک)ځپې، ویي، غونډ، غونډلې (او بیا یې پر یوه ټاکلې برخه زور اچوي او په دې ډول یې وینگ تر نورو توکو ښه ترا برجسته کوي،خو اهنگ یو خوا ، یوازې له هماغه لویترین او بشپړترین ویناییز توک)غونډلې (سره کار لري او بلخوا یون و خوځون مومي او کښته پورته یا هوار ځي او راځي او په دې توگه یې بېلابېل ډولونه)خبري، ناخبري، امري، هېښني، ارماني... (سره نومیري)تشخیصوي (.

غونډ)رکن Foot (

د پښتو د دریې ډوله گړنی)ولسي یاوگړني، لیکني)دیواني او نادېواني (او نوی)ازاد (شعر بنسټ پر ځپه او خج ولاړ دی. داسې چې له بېلابېلو غونډو)رکنو (ځخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (ځپه لري.
د دې زباد پر بنسټ چې د پښتو شعر اډانه پر ځپه او خج ولاړه ده او له دې سره یې هر یوون)واحد (یا ټوټه او مسره د ځلورو ځپو په لړ کې یوه خجنه راځي، نو د دغې اړینتیا او ورسره ورسره، د کار اسانتیا لپاره غواړو ، هره ټوټه او مسره په همداسې ځلورځپیزو خجنو یوونونو وویشو او غونډونه)رکنونه (یې ونوموو. ناویلې دې پاتې نه شي، کوم خج چې د یوه غونډ له ځلورگونو ځپو ځخه یوه خجنوي، د اړوند ویي د خج په توگه خپل ټاکلی ځای لري، که هغه د غونډ له لومړۍ ځپې سره سمون ولري، یا له دویمې، درېیمې او یا ځلورمې ځپې سره؛ په دې ډول یو شاعر نه شي کولای، هغه دخپل تول و تال د برابرونې په موخه له یوې ځپې بلې ته ولېږدوي.

د پښتو درېگوني ډوله گړني)ولسي یا وگړني (، لیکني)دېواني، نادېواني او اوسني ازاد (شعر بنسټ پرځپه او خج)یا اهنگ (ولاړ دی؛ داسې چې له بېلابېلو غونډونو)رکنونو (ځخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې (ځپه رااخلي.
لکه ځنگه چې تر))ځپه ((لاندې یې بېلگې وړاندې شوې، نن سبا او هغه هم په ځانگړې ډول په غزل کې ردیفونه دومره اوږده شوې دي چې تر لسو ځپو پورې را اخلي. او په کلاسیک غزل کې یوازې خوشال ختک تر نه ځپیز کارولی دی:

له حاله بې خبر شه ! که شته شته که نشته نشته
تلاش و قلندر شه ! که شته شته که نشته نشته
)کلیات پ، ۲۹۴ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه دغه راز نه څېيز رديفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او يوه څپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه څپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قياسېږي. په درو ګونو)وګړني، ليکني يا ديواني او اوسني آزاد (شعري ډولونو کې داسې بېلګه تر اوسه ليدل شوې نه ده چې لومړی څلور څپې يې ناخجنې وي، يا په بله وينا ، يو غونډ يې نه وي جوړ کړی او پر پېنځمه خجنه څپه يې پيل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له څلورمې څپې تېرې نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل (له مخې ځينې اوږده)پور- (وييونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (يا)نيکاراګوا (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجۍ (له مخې يې منطقي يا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پېنځمه ده او تر څلور څپيز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه يې شعر (پرته، پر بله هره)پېنځمه، شپږمه... (څپه يې خج راوړل له پښتو وينګ سره اړخ نه لګوي.

مسره)مصرع(Verse)

د دود له مخې د)و (ګړني او بيا ادبي يا ليکني)قافيه وال (شعر کوشنيترين يوون)واحد (مسره)مصرع (بلل شوې، خو په دې جاج نه چې مسره يو خپلواک شعري يوون دی، بلکې له يوې بلې همکچې او همتولې)هموزنې (مسرې سره يوځای يو خپلواک يوون رغوي چې په عربي نومونه يې بيت)کور (بولي. بيت کېدای شي، يو بشپړ شعر))فرد ((وي، خو زياتره د يوه شعري ځېل)دوبيزې، څلوريزې، چاربيتې،غزل، قصيدې ... (رغنده ټوک ګرځي. د ننګرهار ځينې ولسي شاعران بيت ته))کړی ((وايي او مسرې ته نيمه کړی، هسې په ټوليز ډول د بېلابېلو سيمو ولسي شاعران لړو ډېر خپلې زړې دوديزې او يا له پارسي راخپلې کړې نومونې کاروي.

په اروپايي ژبو کې د مسرې او بيت توپير نشته او کوشنيترين توليز يا موزون)رېتمېک(يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ ورته verse line يا په لنډ ډول verse وايي او زموږ يو بيت ته د))جوړه ليکو ((په جاج)couplet (.verse چې لاتيني سرچينه يې versus ده، په زياترو اروپايي ژبو کې له آره د شعر په مانادی او د لنډيز په توګه يې هماغې يوې ليکې ته هم وايي چې پر وړاندې يې prose)نثر (ټيکاو لري. الماني د شعر لپاره د poesie، Vers تر څنګ ځېل)Gedicht (هم کاروي، خو د نورو غونډې يوه ليکه Vers او يا هم Vers zeile بولي او زموږ مسره نيمه ليکه)Halbvers (، خو زموږ د بيت لپاره يو بنه انډول Verspaar)جوړه مسرې (هم لري، که څه هم تر څنګ يې په ژباړه کې له Versسره په ليندیو کې)له دوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيمبيتو څخه جوړه= aus ywei Halbversen (هم کاروي، دا ځکه چې په تړليز ډول له پاسنۍ وينا سره سم په لويديځ کې هماغه يوه ليکه کوشنيترين شعري يوون ګڼل کېږي.

د))شعر ((ويې له هغو ويبونو څخه ګڼل کېږي چې په عربي او آرياني دواړو کې يې د آرې او رينبې څرک لګول شوی او آرپوهان يا ريشه شناسان)اېټېمولوجېستان(هم پردې اند دي چې دا يوه نابرې)تصادف(دی، دوې نورې بېلګې يې تر هرڅه له مخه د اوېستا په لاسوند))مانا ((او))دين ((دي او ښايي، نورې هم و موندل شي. په هره توګه دا څه نا شونې نه ده چې شعر دې له پښتو له وينګ)شېبر(سره سم آرياني پاتوړې)ميراث(اوسي!

د مسرې کچه

د کچې له مخې د ليکني او دېواني پښتو شعر لنډترينه مسره اووڅپيزه او اوږده ترينه يې شپاړس څپيزه ده. هرګوره، نن سبا په نوي غزل کې تر دوه څپيزو او په اوسني ازاد شعر کې هره تړته د آر)اصل(له مخې تر يوه غونډ)څلورو څپو(پورې کوشنۍ کېدای شي او په ځانګړيو آکرو)حالتو(کې تر درې څپيزې، دوه څپيزې او يو څپيزې هم را لنډېدای شي؛ اوږدوالی يې هم تر ۲۸څپيزې ازمايل شوی دی. نور پورته کېدون يې ځکه نشته چې پخپله شاعر او بل هر لوستونکی)يا سندرغاړی(يې نور په يوه سا او بې لارغې)وقفې(د لوستلو او ويلو توان نه لري او د چا خبره سا يې پکې سوځي. په ازاد)ناپښېليز(شعر کې يې هرګوره، تر **۵۲**څپيزې هم بېلګه موندلای شو. د کلاسيک پارسي غزل په سيالۍ يو نيم پښتانه ناظم، لکه نصرالله حافظ او شاعر لکه صديق پسرلي تر دوديز)۱۲څپيز(بريده ور اړولې او تر شلڅپيزې او ياهم پورته بېلګې ازمايلې دي ، په ازاد کالب کې له ليکوال پرته د اسماعيل يون هم د اودو مسرو هڅه کړې او د اټکل له مخې يې تر شلڅپيزو او يا هم دېرشڅپيزو غځولې دي ، خو سم له لاسه د حافظ او پسرلي غونډې د دغه ځوان او هڅاند شاعر کومه بېلګه هم لاسته رانغله.

په غزل کې پېنځڅپيزې، لکه:

کړم ځان به درځار   که راشې يو وار
راتلونه دې ډېر   يم سترګې پر لار...؛

څلورڅپيزې، لکه:

زما مينه   د زړه وينه
زما ښکلې   ګلورينه...؛

درې څپيزه، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يم ستا ته زما
يم بېتا نيمه خوا...؛
دوه څپيزه، لکه:
زه ځم يار کسم
ويې وينم...)د مرجانونو څانګې ۴-۷ مخ(.

يادښت: هرګوره، په سندريز ترېښت)کمپوز (کې سره څو څو مسرې يوځاى کېږي او بولل کېږي، لکه څنګه چې يوه سندرغاړي)ايشان مومند (د ټولګې له چاپ سره دغه ازمېښت د شاعر په مخ کې تر سره کړی دی.
د نوي غزل په لړ کې دالاندې بېلګې وړاندې کېږي:

اتلس څپيز غزل:
که سپېدې په خپل رڼوب د تورې شپې تياره ګردونه پرېوې
ګلمونګرې په رڼو څاڅکو د شبنم ، سپېره مخونه پرېوي
څنګه نه کړې د سپېد ارو ژبې ماته د ځنګلونو چوپتيا
چې هېښمه د ښېرازۍ ټولې ښېد ياوې سمې غرونه پريوي...

نولس څپيز غزل:
پسرلي ول دي ګلغونچې، بيا د ګلڅانګو په کوڅوکې نغښتې
بيا يې لمبې د چا له وينو ، ټوکېدلو چمبېلو کې نغښتي
د زمولې ځمکې په رګو کې ، زرغونتيا له سره سا اخلي بيا
بيا تاند لبانې تلوسې ، د چمنو په شينيلو کې نغښتي...

شلڅپيز:
پريړده، تورتياره برخليک مې، وټوکې لکه سپيد ار
سپيني سپيدې بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا څراغ مې وځنبي، وروستی څاڅکی د ننځېړو
دتورې شپې بيا

ونغاړي چې تر ګلکڅه، د ژغورتياد
واټنونو تنابونه

نه کړي ښکېل دژوند ببړۍ مې، د نپېتون نوح
توپاني مستې ځپې بيا...

څلېرويشت ځپيز غزل:
تاند ښېرازه پسرلي دې، وانوم چې د وږمينو ،
خورو ځنو له ګليونه
ګوندې بيامې شي په برخه، د کرلو پرندو وينو ،
د ګلمينو ګلښونه
دګلپانې په شان زړه دې، چې زغملای کله نه شي ،
توپانونه د وختونو
پام ونه کړي غځوني، پر وربښمين بستر د ناز دې،
خوبولي تېر يادونه...
)ساندې او سندرې، ۲۵-۴۷مخ (

په ازاد شعر کې بيا چې مسرې هرو مرو برابرې نه وي، نو په يوه يوازېنۍ ببلګه کې يې د مسرو ببلابېلې کچې موندلای شو ، خو دلته يې پر څو لاسته راغلو بسنه کوو. مينه وال کولای شي، د اړوندو اخځونو له مخې يې نورې بېلګې هم پيدا کاندې.
۱۹ځپيزې، لکه:
او شي د لمر زرينې وړانګې
د بهاندو شنو رودونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړاو...؛

۲۰ خپيزې، لکه:
له وږمو ستا د پښتو خاورو
رازرغون زما د ژوند ټول پسرلي شول...؛

۲۳-۲۴ خپيزې، لکه:
چې هر ښاخ او هره څانګه دې ببيا هله ناوکيو د چمن ته، چاندي پسول شي،
پاڼه پاڼه دې د لمر مزدک له پاسه هريوه د زمردو جړاو خول شي؛

۲۶ خپيزې، لکه:
د ېر مهال شو
چې د باغ د جلوهلي تږي ذهن په کوڅو کې
مينه وږې ترانې د باران
نه انګازه کېږي...
)پوهه او ګروهه، ۱۵ مخ(؛

۲۷ خپيزې، لکه:
لکه ونغري له مخې نهنګان د غرځپو د توپانونو،
له سپرلو ډکه ببړۍ...
)د سبرونو نخا، ۱۹مخ(؛
۲۸ خپيزې، لکه:
څه شپېنۍ توري شببې مې رامروړي مرۍ د ژوبلې پرهرژلې لولنګرې پاکې مينې...؛

۲۹ خپيزې، لکه:
... او ونغاړي تر پايه امېدونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور وینو د برخلیک هغه ناپایه
خونړی دوتر...
)زما نړی، ۷۴مخ(؛

۳۱خپیزې، لکه:
پر تمېزو مې خوږبویې د خپل تالا والا ګلبڼ،
د ناسپړلو ګلغوټیو د موسکاوو لګي...
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰مخ(؛

۳۲ خپیزې، لکه:
څه ساړه ساړه یادونه د ناپایو واټنونو رالګېږي، پر ساړه سمخ بورجل د زخمي زړه مې،
څه زاړه زاړه یادونه مې د ستړي ستومان ذهن په کوڅو کې، لربر کېږي، ټپرېږي او نګوښېږي...
)هماغه۱۳مخ(؛

۳۷خپیزې، لکه:
نه پوهېږم چې ترڅ به ستا د ښانګو زمول ښانګونه له ډېر نیاز و، نهیلیه د هسک خدای ته هسې پورته په دعا وي،
ګوندې هغه به هم ورځ وي چې باران دې د باورد وورو پرېوي، ستا د دنګې هسکې ونې د خزان سپېره ګردونه؛

۳۹خپیزې، لکه:
څه ناشناشان بوږنوړې اندېښنې مې بیا په غوږ کې د تبجنو جلوهلو تکلو راپوکوي د ځوانیمرګو سرخوړلو سبرونو سرې ویرنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۱۳مخ(؛

۴۰خپيزې، لکه:
د مهال د پسرلي په زېړيګرو شنو شپېو کې توتکۍ د ، پاکې مينې خپروي د هسک پر لوري د الوت د برم ځانګونه...،
يا: زه پوهېږم چې د استا پر لوري سوي ګوګل او د نګه ونه، څه تېرېږي د اُهړيژ د هسې شان سړو سيليو په بهير کې...
)هماغه۱۱مخ(؛

۴۴خپيزې، لکه:
شنه خوبونه د سپېرې وچې بېديا د نهيليو ناسپړلي، بوږنېدلي له پرتم د تکو تورو شنډو وريځو د پاړېژو پسرليو ،
نه چې بيا د کوم يو ستوري پر مرګ بولي پرښتې د ځاځ پرغز د ، لمرمزدک په کنګرو کې د کنګلو زمهريرو عذابونو ايتونه...
)هماغه ۱۳مخ(؛

۴۶خپيزې، لکه:
وسپړل زما د ژوبل زخمي زړه په نارنجباغ کې د زلميو ،
هوسو د پرهرونو سوو ځړيکو ستا د پېغلو تلوسو د سرکو شونډو ګلګځونه...؛

۴۸خپيزې، لکه:
په رګو د وچکالۍ د خزانزمولو ګلبڼو کې پيلامه د ، نوي ژوند د ټوکېدلو لکه وينه د باران د ښبرازۍ د پسرلي په چلېدو ده...؛

۵۱خپيزې، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخ، چې ځومره سپرلنۍ ښکلې رنګینې شان شېبې زما او ستاد ، خزانزمولې ګډې
مینې له وربویه هسې لېږدي بې اغېزې
د نېستۍ د نشت اباد د دښت پر لوري...؛

۵۲څپیزې، لکه:
نیمه خوا بلبلان وینې په هېنداره د رڼوب کې د شپېنیو ،
ترمو اوښکو د باور د سباوون د رنګینیو د زلمیو تکلونو
مرجاني سره بهیرونه...
نوې پېرۍ او نوې زرۍ، ۱۰۰، **۴۴**، **۱۳**، ۱۱مخ؛ د سبرونو نڅا، **۱۲-۳۷**مخ؛ زما
نړۍ، **۷۵**، **۷۴**، ۱).

د اوږدو مسرو د لړۍ په پای کې دوې دوه مسره ییزې او درې مسره ییزې ویرنې
وړاندې کېږي.
۱) د پاچاخان یو بیته یا دوه مسره ییزه ویرنه چې ړومبۍ **۱۹**څپیزه او دویمه یې
۲۳څپیزه ده:
هغه لوی زړه نور په پنجره کې
د ګوګل د تاریخ ودرېده
چې یوه بشپړه پېړۍ
په پارد پاک او د سپېڅلي ستر ارمان درزېده !
)اند و واند ،۱مخ(؛

۲) د بي بي سي خبریال، میرویس جلیل درې مسره ییزه ویرنه چې ړومبۍ ۲۳ ،
دویمه ۱۲ او دریيمه یې ۲۲ څپیزه راغلې ده:
هغوی په تولوله تورزړی
زما د بڼ د وروستي چونې
مرۍ و مروړله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په خپل تول وحشت یې،
وروستۍ نغمه د ژوندانه
ورځني وترورله !
)زما نړۍ، ۷۵مخ(.

ماته یا لارغه یي مسره

ماته یا لارغه یي)وقفه یي (مسره، یا د منلي) ←۱- څپرکی (په نومونه))نیم مسرۍ ((، هغه ده چې په منځ کې یې یوه لارغه)وقفه (راځي. کوم شعر چې له همداسې مسرو څخه رغېدلی وي، هم مات یا لارغه شعر بلل کېږي. داسې چې لومړۍ توته پر څلورمه څپه خجنه راځي او پېنځمه یې ناخجنه، بیا لړه سا اخېستل کېږي او دویمه یې هم همداسې پر څلورمه خجنه راځي او پای ته یې یوه ناخجنه پاتې کېږي. که لارغه په منځ کې رانه شي او توله مسره په یوه سا وویل شي، د لومړۍ توتې ناخجنه څپه له وریسې درو څپو سره ملتیا کوي او خج پر پېنځمه راځي. په دې توگه څپیز- خجیز سېستم رنگېږي او تول و تال له منځه ځي ، په دې لړ کې د ادبي شعر زیاتره لس څپیزې څلوریزې راځي چې له))لاحول و لا قوت الا بالا ((سره یې تول برابرېږي، لکه د خوشال هغه:

وخت د پیریه - راغی خوشاله
لا دې پر زړه دي- دا څو خیاله
خیال د ننگونو - خیال د جنگونو
خیال د دلبرو- له خط و خاله؛

د کاظم شیدا ، لکه:
غلط ببځایه- پر خپل ورانه یې
هوا دې آس دی- ته پر یانه یې
ژر به دې ځای شي- دا توري خاوري
غافله څاځکی- د بارانه یې...)۹۳۵ مخ(؛

د حمید مومند ، لکه:
کله به راشي- پر هند براته
کله به کښېني - ماته مخ ماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو ته رادرومې- پکې ډیوې ږدې
غم به کا خونه- د))حمید ((میراته)حمید۴۱۱ (
[دلته)) حمید ((یو څپیزول هېښنده برېښي، ښايي له آره))ما ((اوسي !] ... ؛
د قلندر اپریدی درستو څلوریزو هم د حمید په لاروی، ورته بڼه راخپله کړې ده، لکه:
زه دې د وصل- په تمه ګرځم
هجران دې وسوم- له غمه پرځم...؛
د کامګار)۱۸۳ (، لکه:
زما دلبره- د تا له درده
سترګې مې سرې دي- ګونه مې زرده...؛

دا وروسته څلوریزه که څه هم یوولس څپیزه ده، خو بیاهم لکه د لس څپیزو په څېر لارغه یې ده
چې د هرې مسرې لومړی، توته یې پېنځڅپیزه او دویمه یې شپږ څپیزه راځي:
د خدای لپاره- د دوست په روی دې وه
د وفادارو- ښکلو په خوی دې وه
\\\\\\
د رنځورانو په های هوی دې وه

کاظم شیدا نه یوازې زیاتره څلوریزې)رباعیات(له ورته ماتو مسرو سره پېیلې، بلکې یو لړ
غزلې یې هم په ورته څپیز- څجیز ویلې دي:
-لویي که مومې، زنهار لویي کړه
چې مکافات شته، جز نیکویي کړه
وانه په خوله کې، د کهکشان نیسي
حال د اسمان وینې، فتنه جویي کړه...)هماغه ۸۵۵ (؛

د)اوسني (شعر یو ورته ځبل:
د زړو پر ملک یې، وار چلاوه چې،
هغه واکمن چا، له تخت راکښېښت...
چې یې غمې ول، د هسک برم ستورې،
چا یې له سره، آخول راپرېښت؟)اند و واند ۳۱۵ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه دولس څپيزه مسره چې ړومبۍ نيمکۍ يې پينځڅپيزه او دويمه هغه يې اووه څپيزه راغلې ده:

نه پينځوس سل او، دوه سوه کاله پرمخ،
نه څوارلس سوه، شپږ زره کاله پرشا...
تباه برباد کړو، هسې افراط و تفريط،
ځئ چې راخپل مو، کړو دا خپل نن و سبا !)رزم و بزم ۱۴۰ (

همدا راز يوه داسې ديارلس څپيزه ببلګه چې د يوه سندرغاړي)احمد مريد (له مخکې چمتو کړي کمپوز سره سم يې لومړۍ مسرې له آره اووڅپيزې او دويمې يې شپږ څپيزې راغلې، خو د نابېرۍ)تصادف(له مخې يې د پای بيت لومړۍ مسره له يوبرابر دوه اووڅپيزو ټوټوڅخه رغېدلې او يوازې وروستۍ هغه يې لس څپيزه ده چې پر دوه پينځڅپيزو ټوټو وېشل شوې ده:

چې په انګار د شونډو، دې کړم کباب کباب
نو راته مه ستوه، اوس يې شراب شراب
بانه دې غشي غشي، وروځې ليندۍ ليندۍ
سترګې نرګس نرګس، مخ دې ګلاب ګلاب...
بيا به هم لاس وانخلې، ستا له زړې مينې زيار،
که وي ثواب ثواب، که وي عذاب عذاب !

همدا رنګه ځينې ولسي شعرونه، په تېره غزل هم درواخله، لکه د پاينده محمد کړه وال دا بېلګه: ////////////// اشنا نه راځي

دا لاندې پېيلي متل د يادشويو څلوريزو غونډې له ورته څپيز- څجيز تول و تال سره ورته ځانګړتيالري:

دا عقل ستاوو، که دې پور کړی دی؟
پرون سر سپين وو، نن دې تور کړی دی !

ښايي، په پارسي او عربي هغه کې د دې راز شعر څرک هم ولګي، ځکه په پښتوکې يې نومېرونکی او نومونکی، تر مکنزي هم له مخه، استاد رشاد دی، او هغه، لکه په لومړيو شننو کې يې چې يادونې راغبرګې شوې، تر ډېره د همدغو ژبو له ګوتپېره پښتو شعري سېستم، او په دې لړ کې ببلابېل رغښتي ځېلونه)ژانرونه(ورڅېړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښپيز کمی زياتی

لکه په تېره دولس ښپيزه ماته شعري بېلگه او همداراز)د بدلمېچ د لومړی چاپ **۵۸- ۵۹**مخ (د غني خان او خوشال په اړوندو بېلگو کې يې يادونه شوې، په پښتو ښپيز- خجيز سېستم کې خج تر ښپې لومړی او زيات بنسټيز ټاکنده نقش لوبوي او په دې توگه په يوه شعري ځېل کې د يوې ښپې کمی زياتی کوم ناسکيندی توليز تاوان نه پېښوي. په دې لړ کې هغه شعري ځېل راځي چې له خجپای سربيت)مطلع(سره راپيل شوی وي، په توليز ډول يې ناپښپليزې يا بېقافيه)غير مُصرّع(مسرې تر))مُصرّعو ((هغو يوه يوه ښپه زياته راځي، لکه په دې لاندې بېلگو کې:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې پر هر لوري يې ملک کړيو گلزار...
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننگ په کار پټ و اشکار...)خوشال، پ(؛

گوره هسې کردگار دی رب زما
چې صاحب د کل اختيار دی رب زما
څه مانۍ چې د دنيا او د عقبا دي
د همه واړو معمار دی رب زما...)رحمان(؛

هر زمان پر هر ساعت خيال د مين
په سينه کې مې خرخښې لکه ستن
له نيستۍ سروې موندلي سرلوېي ده
خودي پر بباسي نښتر له بېخ و بن...)کامگار **۷۴**(؛

- پر دې خاوره مال و سر بايللي ما
-درد و غم د زمانې زغملي ما
پرځای کړی يې ما ننگ و نام ناموس دي
ترې غاوره غليمان شړلي ما...)سوزونه او سازونه **۴۸-۴۹**(؛

- لويديځيانې نن سبا دره مې پر شا
لېږدوي د لاس کخوړې چې پر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کور اور و چوچ و پوچ نورې بېزارې
داچې خوښې دي له کوره پر سارا)اند و واند ۲۰۸ (؛

-که يو وخت مې پر دنيا پرې شوه ځيره
او مرگ واېسته زما د ژوند شيره
وير ژړا به پر ما نه کوئ له دوده
نه خيرات يوه پيسه او کسيره...)د مرجانونو خانگې ۲۷ (؛
غولوې به مې په نن سبا ترڅو
ماته غوره يوه))نه ((ده له سل))هو ((
داچې ستا ژمنې زما تر ژوند اوږدې شوې
ورېم به خاورو ته اسره ستا د ککو...)گلکڅونه ۹۳-۹۴ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- څپرکی
پښبېله)قافيه(، پښبېليز آرونه
او ويارونه

لومړی برخه

پښبېله يا قافيه)**Rhyme**(او پښبېليز آرونه

لکه په لومړی برخه کې چې يادونه وشوه، قافيه له آرې شعري مقولې)مخيّله موزون کلام(سره نه، بلکې له راوروسته غځېدلې هغې))مخيّله موزون او مقفی((سره په تړاو تر څېړنې لاندې نيول کېږي))پښبېله((د استاد رښتين له خورا ښو نيولوجېزمونو څخه ده او دودول يې ښځايه نه دي. پخوانی انگرېزي انډول يې رايم rime وو چې د زړې فرانسي له rime څخه يې سرچينه اخيستې وه، خو راوروسته يې د ريتم rhythm)وزن(تر اغېز لاندې ليکدود rhyme ته راوښتی دی. الماني انډول رايم Reim هم له))منځنۍ کره الماني((بڼې rim او بيا له هماغې زړې فرانسي rime آره اخيستې ده .

د عربي نومونې له مخې قافيه جوليزه)لفظي(همغږي او مانيزه ناهمغږي ده، له دې څرگنداوي سره:

که لفظي يووالی د همجوليزو)متشابهو(وييونو)لکه گټه د سنگ او گټه د فايدې په مانا(په بڼه وي، نو د مانيز توپير له مخې سره بياهم همقافيه کېدای شي، که نه، لفظي توپير يې سره اړين دی. په اروپايي شعر کې چې همجوليز وييونه دې سره همپښبېلې)همقافيه(شوي وي، چېرې مخې ته راغلې نه دي. په دې ډول پښبېله داسې راپېژني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الماني سيند کښونکي (Wahrig (په وينا: له ښېلا ښېلو سرغړونو سره د يوې يا ډېرو څپو هماهنګۍ ته قافيه وايي، په دې آړ چې سرغړونه يې سره يوراز نه وي؛ د انګرېزي)Collins (ليکوال يې: په شعري ليکو)verse lines (، وييونو يا څپوکې د پای غړونو سمې سميا قافيه يا قافيې بلل کېږي.

هغه وييونه چې وروستي غړونه يې سره همرنګ وي، د عربي په څېر په لويديزه نومونپوهنه)ترمينالوجۍ (کې هم پښېلويي)قافيي کلمه (بلل کېږي، لکه واخلې الماني Reimwort . ترکوم ځايه چې راڅرګندېږي، اروپايي پښېلې، په بله وينا ، پښېلغړونه)قافيي توري يا ارکان (د عربي يا پارسي دې غوندې دومره ډېر او پېچلي نه دي، د ساري په ډول تر))روي ((له مخه واوېل يا حرکت په پام کې نه نيول کېږي، او په دې لړکې انګرېزي command|demand د غورو قافيو له بېلګو څخه ګڼل کېږي.

قافيه انديشم و دلدار من
گويدم منديش جز ديدار من
حرف و گفت و صوت را برهم زنم
تا بې اين هرسه با تو دم زنم)مولانا (

يا د)بهار (له پاس راوړل شوې بېلګې دا يوه کړې:
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نيست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نيست الا حرف مفت
او يا:
د خيال انځور ستاد ښېساري ښکلا ،
د قافيې په قاب کې نه ځايېږي...
ستا د موسکا د نوو نوو رنګينو سېمفوني،
نور په شپېلۍ رباب کې نه ځايېږي !
)پوهه او ګروهه ۲۷ (؛
او د مولاناتر اغېز لاندي:
.کله چې را پېښه شي
پر کورد شعر،
سترګې دي عروض و
هم بيان شي بيا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شونډې دې له شونډو سره
شي همقافيه هله !
)زما نړۍ ۲۹(.

آره او نا آره پښبپله

آره قافيه هغې ته وايي چې قافيه يې له يوه يووستوي ويي رغېدلې وي، لکه:
څو يې پاتې ستا له مرگ نه کړم نامړه
چـــې په څوړه د ولس کې غواړې لوړه
)سوزونه او سازونه ۳۵(؛

که له دوو وييو څخه جوړه وي، نو يې نا آره يا)معمولي (بولي، لکه:
که دې خاوره که هوا ده
تـــــاته راغلمه هېواده)هماغه اثر ۳۲(؛
- - -
که ساقي د پيالې ست وکاندي ماته
هـــغه دم به صد ساله توبه کړم ماته
- - -
ژربه رسوا شي د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دُزده
کله پټېږي له مبصره
متاع په بلخ کې چې د قندز ده)شيدا ، ديوان۸۴۴، ۱۹۲۵ (؛

شيدا)هماغه ۳۲۱ - ۳۲۹ (په پرله پسې درو غزلو کې د اړوند ويي د پای څپې په توگه))-ته((
او وستربل)ته(سره غاړه غړۍ کړي او په دې چم يې دواړه ډوله پښبپلې سره اخښلې راخښلې
دي، لکه: چا ته، سباته، ماته)شکسته(، زياته، حناته، خودآراته، دلرباته، رعنا ته، خاکِ پاته،
تحت الثری ته، دارالشفاته؛... زياته، شيداته؛ بيرته، چرته، درته.

همجوليزې پښبپلې)متشابه قافيې(

دا چې له دوديز- عربي پېژند)تعريف(له مخې قافيه جوليزه)لفظي(همغږي او مانيزه ناهمغږي
ده، نو په دې ډول همجوليز يا متشابه وييونه)homonyms & homographs(، په بله وينا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وييونه چې غرېزې)لفظي (او هم ليکنۍ بڼې يې سره يو رازوي او ماناوې يې نه، نوسره قافيه کېدای شي. د ساري په توګه ګټه)سنګ (او ګټه)فايده (سره په يوه شعر کې غاړه کول، نه يوازې پښېليز ويار)قافيي عيب(نه رامنځته کوي، چې لا شعري رنګيني هم زياتولای شي. د استاد رشاد په وينا)ولي محمد !(مخلص د درست غزل پښېلې تر پايه))سپيني ((له ګرنيزو رنګا رنګيو سره راوړې دي. داسې پښېلې په لومړي ليد سره سرې ته بېخونده بياځلي)تکراري (برېښي، خو همدا چې يې پر مانيز توپير سرخلاص شي، نو بيا ځنې خوند اخلي. دا دی،دلته يې اړوندې شعري بېلګې وړاندې کوو:

اور د مينې هسې پوخ کړم
چې خامي راکې هېڅ نشته...
نور د ژواک لپاره څواک شوم،
نور مې ډار نشته له نشته !)وينه او مينه **۸۵**(؛

- کله دې واړه پښتانه پښتانه
کاشکې يو مخ شي پښتانه پښتانه...)د مرجانونو ځانګې۱۰(؛

- ترڅو به پر مخ نغاړو هريو)خپله (خپله لاره
بېللې بېلابېله يو له بله خپله لاره
شو سر د تباهۍ پر ګرنګونو باندې ځکه
چې نه مو کړه توپير له پردي)خپله (خپله لاره
که سوې د بري برم د نيلي، وخت رابنکلې نه کړې
دا و نه کړه هېڅکله مو- را)خپله (خپله لاره
په ځان پسې مو رنګ کړه ترشا پلونه په لوی لاس
کړه پرې مو هم د تېښتې- په)خپله (خپله لاره...)ساندې او سندرې **۲۷**(؛

-))لبمه ((د ډېرګړي په توګه د)سترګې (او د يوګړي په توګه د)کسۍ (په مانا او له داسې نورو ګړدودي مانيزو توپيرونو سره په دې لاندې غزل کې داسې جوړه جوړه راغلې، هغه هم لومړی يې پښېله او دويمې يې لړ يا رديف رامنځته کړی دی:

نه لوټوي چاو بل چې لبمه لبمه
تاخو زما لوټ کړه په لبمه لبمه
ښخ دې چې لبمه راته لبمو کې کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري ټول جهان را ته لېمه لېمه...)د مرجانونو څانګې ۱۸ (؛

- - -

-))اېستی ((د لیکوال په یوه غزل کې، یوخوا له ښلاښلو ښلښتي)اشتقاقي، شبه اشتقاقي (رغاونو او بلخوا له یوځو ګړنو)اصطلاحاتو (سره هم لړوډ برې ورته پښېلې رغولې دي:

د وخت توپان پر مخ اخېستی یمه

د برم له تخت یې راکښې اېستی یمه

زه د مهال یو سپین نالوستی کتاب

که چا به تش هسې پرانېستی یمه

یو سپین ازاد ، بې تول و تاله شعر

نه چا پېیلی، نه امېستی یمه

سترګې پر لار ورته په نن سبا کې

ډېر یې د ژوند له ژندرو اېستی یمه

چې یې یوه هم پرځای کړې نه ده

په هسې ژمنو یې تېر اېستی یمه

شیطاني لمسو په ګناه د مینې

له ارماني فردوس را اېستې یمه

نغاړم پرمخ دا ، خپله لار به بیاهم

څه که یې اوس ترې، راجار اېستی یمه

بیا به هم پاڅم، ملا به سمه کړم زه

نول و ناورین که راپرې اېستی یمه

تل ځم پر مخ، که څه هم سم له لاسه

ناخوالو شاتګ ته اړ اېستی یمه

پوره مې نه وه، که نه څو واري یې

ژوندی پر قبر ننه اېستی یمه

د تلژغوراندې بلهارۍ پرښتې،

د مرګ تر پولې پورې اېستی یمه !)۱۰-۵-۰۲ (؛

- - -

-))سراخېستی ((همجولیزه)همزمان ترښتي (پښېله یې هم په یوه څلوریزه کې:

تا که زما غم دی پر سر اخېستی،

زه هم دا ستا غم یم پر سر اخېستی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستا په مینه کې ټول نوم و ننبان،
په بیه ما د مال و سر اخېستی.)اند و واند ۲۲۸ (.

غبرګې پښبلې)قافیتین (

هغه شعر چې غبرګې پښبلې)قافیتین(ولري، غبرګ پښبلیز یا ذوالقافیتین) double rhyme(بلل کېږي چې په دودیزه شاعرۍ او بیا پښتو دي کې یې ښېلګې ډېرې راغلې او لا له جولیزو انځورونو)صنایع لفظي(څخه هم ګڼل شوي دي.هغه دا چې شاعر د یوې پرځای دوې غبرګې قافیې په یوه غزل، قصیده یا بل شعري ځېل کې سرترپایه، یا په لومړیو څو کړیو کې راوړي. بېلګه یې لکه په لاندې غزل کې چې هممهال یې لومړي دوه بیته سر پر سر))مصرٌع((هم راغلي دي:

چې رامات کړ ها ببلوره، تورک شاهین وزر زما
پښتني میني ته مات کړ، نازنین نظر زما
یه زړګیه ! ته چې ویني، دا رنګین دوتر زما
دوتر نه دی، دی خونین دوتر زما
ننواتې یم راغلی، پر زړه غوخ له رقیبانو
و پېزه په تورو څنو، دغه خوږین پرهر زما... تر پایه)ګلکځونه۷ (؛

استاد رشاد)←لومړی څپرکی (د غفورلېوال د)) ←هوسۍ ((په ازاد شعرکې هم یوه ورته بېلګه سهي کړې ده:

د هغو دنګو شاځلمیو ژنیو مرګ وم چې شپېلۍ غږوي
چې چېرته ناست وي په کږدۍ کې او سپوږمۍ نڅوي

غبرګې پښبلې او غبرګ لړونه

هڅاندلیکوال اسماعېل یون چې که پخپله د ازاد شعر همیونی دی ، بیاهم له قافیوال شعر سره دومره لېوالتیا لري چې دبېلابېلو ډولونو ، لکه بې ردیفه قافیوالو ، ردیفي قافیه والو ، غبرګ قافیوالو... هغو د ښه ترا ډا ګیز وني او پېژندني لپاره یې هندسي نښې نښاني ورټاکلې دي. په دي تړاو یې د اسحاق ننګیال))خیبري تنده ((نومی غزل پرمخه ورغلی چې په پښبلیزو)مصرٌعو (مسرو کې یې پرله پسې غبرګې غبرګې قافیې او غبرګ غبرګ ردیفونه کارولي، له غبرګو پښبلو یې هم دویمې هغه بیاترپایه))چستې ((راغلې دي، لکه:

ټول عمر درنه ده، سپکېدو ته یې چې پرې نږدې
خاوره پښتنه ده، او پردو ته یې چې پرې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربړده خیبري تنده، چې بیا په وینو ماته شي
گرمه معرکه ده، وچېدو ته یې چې پرې نړدې...
)سمسور او بپانه، ۱۴-۲-۱۰(

ډبر پښبلي

همدا راز د عربي ذوالقافیتین ترځنگ په پښتو کې ډبرپښبلی یا ډبر پښبلیزوالي او یا ډبرقافیوالي هم دود درلودلی چې))زنځیري چاربیتي ((ورسره جوړېدې او نومول کېدې. دغه کار هم، لکه)ذوالقافیتین(نن سبا کوم شعري انځور نه بلل کېږي، بلکې یوازې سندریز خوند و راکښون زیاتوي. څنگه چې اړوندې چاربیتې زیاتره د لوستو))نیم ولسي ((ناظمانو له خوا جوړېدې، نو د پښتو قافیو د تنگسې) ! (له کبله د بېخرته عربي او پارسي پورویېونو کارونې ته اړوتل. وروستی بېلگه یې د سید طاهر بینا هغه وه چې پر ۱۳۵۱ل. کال یې په کابل مجله کې خپره کړې وه او ډبر عرببزم یې لیکوال یوې سوچه پښتو))څلور کړېزې ((ویلو او خپرولو ته اړېستی وو:

خدایږو که له مینې به دې وگرځم
ستا له سترگو وگرځم
یه زما د زړه سره !

واخلي پرښته، که څه هم سا له ما
وابه نخلي هېڅکله خو تا له ما
خو نه شي پخپله ته جلا له ما
زه به مې له خپل هوډه و نه گرځم
ستا له سترگو وگرځم
یه زما د زړه سره !
...)سویس، ۱۲-۲-۱۹۷۰(

لړ)ردیف(

لړ یا ردیف هغه ویی یا وییغونډ، غونډله یا غونډله غونډ دی چې تر قافیې وروسته په هماغه یوه جوله او مانا په اړوند شعري څېل کې ترپایه راغبرگېږي. لکه چې له مخه یې یادونه وشوه، په قافیوال شعرکې د دغي برخې زیاتونه د عربو نه، بلکې د عجمو)پارسیوانو(نوښت بلل شوی او موخه یې د لانبه ترا تول وتال، په بله وینا، موسقیت سمبالتیا انگېرل کېږي. ردیف ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافيې د يوه پايځوړ په سترګه کتل کېږي او په دې توګه که له پښېلې سره لړ يا رديف و نښلول شي، لړواله پښېله))مردفه قافيه((بلل کېږي.

لکه په تېر څېرکي کې چې ورته نغوته وشوه، د رديف ډېر اوږدوالى هسې يو ډول او فېشن دى او تل خوندور نه پرېوځي. په کلاسيک پېر کې يې له ستر خوشال پرته د نورو په هغوکې دومره اوږدې ببلګې نه ليدل کېږي، مګر په ننني غزل کې ببځي دود و مود ، يا ډول و فېشن ګرځېدلى او ځينې لا ترې د کاراسانۍ لپاره کار اخلي.

نه څپيز رديف، لکه خوشال:

له حاله بې خبر شه که شته شته که نشته نشته)ک.۲۹۴ مخ(.

- خادم:

خادم باد سبا يم، که وم وم، که نه وم نه وم)د مرغلرو امېل، ۲۸ مخ(.

- ف. ګران:

لامې د شبېو ګلان پرېږده چې خړوبه شي
تـــرې د اوبو ګلان پرېږده چې خړوبه شي)۱۳(

- فردا:

ګوره اننګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي
تـــــمه د خولګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي)د ګلپانو پرخې، ۴۹(
دا سوى ستي وطن پرېږدئ چې لړ و خاندي
دغـــه غيرتي وطن پرېږدئ چې لړ وخاندي

يو ولس څپيز، لکه:

... مرمه بې له تانه ما مه پرېږده يو ازې....

د تاندزلمي شاعر شهاب الدين پکتياوال په يوه سندريز نظم کې دولس څپيز رېکارډ ټينګ کړى دى:

سره ګلونه راته وايي، ارمانونه راته وايي
ګودرونه راته وايي، زما غرونه راته وايي...
)ليکوال،پېښور، ړومبۍ ګڼه جنوري ۲۰۰۲ ز(

په دې توګه دغه راز نه څپيز رديفونه دوه دوه بشپړ غونډونه)رکنونه(جوړوي او يوه څپه يې پاى ته سرباري راځي، دا چې د دغو غونډونو پر کومه کومه څپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غونډونو قياسېږي. په درو ګونو)وګړني، ليکني يا ديواني او وسني آزاد (شعري ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داسې ښېلګه تر اوسه لېدل شوې نه ده چې لومړۍ څلور څپې یې ناخجنې وي، یا په بله وینا ، یو غونډ یې نه وي جوړ کړی او پر پښځمه خجنه څپه یې پېل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له څلورمې څپې تېری نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل(له مخې ځینې اوړده)پور- (وییونه په پښتو شعر کې هڅو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (یا)نیکاراګو (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجی(له مخې یې منطقي یا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پښځمه ده او تر څلور څپېز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه یې یامات شعر (پرته، پر بله هره)پښځمه، شپږمه... (څپه یې خج راوړل له پښتو وینګ سره اړخ نه لګوي.

دویمه برخه

پښېلیز ویارونه)قافیي عیبونه(

تر هغې د مخه چې قافیي ویارونه او اړوند ردیفي ویارونه تر څېړنې لاندې ونیسو پکار ده قافیه او ردیف وپېژنو:

پښېلیز غږونه)قافیي توري(یا نمت وېي رانغاړي او یا یې وروستۍ برخه، لکه: اند- بند- جنګ- دنګ- خوړ- ځوړ... داسې چې د نظم له پیله تر پایه پورې یې د ښېلابېلو ټاکلیو ټوټو)مسرو (په پای کې هغه تکرار کړي وي. که د یوه بیت هره مسره قافیه او ردیف ولري، بیا وایي چې دغه بیت دوه)دوره (لري او که هماغه وروستۍ مسره یې قافیه او ردیف ولري بیا وایي چې دغه بیت یو)دور (لري، په بله وینا ، غیر مصرع دي ردیف هم په)دور (کې راځي د قافیي او ردیف توپیر په پای کې دی چې قافیه تر پایه له هماهنګو اوازونو)حرفونو (څخه جوړه وي او مانیز یو والی نه لري، مګر ردیف تر قافیې وروسته په هماغه یوه جولیزه)لفظي(او مانیزه بڼه بیا بیا راغبرګ کېږي.

که په یوه شعر کې قافیې هم جولیزې او بېمانیزې)مختلف المعانی(وي، هم کېدای شي، د ښېلابېلو قافیو په توګه وګڼل شي، لکه سره)طلا (او سره)جمع سرخ(، په بله وینا ، د یوه شعر قافیې کېدای شي پر هماهنګو سربېره همجولیزې)متشابه(هم وي په دې آړ چې مانیز یو والی ونه لري او د ردیف آر همدا دی چې له پیله تر پایه هماهنګ ، همجولیز او هم مانیز اوسي.

دا دی، دلته د یوشمېر مینه والو په پار د دودیز قافیي سېستم او اړوندو آرونو او ویارونو یو څه لاسوهلی نچوړ وړاندې کوو او په اتم او نهم څپرکي کې یې بیا له نوي ګوتېپېره څه ناڅه راغبرګوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قافيې ارکان)ستنې(، اوازونه)توري(
د عربي استادانو د قافيې توري)اوازونه(اوه نه، بلکې نهه بللي دي چې هر يو ځانته نوم لري. په دې ټولو کې د منځ توري ډېر ضروري دي چې بې له هغه قافيه نه جوړېږي او له نورو اتو توريو شخه ځلور د مخه او ځلور ورځنې وروسته راځي، خو د دغو ټولو راوړنه)همېشه يا همزمان(اړينه نه ده. مطلب دا چې کله وي او کله نه وي. د دغو توريو نومونه دا دي: ردف، قيد، دخيل، تاسيس روی، وصل، مزيد، خروج، نايره. په دې ټولو کې)روی(اساسي توری او د قافيې د ملا تير دی او نور يې مرستيالان او ملګري دي)سمندر، د قافيې کتاب، د پېښور چاپ، ۸ مخ، د ربنتين اخيستنه، وړمه د ۱۳۴۲ کال ۱-۲ ګڼه، ۸-۹ مخونه(.

روي او ترې وړاندې وروسته اوازنه)فونيمونه(
روي د قافيې زړی)هسته(جوړوي داسې چې نور اړوند ارکان يا اوازونه ترې مخکې او وروسته راځي. دا د قافيې د يو راز اوازونو)حروفو (په لړ کې همدغه اواز دی چې د مخه تر دې يو همرنګ بېواک)کنسونېنټ(يا ناهمرنګ بېواک له يو راز واوېل يا حرکت)زور، زېر، پېښ(راغلي وي او ورپسې نور ټول اوازونه ـ حروف(همرنګ وي، لکه –ن- په ځان، اسمان، جهان... يا –ب په مکتبونه، منصبونه، غضبونه... يا –ګ- په جنګ، بنګ، تنګ... کې. يا -ر- په شکره، خبره، مرغلره، خوندوره... په اور، چغهار، سهار او يا په وير، تدبير، ودير... او په لور، خپور، ځلور، کور... کې.
"روی" هرومرو بېواک غږ)کنسونېنټ(نه وي، بلکې خپلواک غږ)واول(هم وي، لکه)و (په ککو، دردو، پښتو... په کړاو، پړاو، لګاو... يا په نريو، پسرليو، کيږديو... کې.
تر روی وروسته اوازونه)که وي(وصل، خروج، مزيد، نادر او تر مخه اوازونه يې قيد، ردف،)او تر دا منځ حرکت)حذو (، دخيل)تر دا منځ حرکت)اشباع(، تاسيس)الف(اورس)فتح(بولي.
که روی حرکت)زور، زېر، پېښ(ولري يا د ژبپوهنې په نومونه يې واژه څپه جوړه کړې وي، "مجرا " بلل کېږي او که ساکنه وي، تر مخه حرکت يې بايد تر پايه يو راز وي "چې دغه رو رازوالي ته "توجيهه" وايي، قافيې ويارونه)عيبونه(په لاندې ډول دي:

۱- اکفاء: که "روی" ګاني سره توپير ولري "اکفاء" بلل کېږي او دا هغه مهال نابشل کېدونکی ويار دی چې ځای يې يو نا هموتوځی)هممخرج(اواز)توري(ته ورکړل شوی وي، نو دومره ويار نه ګڼل کېږي. په دې ډول "م-ن، ر-ړ" يا "ن-ڼ" يا د س او "ص" په يوه "روی" کې راوړل روا دي، لکه: په "کوڼه، پښتونه، غړونه" کې.)رشاد (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لر وتوځي، په بله وينا ، ناهموتوځي)روی (ببلگه، لکه د محمد نور په دې لاندې بيت کې چې
)ب (او)ت (سره روی شوي دي.
)مسته نجلۍ گرځي شـــتاب کي
نېغه گرځـــي منگی به مات کي (
دلته پر روي سربېره رديف هم بدلون موندلی دی.

۲- ايطاء په يوه شعري ټوټه کې د قافيې غبرگون)تکرار (ته وايي. په غزل کې تر اووم بيت او په
بوللـه کې تر خوارلسم بيت مخکې قافيې تکرار ويار گڼل کېږي، په دې ډول غزل متې يو ځل د
قافيې تکرار اجازه لري او بوللـه خوارلس بيته وروسته بيا بيا دغه چانس تر لاسه
کولای شي. د دوبيزي)مثنوي (په يوه بيت او د بند لرونکي شعر په بند کې قافيې تکرار ځرگنده
ايطاء بلل کېږي. البته په ځلوريزه کې هم همداسې ارزول کېږي.

۳- سسته قافيه، په پښتو شعر کې يوه سسته يا سپکه)خفي (ايطاء بلل کېږي او هغه دا چې
د قافيې د ورته تصريفي پايلو په توگه وي، لکه:
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طيلـــــــــسان زمردي واغوسته غرونه
)ښکارندوی: پخ۲۲ (؛

...چې له آله له اولاده سره وسول
خدای دې نه کا ځوک دا هسې مظلومان
چې په اور کې يو د بل لپاره سوځي
ما ليدلي نه وو هسې مخلصان
)رحمان ۱۱۱ (
چې کوټلي وي په تېغ ستا د چشمانو
سر حلقه دی د جمله وو شهيدانو
ستا وصال د سر پرېکړو دی دلبره
ژوندي نه مومي جنت بې مردگانو
)هماغه ۱۲۴ (.

۴- چسته قافيه، چې تر گردانۍ پايلې)تصريفي خاتمې (د مخه اوازونه)توري (يو راز وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بله وينا ،)روی (وګرځي، دغه راز قافيه تر سستي هغې ډېره خوندوره راځي، لکه:
لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدای دي ما ژغوري له هسې غضبونو
د کنګاش علم دچا دی، د تورزنو
لکه څوک لولي قرآن په پر مکتبونو
)خوشال: ک، ۱۷۶ (؛

مه شه خوښ د پادشاهۍ پر تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو...
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
پر ګوګل دننه نه دی د ساتلو
)قادر ختک، پخ۲۳ (؛

مه وای هسې کلی چې د چرګو کولمې خورينه
شل خېمې په کور کې د نېستۍ له غمه مرينه
بل فکر يې هېر دی خو په غم د زرو پول دی
نر، ښځې يې واړه تنګې تنګې لړينه
)خوشال: ک، ۲۵۳ (.

۵- عدول)سرغړاوی (دري ډوله دی)۱ (د اوښتي پېر)مغيره حالت (نه پرځای کول)۲ (د قافيې سمون لپاره له اړوندي قافيې کلمې څخه يو څه کمول)۳ (پر کلمه يو څه ور زياتول)۴ (يا يې کره ليکنې بڼه اړول او يا)**۵** (د صفت و موصوف او يا خبر و مبتدا نه سمون.
)۱ (لکه د استاد رشاد په لاندېني شعر کې چې پاس يې د پښېلوييونو)قافيي کلمو (يادونه وشوه:
زار و زبــــــــونه بېده پښتونه
په سترګو ړونده په غوږو کوڼه
دلته پښتونه بايد د بلنپېر)ندايه حالت (له کبله)پښتانه (وای او کوڼه)کاڼه (، ړوند)راڼده (.
يا لکه د خوشال بابا د بازنامې په دې بيت کې:
لوی هنر دی د بازانو په ساتل کې
مګر دا هنر پيدا شي په کابل کې؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا هم د ښکارندوی د بوللې ځینې بیتونه، لکه:
مځکه شنه، لاښو نه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه
سپینې واورې ویلېده کاندي بهېږي
لکه اوښې د مین پر گرېوانونه
هر پل رنې ویالې بهاندې خاندي
له خوښیه سر وهي له سینگړونه
)پخ: ۲۲ (؛
د رحمان بابا)۴۹ (په یوه غزل کې هم "اغیار" په اوښتې "اغیارو" بڼه نه دی راوړل شوی:
چې مې یار ولید پر سیمه د اغیار گډ
لـه غیرته مې لېمه شول پر خونبار گډ
او یا یې په یوه بل غزل)۵۱ مخ (کې:
هومره جور لکه یار له ما سره کا
نـــــه دی هومره جور د اغیار
او یا هم په ورپسې مخ کې:
خـــو جفا قبوله نه کړې د اغیار
وبه نه وینې په سترگو مخ د یار
البته دلته له گړنۍ ژبې سره سم "اغیار" یوگړی)مفرد (کارول شوی دی.

)۲ (له قافیې ویې څه کمول، لکه:
کـــه مین زه پر گلزار یمه پر ځای یم
که د مخ یې په) نندار (یمه پر ځای یم
)خوشال: پ ، ۲۰۲ (.

)۳ (پر قافیې ویې څه ور زیاتول، لکه:
ای حـضرته ولاړم زه د عشق په لور)ه (
ورغلم حوض کوثر باندې فی الفور)ه (
)جلال الدین: قافیه، ۱۸ (

(c) ketabton.com: The Digital Library

)۴ (د هم قافیه کولو په هڅه پر ګړنۍ بڼه دکره لیکنۍ بڼې اړول، لکه: فسادي)فسادي(له)بیاتي (سره انډولول: کې:
بیا یې خوله په دا حیله سره بیاتي کړه
د وصال رشته یې غوڅه فساتي کـــړه
)هماغه ۲۴ (؛

د خوست یو ولسي شاعر له خپل ګړدود سره سم)بریدونه( )بریدینه(کړي او له)اخرینه( )سپینه(سره یې همقافیه کړې دي چې د کره لیکنې ګړدود)معیاري پښتو (پر وړاندې هم))سناد ((ویار ګڼل کېږي)د ردیف په بدلون سره (او هم عدول:
توبه مې دې وي خدایه زمانه شوه اخرینه
تګې برګې شوه ډېره څوک خبره نه کړي سپینه
که زه ختا غړېږم ورونو فکر وکړئ دې ته
پر دربیمه ورځ یوم واخلي بیا پردي وهي بریدینه
)هماغه ۱۹ (.

هر ګوره پښتو کړ شوي)مفغن(پور وېي ډېرو شاعرانو همداسې کارولي دي، لکه د حمید په دغه وروسته بیت کې چې)لیلی (یې له)خولې (سره همقافیه کړې ده:
یا ناره د نیم بسمل مرغه له خولې ده
یـــا مجنون ته معما ښکلې لیلي ده

)۵ (د مبدا او خبر)ایښی وایښونی (نه سمون هم په عدول کې راځي، لکه په لاندني شعر کې:
پښتونه ستا د توري وار دی
مړی دې ګور کې انتظار دی

۲- اقوا ، تر "روی " د مخه حرکتونه)حذو (بدلون ته وایي، لکه:
زه پـــــــروت بې علاجه د درو مې وکړه غور
لمبې دې پر ما بلې کړې چې تا کړ کمیس تور
دلته)ر (روی و)و (ردف بلل کېږي او دواړه)واوه (یو راز نه دي.
)جلال الدین: ۱۷ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کامگار خټک)ديوان: ۷۴ مخ(په يوه غزل کې ساکنه روی)-ن(راغلی او په دې توگه منځنی حرکت)زورکی(يې لړو ډېر له زور او پېښ سره بدل شوی او اقواء ويار يې رامنځته کړی دی:

هر زمان په هر ساعت خيال د مين
په سينه کې مې ځرخېږي لکه ستن...
له نېستني سروې موندلې سر لوېيې ده
خو دی پرېباسي نښتر له بېخ و بن...
د دنيا له غمه ځکه خلاص کامگار شه
چې د زلفو غېل يې پرېوت پر گردن

د حمزه شينواري د)راځه چې يوه جوړه کړو جونگړه په ځنگل کې(او د غني د)زما محل(په شعر کې پورتنی اقواء عيب ليدل کېږي. همدا رنگه د غني په دې شعر کې:

چـــې تېرېږي بېوفا عمر زما
د ژوندون له ښاخه ځي ثمر زما
رحمان بابا خو ځايه ورته کار کړی دی، لکه:
- سل ځله که وخوري ناصحان ځيگر زما...
- تېر شو په دا تمه پر در ستا عمر زما...

۷- سناد يا د ردف بدلون چې تل يو خپلواک)واول(وي، لکه په گور)قبر(او گور)گي(او يا)گلگون( )سيگون او شبخون(سره د)رنگين(همقافيه کول، لکه د سيد رسول رسا په دغه شعر کې:

سهره گلگون د برسات
ماښام ميگون د برسات
د شپې شبخون د برسات
موسم)رنگين(د برسات

يا د صنم گل)د اولمير(په اواز کې دا بيت:

نوی مـــــين يمه زه
نوی غمگين يمه زه

)۲(تعدي)تېری(د نفاذ بدلون ته وايي. نفاذ تر روی وروسته هر حرکت)زور، زېر، پېښ(ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل کېږي، لکه په لاندې بیت کې د)ر (د حرکت بدلون:
چـــــې راواړوې ته سترگې شرمگینې
زړه مې روغ کاندې دا تورې سرمگینې

)۷ (غلو ، د روی د حرکت بدلون ته وايي. هغه دا چې یو ځای ساکنه وي او بل ځای متحرکه او یا يې حرکت سره توپیر ولري، نو د غلو ویار)عیب (منځته راوړي، لکه د پورتني بیت په)شرمگینې (کې)ر (زورکی لري او په)سرمگینې (کې غړوندی)سکون (.

)۸ (د فشار)خج (بدلون) زموږ په نومونه: خجونج (چې د قافیې په هماهنگه برخه کې خج بېځایه شي، لکه د)توره "سیاه"، سپوره، کمزوره... (په لړ کې توره)جنبه، ډله (راشي. خجیز انډول البته بې له هغې د پښتو شعر له بنسټیز)سیلابوتونیک (آر څخه گڼل کېږي او یوازې په قافیې کلمه نه چې د مسرې په هره برخه کې که دغه انډول ویجاړتیا ومومي، وزن ته وټ رسوي، لکه په لاندېنیو قافیه کلمو کې:
چې مدام په زنکدن یم له اشوبه
لـــه دا هسې زندگیه توبه توبه
)هماغه ۲۳ (؛

)۹ (لړونج یا د ردیف بدلون که جولیز وي یا مانیز یو ستر ویار گڼل کېږي، ځکه ردیف باید د یوه نظم له سره تر پایه همجولیز او همانیز وي.

د حمزه شینواري په لاندېنې غزل کې "گډ" له آره د "مخلوط" په مانا ردیف شوی او بیا وروسته د "رقاص" په مانا هم راغلی دی:
چې مکېز دې کړو دلبر وسره گډ
نظر څه و، شو کوثر ورسره گډ
زه له عقله خبر نه وم چې سرکه وه
ما په کړو د عشق شکر ورسره گډ
ده بېگاه د چا په مستو سترگو څښلي
واعظ څه و، شو ممبر ورسره))گډ ((
)غزوني ۴۱ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملنگ جان په دې لاندې شعر کې ردیف)دی (یو ځل مفرد او بیا)دي (جمع راغلی دی:
پښتونه ستا د تورې وار دی
مړي دې گور کې انتظار دي
یا د دولت لوانې په لاندې شعر کې چې د ښځینه مرستیالکړ)ده (پرځای یې نرینه)دی (کارولی دی:
ښه صفت د پاک سبحان دی - چې حضور په هر مکان دی
لمونځ، زکات، کلمه، حج شو- بل روزه د رمضان دی)ده ( )جلال الدین: ۲۱ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - څپرکی
د شعر پېنځګوني رغنده توکونه:

ژبه- تول- واند- اند- ولوله

)ژبه- وزن- خيا ل- فکر- احساس يا عاطفه(

که پر نړيوال کچ لا تر اوسه د ادب او بيا په ځانګړې ډول د شعر د هنري ارمان او ټولنيز ارمان، په بله وينا پر)ژب ښکلاييز- ژب انديز (ديالکتيکي تړاو ټينګار کېږي، نو پښتو شعر هم کومه ښېدودي)استثناء (کېدای نه شي او د دې ليدتوګي پخلی کوي:
شعر په کره کېښکلې او اهنګينه ژبه د اند و واند يا خيال او فکر ولوليز يا عاطفي تړاو ته وايي، په بله وينا: شعر د احساس، واقعيت او تخيل ښکلې او زړه راکښونې غوټه ده چې آهنګ)وزن(لري او لوستونکی او اورېدونکی ترې خوند اخلي. شعر د هنر خورا لوړ ځېل)نوع(دی، تر بل هر ډول هنر يې ډګر لرې و ډېر پخپله زېږندويه برخه کې د هغو توکيو له پلوه چې د څرګندونې وسيله يې ګرځي، لنډ تنګ او محدود دی... شعر په داسې وييونو څرګندنه مومي چې هم غږ دی او هم منظره او هم ځانګړی افاده شوی سوچ)تصور(. همدا خبره ده چې شعر د نورو هنرونو توکي پخپل ځان کې رانغښتي دي...)دوست ۲۷۵ - ۲۷۲ مخونه، د بېلينسکي پر اخځ(.

په دې توګه دغه وروسته پېنځګوني رغنده توکونه)متشکله اجزا (ژبه، آهنګ يا تول)وزن(، واند)خيال(، ولوله يا احساس او اند)انديشه((د شعر د هستی جاج بشپړوي او د چا خبره د شعر مانۍ پر دغو پېنځو بنسټونو ولاړه ده: ژبه، اهنګ، واند، ولوله او اند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ژبه، پیدا ایښت، پېژندنه او کارونه
ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي د ټولنیزې اړتیا له مخې د دوی د ګډ ډله ییز کار او ګډ ژوند په بهیر کې راهستېدلې ده، له ځان خبرۍ)خود آګاهی یا شعور (سره هممهالې او همآرې)همنشاء (ده. دا مانا چې انساني ځانخبرې د ژبې غوندې د هماغې یو شانې اړتیا زېږنده ده او لا په رښتینې توګه شعور لومړی ځلې ځان د ژبې په جامه کې راڅرګندوي او رښتیاینه)تحقق (مومي.)کاسپر- وو کل ۱۳۲(.

هماغسې چې انساني ټولنې له خورا ساده ګۍ څخه مخ پر پېچلتیا او بشپړتیا یون کړی دی، دغسې ورسره ژبې هم همدغه بهیر تر شا پرېښی دی. لومړی بنې یې هسې د لاسو، سر، ګوتو، سترګو، وروځو، پزې، شونډو، غاښو، ژبې، اوږو او نورو غړیو خوځونې او نغوتنې)اشارې (وې، بیا یې جړو پړو غږونو، چغو پغو او شور ماشور ته تړونې غږیز غونډال)نظام، سېستم (ته لوړتیا موندلې او له دې سره د پوهاوي)کمونیکېشن (یوه غور ترینه او اسانترینه وسیله ګرځېدلې ده.

دا چې د ژبې د پیدا ایښت لومړنې څرکونه او بیا یې د یوه غونډال)سېستم (په توګه راڅرګندېدنه او بشپړېدنه څومره مهال پرشاځې، د پېنځو لکو او یو میلیون کلونو تر منځ کلونو اټکلېږي. خو د دغه ګردمهال په اوږدو کې یې د انسان په ټولنیز ژوند کې هاغومره کارنده چار و اغېز نه وو درلودلی، لکه څومره یې چې په تېرو لسو زریو کې.

وګړپوهان پر دې ګروهه دي چې په دغه لس زرکلن مهالپېرکې د انسان ژوونیزه یا بیالوجیکي او بیامغزي او عصبي پرمختیا یا بشپړتیا ډېره پخه او ان د چا خبره له نشته برابره وه. مګر پر ځای یې ټولنوټیزه)اجتماعي- اقتصادي (بشپړتیا پرله پسې ګړندۍ شوې او نن سبا خو یې کورټ برېښنا وزمه یون پرمخ اخېستی دی. د انساني پژې درغښت هغه ژوونی)حیاتي (بدلونونه چې د پاییښت په ګټه یې پربوځي، د جنونو او د زېږ لړۍ د پاییښت)بقای نسل (د مېکانېزم له لارې ورپسې راتلونکو پښتونو یا نسلونو ته ورلېږدوي. خو ټولنیزه بشپړتیایې د ټولنې په مټ لېږدا مومي او یوازینۍ لېږنده وسیله چې انسان یې په واک کې لري، هغه))ژبه((ده. هغه څه چې نن ورځ ترې مونږ د تمدن او فرهنګ په نامه برخمن یو، له پنځ)طبیعت (سره د انسان د زریو زریو د مبارزې پایله او بیبره ده.

ټولنې دغه ګرده پانګه د سیده او ناسیده، یا د چا خبره رسمي او نارسمي زده کړې له لارې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورې رارسولي او مورې يې پرخپل وار له زياتونو او کرونو سره راتلونکو ته ورلېږدوو او دا هر څه له ژبې پرته کورټ ناشوني دي. که ژبه له ټولنې وا خېستل شي، د ټولنې څرخ پر ټپه درېږي، انساني ټولنه يون و خوځون له لاسه ورکوي او شيند پر شيند کېږي. بشري تمدن او فرهنگ له منځه ځي او وگړي يې د زرگونو زرگونو کلونو لرغوني ژوند و ژواک ته ورستنېږي.

تر پاسنيو څرگندونو وروسته ژبه داسې پېژندل کېږي:
ژبه د داسې تړوني غږېزو پيلامو)نښو (يو غونډال)سېستم(دى چې د يوې ټولنې د وگړو ترمنځ د تړاو يا وبله پوهاوي)کمونيکېشن(لپاره کارول کېږي. پيلامه دا مانا چې له ځانه پرته د يوه بل څيز استازي وکړي، د بېلگې په توگه)سور رنگ د خطر پيلامه ده (چې له ځانه وراخوا يانې د))خطر ((ښکارندويي کوي. دلته سور رنگ))ښووونديا دال ((، خطر))ښوولى يا مدلول ((او د ښوونند او ښوولي ترمنځ تړاو))ښووندويي يا دلالت ((بلل کېږي؛ دغه دلالت له آره همغه))مانا ((ده چې مورېي له تړوني پلوه ځنې اخلو.

ژبنۍ پيلامې هغه غږونه دي چې انسان يې د خپلو ويندو غږيو او ساهوا په مټ رازېږوي او د چارچاپېرې بهرنۍ نرۍ څيزونو، پېښو او د چاپېريال او همدا راز زمورږ دخپلې دننۍ))ذهني ((نړۍ د پديدو)ولولو، نگېرنو، انگېرنو، جاجونو، غبرگونونو، اندونو، واندونو، هيلو، ارمانونو...(د څرگنداوي لپاره پر کار اچوو.

مورږ خپله ژبه په وړکينه کې هغه مهال چې د منني يا اخېستني جوگه يو، له خپل ټولنيزچاپېريال)کور، وړکتون...(څخه زده کوو. په روږدي)عادي(ډول يو کوشنى چې شپږکلنۍ ته رسي، له ژبني پلوه يو رسېدلى))بالغ((انسان بللاى شو. مانا دا چې تر دغه منگه يې د خپلې ژبې پر غږيز سېستم لاسبرى موندلى، د هغې آري او کارندي پښوييزي)گرامري(ببلگې يې زده کړې دي او په اسانه يې کاروي. له غتېدو سره يکې د پښوييزو او غږيزو د ببلگو کارونگ ننوبېږي او چانول کېږي او پرله پسې نوي نوي چمونه او وييونه يکې زده کوي او کاروي.

داچې وايو، ژبه د فرهنگ ارابه يا څرخ دى، ماناېي دا ده چې د تېر په څېر زمورږ گردې انديزې او واندېزې)خيالي او فکري (پنځوني، په بله وينا، علمي او هنري هستوني د همدغه اوزار په مټ رښتيا ينه موندلاى شي او بس. د هنري پنځونو په لړکې ادبي دا بيا تر بل هر راز هنره له ژبې سره، لکه نوک و اووری نه بېلېدونکی تړاو لري او هېڅ دا سوچ نه شي کېداى چې يوه ادبي هستونه دې له ژبې پرته شونتيا ومومي، ان که هغه هستونه د پانتونومۍ يا چوپ فيلم ښه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولري. نو دا څه هېښنده)حیرانوونکي (نه ده چې ادب))ژبنی هنر ((بلل شوی دی. په داسې حال کې چې یې د ناپېيلي)نثري (برخې له ګڼو څېلونو سره، پېيلي دا له جولیز او مانیز دواړو اړخو له پلوه هېڅ د پرتلې نه ده. په)و (ګړنی او بچه کې ښایي، دا تو له سره څه ناڅه برابره وي، خو په لیکنی او بیا))کره ((دي کې له آره د پرتلې خبره ګړ سره ناشونې برېښي. کوم شعري څېلونه هم چې نن سبایې وینو، په لوی سرکې دوه دي: پېښپلیز)قافیه وال (او ناپېښپلیز)ازاد (، او بیا پکې په ځانګړې توګه له دوو څېلو سره کار لرو: غزل او نوی ازاد شعر؛ غزل پر کلاسیک او نوي وېشنه مومي او ازاد هم پر تولیز)موزون (، ناتولیز)سپین (او ناپېيلی)منثور (شعر. [اړوندو څېرکو ته دې مخه وشي]

او بیا که له ژبنې ګوتېپره ورته وکتل شي، شعر د ژبې له یوې داسې کره، کېښکلې بڼې سره کار لري چې بل هېڅ ادبي ډول یې نه لري. د یوه کره))هنري ((شعر په پنځونه او ارزونه کې کره او کېښکلې ژبه له دوه ګونو اړخو، په بله وینا، د دوو تیوریکو تولیو)مقولو (پلوه پامور بلل کېږي:
)١(ژب - ښکلاییز اړخ یا تولی او)٢(ژب - اندیز اړخ یا تولی. زمونږ کړنیزه د غږېدنګ او لیکنګ ژبه پر خپلوار د هغې ذهني او نه نګېرېدونکي)نامحسوسي (ژبنی بڼې یو عیني او نګېرېدونکی))انځور ((دی چې له وړکینې مو له اړوندو دویونو)قاعدو (سره ذهن ته سپارلې او پرله پسې مو بشپړه او کره کړې او له اړتیا سره سم یې پر کار اچوو او بیا چې شعري بڼه ورکوو، د چا خبره یو انځور پر بل انځور اړوو، نو په دې توګه شعر له آره))د انځور انځور ((دی، خو دا دویم یو امرلی، چاپلي او نچوړلی انځور دی.

د پارسي شعر ستونځ)قله (شاعر احمد شاملو)مړ، ۲۵ اګست ۲۰۰۰ (شعر و ژبه سره همپېري بولي چې هم یې شاړ شډل)بدوي (وګړي بولي او هم دودیال)متمدن (؛ د دې خبرې دا دلیل رامخته کوي:
))... شعر موږ ته د ژوند حس رابښي او د هستی له ژورو سره مو اروا ته تړاو ورکوي. موږ ټول په خپله دننه کې د بته اړتیا لرو چې له یوې پرمختللې، ژورې او خبرې)اګاه (اروا سره ژوند وکړو. د شعر جوهر ازمېښت دی. شاعر د هغو ازمېښتو له زېرمتونه چې وار له مخه یې لیدلي کتلي، نګېرلي او انګېرلي، یو غورچاڼ راخلي، هغه سره اخښلي راخښلي او په ژبه کې نوي ازمېښتونه راپنځوي....

په دې توګه مو شعر دوه کارکړنه)فعالیتونه (مخې ته ږدي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې، کولای شي، د يوه لوښي اوزار دنده پرځای کړي او ازمېښتو ته مو ژورتيا راوبښي او هم پر يوه داسې رڼه ښيښه واوړي چې دغه ازمېښتونه پکې نتوب) فلتر (شي.“)پاشائی: از زخم قلب..ص ۱۹ (

ستر شاملو د يوې ټاکلې او چاڼلې وييپانګې، يا د ده په خپله خبره))شعري يا شاعرانه ژبه ((په کلکه ردوي او هغه هم د خپل بېلای ازمېښت په لاسوندچې د بر له پامه لويدلي او شاړ شېل وييونه يې په شعرکې رادود کړي او د تخيل په مټ يې، د چا خبره))شاعرانه ((کړي دي، نو ځکه وايي:
))... هغه کسان چې وايي، شعر د يوې داسې ژبې ازمېښت دی چې)د شعر ژبه (يا)شاعرانه ژبه (بلل کېږي، تېروتي دي. دوی انګېري چې ګوندې شاعر د ښکلو او خوږ غږو وييونو پسې لټه کوي)خو زما په خيال (هغه خيز چې شاعر يې په رښتياسره په لټه کې دی، مانا لرونکي وييونه دي... ، ژبه خو اړخيزوالی او زياته رنګارنګي لري او شاعر بايد په هغو ټولوکې چاڼ وکړي. هغه وييونه کېدای شي، لوی او ستروي يا واړه اوکم ارزښته، خيالي يا رښتيني، زاړه يا نوي، علمي ادبي ياد لارې کوڅې او ورځدودي... ((.
له چاڼه يې موخه دا نه ده چې هماغه غوره يا ټولمنلي ترې را واخلي، بلکې غوره او ناغوره هر راز چې وي، را وايې خلي او په ترڅ کې ورسره هماغه ناشاعرانه هم شاعرانه کاندې !)همداراز: ۴ - څېرکی، ژبه يا د شعر بهرنۍ جوله؛ ۱۱- څېرکی سر تر پايه (.

۲- تول)وتا ل (، وزن، بحر، مېتر **Metre** يا ريتم **Rhythm**

ريتم د ورته)مشابهو (توکونو او د بر اړخيزو نا ورته ځېلونو)وارينټونو (يو له بله اړخ بدلون ته وايي. په ټوليز ډول)تول (يوه داسې هنري قانونمندي ده چې په ټولو هنرونو کې له لږ و د بر پياوړيتوب سره له بېلابېلو لارو څخه رښتاينه مومي او راڅرګندېږي. تول د ځای او مهال يوه ټولځيزه)کمپلکسي (هماهنګي ده، يا په بله وينا ، د اوډون په توګه د ټاکليو مهالي يوونونو)يونټونو (دننه خو ځون او د مهالي بنو پرله پسېوالی)توالي (دی.

پخپله ژوند هماهنګ)موزون - ريتميک (سازمان موندلی، د ساري په توګه وايي: د ورځې هماهنګي، د موسم هماهنګي، د کال هماهنګي...، يا وايو: پوهاند ژوند د ريتم په څېړنه بوخت دي. ريتم د نورو هنرونو غوندې په ادب او بيا په ځانګړي ډول شعر کې يو رغنده بنسټيز او اغېزښنده توک دی چې دلته د ژبنۍ بڼې په وسيله رامنځته کېږي.)کاسپر- ووکل ۱۴۳ (.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست)۲۷۲ (د روسي ادبپوهني اصطلاحاتو قاموس په اخځ ليکي:
"ريتم، بحر، وزن دري واړه په يوه مانا دي، په بديعي وينا کې سيستماتيک متوازن او د وينا ټاکليو او سره ورتو واحدونو ځانګړي راغبرګېدني)تکرارېدني (دي چې په بېلابېلو)تونيکو، سېلابيکو او سېلابوتونيکو (شعري ډولونو کې سره توپير لري... ".

بنو وال)۱۱ مخ (د زهرا خانلري په اخځ د شعر وزن داسې راپېژني:
شعر د وييونو داسې يو غونډ دی چې له يو يا څو ګړنيو غږيزو يوونو)واحدونو (څخه رامنځته کېږي او دغه هر يوه)واحد (ته مقطع، هجا، سېلاب، يا څپه ويل کېږي.
نو د شعر وزن د ګړهار په غږونو کې يو اوډون يا پېيون)نظم (دی او دا چې د ګړهار د غږونو له ځانګړتياوو څخه کومه يوه د دغه پېيون)نظم (بنسټ ګرځي، د شعر تول)وزن (بېلابېل ډولونه مومي. که د څپو مهالي اوږدوالی د وزن بنسټ جوړ کړي، دغه وزن کمي)څومره ييز (بلل کېږي که څپې د غږونو د لوړتيا او سپکتيا، يا په بله وينا، د زېر و بم له مخې سره غاړه غړې شي، بيا کيفي)څرنګيز (وزن رامنځته کېږي. په بل ډول کې يې تش د څپو شمېر د پېيون)نظم (د پيدا ابښت آر)اصل (ګرځي... ".
د نومهالي ژبپوهنې پياوړيايراني استاد دوکتور محمد رضا باطنی وزن)rhythm (تر هرڅه له مخه) دخج، اهنګ، غاړې، ببلتون... تر څنګه (د ژبې د يوه نازنځيري توکي په توګه راپېژني او د انګرېزي او پارسي هغه د پرتلې په تړاو ليکي:
))... په انګرېزۍ کې وزن د خج پر بنسټ ټيکاو لري يانې يو)stress-timed (وزن دی، په داسې ترځ کې چې پارسي وزن پر څپه باندې ټيکاو لري، يانې يو)syllable-timed (وزن دی. په بله وينا ،کوم مهال چې په انګرېزۍ کې د يوې غونډلې داداينې لپاره پر کار لوېږي، د خجونو په شمېر پورې اړه پيدا کوي، په داسې حال کې چې په پارسۍ کې دغه زماني کچه دهغې د څپو په شمېر پورې اړه لري، پايله دا چې د پارسي څپو وينګ، که خجنې وي ياناخجنې، څه ناڅه يو اندازه وخت په کار لري. دغه ځانګړتيا پارسي ژبې ته داسې يوډوله)يکنواخت (وزن ورکوي چې د يوه موټور يا ماشين اواز ته ورته بربښي، هغه هم چې له يوه ټاکلي څرخ يا دور سره پرمخ ځي يا حرکت کوي. په سرچپه ډول ، انګرېزي ژبه له زماني پلوه د خجنو او نا خجنو څپو ترمنځ توپير راوړي. که په يوه ← غونډيا رکن)foot (د وزن د کچ و مېچ د واحد په توګه، د ناخجنو څپو شمېر زيات وي، سره رانجتېږي چې د ادايني مهال يې د هغه ورپسې فوټ هومره وي چې ښايي څپې يې ترې کمې اوسي. د ساري په ډول د دغه وروسته درو انګرېزي غونډونو)عبارتونو (د اداينې مهالپېر سره يو برابر دی، ځکه له دې سره سره چې لومړی غونډ يوه څپه لري، دويم دوې او درېيم هغه درې څپې، او د پېژند)تعريف (له مخې هر فوټ يوازې يوه خجنه څپه درلوداى

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي:
mán, a mán , a milkman
دغه اکر بکر انګرېزۍ ته داسې ناڅوله وزن ورکوي چې د مخابرې د مورس توريو اواز غوندې پر غوږو لګي او له دې کبله له پارسي وزن سره ستر توپير لري. له دې پلوه د دواړو ژبو په زده کړه کې ستونزې رامخته کېږي: هغه انګرېز چې پارسي زده کوي، ناخجنې څپې هم سره راکېښکاږي او را لنډوي يې، پارسيوان بيا چې انګرېزي زده کوي، په سرچپه ډول، ناخجنې څپې يې غځوي او له دې سره د وينګ مهال تر اړتيا زيات اوږدوي.)باطنی: زبان و تفکر چاپ هفتم، تهران۱۳۸۰ص۱۸۵-۱۸۶(
په دې توګه، همدغه ژبني وزن يا ريتم پارسي شعر هم تراغېز لاندې راوستی او د انګرېزي)اونورو اروپايي ژبو (او پښتو پر خلاف، رکنونه او بيا درست سکښت او تقطيع يې د خجونو پرځای د څپو له مخې کېږي.
له دې کبله ريتم)تول، وزن(، د دوديز او کلاسيک))قافيه وال((شعر له څلور ګونو بنسټيزو رغندو ټوکونو څخه د يوه ټوک په توګه د شعر شمزۍ او هډوانه)استخوانبندي(جوړوي او بې له دې څخه شعر، "شعر" کېدای نه شي. که يې څه هم نور درې ټوکه پوره پوره سمبال شوي هم وي.

رايم)قافيه(يې که څه هم کوم اړ)شرط(يا رغنده ټوک نه بلل کېږي، بلکې شته والی يې کله کله يو لړ رېتميکي تشې او نيمګړتياوې ډکوي، لکه د روسيې خواته يو تورکي ټبر))ياکوتان((چې ټول زور پر قافيه اچوي او هغه هم د مسرې په منځ کې کاروي او په دې ډول يې مخکې وروسته وييونه په لوستنو او سندرو کې د هماغې قافيې تر سيورې لاندې راځي او د چا خبره نغري يې)د استاد رشاد له مرکې څخه(، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ريتم)وزن(رايم)قافيې(ته هډو هېڅ اړتيا نه لري، خو دا چې له يوناني انتيک)لرغوني(پېره رانيولې، په ټولو اروپايي ژبو او بيا ختيزو ژبو کې يې تر ننه پورې ورسره اوږه پر اوږه ملتيا کړې او تر اسلام را وروسته يې زموږ اوسنيو)آرياني(ژبو ته لياره موندلې او لا موږ ورسره خپل نوښت)رديف(هم ملګرې کړې دی، نو يو واريز غورځول يې بيا په ځانګړي ډول زموږ ځانساتو ختيځ ذهنو ته ناشوني او نامنوني پربوځي، په لويديځ کې قافيه)رديف خو هېڅ دود نه دی درلودلی(له پېړۍ دوو راهيسې، که يو مخيز زنې ورتړل شوې نه دي، خو لکه پخپله کلاسيک شعر، هغه رنګ و رونق ورپاتې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تولیز ډول د نړۍ په ژبو کې له درو غورو وزني ډولونو سره مخامخېږو، یا په بله وینا درې غوره شعري ډولونه شته:)۱(ځپیز ډول چې شعري)مسرې(یې د ځپو د شمېر برابرۍ له مخې جوړېږي؛)۲(تونیک یا خجیز ډول چې یوازې تون یا خج)د آهنګ په استازۍ(شعري تول رامنځته کوي او)۳(سېلابوتونیک یا ځپیز- خجیز شعري ډول دی)د زیاتې څرګندتیا لپاره:)دوست ۲۸۵-۲۹۰ مخونه(.

تر دغه منځ توپیر دا دی، هغه ژبې چې ازاد خج لري، په بله وینا، خج یې د هر ژبني توک په هره برخه کې راتلای شي، سېلابوتونیک شعر ورپورې اړه لري، لکه: پښتو، روسي، انګلیسي، الماني او ځینې نورې ژبې او سېلابیک یا ځپیز شعر په هغو ژبو اړه لري چې خج یې جوت)ثابت(دي، لکه فرانسي چې خج یې تل په پیل کې راځي یا پولنډي چې پایمبخ)ما قبل آخر(ته یې راځي)د پروفیسور الکساندر ګروینبرګ(د څرګندونې له مخې)کابل د ۱۹۸۸ د مې شلمه(.

د پښتو له درې ګونو شعري ډولونو)ګړنیو، لیکنیو او اوسنیو ازادو(څخه یوازې لومړی هغه د سېلابوتونیک تول په کارونه کې لږ و ډېره نانډولي لري. مګر په دغو نورو دواړو ډولونو کې یو راز دویمند)باقاعده(سیستم شته او هغه دا چې له هرو څلورو ځپو څخه یوه خجنه راځي او هغه هم په دې ډول چې یا یې لومړۍ ځپه خجنه وي، یا یې دویمه یا یې دریمه او یا هم څلورمه. په دې توګه هر ګړنی)شفاهي(، دیواني)لیکنی(او)اوسنی(ازاد شعر له دغه راز ځپیزو غونډونو)رکنونو(څخه رغېدنه مومي او له آره همدغه غونډونه د پښتو تولیز شعر، کوشنۍ تریني توټې)مسرې(دي، خو د دود له مخې کوشنۍ تړینه دیواني مسره اوه ځپیزه)یو غونډ او درې ناخجنې سرباري ځپې چې بل رکن نه پوره کوي(ده او ګړنی شعر یو غونډېزه یا څلور ځپیزه کوشنۍ تړینه مسره لري او د اوسني ازاد شعر کوشنۍ تړینه هم هغه یو غونډېزه راځي او په ځینو ځانګړیو اکرو)حالتو(کې تر درې ځپیزې، دوه ځپیزې او ان یو ځپیزې پورې وره کېدای شي.

د خج دریځ)موقعیت(له مخې شعر څلور ډوله غونډونه یا کوشني واحدونه لري)دلته خجنه ځپه په)´_(او ناخجنه ځپه په)_(ښوول کېږي:
)۱(هغه غونډ چې له څلورګونو ځپو څخه یې لومړۍ هغه خجنه وي، په دې ډول: ´---
)۲(هغه غونډ چې له څلورګونو ځپو څخه یې دویمه خجنه وي، په دې ډول: -´--
)۳(هغه غونډ چې له څلورګونو ځپو څخه یې دریمه هغه خجنه وي، په دې ډول: --´-
)۴(هغه غونډ چې له څلورګونو ځپو څخه یې څلورمه هغه خجنه وي، په دې ډول: ---´

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیات ځر ګنداوي لپاره د پاسنیو څلور ګونو غونډونو)رکنونو (پر بنسټ شعري بېلګې وړاندې کوو:

- پر لومړۍ خجنه څپه پیلېدونکی شعر ´- - -:

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو ګوزار لره کنه...)خوشال (،
شوم مستانه په یو نظر زما ګوهر پرېوتو
خېموکې شورشو چې خیالي علي اکبر پرېوتو)سردار علي (؛
غاړه غجۍ راشه چې ارمان دې وباسم نجلۍ
نه دې پېژنم نجلۍ)مولوي سردار (،
مستې نجلۍ لاړې شتاب کې
نېغه لاړې منګۍ به مات کې)محمد نور (؛

- پردویمه - ´- - -:

له تا نه چې جدا شم په ناکام پر ورځ و شپه
نه خوب نه مې خوراک وي نه ارام پر ورځ و شپه)هماغه (؛
غنم وو که اوربشې بوجۍ کړې خلکو تشې
مخلوق شو ناکرار علیزات کړی دا ګفتار دی
بنده نن دې اختیار دی

- پر دریمه - - ´- -:

که زه نه وای تا به ځان لره بلل ځوک
پر پالنګ به دې دا هسې در ختل ځوک...)هماغه (؛
الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را...)حمید (
او همداسې نور ډېری شاعران.

- پر څلورمه څپه - - - ´- :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ←لس ځپيزې ماتې څلوريزې هره نيمکۍ مسره له سېمې پر څلورم خج پيلېږي، لکه د خوشال، حميد، قلندر او نورو. خوشال يې بيا تر دولس ځپيزو ماتو څلوريزو او بيا غزلو او نورو شعري ځېلونو پورې د ورته خج ګني بېلګې لري:

وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار دبل کا...
-بلبل هرچاته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو، غوټۍ ګلونه کا...
-څوک چې ارام ګټي، د نېکو نام ګټي...؛

د حافظ نظام نه ځپيزه دوبيزه)مثنوي(هم همداسې درواخله:

-وايي ويونکي د دې کيسې
چې تل يې ښکار وو د ښې هوسې
چې د عربو د ملک يو مرد وو
خجسته نام او په عقل فرد وو...)٥٩مخ(؛

د زينب هوتکي ويرنه هم ترپايه پر څلورمه ځپه پيلېږي:

-رغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
کندهار واړه پر ژړا سونا...؛

د سوات صاحب د يوه مريد له پېنځيزو څخه:

-زه غازالدين ستا مدح خوان شوم
خود نو مشهور پر کل جهان شوم
چې له دنيا هر وخت روان شوم
هلته مې غواړه له رب قديره
د سوات صاحبه کامله پيره....

ترکلاسيک يې په اوسني، په تېره ازاد شعر کې بېلګې ډېرې ليدل کېږي او لنډۍ خو يومخ پر څلورم خج پيلېږي چې يوه بېلګه يې د کتاب پر دوتنه انځور شوې ده. ځيني نور)و-(ګرځني شعرونه او بدلې، په تېره هغه سروکي چې د لنډۍ سرچپه بڼه لري، هم په همدې لړ کې راځي، لکه:

په انتظار کې د جانان ولاړه يمه
بارانه مه راځه مابنام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نورې بېلګې په اړوند څپرکي کې]

د وزنونو شمېره

هماغسې چې د نورو ژبو شعرونه ریتمیکي)تولیزې(شونتیاوې، یا په عربي- پارسي نومونه)ترم، اصطلاح(، وزنونه یا بحرونه یوه ټاکلې شمېره لري، دغسې پښتو دا هم له خپل څپیز-خجیز رغښت سره سم یوه ټاکلې پوله بریدد رلوای شي. دا دی، مورږ هم د لومړي ځل لپاره د دې جوتونې هڅه کوو، چې پښتو له خپل یادشوي سېستم سره د څومره وزنونو ججوره لري او شمېره یې څو مره اټکلېدا ای شي، هغه هم په لاندې ډول:

څنګه چې د پښتو شعر مسره په دودیز ډول د څپیز څومره والي)هجایي کمیت(له مخې له پېنځه څپیزې تر شپاړس څپیزې رسي او له دې سره ۱۲ وزنه لاسته راځي، نو که دا شمېره له پورتنیو څلورو خجیزو ډولونو سره په څلورو)۴ (کې ضرب کړو، اته څلوېښت وزنه ترې جوړېږي. دغه شمېره بیا له ← مات یا لارغه)وقفه یي(شعر سره دوه برابره شپږنوي)۹۲ (او له پایخجي قافیوال شعر سره پرې بله اته څلوېښت)۴۸ (شمېره ور زیاتېږي، نو یوسل و څلور څلوېښت وزنو ته رسي او چې د ازاد شعر مسره پیزه رنګارنګي)له یوې څپیزې تر دوپېنځوس څپیزې(ورسره په پام کې و نیسو، په نورو ټکو، ۵۲ له یو سلو څلورڅلوېښتو ۱۴۴سره جمع کړو، ټول = ۱۹۲ توله)وزنه(لاسته راځي.

په هره توګه ښایي، د دې غورو او بنستیزو وزنونو په ترڅ ترڅ کې یو شمېر څېرمه هغه هم و نومېرلای شو او شمېره یې د ډېرو ژبو تر هغې تېرې وکړي!

استاد مکنزي)۳۲۳(د غونډ یز)رکني(پیاوړي خج)–□(ترڅنګ د نورو درو رکني څپو)ویې(کمزوری خج)–□(هم کارېږي، لکه په دې لنډۍ کې:

پرلویو غرو د خدای نظر دی- پر سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه

Pər lòyo γró|də xwdā□y nazár| day = Pər sàr ye wā´|wre òrawí|čāpèr gulú|na

په روسي شعر کې بیا دغه سېلابوتونیک سیستم چې په اتلسمه پېړۍ کې د تریدیا کوفسکي په سېلابیک شعر پسې را وروسته دود شوی دی، د پښتو هومره جوت)ثابت(دودونه لري، کله پر دوو څپیزو غونډونو)ستوپو (شننه مومي چې پر دویمه یا لومړۍ څپه یې خج راځي ـ لومړی ډول یا مب او دویم ډول خري بولي او کله درې څپیز غونډونه)ستوپې(را اخلي چې هغه هم کله پر لومړۍ څپه خجنېږي، کله پر دویمه او کله پر وروستۍ څپه چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې واړه وزنه هم بېلابېل)داکتیل، امپفي برخې او اناپیست(نومونه لري، لکه په دې لاندې بېلګو کې:

//////تردې وروسته دې څلور واړه مخه کلیشه شوي مخونه عکاسي او همدلته دې واچول شي//////

)د پوهنمل عبدالحکیم حلیم په مرسته(.

فرانسي شعر

د فرانسي شعر د تونیکو سیلابیک سېستم په تړاو د نجیب منلي د لیکنې یو نچوړچې تېرکال یې له کابله رابرېښلیک کړی وو:

))په فرانسي ژبه کې خج د کلمې پر وروستي سېلاب راځي، خو که کلمه په داسې یو سېلاب پای ته ورسېږي چې واوېل یې «ګونګ E» وي، نو بیا خج له ووستي نه مخکې سیلاب باندې راځي.د فرانسي شعربنسټیز توک مسره)vers = English Lin(ده چې د سېلابونو شمېر یې وزن ټاکي)شپږ سېلابي وزن، اته سېلابي وزن، لس سېلابي وزن او سېکندري(دویمي(دولس سېلابي وزن یې تر ټولو مهم وزنونه دي(.د څو مسرو له یو ځای کېدو څخه بند)strophe(جوړېږي چې د بند اړانه د مسرو د وزن او قافیو له ترکیب سره تړلې ده. یو شعر له څو سره ورته، یا مخکې له مخکې تعین شوي ترکیب والا بندونو څخه جوړېږي: د بېلګې په توګه په «سونې SONNET) کې څلور بنده وي چې لومړي دوه یې څلور څلور او وروستي دوه یې درې درې هموزنه مسرې لري او د قافیو اوډون یې داسې وي:

ABBA ABBA CCD EED   یا ABBA ABBA CCD ED

په کلمه کې هر واوېل یو سېلاب جوړوي، خو که د یوې کلمې په پای کې ګونګ E راشي او ور پسې کلمه په کانسوننټ پیل شي دا سېلاب حسابېږي او که په واوېل پیل شي نو لومړی په دویم کې مدغم کېږي. د مسرې په پای کې ګونګ سېلاب هېڅکله نه حسابېږي. د دولس سېلابي سېکندري(دویمي (وزن مسرې هرو مرو)په شپږم سېلاب پسې (، یا دوه)په څلورم او اتم سېلاب پسې (وقفې لري. مخکینې یاد شوي اصل ته په پام، د وقفې سېلاب که ګونګ وي، نو په ورپسې سېلاب کې په واوېل پیلېږي چې وزن خراب نه شي. ((

د آریاني ژبو څپیز سېستم

په پخوانیو آریایي)ویدي او اوستایي(، زړې پارسي او را وروسته په پهلوي، پارتي او باختري)د ډېرلیکونو په لاسوند (سېلابوتونیک یا لږ تر لږه یوازې سېلابیک او یا یوازې تونیک سیستم له ورایه برېښي. همداسې یې لږ و ډېر په نوي پارسۍ کې هم درواخله)وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنوال: ۱۱-۱۲ او ۲۰-۲۲ مخونه(، دغه راز د رخت اسوریګ؛ دوست ۲۹۱-۲۹۳ مخونه؛ د هیلموت هومباخ د سره کوتل او سیمز ویلیمز د ناور او رباطک ډبرلیکونه او د مایر هوفر د زرېږ لاسلکښني متني بېلګې د پاملرنې ور دي.

پوهاند رشاد هم، لکه په لومړي څپرکي کې یې چې یادونه وشوه، په ادبیاتو پوهنځي کې د عروضو او قافیې او عمومي ادبي فنونو تر اوږد مهالي تدریس وروسته نور دې پایلې ته رسېدلی وو چې د خلیل بن احمد عربي عروضي)مېتریک (سیستم ان پر پارسي شعر هم تر اسلام را وروسته په وچ زور تپل شوی او منل شوی دی، که نه په اسلامي پېر کې یې هم ډېرې سېلابوتونیکي بېلګې لیدل شوې او وګړني)فولکلوریکي (هغه خو یې لا څه کړې؛ اوسنی ازاد)←سپېد (شعر خو یې ورځ پر ورځ خپل ګړندي ګامونه اخلي.

دا چې د ژبپوهانو)آریانپستانو (په الواک عربي ابېڅې)الفبا (سیستم د نوي پارسي پېر پیل جوړوي، دا راښیي چې د واوېلي نښو)توریو (نشتوالی پارسي شعر د عربي عروضو منني ته چمتو کړی دی. واولو ته علتیه توري ویل او کنسوننټ یې اصل شمېرل، ښایي له یوناني پېښو څخه یې سرچینه یا الهام اخیستی وي او له یوناني پېره رانیولې، تر اتلسمې او ان نولسمې پېړۍ پورې یې یوناني مېتریک)عروضي (سیستم پر منځنیو او اوسنیو اروپایي ژبو تپل، ښایي له همدې ذهنیته رنګ اخیستی وي چې تر هغه مهاله اوازونو)فونیمونو (ته توري ویل کېدل.

پارسي شعر له څپیز تر عروضي سېستم

پارسي شعر هم د وزن له پلوه، له آره څپیز- خجیز یا لړترلړه څپیز رغښت درلودلی دی. نه یوازې تر اسلامي- عربي پېر له مخه، بلکې راوروسته، له نوي پېر)اتمې پېړۍ(او بیا یوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترڅنګه یې د دویمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو ، له یو لړ بېدوییو)استثناوو (سره د عربي متریک سېستم راخپلولو ته اړېستل شوه او ورو ورو یې وګړني شعر ته هم سرایت وکړ، او هغه هم په دې چې غړېوهي یې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شو. خو بیا یې هم ورسره په ټوله کې پوره اړخ نه دی لګولی. د ساري په ډول که واوېلېزم، لکه خوځندي یا حرکات)زور، زبر، پېښ (چې لنډه)ي (او اوږده)ې (ورسره هم زیاتره غاړه کوي، یومخیز په پام کې ونیول شي، په بله وینا ، له درو حرفي سېمبولونو))و-ا-ی ((سره یوځای په تقطیع کې راوړل شي، هرو مرو یې استثنأ تر قاعدې تېرې کوي او څپیز تول و تال ته بیرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. قربانعلي همزی)پامیر20-3-1367 (د خلیل بن احمد د عروضو تر پیدا ېښت له مخه د پارسي شعر مخینې ته گوته نیسي او لیکي:

))شعر فارسی- دری نیز همین مراحل را پیموده است یعنی از همانسرود آتشکدۀ کرکوی)فرخنده پاذاروش- خنیده گرچاسپ هوش(و از همان زمزمۀ کودک یعقوب)غلطان غلطان همبرود تا لبِ گور(و بالاخره از همان ترنم آغازین حنظلۀ باغیسی تا سپیده دم پیدایي شناسنامۀ عروضی خلیل بن احمد هزاران فراز و نشیب انکشافی را پیموده است ولی باز هم ابستایی نپذیرفت با بیدارشدن انقلاب))نیمایی ((، بی آنکه زوال پذیرد، باز گام تازه تری به میدان رشد گذاشت... ((.

دلته غواړو لومړی د یوه پهلوي)هجایي (شعر بېلگه وړاندې کړو:
پهلوي)منځنۍ پارسي (شعر نوې پارسي ژباړه

فرخته باد روش درخشنده باد روشنی
_ _ /_ _// ـَ

خنیده گرشاسب هوش مشهور باد روح گرشاسپ
_ _ /_ _// ـَ

همی پرست ارجوش همواره پر جوش است
_ _ /_ _// ـَ

می نوش... می نوش می بنوش می بنوش
_ _ /_ _// ـَ

دوست بدا گوش دوست در آغوش باشد
_ _ /_ _// ـَ

بافرین نهاده گوش شکو همندانه بشنو
_ _ /_ _// ـَ

همیشه نیکی کوش همیشه نیکی کن
_ _ /_ _// ـَ

دی گذشت و دوش دیروز و دیشب گذشت
_ _ /_ _// ـَ

شاهانه خا ایگانه! ای شاها صاحب یگانه!
_ _ /_ _// ـَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

باقرين شاهی ! شاه پرشکه وهی !

_ _ /_ _// ـ

)د پوهاند قويم له يادښتو څخه، د ژبو او ادبياتو پوهنځي، د کرکوي اورتون له سرود څخه **۲۵-۳-۲۷** ل(.

يوه وګړنۍ)فولکلوريکه(بېلګه چې لومړې يې د څپو او فشار)تون(له مخې تقطيع کوو او بيا يې د عروضو له مخې)د پوهنوال ښيو وال په مرسته، د ژبو او ادبياتو پوهنځی **۲۲-۳-۲۷**(:

پيراهن زردوز

_ _ _/_ // پوشيده‌يی امروز

در ميله‌ی نوروز

_ _ _/_ // بر قامت‌موزون‌و رسايت‌مزه ميته

پيراهن زرد دوز پوشيده يی امروز

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعول

در ميله‌ی نوروز پر قامت موزون و رسايت مزه ميته

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعولن مفعولن مفاعلن

په هره توګه کله چې پارسي سندرو ته غوږ ونيسو، د وييونو څپونه پکې پر خپل اکر نه پاتې کېږي، لکه واخلې په دغه پاسنۍ بېلګه کې، ان په کره ادبي شعروغزل، لکه د لاهوتي په هغه کې چې احمد ظاهر يې را اوروي، ورته څرک نګېرل کېږي، د ساري په توګه د))زند ګی((او))بندګي((پاي

څپونه پر پېل څپونو بدلون مومي، او له دې سره))کلّ شئ يرجعُ الی اصليه((را پر زړه کوي !

بله بېلګه يوه دوه بيتي ده چې له متني پلوه د زياترو دوه بيتيو غوندې)هزج مسدس مخذوف(وزن لري او له سندريز پلوه))څپيز- څجيز((، په دې ډول يې لومړۍ د سپلابوتونيک وزن له مخې تقطيع کوو چې د ځينو پښتو شعرونو غوندې يې هر رکن پر لومړۍ څجنه څپه پيلېږي:

از بالا باران امد

_ _ _/ _ _// ـ ـ

يارم به دالان امد

_ _ _/ _ _// ـ ـ

يک بوسه طلب کردم

_ _ _/ _ _// ـ ـ

چشمش به ګريان امد

(c) ketabton.com: The Digital Library

_ _ _/ _ _// ے ے

عروضي رکنونه: مفاعلین، مفاعلین، فعولن

که د دو بیتی د وروستی رکن (فعولن (پر ځای) مفاعل (راشي، نو هزج مسدس مقصور بحر یې بولي. دلته توپیر دا دی چې په سېلابوتونیک سکښت (تقطیع (کې لنډه څپه د لنډې څپې او اوږدې دواړو په وړاندې راتلای شي، مګر په عروضي تقطیع کې لنډه د لنډې او اوږده د اوږدې څپې پر وړاندې راځي. عروضي (مېتریک (شعر دا مانا چې مخکې له مخکې پر ټاکلیو بحرونو او رکنونو (افاعیلو (باندې وویل شي او بله دا چې په عروضي هغه کې د وییونو خج (د کلمو فشار (منطقي وي، په بله وینا ، له ژبني (فونېتیکي (دریځ سره سم په عادي ډول پر خپل خپل ځای راځي.

مګر د ځینو ژبو په سېلابوتونیک شعري سېستم کې دغسې منطقي او طبیعي نه راځي، بلکې د سندریز کمپوز له مخې په دواړو حالاتو کې خپل آر دریځ له لاسه ورکوي، لکه د پارسی په پورتنیو دوه ګونو بېلګو کې. پښتو شعر بیا ، که څه هم د عربي یا یوناني هغه پر خلاف د نورو ډېرو خپلوانو (هندواروپایي (ژبو غونډې څپیز- خجیز (سېلابوتونیک (دی، خو د ګرامري غونډلې په څېر یې په شعري غونډله کې وییخجونه دیوازېنې (ټولیز (زورور خج تر سیوري لاندې کمزوري راځي او اهنګ یې هم ورسره په ورته ډول دري ګوني (لوړ، ټیټ او هوار (دریځونه راخپلوي او یوازې موزیکال هغه یې هرګوره، د ګرامري غونډلې له هغه سره توپیر پیداکوي. (همدارنګه: دوست ۲۸۹ مخ (.

دغه راز هر عروضي پارسي شعر دواړه ډوله تقطیع کېدای شي، د ساري په توګه، د ابو القاسم لاهوتي یو شعر (زندګی آخر سر آید بندګی در کار نیست (چې عروضي بحر یا وزن یې رمل مثمن مقصور (فاعلاتن فاعلاتن فاعلات (دی، د احمد ظاهر د سندریز تول و تال له مخې یې په سېلابوتونیک سکښت (تقطیع (سره کټ مټ، لکه د پښتو شعر غونډې هره څلورمه څپه خجنه راځي.

نه بد لېدونکی پښتو سېستم

لکه څنګه چې په سریزه او دویم څېرکي کې پرې ټینګار وشو، په پښتو کې فونېتیکس او پویټېکس (غږ پوهه او شعر پوهه (سره ډېر نژدې او نه شلېدونکي اړیکي لري، دا مانا چې څپیز- خجیز جوړښت یې د شعر تول (وزن (، یا په لنډه وینا ، د شعر رغوني لپاره ټاکنده بنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. ببوا کغونډونه)کلسترونه(او له دې سره اوږدې اوږدې څپې یو خوا او فونیمیکي)ژبني(ارزښت لرونکي خجونه بلخوا، او هغه هم ناجوت یا ازاد خجونه ددې توسن شوي دي چې پښتو شعر دې سېلابوتونیک اوسي.)دوست ۲۸۷ مخ(او د عربي یا پارسي غوندې پرې د نورو او بیا ناخپلوانو ژبو شعري دویونه)قواعد(او په ځانګړې ډول عروض یا مېتروم تپل یو بې سر و بوله کار وبلل شي.

پایلنیوی

لکه څنګه چې پښتو ځانته جلا ژبنی جوړښت لري او ګرامري او نور رغاوني)ساختاري(دویونه)قواعد(یې له همدې خپلې ځانګړې رغاوني څخه راابستل کېږي، نو دغه راز یې شعري رغښت هم ځانته جلا او خپلواک دی او د بلې ژبې دویونه ورسره سمون خوړلای نه شي. له دې کبله ریتم)تول یا وزن(د پښپلیز)قافیه وال(شعر له څلورګونو بنسټیزو رغنده ټوکونو څخه د یوه ټوک په توګه شمزۍ ور جوړوي. که څه هم نور درې ټوکه)اجزاء(یا توکه یې پوره پوره سمبال شوي هم وي. هر ګوره په دې لړ کې رایم)قافیه(کوم آړ)شرط(نه بلل کېږي، بلکې شتون یې کله کله یو لوړ ریتمیکي)وزني(تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ریتم)تول(، رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې په ځینو ژبو، لکه زموږ دوی کې یې تر اسلام را وروسته پیړۍ پیړۍ دود او کاربدنه موندلې او سترګې او غوږونه ورسره ډېر روږدي شوي دي، نو غورځول یې ورته یو نادوده او کوږ ناشونی ښکاري.

پایله دا چې پښتو شعر عروضي)مېتریک(نه دی او ځانته جلا یوه خپلواک سېلابوتونیک رغښت لري، خو لکه څنګه چې په رومبي څپرکي کې یادونه وشوه، نه د بهرنیو پښتو پوهانو)مورګنستیرن، مکنزي، دووریانکوف...(لیکنو او نه زموږ د لیکوالو)دراني، منلي...(لیکنو او څرګندونو دومره هر اړخیزه او پرله غښتې)سېستماتیکه(بڼه درلودلې، څکه په ټوله مانایي دغه ځانګړي سېلابوتونیک دویونه)قواعد(را ایستلي، او بیا ډلبندي کړي او تطبیق کړي نه دي.

په دې توګه زموږ دغه کتاب او په تېره دا دویمه کره کړې او غځولې بڼه یا اېډېشن تر وسې وسې دا راز ډېرې پوښتنې او غوښتنې ځواب کړې دي چې
په راتلونکیو څپرکیو کې د پښتو ژبې او شعرو ادب مینه والو مخې ته ایښوول کېږي.

۳- واند یا خیا ل)تخیل((Imagination)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ژبې او اهنگ)وزن(وروسته د شعر د دريېم رغنده توک واند يا خيال راځي. دلته له عربي خيال څخه موخه فعلي يا مصدري بڼه))تخيُل((دى او ترڅنگه يې په لړو ډېر مانيز توپير)تخييل(هم کارول کېږي. د شعر د دغه آر و ربښتيني، په بله وينا، بنسټيز،)ان يوازېني(هنري رغنده توک تر نامه لاندې هغه ټول هنري يا بديعي)ښکلاييز(اړخونه "ايماژونه، په بله وينا، عيني او ذهني انځورونه، لکه تشبيه، استعاره، حسن تعليل، بداعت، کنايه، ايهام، اسطوره، جناس، طباق، تلازم، تخيل، تمثيل، ښنده)مبالغه(... او همدارنگه اسطورې او سېمبولونه راځي. نن سبا د ژبنې اړخ پر وړاندې چې د شعر بهرنۍ جوله)شکل(جوړوي، دغه څيزونه د شعر)دننۍ(جوله بشپړوي، نو که دغه دننۍ جوله نه وي، بيا ورته شعر نه، بلکې هسې پېيلې وينا)نظم(وايي.

شعر د هنر د خورا لوړ ډول په توگه واقعيت په هنري انځورونو يا خيالي ايماژونو څرگندوي، تر دې چې تر بل هر ژبني هنر، يا په بله وينا ادبي ژانر له هنري انځورونو سره ډېر سر و کار لري. که مورډ بديعي)ادبي(اثر وييونه او توکونه له مرغلرو سره ورته وبښيو، نو وبه وايو چې نثر د دغو مرغلرو د يوه صندوق مثال لري چې د هرې مرغلرې لپاره يې ځانگړى ځاى ټاکل اړين نه دى، خو شعر داسې مرغلين هار ته ورته دى چې ټولې مرغلرې يې په داسې مزي کې پېيل شوې چې د هرې داني لپاره خپل انډول او تناسب ټاکل شوى دى، په دې توگه د شعر ژبه د نثر د ژبې په انډول ځانگړې ښکلا لري...)دوست ۲۷۵ مخ(.

انځور، تصوير، هغه څيز دى چې يوه انديزه او ولوليزه)فکري او عاطفي(غوټه په يوه زماني شېبه کې راښکاره کوي. انځور په يوه ټاکلې نقطه کې سره د دوو بېلابېلو نړيو د دوو څيزونو کړۍ کول دي. دغه دوه يا ډېر څيزونه سره کېداى شي، عاطفي او يا فکري ظرفيتونه ولري او هم د دود له مخې په داسې بېلابېلو مهالونو او ځايونو اړه ولري چې د انځور په وسيله سره پر يوه ځاى راټولېږي. د انځور جوړوني ځواک د تخيل د ځواک غورترينه برخه ده. د تخيل ځواک، په بله وينا، بشپړ شور و هيجان چې د دې لپاره پر کار اچول کېږي، بېلابېل احساسات، څيزونه او ازمېښتونه چې په بېلابېلو مهالونو او ځايونو پورې اړه ولري، په يوه ځانگړې شېبه کې سره غاړه غړۍ کړي او يا ورته يو له بله سمون ورکړي او په يوه ناپايه زماني شېبه او يوه لنډ تنگ چاپېريال)مکان(کې يوه پراخه ورشو څرگنده کاندي.

د تخيُل ځواک، تش يو له منځۍ)مرکز(څخه سرکښه تېښته او پاشوونکى ځواک نه دى، بلکې د بېلابېلو اکرونو او له طبيعته د انسان د ادراک راز راز جاج اخيستنو د غاړه غړۍ کولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ځواک دی. تخيل له حافظې څخه سيده تومنه او توښه اخلي. کله د حافظې زماني پرله پسېوالی)تداوم(خوندي ساتي او کله د حافظې هر څه سره يو له بله پاشي او هغه هم د دې لپاره چې د حافظې ځينې برخې وساتي او د انځورونو په وسيله يې سره خوا پر خوا کېږدي او يوه فکري او عاطفي کړۍ رامنځته کړي. له دې کبله د انځور جوړونې ځواک تر يوې کچې پورې هماغه د تخيل ځواک دی.. رضا براهني، ۷۵-۷۷ مخونه.

روهي واند)خيال(د شعريت د يوه اړين رغنده توک په توگه داسې رامخته کوي:
د شعر تر ټولو اساسي او مهم توک تخيل دی. ځينې ادبپوهان د "تخيل" پر ځای د "تخييل" کلمه غوره گڼي، خو څرنگه چې د "تخيل" کلمه عموميت لري، نو دلته له همدغه متداول لفظ څخه کار اخلو)خواجه نصير طوسي(په)عيار الاشعار(کې ويلي دي چې د شعر غرض تخيل دی.

اما تخيل څه شي ته ويل کېږي؟ د تخيل اصطلاح ډېره اوږده تاريخچه لري. د لرغوني يونان له زمانې نه تر اوسه پورې په دې باره کې ډېر بحثونه شوي دي او ډېر ځله د هغه مفهوم له Fancy او Fantasy سره گډ شوي دي. دلته به په لنډه توگه لومړی تخيل شرح او بيا وروسته تعريف کړو. د اروا پوهانو په عقيده شيان او پديدې د حواسو له لارې پر اورگانيزم باندې اغېزه کوي چې په لومړۍ مرحله کې احساس کېږي او بيا د ادراک پړاو ته رسېږي)پېژندل کېږي(. د ادراک له لارې انسان يو شی پېژني. کله چې هماغه شی غايب وي، احساس او ادراک هم محوه کېږي، خو د هغه شي اثر په ذهن کې يو تصوير)ايماژ(پرېږدي. ذهني تصويرونه چې هغه ته تداعي يادونه ويل کېږي او کله په بدله څېره کې تجلي کوي چې په دې صورت کې تخيل بلل کېږي. شاعرانه تخيل د ځينو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځينو نورو په عقيده په هغه کې يوه شعوري هڅه هم شامله ده.

د فلسفي قاموس)د مسکو چاپ، نولس سوه اوه شپېتم کال(تخيل داسې تعريفوي: "تخيل هغه استعداد يا قابليت دی چې له واقعيت نه د لاسته راغليو انطباعاتو پر اساس يې په بشري شعور کې هغه نوي حسي يا فکري ايماژونه)انځورونه(تخليق کړي چې په ټاکلي شببه کې واقعي موجوديت نه لري.

تخيل نه يوازې په هنر کې، بلکې په ساينس کې هم اهميت لري، ځکه د تخيل په واسطه فرضيې، ماډل مفهومونه او د تجربو لپاره مفکورې منځته راځي". اما په تخليقي فنونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل یو اساسي عنصر دی. تخیل په شعر کې د تشبیهاتو، استعارو، ځېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي، دلته له اسطورې څخه مقصد د راتلونکي وخت ایډیالي تجسیم دی. ځېره)پورتریټ(د موجودو شیانو او پدیدو عیني تصویر دی چې د انسان په واک یا قلمرو کې وي، خو اسطوره یو ایډیالي یا ارماني تصویر دی چې په موجوده وخت کې د انسان له واک څخه وتلی وي. تخیل د ترکیب له لارې مختلف او نامتجانس شیان سره پیوندوي یا ګډوي..((.

شاملو)۲۲مخ(خیال د انځور په جاج داسې راپېژني:
"... خیال یا ایماژ)image(د حسي تجربې ذهني جوله یا رواني اغېزه ده چې د هغه حس د ټومب یا لمسون)تحریک(په ناسوبتیاکې راژوندی کېږي. له دې کبله خیال، د زړه او روان په سترګو د یوه څیز کتل دي. په هنري ډګر، په تېره شعر کې یوه داسې جوله خیال بولو چې شاعر په))مجازي ژبه((، په بله وینا،))شعري ژبه((کې ،داسې انګېرني)خیالات(راپنځوي چې د څیزونو او انګېرنو)تصوراتو(غوندې ژوندي او ساکښ دي. او همدا خبره ده چې له ډېر پخوا راهیسې خیال د جولو)صورتونو(او بڼو)شکلونو(زېرموال)خزانه دار(بلل شوی دی... ((
وړاندې لیکي:
))د خیال جولې)صور، صورتونه(د شاعر لپاره په دې یوه ارزښتمنه سرچینه ده چې کولای شي، د ژوندیو ازمېښتونو)تجربو(د راجوتونې لپاره اغېزمنه پربوځي، او پرکار اچونې سره یې یوه ولوله)عاطفه(او یو اند ولېږدوي او همداراز د دې لامل کېږي چې یو لړ نوي رواني ولولې رامیدان ته شي.((

۴- نګېر یا ولوله)احساس یا عاطفه(

روهي د نومورې فلسفي قاموس پر اخځ احساس یا عاطفه د شعر د یوه بل اړین رغنده توک په توګه تر څېړنې لاندې نیسي:
...په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، ارزو، اندېښنه، قهر او تاثر ونه لري، نو لوستونکی یا اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخېستلای.
)لیف تولستوی(پخپل اثر)هنر څه شی دی؟(کې په دې ټکي ټینګار کوي چې د شعر اصلي وظیفه دا ده چې مقابل لوري ته احساس ور نقل کړي.
)ساوستیانوف(لیکي چې: "په هنر کې قضاوت مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه تبارز وي" او "د هنر وظیفه یوازې معرفتي نه ده، بلکې هغه د انسان پر وړاندې مسالې طرح کوي، ژوند ته خوند وربښي او د نړۍ په ارتباط د ده عاطفي برخورد پیاوړی کوي".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)موري (وايي: "ستر شاعر د ژوند په باره کې د نتايجو د لاسته راوړلو لپاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې يو کيفيت تشخيصوي. د ده عواطف چې په يوه بل کې يې تداخل کړی دی، ورو ورو په ده کې يو عادت رامنځته کوي. ځينې شيان او پيسې پر ده باندې له نورو زياته اغېزه کوي... زما په پوهه دا د شاعر د تجربې اسلوب عاطفي بنسټ دی".

د ايران ډېر مشهور شاعر او ادب پېژندونکی)نادر نادرپور (وايي: "من به آن چيزی شعر می گويم که در من انفعالی عاطفی ايجاد کند ، احساس و انديشه مرا بر انگيزد و مرا دستخوش نوعی هيجان سازد ".
شعر، که ښکلی وي يا هيجان پاروونکی يا تصوير درلودونکی، په هر صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري) د انځور او بېلابېلو ژب -ښکلاييزو ډولونو په تړاو په دې پسې)شپږم (څپرکي اړوندې څرګندونې هم پامورې دي (

۵ - اند)فکر، مفکوره (Thought, Idea
د اند)انديشه(تر ويي لاندې ټول هغه څه راځي چې د منځپانګې)محتوا (، مضمون، بلنې يا غوښتنې)اپيل(او پيغام په نومونو يادېږي، ياني، هغه څه چې شاعر ويلو او څرګندولو ته ور هڅوي. له دې کبله دغې)انديزي(برخې ته)فکري محتوا (هم وايي. منځپانګه د يوه څيز د ټولو ننيو توکونو)داخلي عناصرو (، ځانګړتياوو او بهيرونو)پروسو (غونډ يا ټول ته وايي. پر وړاندې يې جوله)شکل(ټيکاو لري چې پاس ياد شوي توکونه ژبه، وزن او خيال)بديعي اړخ(را اخلي د منځپانګې او جولې تر منځ يو ديالکتيکي تړاو شتون لري. جوله د يوه څيز جوړښت او يا په يو څه نوي مانا هغه بهرنۍ بڼه رااخلي چې په هغه کې د يوه عيني واقعيت د څيزونو، پديدو او پروسو ليد وړ برسېرني ځانګړتياوې راځي. د جولې جاج)مفهوم(يوازې د څيزونو بهرنۍ، په بله وينا، هندسي اډانه نه ده، بلکې تر هر څه له مخه هغه سازمان دی چې د هغه د ننني بهير د خپلمنځي اغېز يو ټاکلی ډول له بهرنيو آړونو)شرايطو (سره يو له بله تضمينوي. جوله د منځپانګې بڼه)مقابله(نه ده او نه شي کولای له هرې غوښتنې)مطلوبې(منځپانګې سره ترسره کېدنه وومومي، بلکې په رغښتې)ماهيتي(توګه منځپانګه جوله ټاکي)کوشنی سياسي قاموس ۳۷۱(. له)عاطفي(څخه موخه بيا هم همدغه بديعي يا خيالي او انځوريز اړخ دی چې څنګه يو شعر د ولولو او عواطفو د لېږدونې او پارونې جوګه ګرځي.

له دې کبله وايو:
شعر د طبيعت په چاپېريال کې د انسان لپاره د ذهني حالت زېږنده ده. په دې مانا چې شاعر له يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې حالت سره مخامخېږي چې د هغه په پای کې د خپل چاپېريال له ښيزونو او انسانانو سره يو ډول ذهني تړاو پيدا کوي او دغه اړيکي پخپل وار يو راز رواني تړاو دی چې ښيزونه پکې په بشپړ)مطلق(ډول خپله فزيکي او مادي بڼه له لاسه ورکوي او د شاعر د احساس او اند يوه برخه په پور اخلي. شاعر په دغه اکر کې د ښيزونو د افسون تر اغېزې لاندې راځي او دغه د هستۍ راز د منطق او رياضي او علمي حسابونو له لارې چې آرونه يې د شعر له ټولۍ)مقولې(څخه بېخي جلا دي، نه، بلکې د خپل ليد ، اند او نګېرنې)احساس(په وسيله رابرسېره کېږي. شاعر د شعر جوړونې په شېبه کې داسې اکر غوره کوي چې د طبيعت ځينې ښيزونه په همغه شېبه کې مني، خو ځينې نور يې په سملاسي)موقتي(توګه له خپله ذهنه باسي او)ځان(يو داسې سجده کوونکی ويني چې خپل پيوندونه له ټولو شيانو او انسانانو سره شلوي. خپله ښېره پر خاورو منبي او هغه غيبي غږ ته غوږ نيسي چې له خاورو څخه را پورته کېږي او د رواني درد درمل ګرځي)رضا براهني، طلا در مس، ۳-۴ مخونه(.

روهي)کابل مجله، ۸-۹ ګڼه، ۱۳۲۲(، په دې تړاو چې اند)فکر، مفکوره(د شعر له))پېښځګونو((رغنده توکونو څخه ګڼل کېږي، يانه، د يوشمېر پوهانو د ليد توګو په ترځ کې رڼا اچوي:

))په هر شعر کې بايد يوه مفکوره نغښتې وي، که د)بايد(کلمه حذف کړو ، نو داسې به وواېو چې هر شعر له ځانه سره يوه مفکوره لري.)کار لايل(وايي چې شعر موزيکال فکر دی، خو ځينې ادبپوهان مفکوره د شعر اصلي توک نه ګڼي. دا خبره)بېدل(ته منسوبه ده چې وايي:

)شعر خوب معنی ندارد (.

نامتو فرانسي ليکوال او فيلسوف)ژان پل سارتر(هم په دې باره کې ځينې خبرې لري، هغه شعر له ادبياتو څخه جلا کوي. د ده پراند ،شعر د موسيقۍ، نقاشۍ او پلاستيک هنر په شان پخپله غايت دی. په داسې حال کې چې ادبيات له ځان سره يو پيغام او رسالت لري هماغسې چې د موسيقۍ اوازونه کومه خاصه مانا نه ښندي، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول)نښانه(دلالت وکړي، د موسيقۍ د نوټ په شان لفظي تصوير جوړوي. دغه تصوير د نقاشي تابلو ، يا مجسمې او يا پرتمينې مانۍ ته ورته دی چې فقط ښکلا منعکسوي، نه ضرورت او اړتيا... .)د ښېلګې په توګه(دا شعر منطقي تحليل ته ضرورت نه لري، ځکه چې)تحليل(شعر بېخونده کوي:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته
نه ړدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

)شیدا (

)اسماعیل نوري)علاء (د (H.Coombes) خبره رانقلوي:
"ظریف ترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان، روانشناسان و مردم شناسان و نظایر آنها ، صرفاً با ورود به شعر، شاعرانه نمی شوند. کسی که شاعرانه فکر میکند ، خود شاعر است".
وايي چې نامتو اديب)اډين (ته يوه ځوان مراجعه وکړه او ورته ويې ويل: "زه غواړم چې شعر ووايم، لطفاً ماته لاربښوونه وکړه".)اډين (ورڅخه وپوښتل: "آيا د شعر ويلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لرې؟". هغه په ځواب کې ورته وويل: "هو، غواړم يوه مهمه مفکوره پر نظم راوړم".)اډين (ورته وويل: "ځه بچيه، له تا څخه شاعر نه جوړېږي".

روهي په داسې ترځ کې چې د سارتر نته)انکار (نه، بلکې يوازې د اډين خبره يوه ښنده ګڼي، خو بيا هم زياتوي:
... دا د هغو ځوانو شاعرانو لپاره درس دی چې فکر کوي، ښه شعر يوازې هغه شعر دی چې مهمه مفکوره پکې نغښتل شوې وي او يا شعار پکې راغلی وي.
کله کله د يوه شعر ښکلا د يوې کلمې په استعمال پورې اړه لري. لکه په لاندې بيت کې د)عکس (کلمه د دويم ځل لپاره:
ما برفتيم و عکس ما باقی است
گـــردش روزگار بر عکس است

وګورئ د)الفت (د لاندې شعر په وروستۍ مصرع کې د)ګرد (کلمې شعر څومره خوندور کړی دی:
له کوم لوري را روان يو جهان ګرد وو
مخ او څټ باندې يې پروت د لارې ګرد وو
ما ويل څه دي وليدل په دې جهان کې
ويلې دومره شومه يوه چې جهان ګرد وو
په دې شعر کې، نه د جهان د ګردوالي)د ځمکې کرويت (مفکوره او نه له دوړو او ګردونو څخه د جهان د ډکوالي مفکوره د لوستونکي ذوق او پاملرنه را پاڅوي، بلکې په هنري توګه د مطلب افاده د خوند التذاذ منبع ګرځي.

{روهي په وروستي))ګرد ((ددې ځلوريزې))شعريت ((رازبادوي،هغه هم په غبرګ مانيزوالي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې له دې چې له دوو پاسنيو قافيو سره يې د وينگ توپير ته ځيرشي. د همجوليزې قافيې کلمې په توگه بايد د گ په زور)فتحه(وويل شي، که نه،له نورو دواړو سره اړخ نه شي لگولای. دا به ومنو چې استاد الفت به په))زورکي((وينگ سره ځانته د تېښتې لار انگېرلې وي چې لږو ډېر له))زور((سره نژدېوالی لري او نورو شاعرانو هم د ادواړه واوېلونه)حرکتونه(سره غاړه کړې دي، خو بيا هم غبرگ مانيزوالی دومره هنري توک نه بلل کېږي، نو پايله دا شوه چې د نورو ډېرو شعرونو غوندې د استاد الفت دا څلوريزه هم له يوڅه))تمثيل((پرته نور يوازې او يوازې فکري - فلسفي رنگ لري، يا د روهي په خپله نومونه))يوه مفکوره((رانغاړي او بس. که د روهي د اټکل پرخلاف د شاعر موخه))گرد((نه، بلکې هماغه همجوليز پښپلويي))گرد((اوسي، هم له پښپليز ويار)قافيې عيب(څخه ژغور مومي او هم د يوې بېلې نوې مانا له راخپلونې سره يوڅه هنري خوند راخوندي کولاي؛ هغه نوې مانا دا چې گرد د يوه ستاينوم دنده پر غاړه اخلي، ياني جهان هسې يو گرديا غبار وو !}

په هره توگه، په پاسنيو پوهانو کې سارتر د کارلايل او نورو پرخلاف اند يا مفکوره دشعر له رغندو ټوکونو څخه نه شمېري او له دې پلوه يې د موسيقۍ غوندې له نورو هنري او بيا ادبي ځېلونو راجلا کوی، په بله وينا ، د يوه نږه هنر په سترگه ورته گوري.
بيا يې هم پخپله را لېږدوونکی))روهي((دا خبره داسې راتعبيروي:
له پورتنيو يادونو څخه بايد دا نتيجه وانه خېستل شي چې گويا په شعر کې مفکوره نشته او يا مفکوره څه ارزښت نه لري. اصلي مطلب دا دی چې مفکوره په شعر کې هغومره ټاکنده نقش نه لري، لکه څومره چې په هنري او بديعي توگه د يوې مفکورې ځرگندونه يې لري.

علمي پرنسيپونه، تاريخي فکتونه او فلسفي نظريې په شعر کې راتلای شي، خو شتون يې د شعريت معيار نه گڼل کېږي.
علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې بايد شاعرانه شي. د شعر تابعيت ومني، په شعر کې جذب او الونيا شي او بېرته خپل ځان په هنري ميديم کې راڅرگند کړي. د ايران نامتو شاعر)يد الله رويايي(ليکي: "مختصر آنست که شعر به کار و روزگار کاری ندارد.
نه نقل ميکند و نه مي آموزد شعر تنهاست و از هر اجباری رها. بر سرنوشت خودش حکومت ميکند ونه بر هيچ سرنوشت ديگری بديهی ای نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق، نه به ايمان و دانش و درعين حال بيم دارد ، از اينکه چيزی پست و حقير باشد ".

د شاعر مقصد دا دی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سياسي ارزښتونه هغه څه چې د شعر ذاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ټاکي هنري او ابستېتيکي خصوصيات دي.

)گل پاچا الفت(وايي: "تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دى، جمال دى". هغه کسان چې شعر د ژوند هېنداره يا د واقعيت انعکاس بولي او په عين وخت کې د نگه)خالص(شعر، فورماليستي شعر او نورو غير رياليستي شعرونو شته والى په رسميت پېژني، د خپل تعريف د توجېه کولو لپاره بايد د تناقض د حل لاره ولټوي. که چېرې غير ريالستي شعر ته هم شعر ويل کېږي)او د دغسې شعرونو شمېر هم لږ نه دى(، نو موږ نه شو کولاى، واقعيت د شعريت معيار وبولو.
لنډه يې دا چې په هر شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې شته والى د شعريت دليل نه گڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه صورت تجلي وکړي.

د اند و واند توپير و تړاو
په دې کې څه اړنگ نشته چې اند او واند)فکر و خيال(دواړه له ذهني کارکړنو)فعاليتو(څخه گڼل کېږي او دواړه د پېژندالواک)تيوري شناخت(له پلوه د انساني ځانخبرى)شعور(په لوړو پوړيو کې راځي.))شعور((څو بېلابېلي پوړۍ لري، لومړنى پيلامه يې نگېرنه)حس(دى، همدا چې انسان له پينځو شپږو حواسو څخه د کوم يوه له لارې له يوه څيز يا پيښې پديدې سره اړاو تړاو پيدا کاندې، په بله وينا ،ويې نگېري)احساس کړي(، دا پوړۍ))حس((بلل کېږي. ژوي او بوټي په دغه لومړي پړاو کې له انسان سره گډون لري.

دويمه پوړۍ يې پوهه ياخبرتيا))درک((دى او هغه دا چې کله په اتوماتيک ډول هغه))حس(( )اړوند وژي(اعصاب(د مغزو يوې ټاکلې برخې ته ور ولېږدوي او پوه شي چې څه خبره ده. درېيمه پوړۍ د انگېرنې)واند، خيال(ده او ورپسې تر ټولو لوړه هغه د))اند، فکر((، چې د))جاج، مفهوم((پوړۍ هم ورته وايي؛ ژبه بيا پر خپل وار د دغې پوړۍ زېږنده او هممهاله ورته همدغه ژبه ښه ترا رښتيا ينه او څرگنداوى هم وربښي. په دې توگه هغه څه چې واند)خيال(رازېږوي، له رښتيني)واقعيت(سره پوره او يا هم هېڅ اړخ نه لگوي، خو اړوند پيداوار يې هنري او ادبي پنځوني بولو؛ پر وړاندې يې))اند، فکر((بياله رښتيني)واقعيت(سره سمون مومي او اړوند پيداوار يې پوهنيز او تخنيکي پنځوني دي. دا چې دواړو ذهني کارندويو په لړوډېر توپير د انسان په گټه نړۍ ته بدلون ورکړى او ورکوي يې، په بله وينا، اوسنى تمدن يې راشونى کړى دى، نو وايو،)) اند ((خپل ځاى لري او))واند ((خپل ځاى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر تر منځ يې دا دنده بېز توپير په دې جاج و مانا نه دی چې د چا خبره يو د بل په کارکې لاسوهنه نه کوي يا سره همکاري نه لري. يو پوهاند هم خپل کار له نگېر))حس ((ځخه را پيلوي، درک او خيال تر شا پرېږدي او هله))فکر ((ته رسي. د هوگو خبره،))تاريخ په افسانه کې دی او افسانه په تاريخ کې ((. د نورو انساني ټولنو په څېر زموږ د)و (گړني ادب هماغه غوښنه برخه خيالي او اسطوره يې کيسې، نکلونه، کړنې او انگېرنې دي او همدغه فولکلور مو د))ليکني ادب ((سرچينه ده.

له خياله د يوه پوهاند د کاراخېستنې يوه څرگنده بېلگه له))ساينس فېکشن ((سره بوختيا ده. همدومره يو هنرمند او بيا شاعر هم د))اند ((مرستې او کاراچونې ته اړوځي او ټوليزه پوهه او خبرتيا)general knowledge (چې د يو لړ جاجونو)مفاهيمو (او هنري توکو او انځورونو، په تېره تلميحاتو او اسطورو کې ورته اړتيا پيدا کوي، له اند پرته ترلاسه کولای نه شي. د پيغام يا ټولنيز ارمان د رانغښتيا خبره خو ورسره په هره توگه نه شلېدونکې او سيده تړاو لري. د ساري په ډول، که))کاظم شيدا ((يوه ټوليزه پوهه خبرتيا نه درلودای، دا دومره پېچلي او همزمان نوښتگرانه انځورگري يې څنگه رامنځته کولای شوه.
د شعرتخنيکي، په تېره ژبنۍ جوله خو له اند سره نېغ پر نېغه تړاو لري. همدا چې يو شاعر يو خيال را خپل کاندې، وار له واره يې د يوې وړنده ژبنۍ جولې او جامې په هڅه کې کېږي او دغه کار اله ماله د اند په مټ
شونتيا او رښتيا ينه موندلای شي. په دې ډول بيا هم خپله خبره را غبرگوو چې ادب او بيا شعر يو ژبنی هنر دی.
د شعر زده کړيز يا ورهنيز)کسبي (اړخ بيا داند)فکر، مفکورې (ښکېلتيا او اړتيا تر لا ښه ترا راجوتوي او په دې لړ کې د سيمې او نړۍ پر کچ د غورو شاهکارونو پرله غښتې لوستنه ستر نقش پرځای کوي. د دې مانا داده، کوم لوړ شاهکارونه چې تر موږه رارسېدلي، پرخپل وار پرې د ورتېرو هغو سيوری پرېوتی دی. دا يوه هسې کړنه انگېرنه ده چې شعر و شاعري يوازې او يوازې د يوې ځاني او ذاتي وړتيا زېږنده، يا اسماني ورکړه او ياهم د کوم پير ملنگ پېرزوينه ده او بس !

که په کلاسيک شعر کې د تصوف له لارې فلسفه را خښل شوې، نن سبا بيا نوي شعر، په تېره ازاد، سپين او ناپېيلي هغه ورسره دومره غاړه غړۍ شوې چې يو له بله بېلېدای نه شي؛ مانا داچې د تخيل تر څنگ يې فلسفي اندنه)تفکر (هم پوره را خپل کړې دی.
دا بېله خبره ده چې))کله ناکله يو شعار تر زرو شعرونو زيات منښت او گرانښت درلودای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي((. د نورو لرې نژدې ژبو غوندې په پښتو کې د دا راز بېلگو شمير لږ نه دی. په تېر مهال کې، لکه د سترخوشال دا:

- پر جهان د ننگيالي دي دا دوه کاره
يا به وخوري ککری یا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننگ پر کار پټ و اشکار

... او بيا:

د افغان پر ننگ مې وتړله توره
ننگيالی د زمانې خوشال خټک يم !

او په وسمهال کې يې د نوي غزل له سرلاري صنوبر مومند)کاکاجي (راپيلوو:

د ملا ژبه قرأت کې تر تری شي
تر ممبره چې شغار ستا د پنو ځي
پر کوم ځای چې د زمرو نوکې ر؟ېږي
عاشقان هلته پر ځوکو د بڼو ځي
خدايه ! دا بازار تالا کړې په مغلو
د مفلس حسن په يو موتی چنو ځي...؛

او بيا يې د چپې اندود له لومړيو ببر سرو څخه سيف الرحمان سليم رانڅوو:

د وړو وړو خدايانو دې بنده کړم
لويه خدايه ! زه به چا چاته سجده کړم
ملگرتيا که څو رندان راسره وکړي
دا حرم به يوه لويه ميکده کړم؛

يا يې دا لاسته راغلی شاه فرد:

د اقتدار حمام له ټولو نه جامې و ايستې
قاضي ته گورم که خانجي ته، که ملاته گورم...؛

او بيا يې د پښتني فلسفې د پليونو په سر سر کې حمزه راخلو:

- وايي اغيار چې د دوزخ ژبه ده
زه به جنت ته له پښتو سره ځم؛
- ما ټيټ ورته لېمه کړل، زما سر نه ټيټېده
شايد په محبت کې هم افغان پاتې کېدم؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- وروځې، باڼه، سترګې لېمه پښتانه
ځنګه يو ځای شو دا پېنځه پښتانه...؛
چې مې سر چاته ټيټ نه شي ننګيالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي، تفکر مې د پښتون کړه

غني خان:
- چې خازې شنې مې پر قبر وي ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ توکړئ پرې لاړې
...يا به دا بې ننګه ملک باغِ عدن کړم
يابه کړم د پښتنو کوځې ويجاړې؛

د امين الحق د يوه غزل دا سربيت هم لکه متل را دود شوی دی:
اوس ګوزاره د زړه په وينه کوو
چې حالت ښه شو، بيا به مينه کوو...؛
محمد شاه خيال:
- د خيبر دره خو لار د تلو راتلو ده
په کابل او پېښور کې افغان يو دی؛
- خيال چې هرځو فکر وکړ، بل ځه ترې نه جوړېږي
اباسين دی منځګړی، افغان يو خوا هندکيان بلخوا ؛

- چې پيدا شوې، تا ژړل خلکو خندا کړه
هسې ومره چې ته خاندې، خلک ژاړې ؛
- پر نهاره دې خبرې په پښتو کړې
اوس پارسي وايې چې خېټه دې مړه شوه؛
اکبر خادم:
نه سل کاله د غلام په غلامۍ کې
يو ساعت د ازادۍ که ځنکدن وي

استاد الفت:
- نه ومه خبره، پرده مې لرې پورته کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي دويلو ، هغه څه چې ما ليدلي دي...؛

اجمل ختټک:
- غټان غټان، لويان لويان پيدا دي
دوی خو له ځايه جنتيان پيدا دي...؛

پير گوهر چې د سولې شعر يې)) شاعر امن ((ستاينوم ور په برخه کړ:
ځار دي امريکاله روس - روس دې ځار له چينه شي
غوارمه چې ټوله دنيا - مينه مينه مينه شي؛

)) اکرام اله گران ((رانګوو چې که څه هم د اندود له پلوه د استاد الفت په څېر يو انتقادي ريالېست دی، خو د هنري اړخ د سمبالوني له پلوه هم بيا د لرې پښتونخواد شاعرانو په لومړۍ ليکه کې شمېرل کېږي:
-...د ژوندون په کټورو کې، چاته قند دي چاته زهر
عجيبه غوندې وېش کېږي، د دوران په دروازه کې
دا چمن بلبلو ستاسو ، په والله که د بل چاشي
خو يو څو سرونه مات کړئ، د زندان په دروازه کې...؛
رؤوف زاهد:
- ستا محلونه جوړېدای شي، خو جونگړه پسې نه
هغې ته ښه دي، ولې د پته لا حالات ښه نه دي...،
- سارا کي څوک دي، چې زاهد پسې به کاڼي ولي
اشنا د کاڼو گوزارونه خو په ښار کې کېږي...؛
محمد اعظم اعظم:
- د وفا ځمکې خړوب نه شوې اعظمه
ډېرې وينې مو ورکړې د زړگو دي...؛
بشير قاصر:
- اشنا که يو ځل راغلې، د مين زړه په يو ښتنه
لا مخکې له روژې نه، به اختر کلي ته راشي؛
اکبر سيال:
- تا دې د خپل غر په هر کمر کې گلاب وکرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورې ته دې باروت زمورې په غرونو کې ساتلي دي...؛

))لیاقت سوز ((دومره نومور شاعر نه وو، خو هغه مهال یو شعار وزمې یوې ځلوریزې دومره نومور کړ چې په پېښور کې یې))ترقي پسندو ((د خپل دوتر سرلیکه کړه او راوروسته لکه متل خوله پرخوله شوه، په یوه روانه او ساده ژبه، خو د سلېمان لایق تر))انقلابي سرود: ... کوربه ووډی کالي غواړو ((ډېره ښکلې او اغېزمنه:
چې هر تږی پکې وځښي
او هر وږی پکې موړ شي...
ملا څه کفر به وشي،
که یو داسې نظام جوړ شي!

پروت و نېغ خیا ل

په شعر کې واند)تخیل(او ورسره پنځولي انځورونه دوه ډوله پر کار اچول کېږي:
پروت یا افقي خیال یا تخیل دا مانا چې شاعر د قافیوال شعر) غزل، بوللې، دوبیزې، ځلوریزې... (په هره مسره او بیت کې او د ناقافیوال)ازاد، سپین او منثور(شعر په هره ټوټه او غونډله کې هڅه کوي چې تخیل پرکار واچوي، په بله وینا، انځوریز او هنري یې کاندې. دغه چم زیاتره په کلاسیکو او بیا د منځني ادبي پېر او وسني پېر د هندي سبک پلیوني ترې ډېره ګټه اخېستې او اخلي.

په پخوانیو کې حمید او شیدا یادولای شو او په اوسنیو دوی کې پسرلی، کاروان، سالک، پروین، اند، جلان او یو شمېر نور غزلبول چې ببلګې یې په را تلونکي څپرکي کې وړاندې کېږي.

)۲(نېغ یا عمودي واند)تخیل(د ازاد، سپین او ناپېیلي شعر او لږو ډېر د نوي))مسلسل((غزل لارویان پرکار اچوي، په دې ډول:
یوه سوژه یا کیسه په څه ناڅه ساده ژبه راپیلوي او ورو ورو یې انځوروي. همداچې د))لکې نبش((داستان غوندې یې اچولې غوټه پرانېستل شي او پایله یې راڅرګنده شي، نو هله لوستونکی او اورېدونکی لکه یوه ښکلې انځورګري تابلو دومره ځانته ور وځکوي چې بیا بیا لوستو یا اورېدو ته یې هڅېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- څپرکی
د شعر ژب - ښکلاييز اړخ
)ژبنۍ او هنري جوله(

دا يوه ټولمنلې خبره ده چې د شعر بهرنۍ جوله او جامه ژبه ده او د ننني جوله او جامه يې انځور. له انځور څنې موخه هغه ټوليزه هنري جوله ده او هغه واړه ښکلاييز يا هنري توکي او چمونه رانغاړي چې شعر له هسې عادي پېيلې او ناپېيلې ويناڅخه راجلا کوي او آر و رښتينی جوهر او هستي يې راڅرګندوي.

دا هم د شعر، په بله وينا،))شعريت((د مينه والو او په تېره تېره د ځوانو شاعرانو ښکچه اړتيا او لېوالتيا وه چې موږ يې د دغې سکالو راغبرګونې او غځونې ته راوهڅولو او يو ځانته جلا څپرکي مو ورته ځانګړی کړ. له دې سره دا شونتيا هم ترلاسه شوه چې د لا ښه ترا پوهاوي لپاره اړوندې شعري بېلګې په ازاد مټ وړاندې کړای شو.

۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله

د يوه))کره شعر((لومړی بنسټ))کره ژبه((ده. کره ژبه، لکه څنګه چې راپېژندل شوې، نه يوازې له رغاونيز پلوه د يوې يوازېنۍ ليکنۍ ژبنۍ بڼې ښکارندويي وکړي او د څلورګونې وييپانګې انډول يکې پوره پوره سمبال شوی اوسي، بلکې تر بل هر کارونيز ډګره يې د کره والي څېرمه آرونه هم رانغښتي وي.

- سپماوو لنډون د کېښکلتيا په جاج بايدتر وسې وسې له پامه و نه غورځول شي. لنډ لنډ غونډونه او لنډې لنډې غونډلې، ان د پېچلتيا او ابهام تر بريده پرکار و اچول شي او لا کله ناکله د يو لړ توکو او پښوييزو آرونو پر تاوان هم پربوځي. په دې توګه ګړنې)محاورې(، څرګندنې)اصطلاحات(، بولنې)مقولې(، وراشې)وجيزې(... چې پارسيوان يې په يوه غونډ نوم)سخنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوتاه و قصار (بولي او همداسې متلونه هم درواخله.

))ایجاز ((چې د)) ایهام ((تر څنګ یې په ننني شعر کې پر سمبالتیا ټینګار کېږي، هم د سپما او لنډون جاج رانغاړي. هنري اوزار، لکه انځور)تشبیه، استعاره، حسن تعلیل، کنایه، نغوته)اشاره (، تلمیح، قرینه، ایهام، سیمبول، اسطوره... هرګوره پرخپل وار په دې برخه کې ستر نقش لوبوي چې دا بیا د هر ویناوال په هنري نوښت اړه پیدا کوي. [د ژبنې لاسبرۍ او کېښکلتیا زیاتې څرګندونې د کتاب په پای کې]

- خوږغږي او بلاغت، په دې مانا چې یو ژبنی توک په سراسري ټولنه کې کرغېړن، سپک او بد لګي نه وي، یا په ملایي نوم‌ونه))رکاکیت او کراهیت ((و نه لري. هرګوره، د شاملو پر پلیونۍ د ساده پرګنو اړوند شاړ شډل او له پامه لویدلي)پیش پا اُفتاده (وییونه او نور توکي چې پخوانیو ویناوالو تري ډډه کوله، نن سبا ، د ازاد ، سپین او ناپیلي شعر نوښتګرو تر ډېره شاعرانه کړي او دود کړي او نوې نوې ماناوې او جاجونه یې پکې رانغښتي دي. د وییونو ښه او بد هم په بشپړ ژبني یوون)واحد (، یاني غونډله)جمله (کې راڅرګندېږي، هغه دا چې لومړی د ژبني پښوییز او مانیز او بیا سبکي)ستایلېستیکي (آرو معیار له پلوه او بیا د شعري- ادبي آرو معیار له پلوه پکې څنګه و اوبدل شي او))هنري ((جوله او جامه ور واغوندي.)لانګندوین ۲۱ (

- غورچاڼ، بیا هم د شاملو په جاج چې په څو څو ژبنیو توکو)وییونو، غونډونو، بېلنګونو، ترېنګونو او غونډلو (کې یوچاڼ او انتخاب وشي او هماغه ډولونه یې پرکار واچول شي چې د دغو نورو آرونو د سمبالتیا لپاره لاره هواره کاندي. غورچاڼ هم هله ښه ترا شونتیا موندلای شي چې شاعر پر اړوندو توکو پوره لاسبری ولري او له دغه پلوه یې ټولیزه ژبپانګه ښه ارته او بیرته وي.

د نړۍ د نورو یادو ژبو په څېر زموږ کره ژبه هم پر دوو بنسټونو ټیکاو لري، پر رغاونیز یا پښوییز یو والي)توحید (او وییپانګیز پراخوالي. یووالی دا مانا چې له بېشمېرو ، په بله وینا ، څلورګونو)سوېل لویدیزو- سوېل ختیزو، شمال ختیزو (پښتو ګړدودي ډلو یو یوازېنی رغاونیز او پښوییز غورچاڼ را واخلو او بېلابېلې وییپانګې یې یو مخیزې.

په نورو ټکو کې، غږ پوهیز)فونولوژیکي (، ګړپوهیز)مورفولوژیکي (، غونډله ییز)نحوي (او وییرغاونیز څېلونه)وارینتونه (یې سره یو)توحید (شوي وي او په وییي پانګیزه برخه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړدودي)لهجوي(، زړه)اركاييكه(، نوې رغښتي يا خپل لاسي)نيولوجيستي(او پورويزه)دخيله(پانګه پکې په يوه برابر ګډون لري او په دې توګه يوه يوازېنۍ کره ليکنۍ ژبنۍ بڼه تر هر اړوند ګړدوده ډېره پراخه او رنګا رنګ وي. {د زياتې خبرتيا لپاره: پښتو ليکلاربود، ۱۲-۲۱ مخ}

د ژبې ناپايه پټ توان)پوتنسيا ل(

ژبه، لکه چې په تېر)۵(څپرکي کې پرې خبرې وشوې، له ښخ و بنسته دوې بڼې لري، يوه يې د ننني، ذهني، ناتوکيزه، نانګېرېدونکې)غيرمادي، نامحسوسه، انتزاعي(بڼه ده او بله يې بهرنۍ، توکيزه يا جوليزه)عيني، ملموسه، محسوسه يا صوري(. لومړنۍ بڼه ، يا په بله دوده تخنيکي نومونه))دننني ژبه((دا مانا لري چې هر يوګړي)فرد((يې تر۵- ۲کلنۍ پورې په خپله کورنۍ او ټولنه کې د))مورنۍ ژبې((په نامه زده کوي او په ناڅانخبري ډول يې په ذهن کې د يو لړ دويو)قاعدو(، وييپانګې او غونډلو)جملو(په توګه ټينګه او ترينګه زېرمه پاتې کېږي ؛ پر وړاندې يې دا بله))بهرنۍ ژبه((همدغه توکيزه، مادي، صوري، کړنيزه)عملي(ياکارونيزه)تطبيقي(ګړنۍ او ليکنۍ ژبه ده چې له اړتيا سره سم ترې ويونکی کار اخلي، او د هماغو يو لړ لنډو تنګو)محدودو(وييونو او غونډلو له مخې نورې ډېرې)نامحدودي(غونډلې رغولای او پرکار اچولای شي. پښويه)ګرامر(هرګوره، وار له مخه په دننۍ او بيا ور پسې کړنيزه او جوليزه)صوري(ژبه اړه لري او دا يوازې ژبپوهان او پښو يپوهان دي چې د د واړو ژبنيو اړخونو اړوند دويې)قواعد(او دويونه)قوانين(رابرسېروي، سپړي او شني ، په دې ډول ژبه د زېرمه)انتزاعي(غونډلو او ورپسې د نورو راپنځېدونکيو جوليزو)صوري(غونډلو درستې ټولګې ته))ژبه((وايي، او د اړوندو دويو يادويونو شنني او سپړنې ته پښويه)ګرامر(.

په دې لړکې پښويپوه)ګرامرپوه(د غونډلو ډولونه، رغنده زنځيري توکي)وييونه، ګړونه، غړونه(او نازنځيري هغه)خجونه، اهنګونه، غاړې... (، بيا يې ترمنځ تړاو، اوډون، سمون)مطابقت(... او په پای کې يې جلا جلا او يوځايي ډلبندۍ او ماناوې ور څېړي.

د غه ځرګندونې په لاندې ډول هم راغبرګولای شو:

هره ژبه دوه اړخه لري، ذهني، دننني، يا نانګېرېدونکی)نامحسوس، انتزاعي(اړخ او بهرنۍ، جوليز)صوري(، توکيز)مادي(، کړنيز)عملي(ياکارونيز)تطبيقي(اړخ، چې په لنډ ډول))دننۍ((ژبه او))بهرنۍ((ژبه يې هم بولي.

د ننني ژبه له يو لړ ټاکليو يا محدودو دوييونو)قواعدو(او توکو يا وييونو او غونډلو څخه رغېدلې، خو يو ناپای زېږندويه پټ توان يا بالقوه ظرفيت)پوتنسيال(لري. د ساري په ډول، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوايو، يو څوک پر يوه ژبه لاسبرى لري، ياپې زده ده ، مانا يې دا نه ده چې هغه د دغې ژبې هغه ټولې غونډلې)د ژبنيو واحدونو په توګه(زده کړې يا زده دي چې په هره برخه کې يې له هرې اړتيا سره سمې وکاروي، بلکې موخه دا ده، هغه ټاکلې)محدود (شمېر دوييونه)قاعدې (او وييونه او غونډلې يې چې ياد کړې دي، زېږندويه لوښه ځانګړتيا لري، ياني کولاى شي، له اړتيا سره سم د اړوندو محدودو قاعدو په مټ د محدودو توکو) وييونو، غونډونو، ترڼګونو او غونډلو (پر بېلګه نور بېشمېره ورته توکي)په اتوماتيک، نيم اګاهانه او اګاهانه ډول، يا لږ کي پاملرنه(ورغوي او وکاروي؛ په دې لړکې اتوماتيکه، ناګاهانه او يا نيم اګاهانه رغاونې هماغه دي چې د دود له مخې ولسي رغاونې بلل کېږي، د اګاهانه هغو لپاره دويمنۍ)ثانوي(رغاونيزې مخبېلګې او مودلونه ګرځي.
که د ژبې دغه ناپايه زېږندويه پټ توان يا بالقوه لوښه ځانګړتيا نه واى، څنګه کېداى شوه، د بېلګې په توګه په انګرېزي ژبه کې دا ميليونونه ميليونونه کارول شوې غونډونه، ترڼګونه، بېلنګونه او لنډې اوږدې غونډلې راوزېږي او وکارېږي، هغه هم له بېلابېلو جولو، جاجونو، موخو او ماناوو سره؟
دغه دواړه اړخه يا دوه ډوله ژبې له پټ توان يا بالقوه توان او ښکاره يا بالفعل توان سره))ژبه((او څوک چې هغه خبري، سپري او شني، پښوييوه)ګرامرېست(بلل کېږي.
دا چې زموږ په پښتو کې د انګرېزي، فرانسي، الماني او نورو لويديزو او بيا ختيزو، لکه چيني، هندي، عربي... ژبو هومره کارونيزه اړتيا نګېرل شوې نه ده، نو نه يې پټ توان يا زېږندويه ځواک هاغومره پرکار اچول شوى او نه يې پورتني ترښتي توکي، بېلنګونه، ترڼګونه،)وييي (غونډونه او غونډلې)اشتقاقونه، ترکيبونه، عبارتونه او جملې (ميليونونو ته رسېدلې. بنايي د نومهالې خبرتيايي- رسنيزې ټېکنالوجۍ سره يې شمېره متې نيم ميليونې بريد ته ورنژدې شوې اوسي. د نورو ژبو په څېر پښتوآره او بنسټيزه وييپا نګه دومره ارته بيرته نه ده او د آرو او بنسټيزو وييونو شمېره يې اتيا- پېنځه اتيا زره اټکل شوې ده. دا چې ديادشويو ژبود وييونو شمېره ترې سلګونه ځله ډېره برېښي، د هماغو ترښتي توکو يېبره يا زېږنده بلل کېږي.

پښتو پانګې همدا اوس اوس د مايکروسافټ د **۳۵** ژبو په لړ کې له څو لکيزو رغاونو سره پورتني بريديو څه راخپل کړاى شو.
پر مورنۍ ژبه زيات لاسبرى، له آره د زده کړې له لارې په ارادي توګه د هغې پر زېږندويه توان د زيات لاسبري موندنې مانا لري. داسې چې په ډېرو پېچلو او ډېر اړخيزو خپلځاني او ټولنيزو ډګرونوکې يې دغه لاسبرى زباد او پر کار واچول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بډایه وییپانګه

شعر یوازې له ترنګونو) ترکیبونو(سره نه، بلکې له یووستویو وییونو، تېنګو یاپخوغونډونو)عبارتونو (او بېلنګونو)مشتقاتو (سره هم کار لري. نو ښه به دا وي، چې وویل شي، پلاني په خپل شعر کې ښکلې وییپانګه کارولې ده.

په اروپایي سیندونو)ډېکشنریو (کې هغه وییونه چې پر آرې)وضعي، لغوي(سربېره په مجازي، استعاري یا کنایي مانا کارول کېږي، نو ورسره لیکي چې))figurative meaning ((یا))انځوریزه مانا ((یې ... ده، الماني یې تر ټڼګ خپل سوچه انډول bildlich)تصویري(هم کاږي. که مانا یې اصطلاحي وي، نوبیا ورسره)idiomatic meaning(لیکي. زموږ سیند کښونکي یې پر وړاندې زیاتره))اصطلاحي یا کنایي ((نومونه کاروي او ډېره لږه))مجازي ((نومونه. په ژبنیو څېړنو کې د لومړنۍ نومونې پرځای))ګرنیز ((کارول کېږي او د دویمې هغې پرځای، یا یې تر څنګه))انځوریز ((؛))اصطلاحي ((یوه ګډوډې رامنځته کوي، ځکه زموږ په دودیزه وییپانګه کې یې بنسټ))اصطلاح ((په دوو)ګرنه idiom او تخنیکي نومونه term(، او لا د ځینو نیملوستو له خوا د))ګړدود ((او))ګړویزی ((په مانا هم کارول کېږي.

لکه څنګه چې د))شعري ژبې((په تړاو څرګندونې و شوې، په ژبه کې ښکلې او خوږغږې یووستوي، بېلښتي)اشتقاقي(او تړښتي، په بله وینا ، تیار پر تیاره))شاعرانه ((بېلنګونه او ترنګونه او بیا غونډله پوهیز)نحوي(وییغونډونه)عبارتونه(او ورسره ورسره ګړنې، څرګندنې، وراشې او نور توکي کم نه دي. ترڅنګه یې په کار ده، شاعر هم په خپل نوښت پکې زیاتون راولي او له اړتیا سره سم د هغو تیارو))ښکلو شاعرانه((وییونو تر څنګ هغه))ناشاعرانه ((هم راواخلي او د واند)تخیل(په نازکو ګوتو ورسره دا هم))شاعرانه ((کاندي !

په دې لړکې ان د وییرغاونې د چمونو په راخپلونه ورته بېلښتي او تړښتي وییونه هم ورغوي او وکاروي، لکه د برې خوا)ګلځانګه، ګلونه، ګلوله، ګلغوټۍ، ګلمونګره، ګلځېره، ګلپېغله، ګلمینه، ګلوییونه، نشت اباد ، ناچېرې، غزلبول، غزلبڼ... (یاد کوزې خوا)ګلورین، ګل پرهر، غزلزار... (هغه د))خوارحسن ((ترنګ هم لومړۍ پلا د کاکاجي په غزل کې لیدل شوی چې راوروسته یې))غریب حسن ((او بیا سوچه ښه)خوار ښایست(هم ډېر دود شوی دی؛ استاد حمزه بیا د نړه ګړویزونو)ګړدودي وییونو (د دودونې تر څنګ د نویو شاعرانه رغاونو له پلوه ګړسره د مخکښۍ ویاړ ګټلی، لکه، پښتون عشق، پښتنه مینه، لمر مخې، سپوږمۍ مخې... چې تر لیکواله پورې یې نورو هم پلیونې کړې ده. د داسې ښکلې او ارتې بیرتې پښتو پانګې په مټ هر شاعر کولای شي، ځانته د انځور رغاونې لاره ښه ترا هواره او اسانه کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم له یاده اېستل په کار نه دي چې ټول هغه چاڼلي او ښکلي توکي بیا هم تر هغې یوازې))ژبنی ((ارزښت لري چې تر څو په شاعرانه اوب)بافت(کې را نغښتل شوي نه او سي. په ژبه کې هم دغه توکي د نورو وییپانګیزو توکو په څېر هله جوت او ځرګند چار و دنده او جاج و مانا را خپلولای شي چې په بشپړ ژبني اوب، یانې غونډله)جمله(کې وکارول شي او په مبتدا یا خبر، یا دواړوکې ونډه ولري. د ساري په ډول، که ووایو اسحاق ننګیال)د ذهني انځورونو او سېمبولونو په تړاو (په پاسنیو شعروکې))سپین آس، د سپینو وریځو آس، د وریځو ګلان، وربښمیني پرښتې، د جنون جوغه، ښکلی سوداګر.. ((ترکیبونه راوړي، مانا یې داچې په شعري غونډلو کې یې کارولي او هنري پسولونه یې ترې رغولې دي. پرته له دې کارونګ تش ژبني ترنګونه بلل کېږي، که یې څه هم په خپل نوښت رارغولي دي. هسې خو په ټولیزه ګڼنې او لیکنۍ پښتو کې د ورته تشبیهي، استعاري، مجازي، کنایي، تلمیحي او ان سېمبولیکو او اسطوره یي ترنګونو څرک هم لګولای شو ، لکه:

د بوډۍ ټال، زما زړګی ، زما زمری ورور، شین زمری، شنه توتیان، ګلکڅ، ګلکڅونه، د ګلو ځانګه، پرهار پاڼه، د سترګوتور، د زړه ټکور، د زړه ټوټه، د پېریانو تنور، د باغ ارم ښاپېری،،د ماښام ستوری، د سبا ستوری، د سبا سترګه، کاروان ستوری، د ستورو یاد اسمان کټ، مینه ناک، مینه وړی، مینه وړې، د رنجو خالونه، د سکرو خالونه...

څرګندنې)اکسپرېشنونه(او بیا ګړنې)ایډیمونه(خو کټ مټ لکه تیار انځورونه چې که په شعري اوب کې ورته شاعر ځای ور کړي او بل خیالي انځور)ایماژ(هم ورسره ملګرې نه کاندي، یو شعریت راخپلولای شي. د ساري په توګه،))پور پرې کول ((په سیده مانا)د چا پور ور ادا کول(یوه څرګندنه ده او یوه بلیغ یا ادبي ژبنی توک دی، خو په مجازي مانا ، یانې په)مړل، ساورکول(مانا وکارول شي، پر))ګړنه((اوړي او شاعرانه کېږي، ځکه د شعر ژبه))مجازي ((ده او د عادي ژبې یوه اړولې او ښکلې بڼه ده؛ لکه څنګه چې استاد غضنفر هم پرې د))←مرسل مجاز، ((په ترڅ کې ښه ترا رڼا اچولې ده.

نوښتګر شاعر او کره کتونکی غفور لېوال لیکي:
((یو نیم وخت وییونه یا کلمات د رنګونو غوندې له یو بل سره ترکیب کېږي، سره ګډ بېږي او د تخیل په ځواکمن او هنرمن لاس ورڅخه یوه ښکلې تابلو جوړېږي.

دغه رنګونه چې د خوږې، شاعرانه، اهنګ داري او زړه راکښونې ژبې په وسیله بیان شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېل سېمبوليک مفاهيم د اند په مرسته وپېيي، دغه بيان صميمي او عاطفي وي، دېته نو يوه شعري، ښکلې تابلو ويلای شو. (()د ساهو ياد ۲۵۷)

په پښتو شعر کې خپل نرۀ شاعرانه وييونه او بيا رغاونې له نوي نوښتگرانه پېر سره رادود شوي دي. پخوانو)دېواني(شاعرانو چې څه پر ميراث را پرېښي، نژدې سل په سل کې همغه سولېدلي پورويېيونه دي چې پېړۍ پېړۍ پرې لومړي پخپله دوديونکو او رغوونکو پارسي شاعرانو شخوند وهلی، بياهندي- پارسي شاعرانو او هله دوی)پښتنو(. په دې کې يوازې ښلنگونه او ترنگونه)مشتقات او ترکيبات(، نه چې لا يووستوي وييونه، هغه هم له اړوندو انځورونو سره راپور شوي دي.

تر ستر حمزه پورې لب، لعل لب، لبان، چشم، چشمان، زلف، زلفان)زلفي(، رخسار، گلرخ، گلرخسار، گل اندام، گلرو، سيمين بر، دلبر، دلربا، دلارام، محبوبا، عشق، عاشق، معشوق)معشوقه(، شيدا، جان، جانان، جانانه، يار، آشنا، نگار، می، ميگون، ميفروش، مينوش، مدهوش، ميخانه، خم، ساقي، پيمانه، خمر، خمار، مخمور، زيبا، زيباروی، زيبارويان، ديدن، ديدار، فراق، هجران، وصل، وصلت، وصال... کارول کېدل تر دې چې)و(گړني شعرته يې هم لار کړې ده او دوديز ناظمان خو پرې لا تر اوسه شخوند وهي. حميد له دې سره سره چې تر ستر خوشال را وروسته يې يو څه نرۀ پښتو پانگه کارولې، خو ان د خپل پښتو شعر په ستاينه کې هم پارسي ترنگ کاروي:

له حيرته پارسيوان گوته پر غاښ کا
چې حميد))سخن سازي((کړي په پښتو کې

د ښاغلي منلي)خلورم څپرکی(په خبره دغه راز ښخرتو پارسي پورونو پښتو پښويه هم اغېزمنه کړې ده، د ساري په توگه د يار، دلدار، دلارام، جانان، نگار، دلبر، دلربا... د نوړې)جنس(توپير نه کېږي د پارسي شعر پر وړاندې د پښتو شعر يوه رومانتيکي ښلتيا)امتياز، مميزه(د نرينه لپاره د ښځينه نوږي کارونه ده او د ښځينه لپاره د نرينه هغه: له شهۍ، شهو، نازولې، مينې، مينه وړې، سپوږمۍ مخې، هوسۍ سترگې، کبلۍ سترگې، لمرمخې، گل مخې، گلمينې، گلڅانگې، گلونې، گلورينې، گلپېغلې... سره)) راغله، لاړه ((ويل کېدای شي، خو له دلبر او دلارام، يار، جانان... سره نه، نو که يو مين))يار مې راغله((ووايي: د يوه گرامري سرغړاوي په توگه ترې څه خوند نه شي اخېستای، ځکه يار، لکه نگار، جانان، دلبر، ماه جبين، مهرخ... له ښواک يا کنسوننټ پايلې سره په پښتو کې نرينه گڼل کېږي او ښځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول يې همغه مېن ته هم خوند نه ورکوي او که)) يار يا جانان مې راغی ((ووايي، بيا به هم ځنې دومره خوند ونه شي اخېستای ! همدا راز يوه مينه)عاشقه (له))کمر باريک ((نه په دې نه شي څه خوند اخېستلای چې يو ښځينه ستاينوم ګڼل کېږي؛ نه نرينه. شاهد ، صنم او کوم بل يونيم خو په دې لړکې له پخوا راهيسې د))نرينه معشوق ((لپاره ځانګړی شوی دی

زموږ د نوي ازاد شعر تکړه پلیونی انجینر ستانه میر زهیر پر دې ګروهه دی، چې که دا ډول له دود ومودہ وتلي، ډېر سولېدلي او کرغېړن)مبتذل(پورويپونه د))سېمبولونو ((په توګه وکارول شي، دومره تاوان نه لري. په دې کې هم څه اړنګ بړنګ نشته چې اوسنيو نوښتګرو شاعرانو داسې ډېر پخواني سولېدلي ويپونه پر سېمبولونو اړولي، لکه ګل و بلبل، يار، اشنا ، عشق، مینه، فراق، هجران، وصال، بېلتون، پيوستون... خو بياهم د نږه او سوچه انډولونو منښت او ګرانښت تر پورو)پارسي او عربي (انډولونو زيات برېښي.

د ولسي شاعرۍ په ←دويم ډول کې د دوديزې پورويپانګې پدل لومړی ملنګ جان مات کړ او بيا ورته نيملوستي خاطر اپريدي د خپل حمزه استاد تر سيورې لاندې د غزل رومانتيکي ژبه لاپسې پښتنه کړه ، تردې چې نورو يې هم پلیوني وکړه او ورسره ورسره د ډېرو او اوجرو ټنګ ټکور هم تر ډېره پښتني جوله راخپله کړه.

۲ (بدیعي یا ښکلاییز توکي...

ښکلاییز توکي مو په تېر)پښځم (څپرکي کې د واند)خيال، تخيل (تر سرليک لاندې و څېړل، دلته يې بيا هم د ژب - ښکلا ييزې ټولۍ د دويم ټوک يا برخې په توګه د بېلګو په وړاندېينه نور هم پسې غځوو. خو په سر سر کې دا خبره بيا راغبرګوو چې))خيال ((د شعر هنري يا بديعي)ښکلاييز (اړخونو يا توکيو د پنځونې وسيله او سرچينه ده، په بله وينا ، د ژبې،تول او اند ترخنګ))واند ((د شعر له رغنده ټوکو)اجزاوو (څخه ګڼل کېږي او له دې پرته شعر د يوه ځانګړي هنري ځېل په توګه نه، بلکې د يوې هسې پېيلې وينا)نظم (په بڼه راڅرګندېږي. موږ که څه هم، د دود له مخې هغو ګردو ښکلاييزواړخونو ته خيالي انځورونه، صور خيال يا "ایماژونه" وايو ، تشبيه، استعاره، هنري صفت، مجاز، حسن تعليل، بداعت، جناس، طباق، تضاد)contradiction(، تقابل)contrast(، تلازم، تخيل، تمثيل، مدعاو مثل، ښنده يا مبالغه)exaggeration(اغراق)apotheosis(... او ان اسطوره)myth(، علامه يا سېمبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

)symbol(، کنایه ، تلمیح)الوژن(، تشخیص)پرسونیفیکشن(او انطاق)انیمېشن(او داسې نور چې ډېر لږ څرک یې د پښتو په ګډون په دودیز عربي- پارسي ادب کې لیدل شوی، خو زموږ په نوي شعر کې یې تر لویدیز اغېز لاندې یو څه زیات دود موندلی. په دې لړ کې ښایي د))نګېرګډون(( )یا))حس آمیزي(( )انځور چې لاتیني انډول یې پرادوکس)paradox(دی، زموږ په دودیز ادب کې لږه یا ګړ سره مخینه و نه لري.

دا څه هېښنده نه ده چې د انځوریزوالي)ایمېجېزم(په نامه ادبي او بیا شعري ښوونځی هم دا راڅرګندوي چې یوازې له انځورونو سره کار لري، خو داسې نه ده او سېمبونه هم کاروي، لکه څنګه چې پیلامیز واله)سېمبولېزم(هم په سرچپه توګه د سېمبولونو ترڅنګ انځورونه هم رانغاړي. همدا راز که نن سبا پر سېمبول کارونګ ټینګار کېږي، مانا یې د اړوند ښوونځي))سېمبولېزم(( )راخپلول نه دي؛ هسې خو وسمهالی پرمختللی))انسان ژمنی(( )شعر د جولیزې رنګارنګۍ او راښکون په موخه د ایمېجېزم او سېمبویېزم په ګډون له نورو تېرو هېرو اېزمونو)ناتوریالېزم، سوریالېزم، ایمپرېشنېزم، اېکسپرېشنېزم، اېکزېستنشیالېزم... او اوسنیو)پوست مودرنېزم، مېجېک ریالېزم...(ګردو څخه لږ و ډېره ګټه اخلي، که څه هم له بېخ و بنسټه د انتقادي ریالېزم ، ټولنوال ریالېزم او بیا هومانېستي ریالېزم پر وړاندې رامنځته شوی دی.

د بدیعي صنایعو تر نامه لاندې زموږ دودیز هنري توکي یو مخیز)) هنري(( )نه ګڼل کېږي. په دې کې بیا جولیز)لفظي(هغه نن سبا ګړ سره په هنري توکو کې نه شمېرل کېږي، لکه: تجنیس خطي)جنان-جنان(، شبه اشتقاق، مشجر، ذوالقافیتین)double rhym(، ارسال المثل، ارسال المثلین، تضمین، توشیح)acronyl(... همدارنګه په))صنایع معنوي(( )کې هم ځینې توکي، لکه تضاد ، تقابل، لف و نشر، اړ)معما( )یا موخی)چیستان(،د تاریخ ماده... په هنري انځورونو کې راتلای نه شي، بلکې دا په))بیان(( )اړه لري او په ټولیزو ژبنیو او ادبي ښېګڼو ، لکه بلاغت)rhetoric(، ایجاز)conciseness, brevity(، ایهام)amphibology(، ذومعنین یا غبرګ مانیز)synonym(، کثیرالمعاني یا ډېر مانیز polysemous...کې شمېرل کېږي. هرګوره، هغه وییونه چې استعاري یا مجازي ماناوې ولري، په شعري اوب)بافت(کې دننه ښه ترا پر انځورونو بدلېدلای شي.

مجاز او ډولونه یې

نه یوازې په لویدیزه ادبي ترمینالوجۍ کې د شعر ژبه انځوریزه)figurative( )بولي، بلکې زموږ د دودیزې- عربي ادبپوهنې یا فنونو دننه دننه په))علم البلاغت(( )کې هم شعر د ژبې اړولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرمستقیمه یا))مجازي((بڼه بلل شوې ده. د))مجاز((غونډنوم یا مقوله بیا ټولیز انځورونه رانغاړي چې تشبیه او په تېره استعاره یې له غورو هغو ځخه شمېرل کېږي. کومه نښه چې د یوه ویي د آرې او انځوریزې یا فیګوراتیفي مانا تر منځ توپیر را پر ګوته کوي، هم ورته ترم دوود لري، لاتین یې))context((دی او عربي انډول یې هم))قرینه((. دا دی، دلته د همدغه سکالو په تړاو د استاد اسد غضنفر د یوې وېړې لیکنې)مرسل مجاز او د هغه ادبي اهمیت، رڼا ۳ ګڼه ۱۳۸۵ ل (لنډیز وړاندې کېږي:

:

))د بیان په علم کې هغې نخښې ته چې موږ پوهوي چې کلمه په مجازي معنی راوړل شوې ده، قرینه وايي. البته د کلمې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ بایدیوه رابطه وي. داسې نه شي کېدای چې له یوې کلمې هره مجازي معنی واخلو. په...)ځناور د جنګ له محاذه راغی(جمله کې بې رحمه بنیادم ځکه ځناور بلل شوی چې د دواړو په خویونو کې شباهتونه شته.. که د ځناور پرځای غرځه راوړو، بیا به څنګه وي؟ بیا به هم فکر کوو چې د غرځه مجازي معنا منظور ده ځکه د جګړې له محاذونو د راتګ قرینه مو پام د غرځه مجازي معنا ته اړوي، خو څرنګه چې د حقیقي او مجازي معنا تر منځ یې رابطه نه شو موندلای، نو وایو چې په نوموړې جمله کې د غرځه کلمه معنی نه ښندي، بې ځایه راغلې ده. کله چې کلمه په مجازي معنا استعمالوو، نه یوازې قرینه، بلکې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ رابطه هم ضروري ده دې ډول رابطې ته د بیان د علم په اصطلاح)علاقه(وايي.
د مجاز علاقې ډېر ډولونه لري د بلاغت عالمانو یې تر شلو ډېر ډولونه شمېرلي دي...((.

د دغو تړاوونو)علاقو(، په بله وینا، د مجاز ډولونه داسې را لنډولای شو:
)۱(ټول و ټوک)کل و جزء(چې یا له ټول ځخه ټوک راواخلو، لکه په دې غونډله کې: افغان)افغانان(ځوک ورکولای نه شي؛ یا سرچپه یې لکه: ځان)ملا(مې خوږېږي؛

)۲(ټولیز او ځانګړی)عام و خاص(چې یا له خاصه مراد عام وي، لکه: د غره سړی)سړي(، نه سړی)سړي(کېږي؛ یا سرچپه، لکه: جهان)کور، هېواد...(راباندې اور شو؛

)۳(لوښی او منځپانګه)ظرف و مظروف(چې یا له لوښي)ظرف(ځخه منځپانګه)مظروف(موخه وي، لکه: ویاله بهېږي، یا سرچپه، لکه: اوبه)ویاله، نل...(بند کړه؛

)۴(علت او معلول چې یا له علته د معلول مانا واخلو، لکه: د یتیم له آهه)ازاره(ځان ژغوره؛ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچپه ډول لپاره دا انګېرنه په زړه پورې بېلګه ده، په سخته سیلۍ کې چې څوک شهید کړشي، وايي:))څوک شهید شوی دی((، موخه دا چې د شهید شهادت له کبله))سیلۍ((رالوتې ده ، خو له آره سیلۍ د دغې پېښې لامل شوی، ځکه دښمن له داسې کابو نه ګټه اخلي، یانې دلته له معلوله د علت مانا اخېستل شوې، یا علت و معلول سره ادل بدل شوي دي؛

5(اړه او اړوند)لازم و ملزوم(چې لازم و ملزوم سره رد و بدل کړشي،لکه په دې غونډونو)عبارتونو(کې:
ګل او خوږ بویي، ورځ و رڼا، شپه او تیاره، لمرو پلوشې، اورو تودوخه... ؛ په دې لاندې سروکي کې دواړه اړخه سره غاړه غړې شوي دي:
سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه
بنګړېوالې تروږې زموږ کوڅې ته راشه

نور مجازي ډولونه یا تړاوونه، لکه: تول و تولنوم)مضاف و مضاف الیه(، ستاینوم او نوم)صفت و موصوف(،)مشبه و مشبه به(، لږی او ډېری)اقلیت و اکثریت(، اړ و پېچ)تضاد(، ځای او ځای نیوی)مکان و مکین(او داسې نور چې د پاسنیو په ګډون ډېر یې له آره د ژبې په اوبچه)قلمرو(اړه لري، هغه هم، یا د عادي ویونکیو د پېړیو پېړیو هستونه ده. ځکه لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، د بلې هرې ژبې په څېر زموږ دا هم سربېره پردې چې له بېخ و بنسټه د ذهني او انتزاعي ژبنۍ بڼې یوه اړولې، نګېرېدونکې، عیني، په بله وینا ، مجازي بڼه ده، یوه غوښنه برخه یې د مانا له پلوه له دویم ځلي اړولو توکو جوړه ده. بې شمېره ویپیونو، وییغونډونو او غونډلو د آرو)وضعي(ماناوو ترڅنګه، دویمې)مجازي(ماناوې، هغه هم ډېری له مجردو ماناوو سره راخپلې کړې او په ورځني کاروني بهیرکې، هرګوره د هغو نورو ډېری توکو هومره نه، بلکې له اړتیاسره سم رامخته کېږي. دوه او څومانیز وییونه، ګړني)محاورې(، څرګندني)اصطلاګانې(او بیا له وګړني ادب سره ګډ توکي، لکه متلونه، اړونه)چیستانونه(، موخې)معماوې(... او ور پسې ځانتني فولکلوریکې پنځوني)لنډۍ، بدلې، غاړې، نارې، سروکي...(یې خو په لا کره اړونو کې راځي. له لیکني- ادبي بهیره بیا د پرمختللیو فرهنګي ولسونو هومره لا دومره نه دي ورګډ شوي.

په لویدیځ کې د)**figure**(او)**metaphor**(ترغونډنومونو لاندې له کنایې، تشبیه، استعارې او یو څو نورو انځورونو پرته، نور مجازي)فیګوراتیف(ډولونه د ادبپوهنې، نه بلکې د ژبپوهنې له تولیو)مقولو(څخه بلل کېږي او د ژبې د کره او غوره سبک و ستایل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتیاووکې راځي. د ساري په توګه د داسې ورته ځانګړتیاوو پر بنسټ انګرېزان دوه ډوله انګرېزي، کره او ناکره انګرېزي (formal and informal English) سره توپيروي.

د دې خبرې د زیات رڼاوي په موخه چې د ژبې او ادب ترمنځ په ټولیز ډول د مجازي ډولونو همغه ټولمنلي انځورونه په ادب اړه مومي او نور یې په ژبه. د بېلګې په توګه یې ((paradox او ((contradiction((په نومونو دوه ډوله له انګرېزۍ را اخلو. دغه دواړه ویېونه سره هممانیز یا لږ تر لږه ورته مانیز دي او مورږ یې اړ و پېچ)تناقض، تضاد (مانا کولای شو، خو ړومبنی یې د شعرو ادب نومونپوهنې ته لار موندلې او په ځانګړي ډول د شعر یو ذهني انځور))نګېر ګډون((یا))حس آمیزي((ورسره نومول شوی دی، خو له دویم وییي څخه د یوې ژبپوهنيزې نومونې کاراخېستل کېږي، د ساري په ډول امریکایي ژبپوهاند))لانګندویون ۸ مخ((په)هاري یو ټوټه کاغذ و څښبه(غونډله کې))کاغذ څښل(( )یو پښوییز او مانیز اړوپېچ)تناقض(بولي، خو په شعرو ادب کې دغه هم له یوه ښکلي اوب-چاپېریال او قرینې سره ورته ذهني انځور))حس آمیزي((جوړولای شي او په دې توګه))کونترادېکشن((هم د))پرادوکس((ترمینالوجیک جاج و دریځ راخپلوي.

هسې خو په ټولیز ډول، هر راز توکي د خیال په مټ د شعر ژب- جولیز او اوریز رنګ و خوند رامنځته کولای او له ژنبۍ او بچې نه شعري هغې ته لوړتیا موندلای شي. دا هم د یادونې ده چې کله ناکله د یوه غبرګمانیز ویی، غونډ)فقره، عبارت(او بیا غونډله)جمله(شعرډېر خوندروي، لکه د استاد پژواک په دې بیت کې د))پژواک((په دوه مانیزولو سره:

زه پژواک یمه په غرونو کې لوی شوی

دا چې چپ یم، دلته غروکمر نشته

دغلته یې په آره لغوي مانا)انګازه(د خپل لنډنوم په کارونه درست بیت دوه مانیز کړی دی: عادي ژبنۍ مانا ترې دا اخېستل کېږي چې له خپل غرني ټاټوبي څخه لرې او سېډو ته اړوتلی او اوس یې هغه ساهو ژوند او ازادې غورځې پرځې ارماني؛ خو ده د))پژواک((په دویمه)لغوي(مانا له رامنځته کړي))حسن تعلیل((او))تلازم((سره له یوې پرې او پېغوره شاعرانه تېښته کړې او هغه دا چې د کابل په خبر په یوه سیاسي منځۍ کې ترې ، واکمنو بندېزونو او یا هم یوې))تنخاګۍ((ازادي او ورسره ورسره د مبارزې توان بلوسلی دی !

لیکوال د خپل آر نامه په کارونګ او غبرګ مانیزونګ د استاد پژواک هومره نه، خو لږ تر لږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه شعري رنګیني))تلازم ((رامنځته کړی دی، لکه د یوه غزل په پای کې:
... وینو نه زرغون مې پس له مړینې نه
ګل به وي پر قبر نښانه زما
شي به مې بلبل بیا))مجاور ((زیاره،
وايي به د مینې ترانه زما !)ګلوییونه ۳۴ (؛

- - -

د یوه څلوریزوالي ویرنې په وروستۍ ټوټه کې:
- له درانه خوب سر راهسک کړه ګرانې مورې،
چې له سویسه دې راغلی مسافر زوی !
پر مهال د ځنکدن دې یادوه چې،
اوس دې قبر ته ولاړ آ))مجاور ((زوی !
)سوزونه او سازونه ۴۱/مزینه، ۱-۱-۵۱ (؛

په یوه بل پای بیت)مقطع (کې لنډنوم د اړوند متل))چې په ناز لوی شي- په زیار زړېږي ((په وړاندې وروسته کولو سره له آرې مانا سره غاړه غړۍ کړی دی:
- چې په ناز لوی شي، په)) زیار ((زړېږي،
زه په زیار زوړ شوم، په ناز زړېږم.
)ګلکخونه ۲ (

همداسې په دغه بله بېلګه کې یو ځانګړی نوم))دوست ((په غبرګو ماناوو راغلی دی:
چې یې دوست ترې، پر زړه داغ لکه لاله ولاړ،
زیار په کومو سترګو ولاړ شي هامحفل ته !

همغږیزي

لویدیز ویناوال هم لږو ډېر ورته چمونه پر کار اچوي، لکه په مسره یا هره شعري ټوټه کې له ورته او هموتوځو)هممخرجو (غږونو، په تېره وا وېلونو کار اخلي چې دودیز))تجنیس ((او))شبه اشتقاق ((هم دغلته څه ناڅه ونډه اخېسای شي؛ په لویدیزو شاعرانو کې له دغه پلوه ستر الماني شاعر ګویټې)۱۷۴۹-۱۸۳۲ (پوره نوم ابستلی دی.

د ستر خوشال په شعر کې په ناځانخبري ډول داسې څرکونه ډېر تر سترګو کېږي، لکه په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيتو کې)ک، گ، ر، ن،د ، ت، ټ(:
- پر جهان د ننگيالي دي دا دوه کاره
يا به وخوري ککرۍ يا به کامران شي
- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننگ پر کار پټ و اشکار

د حميد په شعر کې هم داسې ډېرې ښېلگې موندلای شو. د)س، ص، ز، ژ، ل(پرله پسېوالی، لکه په دې سربيت)مطلع(کې:
خط پر مخ د صنم راغی، که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دا يې غاښ په خوله کې زېب کا ، که ژاله شوه په لاله کې...
په ورپسې بيت کې له)ک-گ(پرله پسېوالي سره د يوه)ش(په درېځله راغبرگونه انځوريزه ښه نوره هم پسې ورښکلې کړې ده:
دا زما له غمه شين زړه، پکې خيال د يار د شونډو
هسې رنگ زېب و زينت کا ، لکه مې په شنه پياله کې

او يا يې هم په يوه پای بيت)مقطع(کې اووريزو)ل، ر(، ستونيزو)ه،ح(او غاښيزو)د ، ت(غږونو له اړوند انځور سره جوليز راکښون څومره زيات کړی دی:
لا هله حميد کسکر په محبت وو
پرښتو چې جوړاوه په ترتيب ورو ورو

ليکوال بيا په ځانخبرې توگه له دې چمه ښايسته ډېر کار اخېستی دی، لکه))خ-س-ش-ز-ر((په يوه غزل کې:
دا کوڅې ستا پر سپين مخ خورې ورې شوې
که زما پر سباوون تياري خورې شوې
ستا د سترگو د خيال سيورې چې پرې ولوېد
پر ورشو مې د ارمان تورې تياري شوې
ستا د برندو کتو ټکه نه وه، څه وه
ورسره مې چې اسرې خاورې ايرې شوې...)گلوېيونه ۲۳(؛
د يوه غزل په وروستيو دوو کړيو کې د نورو همرنگو خپلواکو او ښوا کو)واوېلو او کنسوننټو(ترڅنگ)گ(او)ج(بيا تر گردو يو په زړه پورې کونترست رامنځته کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه ګناهګار بیاهم جوګه د جنت شوی نه یم
که سره او تور غبرګ دوزخونه مې تر شا پرې ایښي
د جنګ و جهل و جنایت جهنمي لمبو کې،
تور سکاره شوي برخلیکونه مې تر شا پرې ایښي !
)ساندې او سندرې، ۸۹مخ(؛

په یوه نیم ازاد شعر کې یې د غبرګ مانیز))ډاګ((او ورسره د رغاونیزو او ګړنیزو)اصطلاحي(ماناوو په ورزیاتونه سر تر پایه دا دوه تمغرونه او نور څېرمه یا نژدې هغه)د-ت-ن-س-خ-ر-ز(شعرته یوه خوږغږي او رنګیني وربښي:
سترګې سترګې له ډېر ځاره
چې کوږ ډاګی ډاګي راشي
نه وي ډاګ د یار له لوري
زړه مې ولګي له ډاګه
پاتې بیا پر وچ ډاګ باندې.

ها ببواري تلوسې مې
اند ښننې وپاروي بیا
بهیر جوړ پر مخ د اوښکو
اسوېلي سلګۍ سلګۍ شي
ولولې شي سوې ساندې.

د زړه و ازدو په سوځون
تورې شپې پر ځان رونې کړم
ورته خوشې په اسره کې
ورځې هم شي هسې تېرې
بیرته لاس تر زنې لاندې.

د مینې ځوانۍ ژونده،
نن سبا کې څنګه تېر شوې؟
بېلتانه و ځبولې،
پردېسیو تاند لباند کړې،
نهیلیو لاندې باندې !
)ګلګځونه ۷۷- ۷۸ / سویس ۱۰-۴-۷۱ ز(

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر))پلوشين نارنجيستان((سرليک لاندې يې په يوه ازاده ببلگه کې په پوره ارادي توگه ډېر زور پر)ش-ښ-س-څ-ځ(او بيا پر)ج-چ-ر-ز-ژ-ړ(اچولی دی:

د اسمانځکو دنگو غرونو سپين واورين ستونځونه،
د غاړو مورگو او ورشوو تاند ښېرازشينيلې،
د گلکځونو غځېدلې لړی...
د سرو رېديو، سرو باميو ناپای بريدې دښتې
- دا دزرتشت د اورتونونو ځلې-
او د شينکو شينکو رودونو جادوگرې نغمې...
واړه ښکېللې د تيارو طلسم.
*
نور د سپېدو هېنداري تشې بربښې
د سباوون د پلوشين نارنجيستان له انځور
او د اسمان شنې لاژوردي موسکاوې
نورې لښېږي د تيارو د تور ښامار کومې ته.
*
بربښنا د شنډو گورو وريځو گوگل نه څيروي
چې د باران هېر کړی نوم يې وکښي بيا
د زړه پر دړه...
او د باورد ښېرازيو پيغام
وبوږنوي د گلباغچو د نهيلې خوبونه.
*
اوس به
د زغم تالا والا سترې ستوماني جوپې،
-د لمر تر ښار-
د مرگاني چوپې چوپتيا تور واټنونه
ځنگه و نغاړي نور
او د دې ځمکې د نتلو دوزخيانو د ناپايو اورو وينو
په سرو کښلې کيسې...
ځوک د رحمت پرښتې چېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بې نيازه تېولو اکمن تر غوږه ورسوي !
)نوي پېړۍ او نوي زرې ۲۳-۲۴ (؛
او خاطر په يوه سربيت کې نرم تالويېز غږونه))ک، گ، ږ ((سره
ځومره په خوند پېيلي دي:
هسې راته گورې، لکه نه چې راته گورې
نېغ مې له زړگي وځي کاږه چې راته گورې؛

په پای کې د زبير حسرت ديوه غزل سربيتونه راخلو چې د)ځ، ز، خ او زورکي (په راغبرگولو سره يې نور هم ښکلی کړی، خو که د ده د شمال ختيز والو پرځای يې د نورو درو گونو گړدودي ډلو کوم استازی، لکه کاکړ، غلجي يا ختېک يې واوروي، يا ترنمي او يا هم سندريز کاندې، له ښکلا سره به يې راکښون هم غاړه غړې شي:
زه نه جاروځم، چې جاروځم نو خپل مخ ته وځم
اواره گرد يم، ځم وځم، چې هر اړخ ته وځم
زه هره ورځ وايم چې نن به لږد وخته وځم
وخت سره څه وکړمه، هره ورځ ناوخته وځم...
)ليکوال، ۱۴ گنه ۲۰۰۲ ز (.

ښايي، د نورو تېرمهالو او وسمهالو په شعرو کې چې له پښتو پانگې يې زيات کار اخېستی وي، هم دلته او هلته خال خال ورته همغږۍ وموندل شي، خو د يوې هسې برابرۍ يېبره به وي !

ذ هني انځورونه او ښېلگې يې
تېرمهالې)وگړنۍ او کلاسيکې (

زمونږ په کلاسيک او دوديز شعر کې د بر زور پر عيني)محسوسو (انځورونو اچول شوی، پر وړاندې يې ذهني)مانيز، مجرد (هغه او بيا سېمبولونه او اسطورې له نشته برابر دي. په منځنۍ ادبي پېرکې ښايي، شيدا)۱۱۳۵-۱۱۹۴س (يوازېنی شاعر وي چې يو څه زياته گټه يې ترې اخېستې ده. حميد)۱۰۸۳-۱۱۴۸ س (سره له دې چې په پښتو کې د هندي سبک بنستوال او بيا))موشگاف ((گڼل شوی ، له دومره ښندې کار نه دی اخېستی، که نه، د پارسي شاعر هلالي د شاه و گدا کيسې په ژباړنه کې يې له دغه پلوه خپله وړتيا پوره ازمايلې، تر دې چې يو راز))نوی پنځون ((، يا په پارسي نومونه))بازسرايي ((بلل کېدای شي، په تېره د))دريای خون ((پر))دوينو اباسين ((اړونه)سېمبولايزونه (؛ دلته يې هم د هماغو لومړيو درو بيتو پر وړاندېينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسنه کوو چې استاد رښتين د همده په نامه د دېوان په سرکې راپېژندلي او ډېرو همداسې انګېرلي دي:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دي
يا وتلی دستي دم له خولې د مړه دی
يا له ښاره د حيرت وتلی فوج دی
يا د وينو اباسين وهلی موج دی
يا نعره د نيم بسمل مرغه د خولې ده
يا مجنون ته معما ښکلې ليلې ده

د دې لامل او لاسوند چې حميد ولې په خپله آره پنځونه کې دومره ژور نه دی تللی، ښايي دا وي چې نه يې غوښتل، د شيدا په خبر، پښتو د هندي سبک د ببخرته پرسنايزېښن بلهاري کاندې او له ورته نيوکې))... په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر ((سره مخامخ شي !

د عيني او ذهني انځور سره داسې توپيرېږي چې اړوند توکي يې نګېرېد ونکي)محسوس، ملموس(وي، د ساري په ډول که سترګې له بادام سره تشبيه کېږي، نو دواړه توکه يا اړخه)مشبه او مشبه به(يې، نګېروړ)محسوس(دي. همداسې استعاره هم در واخله چې مستعار له او مستعار منه دواړه اړخه يې نګېرېدونکي دي، لکه د شيدا په دې شعر کې:

د غنچې د رباط ور په واکېدو دی
قافله د رنګ و بوی دروميې سبا شو

دلته)غونچه(د مشبه په توګه هم يو عيني خيز دی او)رباط(د مشبه به په توګه هم. پر وړاندې يې په دې بل تشبيهي اضافي ترڼګ)قافله د رنګ و بوی(کې بيا ، که دواړه اړخه عيني يا محسوس هم دي، خو مشبه)رنګ و بوی(له پرسونېفېکېشن)تشخيص(سره مجرده بڼه راخپله کړې، نو ټول انځور ورسره له عينيته، ذهنيت ته ور اوښتی دی، په بله وينا ، يو ذهني انځور ځنې جوړ شوی دی.
دغه شاعر په دغه بل بيت کې لاپسې ژور تللی دی:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته– نه ړدم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو

دغلته په لومړۍ مسره کې)) يو سېمبول دی، ځکه خپل مستعار له)وړانګې(يې له لاس ورکړی او)شبنم(او)ګلو(ته يې هم له)شخيصت(ورکولو سره تشبيهي، په بله وينا ، استعاري انځور ذهني کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په په دې لاندې لنډۍ کې))بېلتون ((ديوه مستعارله په توګه نانګېرېدونکی يا مجرد دی، خو مستعار منه)شخص (ورسره نګېرېدونکی يا عيني راغلی او هغه هم يو وار په لومړۍ او بيا په دويمه مسره کې، خو سره له دې د دود له مخې دواړه استعاري انځورونه ذهني او هممهال)تشخيص personification (بلل کېدای شي:

بېلتون پر تنګه کوڅه راغی

ما وېل سلام دی، ده وېل کوردې ورانومه

دا بله بېلګه تر هغې هم تېرې کوي:

داسې دې مخ په سالو پټ کړ

لکه چې شپه پر ورځ خواره کړي تور جالونه

ښکه چې داغلې سلمی شاهين)د پښتو ټپې۲۱ (له خوا د دې راوړې لنډۍ په دويمه مسره))لکه چه شپه ورځ باندې خور کړي تور جالونه((کې د فارغ بخاري پښوييز)ګرامري(سمون)خورپرخواره بدلون(سکته رامنځته کوله، نو ما يې پورتنۍ بڼه آره وانګېرله !

او له دغې بلې ورته ټپې ښخه بيا))←ټپيزه ((رغول شوې ده:

پرما دېره د غم جوپه ده،

څه د ويرونو شړشپه ده،

پرخوله مې دا سوې ټپه ده...

نن مې پر چولې بيابان شپه ده،

د جاج کلا ، د غم بنګلې به جوړومه !

)اند و واند۳۱۴ (

په هره توګه نن سباکره کتونکي د يوه شعر په))هنري ((ارزونه کې تر عيني انځورونو ، ذهني انځورونه او بيا سېمبولونه، هغه هم نوي نوي ډېر ټاکنده بولي. په نوي غزل او په تېره تېره نوي)ازاد (او سپين شعر کې د دوو ذهني انځورونو))تشخيص يا تجسيم شخصيت personification ((او))انطاق animation ((کارونګ همزمان د ډېرو وييونو سېمبوليزوني)- zation symbo li (ته لياره هواروي.

د دې لپاره چې په نننې شعر کې نوی دود شوی سېمبولېزم، او ان مېجيک ريالېزم مو ښه ترا پېژندلی اوسي، د استاد غضنفر له يادې شوې ارزونې)د جلان جادوګر هنر (څخه د ايما جبزم په تړاو دا په زړه پورې خبرې راخلو:

))په شلمه پېړۍ کې د شاعر يوه مشهوره نظريه ايماژېزم نومېږي. د دې مکتب پيروان وايي چې د شعر مقصد تصوير دی. خو نور اکثره ادبپوهان وايي چې که تصوير ماناوې وښندي، خو يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيم ځل بيا داسې نه وي، تصوير يوازې د تصوير لپاره وي. دوا ړه مثالونه:
د خپل ارمان غوندې يم، وړاندې ځمه شاته راشم
د جګ غره کاڼې شوم چې وخوځم، ښېدياته راشم
دلته د ژوند يوه ژوره تجربه او مانا وينو. موږ خوشاله يو چې مخ پر وړاندې روان يو ، مګر مرګ ته د نژدې کېدو او د ژوند د ختمېدو په بيه. او دا بيت بيا يرف اصوير دی:
د شپې په توربخملو اننګو کې راته خاندي
د ګورو غرو په منځ کې د ځنګل غوندې جانان
دغه بيت مو سترګو ته يوه منظره دروي، خو دا منظره د ګونګ بنيادم غوندې پټه خوله ده. په همدې بيت کې يوه بله ستونزه چې د تصوير ګر جلان په ځينو نورو بيتونو کې يې هم وينو ، ليدلای شو. دلته د تصويرونو بيروبار او د بيروبار په وجه د تصويرونو تتېدا وينو. د شپې تور بخمل اننګي يو انځور دی، د ګورو غرونو منځ بله منظره ده او د ځنګل غوندې جانان بل انځور دی. شپه چې اننګي لري، نو دا خو پرسنفکېشن)يو ډول استعاره (دی يعني شپه بنيادم ته ورته شوې ده. نو د يوه بنيادم په اننګو کې د بل بنيادم)جانان (وجود څنګه سترګو ته ودروو ؟ بيا په توره شپه کې خندا څنګه ووينو ؟ او جانان چې د ځنګل غوندې شي، نو څنګه يې بايد تصور کړو ؟
له نوښت سره ډېرې مينې، که د ده شعرته کمالونه وربخښلي، يو نيم ځای يې ستونزې هم ورپيدا کړې دي. دی چې پر ابتکار ورک مين دی، ممکن هغه کلمې توجه ډېره جلب کړې چې تر اوسه پورې نورو شاعرانو نه دي کارولې. دا نوې کلمې هم کله کله د ده په شعر کې مشکل پيدا کوي. ده ويلي دي چې:
نن به دې جلانه غرنی خوي رومانتيک کړه
په دې مسره کې د رومانتيک کلمه له دې کبله نه چې نوې ده، بلکې په دې خاطر چې مانا نه ښندي، ښه نه لګېږي

د ښېلګې په توګه کله چې د ستر خوشال په)که زه نه وای، تا به ځان لره بلل ځوک... (بيت کې بل شاعر))تا به ځان لره ((پر))عشق به تا لره ((و اړاوه، اړوند انځور يې يو څه ور))ذهني ((کړ او ورسره ورسره يې))اخلاقي ((هم !

دا دی، دلته له همدغه پلوه لومړی له ديواني)کلاسيک (پېره، هغه هم يوازې د حميد د دې يوه بيت په وړاند ېينه بسنه کوو:
ځکه ما د عشق په توره ځان شهيد کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې نه رسي د صبر پر کفن لاس

وسمهالې)پښېليزې،ازادې، سپينې (شعري بېلگې
په نوي پېرکې د داسې)) ذهني ((انځورونو او سېمبولونو کارونګ د شلمې زېږدي پېړۍ له دربيمې لسيزې سره د))خدايي خدمتگار ((سياسي- فرهنگي غورځنګ او ورپسې د صنوبرحسين مومندکاکاجي)۱۸۹۷-۱۹۲۰ (له))ولسي ادبي جرگې ((سره راپيلېږي. هماغسې چې مولوي احمد د نومهالي هنري نثر يا))ناپېيلي شعر ((بنسټ ايښی، کاکاجي هم پر خپل وار د يوه رښتيني، هنري او ورسره ورسره ژمن شعر پيلامه رانښلولې او په خورا ښکلو مخښېلګو سره يې په پوره ازادي توګه دا رانښوولې چې غبرګ ارمانونه سره څنګه غاړه غړې کړي او ونغاړي را ونغاړي، لکه د کاکاجي د يوه غزليز شاهکار چې پر لاس راغلی څو بيته يې له مخه وړاندې شول او يايې له))فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ۲۷۹ ((دا بله بېلګه:
راشه اخر وخت دی، دم کرم وکړه
دوه سلګۍ مې تا وته ايسارې دي
تا خو صنوبره هېڅ غزل نه وې
دا خو د کامل او حمزه چارې دي

او بيايې د ورپسې پښت له کينو او ښيو پليونو او په سرسرکې استاد حمزه وايي:
ستا په تبسم يې حوصله وکړه
اوښکو بورېښدلو مې شېبه وکړه....

او بيا غني خان، طوفان،اجمل خټک، سيف الرحمان سليم،امين الحق امين، ايوب صابر، سلطان صابر، قلندر مومند، رسا، کامل، مفتون، مجذوب، اسير، لياقت سوز، رؤوف زاهد، اعظم، اياز داودزی، وهمي، قمر راهي، قمر انديش، قمر نړيوال، قمر طايزی، پير گوهر، ډاکتر اسرار، سايل، اکبر سيال...

او دا چې په وسمهال پېرکې يې پرله پسې پرمختيا او پراختيا موندلې، نو ګڼې بېلګې يې وړاندې کوو، هغه هم په دې موخه چې کره کتونکي يې له هنري يا ژب- ښکلاييز پلوه د اوسني پښتو شعر او شاعرانو د ارزونې، پرتلنې او بيا ډلبندۍ لپاره ښه ترا پر کار واچولای شي:

- ځاځکې ځاځکې لکه ستوري د سپوږمۍ له جامه ځاځم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرخه پرخه پر ګلونو د اسمان له بامه څاڅم
د څو تنو پرهرژلو وينه نه يم چې تويېږم
د زخمي زخمي ماحول له اندام اندامه څاڅم...)ګلوييونه ۹۰ (،

- - -

-ږدمه سره ګلان د لمر په څنو کې
نه تومبم ځوزان د لمر په څنو کې
ستا ښايست کې ورک شوم، لکه ورک چې شي
ستوري د اسمان د لمر په څنو کې...)هماغه ۹۲ (،

- - -

- په نمنځ سربه د مزدک سپېڅلي لمر ږدم
چې تابوت د شپې پر ولو د سحر ږدم
چې د برم د نيلي سوي مې، سوبې ښکل کړې
له ښاخ ځکه به د مينې تاج پر سر ږدم...) د مرجانونو څانګې۲۵ (،

- - -

- دريغه، که د لمر د الماسونو څانګې ماتې شي
سم به ورسره د سهارونو څانګې ماتې شي
خدای مکړه، د شپې د بوږنوړو تورتمو په لاس
نورې د سپېدو د سپېدارونو څانګې ماتې شي...)هماغه ۲۳(،

- - -

- له وربښمينو کرشمو دې، د وفا خيالونه اوبم
له مالګينو مکېزونو، همدا ستا خيالونه اوبم
چې وږمې دې زيريګرې شي د ګلبدن د عطرو
له ښکالو دې د راتللو، د ښکلا خيالونه اوبم...)هماغه ۲۷(،

- - -

- واورين فصل يې په رګوکې پرنده کړې د ژوند وينه
لا مې پاتې ده کيسه، د اور و وينو په کابل کې...
د تعميد غسل مې مينې ته، د زړه په وينه ورکړ
دا چې کړې مې دوه ارمانه، غځونې په غزل کې)هماغه۸۱ (،

- - -

- که مې توی د ورځې وينې، شوې په کومې د ماښام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپه مې څاڅي لکه شمه، د سپېدو سهار په جام کې
څه خوږې خوږې شېبې مې، شوې د مينې شهيدانې
دا د چا قاتل په لاس مې، ورک اغاز شو په انجام کې...)هماغه **۴۵-۴۲** (،

- - -

- - -

- چې مې بلهارو وينو نه کړن نن سبا مخسوری
دا يې له سرو د مرجانونو بهيرونه ترهي
د ښکلا ښار مې د اور وينو په کفن کې نغښتی
نن مې د مينې له غزل که ګلوييونه ترهي...)ساندې او سندرې **۲۲** (،

- - -

- پرېږده چې هېلمند مې تر هامون د سيستان ورسي
زيم ته مې ريښې د جلوهلې بيابان ورسي
زېرى د زرغا د خوبولو وچو غوړګو مې
بيا هم تر پيلغوړي شين څادرې اسمان ورسي
دښتې دښتې کړيکې او دا غرونه غرونه کوکې به
هرګوره، دربار ته د زرتشت سپين تومان ورسي...)ناچاپ (،

- - -

درته د سرو سترګو توخمونه کرم
د ناز په پښو کې دې ګلونه کرم
په رڼوبيو کې د ماتو اينو
د چوپتيا زړه کې توپانونه کرم...)ناچاپ (؛

.نو که تر هرڅه له مخه يوازې د))هنري ارمان((له ګوتپېره وکتل شي، بيا نو رحمت شاه سايل په دې لاندې شاهکار سره تر ټولو تبرمهالو او وسمهالو ميدان وړی دی.که په سرچپه ډول، د))ټولنيزارمان((له اړخه وڅېرل شي، دا باور راپخوي چې له آره يې د يوه ژمن شاعر په توګه غوښتې دي، يو پيغام تر دې بريده ښکلی او سينګار کاندې او په همداسې شاعرانه کوډو يې په وروستۍ کړۍ کې راونغاړي:
چې په خندا ورته د خوږ زړه پرهارونه نه شي
چېرې دې هم ستا د ښايست غوټۍ ګلونه نه شي
وړې مې د روح جنازه چېرې د خندا پر اوږو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وینو سره دي چي شینکي شینکي خالونه نه شي
د نظر غشي مې پر زړه باندې په پام وروه
چېرې زخمي پکې دا ستا نازک یادونه نه شي
ویده دنیا یه د سایل قلمه مه لړزوه،
د فریادي اوښکو مات ستوري تندرونه نه شي !
)د ن. تکل په مرسته(؛

- - -

- څه ښکلی سوداگر دی، خومره ښکلی باران پلوري
یو آس د سپینو وریځو ،دی د وریځو گلان پلوري
د ستورو په تېښتو یې، جوړې کړې ورته څښې
نن دلته په دې چم کې، یو کافر دی بوتان پلوري...
)ننگیال، سمسور اوبیانه(،

- - -

- یو باد را لگېدلی، ما له ځانه سره وړي
د زړه آس مې له باره دارمانه سره وړي
د شپو پر اوبن یرغل دی، زمونږ کلي ته راغلی
گلونه او باغونه، له باغوانه سره وړي...
)ننگیال، لیمه اوومه گڼه(؛

- - -

- د غوږو کچکول مې واچوه پر غاړه،
درسته ورخ مې کړله تبره پر ولاړه...
ماوېل خیر به پکې ترنگ د رباب راوړم،
چا ویل کېږه د رباب خو پرون ولاړه !)محمد آصف صمیم(؛

- - -

- جوړ د سهارونو مو پرهر نه دی
لمر د وینو ژی دی، لا خو لمر نه دی
اوښکې مو ولې ولې روانې دي
پېغلو منگې مه راوړئ گودر نه دی...)کاروان، چنار خبرې کوي ۷۵(،

- - -

- نظر یې لوند په اوښکو لاس یو سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه له غره نه مې الماس یوسي
عشق راته رام کړ د شعرونو سیمرغ
له اسمانونو نه مې پاس یوسي...)کاروان، هماغه ۲۴۳ (؛

- - -

- ترهغې به راته ګورې ، په شرنګا کې به دې ساتم
دا یو خبر پر یاد لره، زنځیره چې رالوېږې
لړوار وکړه د خپل بابا ، شلخې درنه راکوز کړم
بیا خیر زموږ د ړنګې، کوټې تیره چې رالوېږې
د اوښکو پر لار راشه، چې ګوګل کې دې خپل ځای کړم
له سترګو د خواږه جانان، تصویره چې رالوېږې
موږ خپله ړنا ورځې، دې کوځو کې په تینډک ځو
نو خیر دی پکې وخت، ناوخت فقیره چې رالوېږې
پردې پردې سرونه، دې شینکې لمن کې ګرځې،
همدغه ورځې شپې دې، په پامیره چې رالوېږې !
)اجمل اند ، ځپوکې انځورونه (؛

- - -

اند ښښنه د یوې ونې پر سر نشته
اند ښښنه د یوه باغ د رژېدو ده
که یوه چینه ړنده شي باک یې نشته
د تمام کلي ویاله پر وچېدو ده.
)کاوون توفاني، د باد په کنډوالو کې۸۲ (؛

- - -

- کله نا کله چې سپرلی زموږ پر چم راشي
ځری د سپینو هېرو شاته پسې سم راشي
د تور رانېکي په سندرو به مې سامینځله
اوس سهارونه تته ژبه پر تورتم راشي...
)پیوند ، لېمه۱۰ګڼه (؛

- - -

- یو غمی د سیند په تل کې رانه ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پوهېږم په څه چل کې رانه ورک شو
اننګو کې دې زما د کتو فصل
ټوکېدلی وو ، په ګل کې رانه ورک شو...)علم ګل سحر ، پاس سپوږمۍ (؛

- - -

- ډیوه ګۍ مو د فکرونو دي ځلاندې
نوی نسل يو ، لرو ارادې تاندې
موږ برجونه د وحشت د کلا مات کړل
موږ پوره کړې د شيطان د مرګي ساندې...)اکبر ، د ګوتو خاپې ۳۷ (؛

- - -

- د غوټۍ وينې پرتې دي پر ګلونو
اوښکې توی کړې پرې د پېغلو وربلونو
ډېرې مينې ارمانونه خاورې کړې
دي بدرنګو او ترخو ترخو کلونو...)زېړه سواند (،

- - -

موږ خو لارې ورته څارو ، پېغلې بيا ورته رانغلې
مات بنګړي او مات منګي ترې، پر ګودر دي پاتې شوي
خدايزده کومې ښاپېرۍ به، په پلو کې وې وروړې
د کابل د اوښکو څاڅکي، پر خيبر دي پاتې شوي
)زېړه سواند ، وينې پر ګلاب وينې؟ ۸۹ (؛

- - -

- راځي کارغان سُر د غزل مې په چغار وژني
په شاعر زړه کې مې نغمه نغمه بهار وژني
پر موږ يې نه لوربېږي شونډې د ښکلا چې ګل شي
رقيب تورمخی د ښايست د خندا وار وژني...)سيد اسد اله اسد (؛

- - -

- هېنداره د يادګار مې ماتېده چې ته راتلې
له شنه اسمان ږلۍ راورېده چې ته راتلې
د ستورو په کاروان کې چې ناڅاپه منځته راغلې
- که څوک نه وايي، که وايي
حقيقت به بر ملا يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه چا مسلمان کړی
چې اوس مورې ته اسلام ښايي
دا چې اوسي په وجود کې
دا زمورې په متهو پايي...)مجيد قرار، لېمه۱۲گڼه (؛
- د گل درو موسم ته وايه چې په تور تمبو کې
د پښتونخوا د غرونو زرکې، انتظار کوي
څوک شته چې دا پيغام ،د امن تر سفيره يوسي
په وينو سرې خولې ماشومان، درته ازار کوي)اکبر سيال (؛

- - -

- له مورې بېوسو نه د عمر منزلونه تښتي
څه تهو که شوې چې له هر يوه نه پلونه تښتي
د نازنين خوب انځورونه د کابل له شپو نه
لکه د پېغلې له کمڅو نه سره گلونه تښتي)لال پاچا ازمون (،

- - -

- دا سرينده ترې ښکارېږي، خپله ټنډه ژاړي
بې بندوباره سيند ته گوري، خپله ونډه ژاړي
ستونی بې لوند په نغمو نه کړ، يکه زار هم چېرې
د دېوال سيورې ته له نورونه، پرخنډه ژاړي...
) هماغه، ځنگه دې هېره کړمه ۲ (؛

- - -

- له اسوېلو سره مې لوبې کوم
د زړه زخمونو سره مې لوبې کوم
په ماتو ماتو سپينو اوښکو اشنا
وړو سلگو سره مې لوبې کوم...)نظيف تکل، شبنم پر پاڼه ۳ (؛

- - -

- روح کې مې ناخې يو غزل چايې ښکالو وړې ده
گوندې اشنا مې رخه بيا په ترانو وړې ده
که مې رښتيا شول د کوثر د فوارو خوبونه
د کوم سراب هيلې مې تنده په اسرو وړې ده...
)سعدالله ميوند، د ساهو ياد ۹۳ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- بيا د اجل غشی له کمان نه وتی
لکه))ننګيال ((زړه له))امان ((نه وتی
بدی ته هومره چمتو شوی مرګی
څومره چې ژوند نن له احسان نه وتی...)برکت اله کمين، هماغه۸۲ (؛

- - -

- د ښايست د پسرلي له شنه بهيره
د نرګسو د ګلابو جنازې ځي
ميکدې، هنر کدې يې ړنګې ښنګې
د شاعر او د شرابو جنازې ځي...)عبدالله پيکار، هماغه ۳۷ (؛

- - -

- څو منزل مو د سيلۍ په وزرو تلل وي
تيندکونو سره مل به سرښندل وي
دا وربښمينه غېږ د يار اغيار نشتر کړي
راته څوبه د ګلځانګو ماتېدل وي...)ظفر اهتمام، هماغه ۱۱۸ (؛

- - -

- د ګلاب ښار ته مې پر سردې د لمبو پګړۍ
وخت يې له سر نه کوزې کړې د وړمو پګړۍ
غېږه ورکړې د لمبو غېږې ته هرې کوڅې
د هر کنډر پر دېوال تاو دي د لوګو پګړۍ...)عارف خزان، لېمه ۷ګڼه (؛

- - -

-...چاړه پر لاس چې له غوسې نه توروشين ګرځمه
زه د رقيب پر شونډو ژبې ته ښېرې لټوم
تورمانه ستا د پښتنو پر بڼ يې اور پورې کړ
څو ستا غزل يم چې مړ نه يم لا ايرې لټوم)اجمل تورمان، شمشاد ۱/۵ګڼه (؛

- - -

دريغه چې دا ستا د اننګو خوله هم زه واى
پرخې ته چې ګورم، د ګلونو پر سرونو
مات پر ما نظر کړه چې سپېر سترګې هک اريان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود مې کړه د خپلو محلونو پر سرونو...)خاطر اپريدی(

-يو خاموش پيغام مې مات کړل
د اوږدو خيالو لاړونه
تر غوږونو يې را تېر کړل
څو اشنا غوندې ږغونه
خوبولې سترګې موږم
يو نغمه مې تر غوږ کېږي
په رګو کې وينې ناخې
د زړه مراندې مې شرنګېږي..باري، جهاني، لېمه ۷ ګڼه(؛

-لاس مې نه رسي د هيلو ګرېوانه ته
د جګ شاخ مېوه مې تور مردار کارغان خوري
)نجيبه سارا بياباني جونګړه۲۲(،

تا چې زما پر لاره د قدم لمنه ونيوه
مام په پاکه مينه ستا صنم لمنه ونيوه
اوس دې چې دا مړې هيلې ژوندی په تلوسو کړلې
تېرو خاطرو ته مې د زغم لمنه ونيوه...)هماغه۱۲۱(؛

-چې په ګوګل کې مې رازونه ژاړي
د نم پرځای سترګې رودونه ژاړي
دغه ناسور ګوزار د توري نه دی
زما پر زړه د خولې زخمونه ژاړي...)صفيه صديقي، نالوستی کتاب ۵۲(؛

-...شپې د ارام نرم لاس
پر هر يو سر راکښلی
د ورځې شور و غوغا
پر چوپتيا ځان سپارلی...
***

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د اسمان ماشومان
دغه ځير سترګي ستوري
شرم و حيا نه لري
مورې ته بيا هم راګوري)اکبر برى، مساپر،۱۲۱-۱۲۵(؛

- - -

- ماښامه پوري شپه ده، تر سهاره پوري شپه ده
دا نن زمورې له کلي نه، تر ښاره پوري شپه ده
د ميني د سندرو، يوه بله نغمه مره شوه
د وير د غمرازۍ مو تر ستاره پوري شپه ده...)داود وفا، لېمه دربيمه ګڼه(؛

- - -

- ولاړم تېپه شومه د طور له سره
زه د موسى له زړه نه ووتمه
رسا مي ستا په زړه کي ځاى ونيوه
چي د دنيا له زړه نه ووتمه)حبيب نثار، ځانګي ځانګي ارغوان(؛

- - -

- راځه والوځو جوړه د اسمانونو غېږ ته
د ستورو پړک ته د سپوږمۍ د ماښامونو غېږ ته
د ميني بڼ ته به کړو ستوري په لمن کي راټول
ورنه به جوړ کاندو امېل د ګرېوانونو غېږ ته...
)رحيمه پښتونجار، سمسور اوبيانه(؛

- - -

- چي يي خيال وو پاس له هسکه د لمر سيورى شو
چي پالل يي سپين ستوري اخر ستورى شو
چي په مينه مهذب وو، چي د ګلو پر مذهب وو
هر ګل پرخه پرخه خپور د ګل همزولى شو)وهاب بريال، هماغه۲۸۲(؛

- - -

- ستا د راتلو په انتظار يمه لا
د خيال خوبونه مي شړلي نه دي
ما د ښو د انتظار ګردونه
په ترمو اوښکو لا مينځلي نه دي)ذبيح اله حسن، بهير، دوتنه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ترنگ به شم د))سور ((او د))تارو ((مراندې به ونیسم
زه هغه غزل یم چې د زړو مراندې به ونیسم
څو که مې اشنا ستا د بڼو رقیبان پرې نه ږدي
باد به شمه باد ، ستا د کوڅو مراندې به ونیسم...
)ببرک میاخېل، هیله ۹ گڼه(؛

- - -

- ستا د ستم کیسې کومه ځمه
خاورې پر سرباندې شیندمه ځمه
د زړه په شاړو کروند کې اشنا
د عشق داني هسې کرمه ځمه...)قسیم ابرون، هماغه(؛

- - -

- لکه یو ستوری له اسمان پرېوتم
جانانه غېږ کې دې ارزان پرېوتم
لکه شبنم د سرو گلونو پر سر
اوښکه پر سر د هر گرېوان پرېوتم...)نغمه، هماغه(؛

- - -

- د مینې لاروی یمه، صنم ته مې وربولي
دا داسې بتکده ده، چې حرم ته مې وربولي
دا زړه راسره رخه، لرې ځکه خو یارانو
چې چېرته مینه نه وي، هغه چم ته مې وربولي...)بازمحمد عابد ، هماغه(؛

- - -

- گردجن به څنگه شي رخسار د نظر
موږه په اوښکو مینځو لار د نظر
د عشق د خدای عذاب کې راغلي اخر
شېخه چې ودې ویشته ښار د نظر...)صدیق بدر ، هماغه(؛

- - -

- راشه چې اشنا غزل دې کړم، ټپه دې کړم
راشه د وختونو د سپرلي خوږه وږمه دې کړم
راشه، د سپوږمۍ له پلوشو درته امېل جوړ کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشه چې د حسن د ښکلا بله ډېوه دې کړم...
)امان الله نصرت، هيله ۱۱گڼه(؛

- - -

- د شب پرستو)شپې پالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مريان مينه په دارونو کوو
بيا به خرخ شوی يوسف بيرته خپل کنعان ته راشي
بيا ترې تعبير به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)خانزمان کاکړ، هماغه(؛

- - -

- د ژوند په رنګينو کې، د ښکلا په اينه کې
بند کړی په جادو يمه، يوچا په اينه کې
د مينې روايته، دې نه نور به لا څه سپک شي
مين درته هم ګوري، د دنيا په اينه کې...)عبدالهادي حيران، ښکلا۲۱ګڼه(؛

- - -

- ستا دمخ ډېوه چا پو کړه چې ماښام شو
ستورو وژړل دا لمر ولې بدنام شو
د سرو وينو پر لار راغلم ستا درشل ته
چې پر پلونو مې راشين دا لاله فام شو...)کريمه رسولي، هيله، ۸ ګڼه(؛

- - -

- دلته د ګلو ښايست هم، په بدرنګيو اخلي
دلته همېش پسرلي هم ، په بيرته تللو ستايي
دلته په زړو کې تش کينه ده، مينه نه ښکارېږي
دلته له ورايه يو او بل. په بدو کړلو ستايي...)مينه صابر وردګ(؛

-- -

- د ښکلا هسک نه شه رابر جانانه
پر ما را وغوړېږه لمر جانانه
زما د ذهن او د خيال پر پاڼه
د انځورګر زړګي منظر جانانه...)منقاد رودوال، هيله، ۴ ګڼه(

- - -

- د ژوند مړاوې سندره مې رباب کې راولم
د وينو شپو کيسه د عشق کتاب کې راولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سر ربه ! مات شوی، خو تېټ شوی چا ته نه دی
خو تا ته يې پټ ځه وخته محراب کې راولم...) اسمعیل یون، هیله ۱ گڼه (؛

- - -

- پیاله د وصل ومونده لېوني
څیري د راز کړله پرده لېوني
عشقه تنها پر تا يې راوړ ایمان
بل چا ته نه شول پر سجده لېوني...) محمد حسن حقیار هماغه (؛

- - -

- چې له نازه به کږې وې د تنکو گلونو څانگې
په نڅا ورته راتللې به د لمر زرینې وړانگې
د سهر نسیم په مینه په ورو ورو به تخنولې
بلبلانو په سندرو ترانو راپاڅولې...) گل مکۍ بازید خېل، لېمه ۳ گڼه (؛

- - -

ته مې وروستۍ هیله شه، مینه مې شه
پر زړه رانڼوځه، وینه مې شه
یا مې د ستورو ټال کې وزنگوه
یا ژوند ته شپه جوړه کړه، مړینه مې شه) محب سپین غر، هماغه (؛

- - -

- نن خو یوه پېښه عجیبه وکړه
پاتې شه په سترگو کې مې شپه وکړه
راشه او ټول عمر پکې واړوه
خیال نه مې) دې ! (د بیرته تلو توبه وکړه...) اجمل اټک، سمسورپانه (؛

- - -

- نن مې ښایسته جانان د سرو گلو پېرلو ته ځي
د زړه قاتله د زړگوټو قتلولو ته ځي
څومره زما غوندې بېوسه به ورگوري او تر
د سینه څپه ده د بېوزلو قتلولو ته ځي...) عبدالهادي هادي، هماغه (؛

- - -

_ زه چې تخلیق شومه، پر سینه د شباب پرېوتمه
په یوه څپه لکه ماڼۍ د حباب پرېوتمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند تيارو کې يې نژدې ملګری زه ګڼلم
خو پر سهر له سترګو زه لکه خواب پرېوتمه...)مصطفی سالک، هماغه(،
- څوک بتکده ودانوي، چا جوماتونه جوړ کړه
دلته خو نشته داسې خلک، چې يې زړونه جوړ کړه
راشه چې ستورو ته مې ستا، د راتلو غږ کړی دی
ګوره هېنداري د سپوږمۍ، ته يې ځانونه جوړ کړه...)سالک، لېمه،۴ګڼه(؛

- ځم په ښکار پسې د زړه په باز مرغۍ رانيسم
ږلۍ وهلې، وزرماتې توتکۍ رانيسم
لکه چې تېر عمر مې بيا په واپسۍ کې راغی
) نه چې د ژوند تېر پسرلی مې بيرته بيا راغلی (
چې په اوبو کې تصويرونه)انځورونه(د سپوږمۍ رانيسم...
)نورشاه نوراني، هيله، ۱۹ ګڼه(،

- مه وهه ظالمه دغه ښکلي پرمخ مه وهه
دا د ګلو څانګه نازولې پرمخ مه وهه
نه شي ټينګېدلای د دوی آه ته دا جګ غرونه هم
دا د ګل غوټۍ، دا خندېدلې پرمخ مه وهه...)قيوم مينه وال، هماغه(؛

- چې قاتل ته ښيي لار زموږ د کلي
ورپسې به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته وايي
دا ساده ساده هوښيار زموږ د کلي...)هېواد شېرزاد، روزګان،۲۲/۲۱ګڼه(؛

- چې سره غرمه شي، له ګرېوان سره سندرې وايم
لکه ساده ماشوم، له ځان سره سندرې وايم
ستورې لاسونه پړکوي، سپوږمۍ ګډېږي ورته
زه چې شپېلۍ کې، له جانان سره سندرې وايم...
)صالح محمد صالح، هماغه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیال وزرې مې کمکي اند ته پرواز ورکوي
هم مې معصوم زړګی د چا زړه ته اواز ورکوي
درخو په لاسو کې ځونډې ورته د مینې راوړ
ځکه ادم چې نن رباب ته نوی ساز ورکوي...)ذبیح احساس، هماغه(؛

- یو زړه دی غمجن شوی، په ګوګل کې ایسار شوی
د تېښتې لار يې نشته، په مورچل کې ایسار شوی
د سرو شونډو خوناب نه يې، پیاله کړه خپله ډکه
رندانو سره مست شو ،په محفل کې ایسار شوی...
)نفیسه مالیار کوچۍ ،سمسور(؛

- ښادي سخته، غم اسانه کور ته راشي
بې بلنې، بې پرسانه کورته راشي
په ورتلو راتلو يې ستړی کړم، خو ولې
ریبار تش لاس، پښېمانه کورته راشي...)افضل ټکور، لېمه ۴ ګڼه(؛

- نه سر د ټیټېدو لرم، نه ژبه د زاریو
جنون ټکورومه، په اورونو د خولګیو...
نبستې دي، بې ارزې دي،دیدنې دي، نامېندې دي
پر سر راسره درومي، لکه چتر د ډلیو...)معصوم هوتک، لېمه ۸ ګڼه(؛

- خدایزده چې کوم تشویش اخیستې به وه
راغله موسکۍ شوه لاس يې وغځاوه
زما د ذهن پر رڼه هېنداره
تار د تېره الماس يې وغځاوه...)شرر ساپی، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛

د شب پرستو)ماښامپالو (سپکاوی په سهارونو کوو
موږ د منصور مریدان)پلیوني (مینه د دارونو کوو
بیا به خرڅ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا ترې تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)هماغه اخځ(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ساقي د)ا (ستا د مرحمت لپاره
ځارو قسمت د خپلو زړو لاره کې
په خپل همت به یې زرغون کړي ګانده
کاروان روان د غرو میرو لاره کې...)ابراهیم همکار، رڼا۴ګڼه(؛

دا هم زموږ د هندي- پارسي غزل د اوسني مخکښ پاتوړي استاد صدیق پسرلي یو دوې بېلګې:
- د مجهول پړاو پر لور مو، هر نفس اخلي ګامونه
د سېلاب پر اوږو باندې، خار و خس اخلي ګامونه
نه پر وینبه څه ارام شته، نه په خوب کې څه هوسا شو
په هوس اخلو ګامونه، که هوس اخلي ګامونه...)د نی کوڅه(؛

- - -

- زما په ماته خوله کې چې مانې و هڅېدې
د حسن په لېموکې بهانې و هڅېدې
پرچا به لمر ختلی وي، پرچا به شي ماښام
که بیا راستنېدونکې زمانې و هڅېدې...)هماغه(.

په ازادو بېلګو کې
ورک شه
ورک شه
یه خزانه،
دا تک زېړ زېبنلی مخ دې...
ما په تبر کې
پر تا بایلل
سره او سپین و شنه زرغون پسرلي واړه!
)اند و ژوند ۳۳-۳۴(؛

- ستا پر سرو شونډو مې
پرتم د سورکو وینو ناځي
او دا زما ژیړو زېبنلو ولولو لره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سترې مینې
د نوو نوو تکلونو ترانې اوروي !

- - -

- ستا مرمرین لاسونه
دوې اسماني پرښتې
زما د اندوژوندد ذهن پر اوږو تل ناستې
او را لیکي زما د مینې برخلیک !

- - -

- ستا ښایسته ښکلي پلونه
د ناز خرام انځورگر،
زما د یون بدرگه
او د لمر ښار لره زما د رسېدلو شعر !

- - -

- ما ستا د لمرمخ د لیدو په اسره
د گومان تورې وریځې وڅیرلې
په الماسي تېزو شتیو د باور د بریښنا !
)رزم و بزم ۸۹-۱۳۲(؛

- - -

- کاشکې خوب شوای
چې مې ځای لکه رانجه شوای
ستاد سترگو په ککو کې !
)اند و واند (؛
- ته تیره تیره
سراسر غلې غلیا ،
زه تږی تږی
ستا د تیږې تیږې غږ
د اوچتیا هغسې !
)هماغه۲۰۰ (؛

- - -

- که د انځرو ونه گل ونیسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به مې سترګې باغ کې وکړمه
او تر سبا پورې به
د وږمې لار وڅارم،
او دا ټوټې،
ټوټې،
ټوټې،
زړه به مې
د شنې وږمې پر لاره،
پاڼې،
پاڼې،
وشیندمه...
)کاوون، د باد په کنډوالو کې ۱۴۰(؛

- - -

- بارانه ووربېږه،
ووربېږه
چې سارایې ګلونه
د وچکالۍ څپېړو و ربړول
او د غوټېو شونډې
د سرو تڼاکو په ځولیو کې ټالونه وهي
)ننګیال، هغه شپېې، هغه کلونه(،

- - -

- نیمه شپه ده، نیمه شپه ده
د سپوږمۍ څانګوته ناست یم
یو څو سیورې راته ناڅي
لکه ډمې عربانې.
د جنت پیالې یې راوړې
څه وربښمینې پرښتې دي؟
رانه اخلي تاج د عقل
د جنون جوغه یې راکړه...
اوس د زړه پر پاڼو لیکم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د دوه سترګو غزلې
لکه خدای چې مینه لیک کړه
دا د حورو په لاسونو.) ننګیال، جنوري۱۹۹۱ (؛

- - -

- زمونږ په خړو کروندو کې
د اورونو سرې ولې بهېږي
مونږ هم په لپو لپو ،
دا سرې سکروټې جام پر سر اړوو.
د خپلو وچو شپېو ،
د کلو تندې ته پر اور باندې اوبه ورکوو ،

-...-

د جنتونو شنو فصلونو ،
زمونږ د کلي له باغونو سره،
لا له پخوانه مخه ښه کړې ده !
)فاروق فردا ، لېمه ۲ ګڼه (،

- - -

- هلته د غره شمله کې مینه شنه شوه
او یوه ښانګه یې قامت شوه د))چا ((
)او یوه ښانګه یې شوه ونه د چا (
))چا ((ورته ګام پورته کړ
خدای خبر څوک وو ، مګر
ماته یې سیوری د شاعر ښکاره شو.
)غفور لېوال، لېمه، اوومه ګڼه(؛

- - -

- دا خپل بد راته د چا له ښو نه ښه دي
که مرې مرمه
بربنډوي مې د زړه مراندې
په دردونو یې درد بړم)پیوند ، د سپنما یاران ۹۹ (،

- - -

- د نامردو د خبرو ځواب کړای شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو:
د ځواب توري شرمېږي په ځواب)هماغه۱۱۲ (؛

- - -

-زه لا پرخپلو اوږو بار وم
هېڅ امام مې نه وو
چې جنازه مې وکړي،
خو د نړۍ د تقدیرونو پاچا
زما په برخه کې بیا ژوند ولیکه
هوګې، خرپې د کوم ملنګ د پاکو پلونو راغی
او د غنمو دوه درې ورېږي یې
د نور په ګوتو،
زما سپېرو څنوکې ورو وتومبل
ماته یې ژوند وبانبه
او زه بیا ببرته))زه ((شوم.)حکمت مالیار، هیله، ۱۹ ګڼه(؛

- - -

-د تقدس لمر ته
تود شومه، لږ وغوړېدم
نو ما
ایمان ترې وغوښت
وې یې
زما غوندې یو لمر شه او)خپل (ځان وسوځه
چې د ابهام په دښت کې
توره شپه رڼا غواړي
ما وې زه ستړی یم،
ببو سه یم، وبرېږمه
د سولې په چم،
ماته یو کور راکړه بېکوره یمه !
وې ویې، د مینې ښارته کډه وکړه !
ما وې هغه چېرته دی لار رانبیه !
وې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرېوان څيرې او ځان بربنډ کړه،
بيا په خپل پوست کې پټ شه
د مور)د (رحم ماشومه !
يوه ښايسته رويا ده.)امان الله ساهو ، د ساهو ياد ۱۷۰-۱۷۱ (؛

- - -

- ستا د يونليک
آناتمامه کيسه
لکه بسمل مره نيمژواندې پاتې؛
ستا د ارمان ارمان ژوندون
د امېدونو غوټۍ
لکه د تت اسمان سپېدوکې
لا لهاندې پاتې...)لطف الله مشعل، هماغه ۱۰۵ (؛

- - -

- يو تصور وو،
يو خيال وو، د خوب ليده وه
چې تېر شول پر وختونو مهالونو...
رابه نه شي بيا هغسې ښه وختونه،
ستر خيالونه...)قادر انډيوال، هماغه ۹۱ (؛

- - -

- ته هلته يې،
که زه لاس وخوځوم، که يې ونه خوځوم
لکه وږمه هسې پر پلې لاره
لکه سپېدار باندې چا نوم ليکلی
لکه په خوب کې څوک پر ستورې مين...بېکسيار، هماغه ۳۷ (؛

- - -

- ما مې دا خپله هيله
ستاد کمڅو پر څوکو
هسې ليدلې اشنا
چې تورې شپې ته پر سر
د لمر له کوره ځنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شغلې د نور لټوي...)ن.تکل، هماغه ۵۲ (؛

- - -

- زه يې په زور له ميکدې وا يستم
او ته پخپله خوښه
له هغه ښکلې کعبې بېرته راغلې
)له هغه ښکلي کوره بېرته راغلې... (
نو
زاهده ووايه اوس
)نو، ته اوس ووايه زاهده راته، (
زما او ستا مينه کې څومره فرق دی؟)ع. سحر، پاس سپوږمۍ ۱۳ (؛

- - -

- چا کابل لوټ کړ ياره
چا جلال)ا (باد تالاکړ
زما د زړه بازار لا تاته
غوږېدلی پروت دی)رحمت شاه سايل،ژوندون، جون ۹۷ (؛

- - -

ماته ستر کابل په ژوبله ژوبله ژبه
وويل:
زه د خپل ولس، خپلو بچو له لاسه خواريم.)صابر هماغه (؛

- - -

- ستا د موسکا د ښاپېرۍ
وربښمين لاسونه مې
پر زړه پرېوتل،
داسې پرې ولګېدل
لکه ملهم چې د کابل د يتيم،
پر زخم ووهي
او ورغېږي !)طاهر کانې، سمسورپانه (؛

- - -

- که راته وبخښې ټول ستوري
د لمرو په شانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اوبه راکړې د سپوږمۍ د چينو
جامې مې جوړې کړې د حريد) ! (او شبنم...
زه به دې ټولو باندې څه وکړمه
زه به دې ټولو ته تفسير څنګه شم
د دغو ټولو د بلوغ حسن به څوک وستايي
زما دهستۍ زما د ښايست بها)بيه (به څوک وټاکي ؟
زما خاوند ، زما مېړه، زما)بې (تفسيره حسن
بېګا د بل چا پر پالنګ ختلی
و ماته نه راګوري
ځکه هغه دويم واده کړی دی !)پروين ملال، ښکلا ، شلمه ګڼه (؛

- - -

-وطن مې لکه د وينو غوټۍ
لکه د اوښکو څپه
لکه له شونډو پرشاشوې موسکا
لکه له زړه نه راوتلې سلګۍ
د وير پر پاڼه باندې ونړېده.)حنيف بکتاش (؛

- - -

- - چې منګولې مې جانانه !
ستا پر سرو منګولو کېښووې
سره ګلاب مې
په لاسونو کې
راشنه شول.)نور محمد لاهو ، هيله، ۱۱ګڼه (؛

- - -

-...يه د سپوږمۍ د يخو يخو پلوشو ځښتنه
زما روان راويښ کړه !
هغه رومان چې وېروونکې فلسفې و مينځې،
دغه رومان مې د وطن د ښار يو شپول کړه،
چې د اسختچاري دښمنان مې د ښارونو ګلالي وګړي
له خپلو ځانګو نه نور نه شوکوي؛
- غواړې چې ماهېره کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به دي هېره شمه ! !؟
نو ته به خپل زړه ته
څه ووايې
دروغ...؟
نه باور نه کوم
ته دروغجن نه يې !)فريده هوډ ، هيله، ۱گڼه(؛

- - -

- د سبا نسيم يې غوړ ته زېرى راوړ
چې به بيا غوټۍ گل کېږي
انتظار نو ختم شوى
پر چمن به خوشبويي شي
شنې غوټۍ به سره گلان شي
چې په هيلو د سباوې
ها چې ژوند ته هوسېږي)خالد بارگامى، لېمه، ۱۰گڼه(؛

- - -

-... سر تر پښو يو اسوېلى يم
اوښکې اوښکې يم دردونه
خوشالۍ له ما نه تښتي !
ټول گوگل مې هديره شو
درست غمونه پکې ښخ دي
زما دا هيلې پسې ژاړي
زه به دومره ورته وايم:
چپ شئ !
چپ شئ ژړا بس کړئ !
مات تقدير سره به څه کړو ؟)عزيزه صديقي، هماغه(؛

- - -

- ستا د واده سندره
زما په زړه کې نيمه خوا پاتې شوه
د خنداگانو اداگانو او خوښيو ډالۍ
زما له سترگونه د اوښکو په نوم وڅڅېدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې ما به شمېرل ستا د ښادۍ ګلونه..)صفيه، هماغه ۴۸ (؛

- - -

- - -

- دا خپل دروغجن باور په کاڼو ولم،
لکه حاجي چې
په مکه کې د شيطان ښېره
په کاڼو ولي !)عارف خزان، لېمه، ۸ګڼه (؛

- - -

- شين سهر وو غوړېدلی
د لمر سترګه په اسمان کې
د جانان د مخ په شاني ځلېدله.. نجيب اله وصال)هماغه (؛

- - -

- لکه د خوړ پر تيرو
او يا د کاڼو پر کور
چې نابېره سېلابونه راشي
ستا د يادونو توپاني ځپو پر ما هم
زلزله راوسته،
او ستا د مينې په سوداکې اشنا،
لکه ياغي غرڅنی
د بوټو منځ کې مې بې سده غوندې لار وهله
او د طبيعت پر يوه پاکه غونډۍ
د شنه اسمان له لاندې،
د ملنګانو په څېر
مخ پر قبله پرېوتم)درمحمد خپلواک، لېمه ۱۲ګڼه (؛

- - -

- زما ځواني، خواږه خواږه مې د ځوانۍ خوبونه
هېڅ تعبير نه کړه،
خو د جنګ په سوځنده لمبو کې وسول
زما ويده خيالونه
بس را ونه تخنېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې روحه پاتې شول،
ویده پاتې شول ! !؟)صفیه، د ټولګې پر دوتنه(؛

- - -

او په پای یوه داسې ازاده بېلګه چې د وسمهالي پرمختللي شعر سېمبولونه رانغاړي:
- بیا د وړانګو پر آس سپور
او د نور نېزه په لاس کې
د لمر اتل رادانګي و میدان د معرکې ته
ښخوي د نېزې څوکه
بیا د شپې په تور ټټر کې
ورڅوي ډېرین زړه د ترږمیو
رڼګوي د کوهوس د تورو لوبو
توري خونې
جوړوي د مینې غرونه
له زرینو پلوشونه
دروي د یار پر کلي
روڼ بیرغ د رڼو هیلو.)خلیل مخلص، هیله ۱۹ ګڼه(؛

- - -

- زه مین وم، زه عشق وم
زه مین یم، زه عاشق یم
له کوم وخته چې زه پوه شوم
پر دا خپلو جوړه لاسو
د هر یوه په توپیرونو
له هغې شېبې تر اوسه
ما دي ډېرې مینې کړي...)عزت الله پېژاند، هماغه(؛

- - -

- ما د رنځور لالي پرهر ته نذرانه کړئ خلکو،
لوګی لوګی مې کړئ،
د سپېلنو په شانې !
بیا نو لاسونه جګ کړئ،
خدای ته زاري وکړئ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرهرونو ته يې
بيرته شفاور کړي !
په ژړا سرو سترګو ته يې
بيرته خندا ورکړي...
ما نذرانه کړئ ورته،
ما نذرانه کړئ ورته !)هارون ګران، شمشاد ۲-۱/۲ ګڼه(؛

- - -

ژوند د))ژوند ((لپاره ژوند دی
ژوند د))خوند ((لپاره مرګ
بويه ژوند د عنقا سيوری
د هوس له سيوري لرې...)تاج محمد ياری، شمشاد۴/۱-ګڼه۲ (.

د سپين شعر بېلګې:

- د بېلتانه زړو دېوالونو
زما او ستا ګډ اواز
کلابند کړی دی،
نو راشه
چې په ګډه سره
دا زاړه دېوالونه
له بېخه را ونړوو
او کلابندي ماته کړو !)اند و واند ۹۲ (؛

- - -

- زه د خپل ځان مړی
په خپلو سپېرو لاسونو)باندې (نه ښخوم
په سپېرو خاورو کې
د ژوند په دې تياره قبر کې
زه د خپل د رڼاګانو
د لمرونو قتل نه کومه
يه خدايه ماته زنده ګي را ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ښكلې جانانه زنده ګي،
مستي مستي، نغمه نغمه، ټپه ټپه زنده ګي.
يه خدايه مينه راكه،
ما ته محبت راكه،
دغه احساس را
داسې قوت راكه چې
زه د لمرونو د رڼا تخمونه وشيندمه
)حبيب تاثير، لمبه، دويمه ګڼه ۲۰۰۴(؛

- - -

زما پر دې وچو او شوديارو شونډو
ګلونه كېږي
د خوښۍ د زېري
باران راغلی نه دی.
د امېدو سترې جرس مې
د زړګي دلويو غرونو منځ كې
د لويې لارې پر سر
د پسرلي تازه تازه ورېمو كاروان ته
انتظار باسي...
خو ستا د وترو وترو شونډو
پسرلی خنګه د سرو
او)د (تازه ګلونو
د بڼ په غېږه كې تل
موسكۍ موسكۍ ښكاري !!؟
)طاهر كاڼی، سمسور پاڼه(؛

- - -

- هرڅه كېداى شي، خو
دا هېڅكله نه شي كېداى چې
زه به ستايم او ته به د بل !
دا خيال دی دا محال دی،
دا حقيقت نه لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا محبت نه لري...
ځکه چې مينه يو عبادت دی
او عبادت درواغ نه شي کېدای !)د پنجرې مرغۍ ۱۱۰ (؛
په پای کې هم د فرهاد پېلوځي د نيم مونډې او نيم سپين شعر يوه بېلګه:
ستا د ښکلا خبرې ليکم
درته يې د زړه په وينو
خدايږو چې ښکلې ليکم
جانانه ستا لپاره
زما د زړه زخمونه...)رڼا۴ ګڼه(.

تلميح)Insinuation(

تلميح)Insinuation(چې شاعر په خپل شعر کې يوې پېښې يا کيسې ته نغوته کوي او پکې يې رانغاړي، مانا دا چې کنايه او تضمين او ان اسطوره هممهال پر کار اچوي. د تېر مهال ادبي پېر په استازۍ د ستر خوشال پر
دوو بېلګو بسنه کوو:
زمانه پر خلقو هسې ازماينت کا
چې يوسف د قبطيانو زرخريد شه)شو ()پ۳۱۰ (؛
- ده په لاس د بختِ نصر ظلم واخېست
زه د ده له لاسه بندلکه دانيال)پ۵۸۴ (؛

- - -

- د جمشېد پر زرين جام يې صبر نه کړ
څه ارمان يې د ګدای لرګين کچکول شه)واصل، وېيزېرمه۱۸۲ (؛
په اوسنيو شاعرانو کې د سيف الرحمان سليم يو شعر د يوه ښکلي تلميح په برکت د يوه متل په
څېر ګرځېدې ژبې لار کړې ده:
- زما زړه هم پاچا خان دی زده که ستا قيوم خاني ده؛
او د ليکوال يوه ورته سياسي بېلګې:
- هسې يې زړه راباندې ډک دی، ته وا
فلسطيني حماس موساد ته سپاري
- لا خورا ازموې شيرينه مينه
کروړ بېستون چې ما فرهاد ته سپاري ساندې او سندرې۲۳-۲۴ (؛

- - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لادې مجبوره شي غلام دې نه شي
پښتون، مغول دې شي، بهرام دې نه شي
کعبه د زړونو کې زموږه خدایه
په عشق چې پوه نه وي، امام دې نه شي...
)صدیق بدر، هیله، ۱۹ ګڼه(؛

تر لیکوال راوروسته علي ګل پیوند له دغه هنري څانګړتیانه تر بل هر همزولي شاعر، ډېر کار اخېستی دی. په یوه خلوریز وال او یوه ازاد شعر کې یې د انبیأسورت ۲۳ آیت ته دوه رازه نغوتې کړې، په بله وینا ، اخېسته یې ځنې کړې ده:
- چې څه کړمه زما خوښه
چې څه وایم، هغه کېږي
نه له ماکړي څوک پوښتنه
نه مې لاس پکې رپېږي...)د سپنما یاران ۵۴(؛
وی خدای یو دی
دغه لمر او سپوږمۍ دواړه
چې څه ښه دي، څه نابنه دي
ټول د ده په)وشه ! (شته دي...)هماغه ۲۰(؛

او داهم د لیکوال د یو لړ تلمیحاتو یوه بېلګه، چې په یوه ازاد شعرکې یې دوو غبرګو سورتونو))زلزال((او))الشمس((ته نغوتې کړې دي:
ولیدل ما په غړولو سترګو ،
په دغو خپلو ګناهګارو سترګو
چې هغه دنګ و پولادي برجونه،
ها نا لاسبري اسمانڅکي ماڼۍ...
څنګه رارژي،
اوړه اوړه او رانجه کېږي پسې،
ستوري سپوږمۍ،
د ورتو ورتو رڼو اوښکو په څېر-
د هسک له سترګو راتویېږي پسې.
د لمر هېنداره ده یو مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورو لوخړو ، شنو دوزو ، ګردلو نغاړلي،
د ورځې نوم نور له کليزې د مهال لښلی... ترپايه)ناچاپ(؛

- که چېرې و پوښتم چا:
پېژند ګلوي مې څه ده،
په کوم هېواد او سيمې اړه لرم؟
دومره به ووايم چې:
هابيل مې نوم
او د ادم بچی وم،
جنتي خاوره يې دوزخ کړه پرما
او
اوس مې سوې ستې پاتې درنګه
لېږدوي چېرې پر اوږو
خپل قاتل ورور
-قابيل -
د کوم بېنوم و بې نښانه نشت اباد
د مړيستون پر لوري.)زما نړۍ ۱۰۴(.

سېمبول)Symbol(

سېمبل يا سېمبول چې عربي انډول يې)علامت(، پارسي)نماد(او پښتو دا يې)پيلام(دي، په تولېز ډول هغه څيز يا پديده ده چې له ځان پرته د يوه بل څيز يا پديدې څرګندوی اوسي. په ژبه او ادب او بيا شعر کې هغه ويی دی چې د آرې او ټاکلې مانا پرځای يې يوه بله مانا راخپله کړې وي،لکه په اوسني شعر کې چې له))لمر((څخه)ازادي(مانا اخېستل کېږي، په بله وينا ، لمر راسېمبولوي. په دوديز شعر کې له))لمر((څخه زياتره د عيني انځورونو)تشبيه، استعارې...(په رغاونه کې کار اخسېتل کېده،لکه:
مخ دې لکه لمر، د لمر غوندې يا په اړوندو ترنګونو)لمر مخې(او ځانته د سېمبول په توګه يې د کارونګ چېرې بېلګه نيمه پيدا شي، لکه د رحمان بابا په دې شعر کې:
چې اسمان يې مخ پټ کړی په سحاب وو
خدای و ماوته ښکاره کړ هغه))لمر((بيا
سلېمان لايق ترې په))انقلابي سرود((کې بيا هم تشبيهي تولوال ترنګ)اضافي ترکيب(

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغولې دي:
ګرم شه لا ګرم شه يه)د ازادۍ لمره ! (.

تشبیه او استعاره دواړه انځوره که عیني وي یا ذهني، هله پر سېمبول)Symbol (اوړي چې له تشبیه نه)مشبه (لرې کړشي او)مشبه به (پاتې شي او له استعارې نه چې مستعارله هیسته شي او)مستعار منه (پاتې شي)له استاد غضنفره په مننه(. هرګوره، دا ورانیوهاوی و نه شي چې په اوسني کره شعر کې کارېدلي او کارېدونکي سېمبولونه، یوازې له شتو انځورونو)تشبیهاتو او استعاراتو (ځخه د یاد شوي))حذف ((زېږنده دي، بلکې د اړوندو شاعرانو د خپل نوښت او ځه ناځه د الهام اولاروۍ یېبره هم ګڼل کېږي.

د پښتو کلاسیک پېر شعري سېمبولونو ، هم لکه د نوموړو انځورونو غوندې زیاتره له پارسي هغه الهام اخیستی، لکه واخلې))لعل ((د شونډو ،))بادام ((یا)نرګس (د سترګو ،))دام ((یا سنبل د زلفو د سېمبول په توګه. خو دا چې په پښتو کې یې هماغه آر انځورونه ډېرکارول شوي دي، نو هغه لومړنی راکښون نه لرې. هرګوره، که کوم پښتو شاعر ورته خپله پښويیزه جوله او جامه وراغوستې وي، یو ځه خوند و اغېز راخپلولای شي، د ساري په ډول یې د)لب (پرځای)شونډې(، د)چشم(پرځای)سترګې(او د)زلف(پرځای)زلفې(په پام کې نیولې وي او اړوند سېمبولونه یې ډېرګړي)لالونه، بادامونه، دامونه(کارولي وي؛ سنبل خو بې له هغې په پښتو کې یو نوږنوم)اسم جنس (دی او ډېرګړی هم کارېدای شي.

ځنګه چې له ښه مرغه په زیاترو وړاندې کړو نوښتګرانه اوسنیو بېلګو کې سېمبولونه ښایسته ډېر راغلي دي، نو دغلته یې له نورو بېلګو نه تېرېږو.)د سېمبول د لازیاتې پېژندګلوۍ او بېلګو لپاره: د شاه سعود لیکنه، لېمه ۹-۱۰ ګڼه(

اسطوره)**Myth**(
عربي اسطوره، انګرېزي مېتځ myth چې له یوناني mathos ځخه آره اخلي او مانا یې)ویی، خبره (ده. دیني پوهنغونډ)Religion Encyclopedia(
لیکي چې یوناني لوګوس logos هم په همدې مانا دی، په دې توپیر چې لوګوس په استدلالي ښکالوه)بحث (کې کارول کېږي او مېتوس هغه ویی
دی چې په کیسه او روایت کې راځي. په دې توګه په کیسه او افسانه کې هر کارېدلی یا کارېدونکی ویی اسطوره بللای شوا او په ښکالوه)بحث (کې ټول کارېدونکي وییونه لوګوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومولای شو. لوګوس راوروسته د)پوهنې(
په جاج په يوناني کې د –لوګي او په لاتين کې د –لوجي په بڼه کارول شوی او عربي د))لغت((
په بڼه د)ژبې(او)کلمې(په جاج و مانا راپور کړی دی.
)د اسطورې د ښه ترا پېژندنې لپاره: شاه سعود ، د پوهاند زيار په شعرکې مېت يا اسطوره، لېمه ۱۰ ګڼه(.
دلته د دې ټکي هېرول هم په کار نه دي چې اسطوره په يوه مهال کې سمبول هم دی، مانا دا چې
دغلته بياهم له سمبول، په بله وينا ، له اسطوره يي سمبول)mythological symbol(سره مخ
کېږو؛ په همدومره توپير چې پر سمبول باندې پوهېدل اسانه دي او دا کار د کتنې)مشاهدې(
او لوستنې اوربدنې له لارې کېدون مومندلای شي، خو اسطوره يي سمبول د پوهېدنې لپاره څه
غور و ژورتيا اړينه برېښي. د ساري په توګه بې له دې څوک پر))اهريمن((نه پوهېږي چې څه
راسمبولوي او موخه مانا يې څه ده !
که له بل ګوټپېره وکتل شي، هره اسطوره او بيا اسطوره يي شعر و کيسه دننه دننه له سمبولونو
سره کار لري، په بله وينا ، د اسطورې ژبه له آره سمبوليکه ده. نو کله چې د اسطوره يي سمبول
نومونه کاروو ، موخه مو په ټوله کې د هماغې ټاکلې اسطورې يو بياځلي سمبولايزېشن دی.

په هره توګه، اسطوره که يو خواد شعر په ژبنۍ سېما او کېښکلتيا کې تر سمبول هم ډېره ونډه
اخلي، بلخوا يې د ننۍ هنري جولې په رنګينۍ کې لا په زړه پورې ونډه پرځای کولای شي. ځکه
زياتره يوه درسته کيسه او شأنِ نزول رانغاړي. هرګوره،))مېتولوجي((نومونه)اصطلاح(مو
هم چې تر نورو هنرونو يې په شعرکې د کار اخېستنې زيات ټېنګار کېږي، وار له مخه سترګوته
)Myth(نېغ دروي. که نه د دې توک په ګډون ګرده هنري رغنده توکونه يا اوزار، لکه څنګه چې
پرله پسې مو راغبرګ کړل، يو مخيز د))خيال((زېرنده بلل کېږي او يو هم بهرنۍ رښتينې
)واقعي(هستي نه لري او په دې ډول تر))مېتولوجۍ((غونډنوم لاندې راځي.

له هنر او بيا شعر سره د مېتولوجۍ نه شلېدونکی يا))ديالکتيکي تړاو((دا رازبادوي چې
انسان د رښتينې يا واقعي نړۍ تر څنګه له))خيالي((هغې سره هم اړ او تړاو لري. هغه نار
ژېدلي ارمانونه او نا خړوبېدلې هيلې او غوښتنې يې چې له وړکينې راهيسې ناځانخبرې)تحت
الشعوري(نړۍ ته چار ناچار ورتمبول شوې او زېرمه شوې، بې له دې چې پوه شي، د ښته يې
اړباسي، د همداسې يوه خوالګر په لټه کې شي يا د چا خبره يوې))خيالي((نړۍ ته پنا يوسي.
نو که يو مخيز يې ورخړوب نه شي کړای، د يوه مُسکن))دردارامې((درمل هومره خو يې ور
سپکولای او اراملولای شي؛ استېتيکي) ذوق خړوبېدنه، يا په ساده ژبه، خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخېستنه که غريزه يې هم وي، له هماغي ناڅانخبرې))زېرمې ((سره ټينګ و ترينګ تړاو لري. نېکمرغه به لا هاغه وي چې د مينه وال پرڅای يې پخپله د پنځونې وياړ ولرلای شي. هغه چې دا يوه لار هم پسې نه اخلي، يا به يې رواني ناروغۍ ځوروي، يا به بېلارې کېږي او نور به ځوروي.

راځو دېته چې يو شاعر هر څومره ډېره او هراړخيزه))مېتولوجي ((راخپله کړای شي، هغومره نوښتګر پرېوځي. په دې لړکې پر بېلابېلو ذهني انځورونو او سېمبولونو سربېره))اسطوره ((هم پوره په پام کې ونيسي. داسې هم نه چې پر دوديزو پښتني)دېو، ښاپېرۍ... (او سامي)هابل و قابل، ليلا او مجنون... (اسطورو بسيا پاتې شي، بلکې لا زيات زور پر آريايي)اګنيو، اسورا، دېوتا... (، آرياني)اهورا، اهريمن، ميترا... (او بيا پر نړيوالو، لکه يوناني)زيوس، پرومېتوس، لوګوس... (، رومي)افروديتا، فلورا... (... هغو واچوي. ځکه دواړه لومړنۍ دا ډېرې سولېدلې او د چا خبره ګړسره د کرغېړنتيا)ابتذال (تر بريده رسېدلې، هغه هم له ډېر لږ جوليز او مانيز ادلون بدلون سره !

ليکوال ښايي، د نوي شعر رومبنی استازی وي چې هم يې په زړو دوديزو اسطوروکې د ادلون بدلون هڅه کړې او هم يې د دغو نورو په کارونه او دودونه کې تر ټولو زياته ونډه پرڅای کړې ده. په دغه تړاو د شاه سعود له خوا په ياده شوې ليکنه کې له اړوندو بېلګو او هم له نويو کارول شويو هغو څخه پر يو څو بسنه کوو:
لومړی له د پخوانيو نورستانيانو د خدايګوټو)ارباب الانواعو (له څو نومونو راپيلوو چې په))الينا ((نومي ازاد شعر راغلي دي:
يوش)د شر خدايګوټی (؛ ترسکن)د انګورو او نورو شرابو - لکه سته، خدايګوټی (؛ يمرا)پنځګر (، مرا)تر ګردو لوی پنځګرچې تراوسه پرې لوړې (؛ ګېش)د ښېګڼې خدايګوټی (؛ اندر andr)د کرکيلې او ښېرازۍ خدايګوټی (...)سوزونه او سازونه ۱۳۰ = ۱۳۵ (؛ او بيا ځينې)آريايي، آرياني، سامي، يوناني او رومي (اسطورې د اړوندو بېلګو په غور چاڼ کې وړاندې کېږي:

- نوړې د ايوا د اهورا د مزدک ځلې زما
د اواز سيورې اهريمن په غشو ولې زما
ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل
چې د ازل قلم په برخه ول ليکلې زما ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د لمر ځرک له نارنجباغه، پر وړانګنو وزرونو
هسک د عرش مزدک پر لوي، براق وزمه والوتلې
ته که ولاړې تر معراجه د ناپای ښایست تر ستونځه
ماسره کیسې د مینې، دې لا هسې خوبولې،

- - -

- څه د مهال زلیخایي ناخوالو
ښکلی یوسف کړ په تزویر زولانه
پرې ! شي پرځای د بېګناه))حسنک ((
کوم ګناهګار امیر وزیر زولانه...
)ناچاپ (،

- - -

- د منصوري مینې زباد نه دی، څه دی،
دا چې د دار پر لورې لار لنډوو
چې بې اجله مرګ ته ماتې ورکړو
موږ د))لزار ((پر لورې لار لنډوو
د اورتونو د خوګلنونو په یاد
د))نووهار ((پر لورې لار لنډوو...؛

- - -

- غږ مې نه رسي تر عرشه، د اسمان لارې اوږدې شوې
د بوتایان راته راښېرمه، د یزدان لارې اوږدې شوې...؛

- - -

- روان تخت د سلیمان به څه ارمانم
لکه لمر کړم د))سبا ((پر لورې لاره
- ما امرلې یې د مینې په تړون کې
له دایوانه، د مزدا پر لورې لاره...
)زیار، ناچاپ (؛

- - -

- شمر نظر مې زړه ترې سترګو کې
اشنا حسین خاطر شړې سترګو کې
خیالي رستم مې پر تندي پرې ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه جادو گر کاڼي راوړي سترگو کې...
)اختیار سباوون، لېمه ۵ گڼه(؛
په ازادو بېلگو کې:
- مه شه
چې رود د کهکشان کړي غلی
د اهورا د هسک د لمر
پاک و سپېڅلی تلبلاندی اورتون
او دا د ځمکې ټول پاکړي مومنان اورپښتي و سولوي
له نهیلیه خپل تندي د زره تشت د مړو نغرو
پر خو گلنونو باندې
پرېږده لمبې د بېزواله اگنیو
- لکه سرکښی قهرژلی اورشیند -
چې تک تور کاڼي له یومخې پر ویلوب بدلوي،
تورتپي خیرې د دایوا د گناهونو واړه وسوځوي...
)د سبرونو نڅا ۷-۸(،

- - -

- ستا د ښکلا ، ناز و ادا په زمزمې چینه کې
لامبي زما د پاکې مینې د شعر ښکلې حورې
چې د کعبې د سپېڅلتیا د لمر د خدای د نمنځ طواف په نیت
احرام وتړي.
پرېږده ،
- د خدای په کور کې-
زما د شعر دغه سپېڅلې حورې،
د سر په سترگو له نژدې وگوري
چې د بېلارو))امتیانو ((د تورتپو گناهو له اغېز
د))اسود تیږه ((هسې نوره هم توربږې پسې.
پرېږده زما د جنتي مینې د شعر پرتمینې حورې
هلته وروړاندې د))مینا ((په پښو کې
ننداره وکړي د جمرو د کاڼو ،
- ها د سجیل د سرو سکروټو کاڼو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هرې لورې چې راووري هسې
پر تورو دربلو شيطاني اروا وو.
پرېږه،
زما د))خليلي ((مينې د شعر نازولې حورې
کړې د لوی خدای په پاک سپېڅلي جنتي حرم کې،
په انگازوکې د))تکبير ((او د))لبيک ((د نارو...
دا خپل ځانونه دروړ،
دا خپل سرونه بلهار ! ! !
)د سبرونو نخا ۱۵ (؛

- ته يې سپېڅلې،
ته اروا د مريم !
... لا د قابيل، هابيل کيسه ده
د هرچا پر ژبه
او د بلقيس او سليمان مينه
له ټولو هېره،
ځمکه فساد نيولې،
اسمان کې وربځې دي د کرکې خورې.
لا د يزيد توره رېبي لاسونه... تر پايه
)سحر، هماغه ۱۹-۲۰ (؛

-- د مېتراد مړينې ښاديانه کې،
د بلهارو داېوو پر درنگو باندې
د تورو اروا وو او بسيو گډامې ته
اهريمن د تورې شپې د بري ساز غږوي.
)مفتاح ساپی، نيمگړې انځورونه ۷۸ (؛

ډاکتر بسم الله امير چې په ايران کې يې په فلالوجي او بيا اوبستا لوستې، په خپلو ساده نظمونوکې يوه نيمه آرياني اسطوره کاروي، لکه د))کره چغ ((د ټولگه گۍ په لسم مخ کې:
زردشت،اهورا مزدا، اهريمن، خنثئيتي)يوه دېوه يا ښاپېرۍ(، وېکر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل ! (vaēkərəta).

پوهنمل نظري د)نړۍ د ادبیاتو افسانه یي الوتونکي (تر سرلیک لاندې په لرغونو ختیزو او لویدیزو ادبیاتو)او فولکلورونو (کې ببلابېل افسانه یې، په بله وینا ، اسطوره یي مرغان راپېژندلي دي،لکه:
الکونوست)روسي (، با)مصري (، پېنګ هونګ)چیني (، ګارودا اوجتایو
)هندي (، تندر)سوېلي افریقا (، ققنوس)مصر (، عنقا)عربي (، پیسا)امریکایي بومي (، رخ)مراکش(، دیماج)پرسیا (، اویمګیګ)بین ا لنهرین(، سیمرغ، ملاچرګک او بوتیمار)افغانستان، ایران او نور (.

نظري په دې تړاو لیکي چې د دې الوتونکو ډېر ډولونه په)خیالي انځورونو او ځانګړتیاوو کې (یو له بل سره لرږډېر ورتوالی لري، خو توپیر یې د اړوندو ولسونو له بېلابېلو دودونو جالونو او ګروهو زېږنده بولي...)د پوره پوهاوي لپاره: ښکلا ۲۹ ګڼه ۲۸-۳۱مخ(.

ګران نظري په دغه ډله کې یوناني))کسپیراتوس ((یا))د توپان مرغه ((نه دی راوړی چې نن سبا پر نړیوال کچ د پرمختللي - چیې شعر یو په زړه پوري اسطوره یي سېمبول ګرځېدلی او نژدې ده، په پښتو او پارسي شعر کې هم د دودیزو) ققنس، عنقا ، هما... (ځایناستی شي !

نګېر ګډون یا حس آمیزي)Paradoxy(

دا په دې مانا چې شاعر له یو حسه د بل حس کار واخلي، د ساري په توګه د)ستا غږ اورم(پرځای)ستا غږ وینم(ووایي. په دې ډول چې کوم انځور رغوي، عیني، نه بلکې ذهني بلل کېږي. هر ګوره، دا وړ انځور د عربي، پارسي، پښتو... شعر نن سبا له لویدیځه راخپل کړی او په تېرمهال کې یې هېڅ څرک نه دی لګېدلی او په وسمهال کې یې هم د پارسي هومره پښتو ته لاره نه ده موندلې. له دې لامله یې سم له لاسه متېې یوه بېلګه د نوي او ازاد شعر مینه والو مخې ته ږدو:

...لالهاند بادونه بیاهم
لا هغسې
سا نیولې لارې څارې
د راتلو ستا
چې دې بوی کاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جړوالي د وېښتانو...

)نوې پېړۍ او نوې زرۍ ۳۳(؛

- - -

- زه دې پسرليه له ګلانو نه
- پوه شه)د انسان د وينو بوی اورم(
)(؛

- - -

- د کنې دنيا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کاږم
چې:
د سره تاريخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هيواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۲۲(،

- - -

-- د ځنګله د لګېدلي اور له منځه
او د جګو جګو ونو
د مات شوي رنګ د چغو
يوې څرېکې راته وخندل له ورايه
ما وېل اور دی سوزوي مې
چې کتل مې
د غزلو يو شين غړ وو
د ننګيال پر شونډو کېناست.)کمال مستان، لېمه ۲ ګڼه(؛

- - -

د دغې لنډۍ د لومړۍ مسرې))سپوږمیه سر وهه راخېژه...((په بل ګړدودې ځبل))سپوږمیه کړنګ وهه راخېژه...((کې هم يو راز))نګېرګډون((لېدل کېږي، ځکه))سروهل((د))سر راهسکولو يا ښکارېدلو((ګړنه ده او لید وړ کړن دی، خو))کړنګ وهل((د لیدو پرځای د اورېدو له حس سره تړاو لري.

حسن تعليل)Poetical aetiology(

حسن تعليل چې زياتره د))عيني((انځور په توګه کارول شوی، د اړوندو توکو له ټوليز يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخيز ادلون بدلون سره))ذهني ((ښه را خپلولای شي. د زاړه پښتو ادبي پېر د ښکارندوی له بوللي)پټه خزانه ۵۲ (ځخه يې دا بېلګه را خلو:

پر هر کال اټک د ده ښه راغلی کاندي
غوړوي پر ځنډو خپل پاسته سالونه

او بيا يې دبشپړې ذهني انځور په توګه له منځني پېره لومړی د حميد دوې حسنِ مقطعې را اخلو:

لا به کله حميد مينه لېونی کا
په کاته شو ورته کسي د زنځير کج،
د حميد سوزنده شعر وسوم وسوم
دا اواز کاندي رباب له زېروبمه،

- - -

او يايې دا سر بيت:

غره مه شه که پر پښو دې ناخوال پرېوت
د سېلاب له پابوسيه دېوال پرېوت
- په چشمه به د آفتاب سرسبزه نه شي
د شبنم دانه يې ويلې کړه مجذوبه)شيدا ، دېوان۳۲۰ (؛

او ورپسې هم يوه وسمهالي بېلګه:

- سمندرمو شو د اوښکو ، د هېندارو توپاني بيا
ځکه شوه د مرغلرو ، پردې سيمه ارزاني بيا...)هماغه۱۳-۱۴ (؛

- - -

- سترګې چې د سترګو پر لار، زړونه وړي
څوک د توري شپې به، چرته غله ګوري)حمزه (؛
- خاطره، يار دې په خيبر کې اوسي
تو له دره له سپېلنو ډکه ده

مدعا)و (مثل

دا يو داسې انځور دی چې شاعر په يوه مسره کې يو اند يا واند ثرګند کړي او په بله کې يې مثل د زباد لپاره وړاندې کاندي. کله هم داسې کېږي چې يو انځور په بل انځور ښه ترا جوت او لا زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکښونکی کړي. استاد اسد غضنفر په دې اړه داسې څرگندونې کوي:
))مدعا مثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصيت دی. دلته د مرکبې تشبيه غونډې ((ځو مشبه او مشبه به مونډلای شو خو له مرکبې تشبيه يې فرق دادی چې په مدعا مثل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د يوې ادعا ثابتول او توجيه کول غواړي. دغه تخنيک په کلاسيکو استادانو کې تر هرچا ډېر د شيدا په شاعرۍ کې وينو. په اوسنو کې ښاغلی جلان يو داسې ځوک دی چې له مدعا مثل سره يې جوړه ده. مثال:
وخت ځومره ساده دی چې تېپي مو په رسۍ تړي
چا پر)په(شگو رېگو د درياب مخه نيولې ده
په اوله مسره کې شاعر يوه ادعا وکړه. په دويمه مسره کې يې د هغې د اثبات لپاره تصويري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبيه غونډې د مشبه او مشبه به ارتباط وينو.)چا (د وخت،)تېپي (د درياب او)رسۍ (د شگو رېگو معادل دی. يو بل مثال:
وژني مې گام په)پر (گام خو بيا هم مينه ناک دی جانان
د سندرغاړي سل عيبونه يو هنر پټوي
چې دلته سل عيبونه د گام پر گام وژلو ، هنر د جانان د مينې او جانان د سندرغاړي معادل دی. د مدعا مثل بېخبنا د تشبيه وي خو د تشبيه ادات پکې نه وي او وجه شبه هم اکثر وخت پکې نه بيانېږي. (()د جلان جادوگر هنر ، بهير۱۷-۷-۲۰۱۰(
دغه انځوريز چم په هندي سبک کې زيات پر کار اچول کېږي. له دغه پلوه په پښتنو پليونيو کې حميد په هر ډول، خوشيدا بېخپوره له ميرزا بېدل سره سيالي کړې، خو لومړی يې له ستر خوشاله راپيلوو:

د عالم ډېرې خبرې، د جهان واړه لښکرې
زړه مې نه ښوري له ځايه، غر خو هسې وي کنه
)خوشال،پ (
حميد يې يوه داسې ښکلې بېلگه لري چې د بيت په دويمه مسره کې يې مدعا راوړې او په ړومبۍ کې يې ورته مثل:
لکه سر د پسه پر اور غاښونه سپين کا
هسې ماته له ډېر غمه خندا راغله؛

او د شيدا يو ځو غوره شاهکارې:
- کړي اثر د درد ناله پر سختو زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل د دف په وهل چغې جلاجل کا)دیوان۱۳۷(،
- د ګریانو سترګو آب سوزان آتش وي
ګوره ابر ! اور د برق پر خرمن بل کا)هماغه۱۴۰(،
- د صورت په قوت څه شي بې اسبابه
په شبنم کې کوم نهنګ شناوري کا)هماغه۱۲۸(،
- حقارت د افتاده کړه ګردن ګشه
راغی غرلمن پرغاښ و خاکِ پاته)هماغه۳۲۲(،
- بلندي مې د کهسار په پستۍ بایله
راغلم زه لکه سېلاب و دې صحراته)هماغه۳۲۵(،
- ګلرخان یوسي عصمت د زاهدانو
اور د شمعې په صحبت کې دامن تروي،
- فلک بار دی د اکراه پر هرچا اېښی
ګوره حال د انحنا په هر هلال کې)هماغه۷۷۰(،
- د مردانو پر تېغ کله زنګ اثر کا
نه کړه شام د هلال توره مکدره)هماغه۳۸۰(،
- وابنه په خوله کې، د کهکشان نیسي
حال د اسمان ویني، فتنه جويي کړه)هماغه۸۵۵(؛

- - -

- له اسمانه د چا زور برابر نه دی
زمان ځي پر خپله مخه، شپې تېرېږي
قافلې له لارې نه سي اړولای
کاروان ځي پر خپله لاره، سپي غپېږي...
)باري جهاني لېمه۱
په سپین شعر کې:
که څوک د لوړتیا ججوره و نه لري،
په هسې وزرو لوړېدای نه شي...
که نه،
ولې به یې:
له موږ که ښکالکی جوړولای
او مېږی به یې مرګ ته سپارلای !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)رزم و بزم ۹ (؛

مخامختیا یا تقابل)Contrast(

په دودیز))بیان و بدیع(((کې تقابل، تضاد، طباق، لف و نشر، هم له شعري))صنعتونو((څخه شمېرل کېږي، خو په لاتیني نومونپوهنه کې د دغو درو سرو پر وړاندې یوازې contrast ډېر کارول کېږي که څه هم له لېکزیکي)لغوي پلوه (دغه ترم یوازې د تقابل انډول دی، د تضاد هغه contradiction او داسې نور، خو په شعر، او نورو هنرونو کې زیاتره له همدې لومړۍ نومونې کار اخلي. contrast په شعرکې هماغومره اړین برېښي، لکه په انځورګرۍکې د رنګونو په تړاو ؛ په همدومره توپیر چې په یوه شعرکې د رنګونو پرځای له ژبنیو توکو سره، له جولیز او مانیز دواړو پلوه، کار لري او هغه دا چې دوه توکي)ویي، وییغونډونه، غونډلې له بېلابېلو جولو او ماناوو سره یو د بل پروړاندې کارول کېږي. سره له دې چې کونترسټ لکه تمثیل، تجنیس، تلازم او داسې نور پر نړیوال کچ انځورونه نه بلل کېږي او له ټولیزې لیکنۍ یا ادبي ژبې او بیا))نظم((سره د))شعر((برید لیکه رغولای نه شي، خو په ښکلاییز رنګ و خوند کې یو ټولیز چار و نقش پر غاړه اخلي. په دې توګه یې هماغه بېلګې راچاڼوو چې یا انځور رامنځته کوي او یا د نورو هنري توکو په ښه تراځلېدا او ښکلاکې مرسته کوي، لکه په دې وروستهبېلګو کې:

- که تېربدونی، که پربوتونی
که څوک ښه یونی، که څوک بد یونی

)خوشال، وییزبرمه۱۴۷(

- په هرڅه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې))پیدا ییه- ناپدید((شو

) خوشال، پ-۳۱۰(؛

ستر خوشال په دغه بله بېلګه کې د ننبه کړو وییغونډونو له کونترسټ سره د بیت دواړې مسرې سره هم مخامخ کړې دي:

نوره))واړه پښتونخوا((پرځای مېشته ده
))یو دازه((دې زماني پکې منصور کړم)پ ۵۹۱(،

او یاهم:

توره چې تېرېږي، خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل یار لره کنه
شېخ دې نمونځ روژه کا، زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی، خپل خپل کار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

)پ ۲۷۵ (؛

- - -

-ضرورت کا لکه))غر ((په لمن دفعه
د))چولې ((فکرونه ولې پرېشان کړې؟
)شیدا ، پ۷۴۷ (،
- په کور او کلي پورې آتش کړه
ترک خراسان)و (، روم و حبش کړه)هماغه۸۵۴ (؛

- - -

چې مې چاته سر ټيټ نه شي، ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي، تفکرمې د پښتون کړه)حمزه (؛
- د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه زه به چا چا ته سجده کړم
ملګرتیا که خو رندان را سره وکړي
دا حرم به یوه لویه میکده کړم (؛

- - -

-اوس ګوزاره د زړه په وینه کوو
چې حالات ښه شو ، بیا به مینه کوو...

- - -

- ستا د ښایست بهارستان نه خاندي
زما زموللی ګلستان نه خاندي
لکه غاټول پسرلي پرښوووم پر ډاګ
که ګل پرهر مې پر خزان نه خاندي
دي بې سهاره ترورږمۍ شپې واکمنې
لمر، سپوږمۍ، ستوري پر اسمان نه خاندي...
)ساندې او سندرې ۵۷ (؛

- - -

-بنده ګان لوټو د ورځې، خو د شپې یادوو خدای
په لمنځو، روژو، حجونو او عمرو یادوو خدای
ملا وایي هرڅه کړې کړه، خو خدای مه باسه له یاده
موږ ګناه مینځو په اوښکو، په توبو یادوو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بمبلي او ړدي ږيرې مو پرې اېښې هسې نه دي
ننواتې په زارو، وانه پرخولو يادوو خدای
)يو نظم د کاروان پرغزل ۸-۱۰-۲۰۰۳(

- - -

- دا مندر که کليساده، که جومات
يا اورتون دی، که د مينې خرابات
بېل بېل ور دی، ستا د کور پر لوري مات
لويه خدايه، هرې خواته دی ستا ذات!
)هادي، لېمه ۱۲ گڼه(؛
- له ورځې تښتم چې له شوره د که ستاغوندې ده
شپې ته پناه ورمه، شپه چو په ده زماغوندې ده
په دغه دښته کې شايد د مينې قتل شوی
په دغه دښته کې اوس هم د زړه درزا غوندې ده
...)جيلاني جلان، تاند اوبپانه(

- - -

چې قاتل ته ښيي لار زمونږ د کلي
ورپسې به وي ازار زمونږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته ښيي
دا ساده ساده هوښيار زمونږ د کلي
)هېواد شېرزاد، روزگان ۲۱-۲۲ گڼه(؛

- - -

پر کلي کله کله باد و باران يوځای راشي
لکه مين ته چې غماز و جانان يوځای راشي
څه ښه تصوير جوړ کړي چې لاس کله دروغځوم
ستا ښکلو سترگو ته موسکا او خپگان يوځای راشي...
)عزت الله شمسزی، تل افغان او بپانه(.

په ازادو بېلگو کې:
- چې بالښت يې د تاووس له بڼو جوړ وي
او بړستن يې د سمورو له پوټکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه توګه به د کبرلور اګاه شي
چې خواران او بېوزلان زموږ د کلي
ـد طالب او مجاهد په واکمنۍ کې ـ
د ځوځانو ، مارکونډو له پاسه خوب کا !
)عنايت پويان، منصوري چغې (؛

- - -

- واوره باران نه دی
چې په يو رپ کې ودرېږي،
واوره چې ورېږي،
واوره چې ورېږي
نو ورېږي
او ورېږي.
)استاد شپون، تاند اوبپانه (؛

- - -

- که ستا د ناز پر شونډو ،
د لمر پيغام نښېدای،
ما به مات کړی وو د شپې د اوږدېدو طلسم
هله نخل به مې د خلېر له سپوږمۍ ،
ستورو سره
او ستا د مينې په دروږ کې به مې
زرځله ځان بلهاري کړی وو خپل..
خو ، زه خواشينی يم چې:
ته يې لاهسې په درشل کې
د مزدک د ناز غرور ولاړه،
او زما خوله د بېږبۍ له تورو خاورو ډکه !
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ ۴۲ (؛

- - -

- شپه ګبنۍ ونيوه،
چو په چوپتيا پر رېږدېدا وکړ پيل،
د کاروان ستوري اسمان لار و نيوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر راوټوکېده.
که د هر شعر پيل و پای دی،
لوی ښښتن په خپل قلم ليکلی
خو ته يې زما د هر يو شعر د تول و تال ګلپېغله !
)ناچاپ(.

- - -

داهم د))زړه او خوله((ترسرليک لاندې په يوه سپين شعرکې مانيز او جوليز غبرګ کونترست يا تقابل:
تا له ماسره د خولې خبره وکړه
او ما له تا سره د زړه.
زه دې په خوله وغولېدم
او زړه مې درکړ،
خو ته پر خپله خوله و نه درېدې
او رادې نه کړه...
هو،
داچې ته نه غواړې،
له ماسره د زړه او خوله لار يوه کړې
او يو خوله زړه راسره
پر يوه لار پل کېږدې،
نو بس:
نوره دې رانه خوله ونيسه،
خوله مې مه لټوه
او زړه مې مه سپړه،
او ښنګه مې چې درکړی،
هغسې يې روغ رمټ بيرته راکړه...
نوره نو،
زياتي ته پوه شه او خوله دې
او
زه پوه شه او زړه مې !!؟
)اندوژوند۹۴-۹۲(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورنګ یا تمثیل (play)

انځورنګ (تمثیل)، لکه څومره چې په داستان کې ارزښت لري، په شعر کې یې هم لري او هنري ښکلا او راکښون ور زیاتوي. په ← انځوریز یا مصور (illustrated) او په تېره کیسه یي (allegorical and parabolical) شعر کې خو له رغنده توکونو ګڼل کېږي. په لویدیځ کې شعر، که په هر ابزم اړه ولري، کیسه یي بڼه راخپله کړې، پلاټ، تېم، پیل و پای او کرکټرونه لري.

انځورنګ یا تمثیل په سهي مانا باید د یوې پېښې یا صحنې داسې انځور ګري وي چې لوستونکی یا اورېدونکی یې خپل ځان ووینې، په نورو ټکو، داسې ونګېرې چې هغه هرڅه یې په مخ کې تېرېږي.

د پښتو ازاد شعر په ورو بېلګو کې هم له هماغه لومړیو څخه رادود شوی، خو په ځلوریزوال یا په پارسي نومونه (چارپاره یي (قافیوال شعر کې رومبی ځل اجمل) جنت، د پېغلې دوییزې ترځنګ (، لایق او فاراني او په نیم ازادو اوږدو هغو کې پژواک) کلیمه داره روپۍ (او بیا پوهاند مجروح) ځانځاني ښامار... (رادود کړی او په څه ناڅه لنډ او بشپړ ازاد شعر کې یې د را دودونې ویاړ د ازاد بهیر د یو شمېر غورځاونو په برخه شوی دی.

د کیسه یي شعر پیلامه له آره له اسطورو سره رادود شوې، په بله وینا، د دغه شعري ځېل ژبه تر هرڅه له مخه مېتولوژیکه رادود شوې او بیا هله یې تمثیلي او سېمبولیک رنګ و خوند راخپل کړی دی. په پښتو کې د دې ژانر پیلامه استاد پوهاند مجروح رانښلولې چې په نیم ازاد شعري کالب کې یې د اروپایي لرغوني پېر د اسطوره یي یا مېتولوژیکي شعرونو په پلیونۍ، هغه هم زیات له رواني او فلسفي پرداز سره، څه د نا اشنا سندرو او څه د (ځانځاني ښامار (تر نامه لاندې ښایسته ډېر کیسه یي شعرونه کښلي دي.

ادبپوه لیکوال اسداله غضنفر د استاد مجروح د ونډې په تړاو دغه راز شعرته د سېمبولیک روایت نومونه کاروي او روایت هم داسې راپېژني:

))روایت په ادبي اصطلاحاتو کې ((د هغو خیالي یا واقعي پېښو بیان ته وایي چې ارتباط سره لري. له سېمبولیک روایته منظور دا دی چې په دې اثر کې تر ډېره حده، له پېښو، ځایونو، کرکټرونو او مفاهیمو هم لومړۍ او مستقیمه معنا اخلو، هم د پردې شا ته نورې معناوې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلای شو. د ځانځاني ښامار لیکوال.. له سېمبوله همدا معنا اخلي... ((د لا زیات پوهاوي لپاره:)ځولۍ، لومړۍ او دویمه ګڼه(.

زموږ تاند لباند ادبي- فلسفي لیکوال اسد اسمايي د لېوال پر هوسۍ نندارمه د سريزې په ترڅ کې (د سېمبول تر څنګ تمثيل د شعر د ولوليز)عاطفي (راکښون لپاره اړين بولي او دوسمهالو نوميالیو شاعرانو له نوښتونو يې ګڼي:
))سېمبول او تمثيل په اروپايي شعر کې د عاطفي هيجان په بڼه د)رمبو (،)ولرن (او)بودلر (په اشعارو کې ځان څرګند کړ... ((

غفور لېوا ل بيا په بشپړ ازاد کالب کې لنډ او اوږده تمثيلي او کيسه يي شعرونه نور هم پسې پښتني کړي او يو شمېر سېمبوليکي او رومانتيکي او بيا نيم تاريخي- ملي اسطوره يي)mythical (کيسې او نندارمې يې رادود کړې چې د نورو لويو او وړو ترڅنګ يې د))هوسۍ ((او))ارشاک او اوشاش ((په نامه په خپلواکه بڼه خپرې کړې هغه، خورا په زړه پورې بېلګې دي.

په دغه لړ کې)) هوسۍ ((نندارمه)ډرامه (اروابناد پوهندوی اسمايي له خپلې ادبي- فلسفي شننې سره داسې راپېژني:
))... د لېوال د هوسۍ منظومه يوه داسې شوې هڅه ده چې د خپل زړه خبرې د افسانوي سمبولونو په مرسته وکړي.د ښکلا سمبول)د توروسترګو مېرمن (د شپېلۍ په اسرار آميزه غږ زړه بايلي.)مغروره پېغله (چې د تورو سترګو له مېرمنې سره ورتوالی لري، د شاعرانه تخيل په ځواک او شپېلۍ په کوډو درې ځله بيا بيا ځان راڅرګندوي، لکه)هېلن (چې څو پېړۍ وروسته د ګويټې د شاعرانه تخيل په ځواک بيا څرګند ېږي... ((

څنګه چې د درو واړو ياد شويو ويناوالو اوږده کيسه يي او تمثيلي اثار په خپلواکو بڼو چاپ شوي دي او وړاندېينه يې د دې کتاب له حجورې بهره ده، نو دلته يې همغه وړې، هغه هم زياتره يوازې تمثلي بېلګې په لاندې ډول د مينه والو مخې ته ږدو:
... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د منې باد ته يوه کېږدۍ رپېږي
په دې کېږدۍ کې يوه رنځوره ښځه
اوربلوي او له دردو ژړېږي...
)سمسور اوبيانه، له نصيرسهامه په مننه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- د ساهو قبر ته ولاړم، شپږ بجې وې، سپين سهار وو
ژوند مې وليده ويده وو. مرگ مې وليده، بېدار وو
بيا مې لمر طرف ته پام شو ،يوه بله ورځ يې راوړه
خو پر مخ يې ژيړ زعفران وو ، چې خپه وو ، که بېمار وو...
)شاه سعود ، د ساهو ياد ۱۰۹(؛

- - -

-لا سونه او پښې ځانته، رانژدې کړو چې ماښام شي
له وېرې څخه بندې، دروازې کړو چې ماښام شي
پر ورځ د زاهدانو ، غوندې گرځو په کرار
بدلې د بلا غوندې، ښېرې کړو چې ماښام شي...
)حبيب تاثير، برېښليک(.

په ازادو بېلگو کې:
- څه ښايسته
رنگينه شپه
د څوارلسمې،
څه عطرينه
سپرلنۍ وږمه چلېږي !
د))خيالي ((پر غرڅپو باندې روانه،
وړې راوړي
د گلکڅونو
پيغامونه...
او زه بوخت
پر ننداره
د هسک د پېغلې
چې بېباکه
بې پروا
لوڅه بربنډه
په رڼوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپاند سيند کې،
کړي لمبا په مينه مينه !
)زما نړۍ ۴۹مخ ۲۵-۵-۹۴ز (؛
- - -

- پر گلکڅو د سپينو وريځو پسرليو زما
سرې سيلۍ د پانړېژ رالوتې،
په تورو نمرو کې ځان نغښتی اسمان،
په وير وېرژلې ناوکۍ مې د زمولي چمن،
د راپرېوتو سپېدارو په ناورين،
د لښېدلو بلبلانو په ياد.
// // //
باغ په زمولو اند ښېنو کې ډوب دی:
د چمبېليو ، رمبېليو ورمې
د باد له کومې، لوټېدلې لارې
د کوم ناچېرې نشت اباد پر لورې ولېږدېدې...
)هماغه۹۲ -۹۳ (؛

- - -
- باران ورېږي،
توپان چغې وهي.
د دې ساړه ژمي لاسونه د توتيانو بچې
له شنو خوبونو پاڅوي
په يخ نيولو گوتو
د شنو ښکو حرم څېرې ورنه زړونه باسي... تر پايه
)ننگيال،... (؛
- - -
- شپه توږۍ پر لاس لکړه
پر همدې لاره شوه تېره
موږه دواړه ورپسې څو
ستا خندا يو ښکلی تاج دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس پر زلفو سهر اېښی
مادي ملا نه لاس چاپېر کړ
ستا پر ولي مې سر اېښی
دواړه ځو د ځنګل لورته...
)غ. لېوال، خله چې ته خپه شې۱(؛

- - -

- اوبه يې تېرې کړې پر ډېره
لاس يې پرېمينځلو
ژبه پاکه پاکه...
خو:
د سبا د وينو ځاځکي پر لمن پاتې شو !
)پیوند ، د سپنما یاران۱۰۱(،
- نرۍ لار زمونږ له کوره
د شنو شوو په ځنګل کې
د پستو ونو له پاسه
ان، تر سينده رسېدله...

-...-

ترورږمۍ وه
يو څو سيوري راپسې شو
زمونږ له کوره تر ګودره
جام د پرخې يې رامات کړ
نور يې پرېښوو م چې ځمه !
)هماغه(؛

- - -

دا څلور خړ دېواله
دا په لرګو پوښلې خونه
څومره مې بده راتله
اوس ترې وتلای نه شم
دلته مې مور ويديده
...)درياخان، تاند اوبپانه(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- مامې چې غبرګې سترګې
پاس د اسمان ټټر کې و ګنډلې
او بیا ښه ځیر شوم ورته...
ماوې چې ګوندې له ماښامه مخکې
د پراخ اسمان ټټر کې وګورم
روښانه ستورې ! !؟
)خسرو سنګروال (؛

- - -

- درسته شپه
اړخ پر اړخ
د باڼه کټ کې اوړم،
ستاتر پلو لاندې
په نرمه غېږ کې،
یوه شېبه)زه د (ارام په تمه
مورې ماشوم شومه بیا
غوږ پر اواز
ستا اللو ته پروت یم !)ازمون، ښکه دې هېره کړمه۲۴(.

- - -

- دا زما ګوتې ته ګوره
هاچینه در معلومېږې
ها د دوو غونډیو منځ کې
شین نرې پیوند یې وینې
سپین ګړونګ درمعلومېږې
کټورې یې د سپوږمۍ چې
پاس پر سرباندې نیولې
تا ته وایم ځیر شه ګوره
دغه لاندې مېښې وینې
چې تر کوچو دې لا سپینې
دغو مېښو ته وربار دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري کړې د لونګو
زه هم کله کله پيايم
د نظر يو رمه هلته !
)ومان نيازى، لېمه ۱۱ګڼه(.

- هسې د کابل پرانګيو
يوه اوښکه ده
زه لکه ماشوم
تړېنه کيسې غواړم.
سره شي هيله هيله شي
د لمر سيوري ته پټه شي
غلې شي ګونګۍ شي
راستنه شي
راته نه وايي
بس ځنې راوګرځم...
)سيد منتظرشاه، هيله ۸ ګڼه(؛

- اخر مې وليدل د استاد ماشومتوب د تابلوګانو
ځو کوشني کورونه
مثلثي)ځو درېګوټيز(بامونه
او د ځو رنګه دېوالونو منځ کې
په پردو پټې رنګارنګې کړکۍ
خو هلته
ته وا څوک نه اوسېږي...
)احمد تکل، لېمه ۵ ګڼه(؛

اغلې سلمى شاهين)د پښتو ټپې ۵۰ (په يوه ټپه کې)) تمثيلي مخاطبه ((په نښه کړې ده:
ياري د زور خبره نه ده
اشنا ته وايه چې خوله سمه خوځوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کيسه يي)پرابوليک (شعرکي د انځورنگ)تمثيل (بېلگې:
- ستا د گل بدن له عطرو
پر پاسته وربښمين پالنگ ستا د سينې وم
مست بېسده خوبولی
له مابنامه تر سهاره
ترخو...
ستا د لمر ښايست زرينو وړانگو
ستا د گل مخ سباوون په رڼو پرخو
له درانه خوبه راويښ کړم
او شوې هله مې روڼې
خوبوړې سترگې
په تلپاتې تورتم روڼو
رڼاگانو !
)د سبرونو نڅا ۲۲ (،
- - -
- سپينو کوترو د بامونو پر سر
په خپلو سرو منبوکو وليکل چې:
خوک به تر))غرو ((زموږ د مينې پيغام ورسوي؟
کلونه وشول،
له آخوا د اور لمبې بلېږي
او راسوځي مو د الوت وزرونه !
)هماغه ۲۲ (؛
- - -
- ما ويل،
چې ولېږدوم
دا خپله توره کېږدۍ،
- لکه د ستورو بېړۍ-
د پلوشو په مراندو
هسکه د لمر ترو ربوی...
خو د تورتم د واښو لاسونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراندې کړې پرې
زما د تورې کېږدۍ
او کړه يې بيرته رانسکوره
د نېستۍ پر تورو خاورو باندې...
اوس،
هسې ناست يم
لاس تر زنې لاندې
چې دغه توره سپخېدلې،
ړنګه بنګه راپرېوتې کېږدۍ
څنګه راټوله کړم له تورو خاورو،
څنګه يې وپېرمه بيا له سره
او پر هماغه وچ خاورين ځمکني غولي يې بيا
ودرومه بيرته نېغه
د پخوا په شاني !)هماغه ۱۰۷-۱۰۸(؛

شعري ترڼګونه)ترکيبونه(

په شعري کره کتنو کې دا زياته دود ده چې وايي: پلاني شاعر خورا ښه او ښکلي))ترکيبونه((هم کارولي دي. په دغه تړاو استاد اسد غضنفر داسې ليکي:

)) په ترکيب کې چې له دوو ياتر دوو ډېرو کلمو رغېږي، يوه نوې مانا مومو. ترکيبونه پر څلورو ډولونو وېشلای شو: اضافي، وصفي، تشبيهي او استعاري ترکيبونه. د پښتو پخوانو شاعرانو به ترکيبونو ته ډېره توجه نه کوله. په شلمه پېړۍ کې د هنر دې اړخ ته توجه وشوه... د جلان جادوګر هنر، بهير۱۷-۷-۲۰۱۰((.

دلته))ترکيب((د وييپوهنې او بيا ويیرغاونې) Word formation(په جاج نه، بلکې د غونډله پوهنې)نحوي(په جاج کارول کېږي او له همدې اړخه د ژبپوهنې په نومونه کې نحوي ترڼګونه)ترکيبونه(، په بله وينا ، غونډونه)عبارتونه، فقرې(بلل کېږي. په دې توګه لومړی ډول ته))نحوي ترکيب((ويل کېږي او دويم ډول ته)لغوي ترکيب(.

لومړی ډول د دوو يا زياتوويونو او وييکو)اداتو (يوه ټولګه ده چې په يوه غونډله)جمله(کې د يوه شننوړ او ونجوړ)قابل تعويض(يوون)يونټ، واحد (په توګه يو ټاکلی پښويیز او مانيز چار پرځای کوي، په نورو ټکو ، يوه غونډله لومړی پر غونډونو وېشل کېږي ، لکه
واخلې)سپوږمۍ او زمرۍ- د مازيګر پر درد بجو- په ملي بس کې- يوه ستراد بې بنډارته- ځي (

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډله. لغوی ترکيب بيا له دوو يا زياتو ويېونو او ويېکو څخه داسې رغښت مومي چې نه يوازې شننوړ او ونجوړ نه وي، بلکې پر دې سربېره يې بېلابېل رغنده توکي له نحوي پلوه د يوه يوازېني فشار او)حالت: اصلي، مغيره (اړوند)تابع وي، لکه: پيمخی، سترګوړی، تمځای)تمځی (، ژبپوهنه، کتنپلاوی، له اوښکو ډکې سترګې، ژب-ساپوهنه... .

په دې لړکې شعري غونډونه يا))ترکيبونه ((هم د نورو غونډونو غوندې تر هرڅه له مخه د اړوندو غونډلو)جملو (د يوونونو)واحدونو (په توګه، د جوليز، نحوي جوړښت، چارو مانا له مخې په پام کې نيول کېدای شي او هله بيا له شعري- هنري پلوه؛ او داچې له آره نحوي غونډونه دي، نو اړينه نه ده چې تل دې رغنده توکي يوازې خپلواک ويېونه وي، بلکې، لکه له مخه چې ورته نغوته وشوه، ناخپلواک هغه) ويېکې: د ، له، په، پر، تر، سره، لاندې، باندې، کې، پورې، پسې، او... (هم رانغښتای شي او په دې لړکې د همدغو څلورګونو ترنګونو))توالی اضافات((چې په دوديزو ادبي فنونو کې ويار)عيب (بلل کېده، اوس يې په ښېګڼو کې شمېرل کېږي. دادی، دلته يې څو بېلګې وړاندې کېږي:

برندې سترګې، لکه: د اسمان ستورې، په سترګو سترګو کې، پر بلې ولاړه نجلۍ، سر پر زنګون، د وختو د اسوېلو تر سيورې لاندې، پر وربښمين بستر د ناز، د لمر په څنو کې، د ښېراز باور ګوګل، د ګل او بلبل په ژبه، بادونو لولنګرو، د کرلو پرنډو وينو د ګلمينو ګلبڼونه، د سپېدو د خزانزمولو سپېداورونو شنه خوبونه...)ساندې او سندرې ۲۲، ۸۲... (.

هرګوره، استاد غضنفر شعري ترنګونه په څلورو نومېرلو)مشخصو (ډولو اضافي، وصفي، تشبيهي او استعاري هغو کې رالنډ کړي چې هغه هم د نوموالو غونډونو يوه برخه رانغاړي. که نه، يوازې په نوموالو کې اضافي داپېنځه ډوله دي، همداسې توصيفي، بدلي، عددي، متممي، قيدي... او وربسې فعلي ډولونه هم همداسې درواخله.

په هره توګه، د ترنګونو هماغه ساده ډولونه هم چې د دوو خپلواکو)ساده يا مشتقو (ويېونو تر څنګ له اضافي)د (پرته پکې نور ويېکي دومره برخه نه اخلي، تريووستويو ويېونو څخه د شعري انځورونو (اېماژونو (، په تولېز جاج، د))شعريت((لپاره ښه ترا ليار ه هواروای شي، او د ژبني پوتنسيال د آر له مخې يې زېږون ناپايه)نامحدوده (دی، په بله وينا ، شاعر يې له اړتيا سره سم هرڅومره ډېر رامنځته کولای شي او هېڅکله له تنګسې سره نه مخا مخېږي.

استاد غضنفر هڅه کړې، د جيلاني جلان د شعر دارزونې په ترڅ کې هماغه څلور ډوله رابرسېره کړي:

))د مازيګر په)پر (زيړ جبين به ګل ګل وکړل شي
دا ځوان ګودر به اوس د نجونو په مذهب غرېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته زيړ جبين وصفي ترکيب دى. د مازيګر زيړ جبين، استعاري ترکيب دى. ځوان ګودر هم استعاري ترکيب دى. مانا دا چې ګودر له انسان سره تشبيه شوى دى. بيا د تشبيه يو اړخ يعنې مشبه به)چې دلته انسان دى (حذف شوى او يوازې يوه ځانګړنه يعنې ځواني يې ياده شوې ده او د نجونو مذهب اضافي ترکيب بولو ، ځکه مذهب مضاف او نجونې مضاف اله دى.

متل دى وايي، د شال او شړۍ نه سره کېږي، خو په پکتيا کې شړۍ ښکلې او رنګين لباس دى. جلان وايي:

دې ته سور غرور هم ګونډه ماتى شي، سجدې کوي
دا د پسرلي شړۍ د لمر په)پر (اوږو ښخه ده

دلته سور غرور وصفي ترکيب)غرور موصوف او سور صفت دى (او د لمر اوږې استعاري ترکيب دى. د ښاغلي جلان شاعري له اسعاري ترکيبونو مالاماله ده. د ده ترکيبونه کابو ټول د ده خپل دي.

ژبپوهان وايي چې په ځينو ژبو کې ترکيب جوړول اسانه دي، خو په ځينو نورو کې اسانه نه دي... . جلان د نوي انځور د جوړولو لپاره، د مانا د رسولو لپاره او بل د تناسب په خاطر ترکيبونو ته مخه کوي. دى وايي:

زمونږ د کلي له اسمانه هر چا کړې ولجه
چا ترېنه لپو کې سپوږمۍ وړې چا لمر وړى دى

دلته د کلي د اسمان ترکيب په وريسې مسره کې له لمر و سپوږمۍ سره هم د انځور په بشپړولو کې برخه اخلي، هم تناسب زېږوي. (()د جلان جادوګر هنر، بهير ١٧-٧-٢٠١٠ (

دا خبره چې ترکيب جوړول په پښتو کې د نورو ژبو اوبيا پارسي هومره اسان نه دي، سمه نه ده، ځکه، لکه چې په همدې ځېرکې کې رڼا واچول شوه، هره ژبه))يو ناپايه رغاونيز پوتنسيال لري((، دا ښيله سکالو ده چې په پښتو او بيا شعر و ادب کې له دغه پټ توانه د نورو او بيا پارسي ژبې هومره کار يا ګټه نه ده اخيستل شوې !

مرکب تشبيهات

استاد غضنفر په اړونده ليکنه کې د دغې شعري ټولۍ)مقولې (په تړاو ليکي:))له ترکيبونو چې راتېر شو، د جلان د شاعرۍ بله مهمه ځانګړنه مرکب تشبيهات دي. په دې جمله کې چې وايو ، هغه د سپوږمۍ غوندې ده، يوه مشبه او يوه مشبه به لرو. که مشبه او په تېره مشبه به تر يو زيات شي، دا بيا مرکبه تشبيه بلل شوې ده. جلان له دې درکه هم په پښتو کې ډېر سارى نه لري. جلان وايي:

چې پسې وژاړم ښه وژاړم دمه مې وشي
لکه ناروغ نه چې په يخو اوبو تبه ووځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ژړا او يخې اوبه او د تبې وتل او دمه کول سره تشبيهي ارتباط لري. مرکب تشبيهات بشپړې منظرې راکوي او د تصوير جوړولو عالي ډول دی... ((.

هنري صفت

استاد غضنفر دا بديعي صنعت داسې راپېژني:... کله چې صفت ياد کړو او موصوف پرېږدو، د صفت دې ډول خيال پاروونکي استعمال ته هنري صفت وايو... . د خوشال خټک په ديوان کې د هنري صفت مثالونه نسبتاً ډېر دي. په اوسنو کې جلان يو هغه شاعر دی چې د هنري صفت کامياب مثالونه لري:

پرون يې تاپسې دنيا چڼ کړه خبر يې کنه)که نه(
سپينچکه، لمر درنه يو څو جلوې په پور اخلي
چې دلته د سپينچکه صفت د موصوف له ذکره پرته راغلی دی... (()د جلان جادوگر هنر، ادبي بهير۱۷-۷-۲۰۱۰(.

سبکي گډوډي)اضطراب(

زموږ د دوديزو ادبي فنونو او نوې ادبپوهنې استاد ، غضنفر د غه توکی)مقوله(له يوې بېلگې سره داسې راپېژني:
))... د سبک له اضطرابه منظور دادی چې کومې کلمې ياد ليکلو کوم طرزونه چې يو له بل سره نه کوشېرکېږي، سره يوځای کړو. د ښاغلي جلان په دا لاندې بيت کې د ساينس او مقالې د ژبې کلمات د ادب او غزل د ژبې له کلماتو سره يوځای شوي خ کوشېر شوي نه دي او د سبک اضطراب يې پيدا کړی دی:
هلته ساينسدان د لوړ تخنيک په تار ډېره تړي
دلته گلژبې سمندر په يوه خبره تړي

نوي شعري جاجونه)مفاهيم(

پر نړيوال، سيمه ييز او هېوادني يا ملي کچ د سېمبولونو اواسطورو تر څنگ يو لړ سياسي، فرهنگي... جاجونه)مفا هيم(، د وييونو، ترنگونو يا غونډونو)عبارتونو(او بيا نومونو)ترمونو(توليو)مقولو(، گړنو او متلو په بڼه، چې د رسنيو له لارې يې وسمهالي شعر ته لار موندلې او زياتره پر ن،يوالوسېمبولونو اوښتي دي، په وسمهالي پښتو شعر کې هم نن سبا په آره يا اړولې بڼه لړو ډېر را دود شوي دي، لکه:
تورو سپين، توراداغ، د خطر زنگ، سور څراغ، زرغون څراغ)ورښوول يارڼا کول(، ښی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيلاسی، کيڼ)لاسی (، پرمختللی)مترقي (، ځانساتی)کنسرواتيف (، سمونوال، تور)بنسټپال (، توره)ديني بنسټپالي يا ارتجاع (، سور)کمونېست (، سره)کمونېستي ارتجاع (، سپين)پانګوال، پانګواک (، سپينه)پانګوالي ارتجاع (، نړيواک)جهان سالار (، نړيواکي)جهان سالاري، جهانباني (، نړيخور)جهانخوار (، زبرځواک، شپږم ستون)رسنۍ (، پېنځم برج)سوسيالېزم (، صليبي جنګ يا جګړه، د تعميدلمبا)غسل تعميد (، سمندري غله، بېل يې کړه، ابل يې کړه)تفرقه انداز و حکومت کن (،خوره او مه مره)بخور و نمير (، کور ډوډۍ کالي يا کورکالي ډوډۍ، توري اوبه، ترتورو اوبو آخوا)oversea-s (، شمال و جنوب)شمالي نيمه ګُره او سوېلي نيمه ګُره (سپين چک، د غروي اوښکې)اشک تمساح (، د مرګ و ژوند خبره)سوال مرګ و زنده ګی (، د تونل پای)نه ښکاربدل.. (، توره طلا)تېل (، يانکي)امريکايي (، چوپ ډېری)اکثريت خاموش (، مختوپاني چوپتيا يا ترتوپانه مخکې خاموشي، فاضلهٔ مدينه، دعاج مانۍ يا برج، تاج محل، د خوراړو)جذاميانو (ټاپو، له زانګونه تر ګوره...؛ د ظلم و تېري سېمبولونه، لکه يزيد، شمر، حجاج، چنګيز، هلاکو، تېمور، مغول او ورسره ترلي مغلو اله، هيتلر، موسولوني، فرانکو، پلپوټ، پېنوچېت او بيا ورسره زمونږ خپل هممهالي سيال...؛

پرنړيوال کچ يو لړ تاريخي نوميالي او اتلان، لکه سپارتک)دروميي مرييا نو سر غندوی اتل (، سزار، هراکلس)يوناني پهلوان (، سکندر، کېلو پاترا)د مصر ټولواکمنه(...؛ او بيا زمونږ خپل دا، لکه يما، جمشېد)او ورسره ترلې جام جم(، ويشتاسپ، ګشتاسپ)لرغوني شاهي اسپه کورنۍ تر ټولو له مخه د پښتنو له ساکي نيکونو سره تړاو درلودلی (، ساک ياسهاک، سړبن، غلجي، غرغښت، بېټنی،کرلانی، ويما، کنېشکا،اوشاش، زرينه)ساکي ټولواکمنه(، روکسانه يا رخشانه)د سکندر ساکه-پښتنه مېرمن(، زرتشت)زردشت(، سپين تومان)د زرتشت ستاينوم(، يا نيم تاريخی اتلان، لکه سيستانی کک، رستم، زال، اسفنديار، کابلۍ روبابه او سودابه...؛

او زمونږ بشپړ تاريخي او ملي اتلان، لکه:

ابراهيم لودي، شېرشاه سوري، بايزيد روښان، خوشال خان، ميرويس نيکه، نازوانا، احمد شاه بابا ،اکبرخان، عبدالله خان اڅکزی، محمد جانخان، غازي ادي، امين اله خان لوګری، ميربچه خان، مسجدي خان، محمد شاه بابکرخېل، ايوب خان، ملالۍ، ملامشک عالم، محمد عثمان تګاوی،د هډې صاحب، چکنور ملاصاحب، د ترنګړو حاجي صاحب، امان الله خان، غفارخان، صمد خان، ميرزا عليخان...؛

د نړيوالو تاريخي- جغرافيايي ځاينومونو، لکه بابل، نينوا... ترڅنګ زمونږ پخواني او يوناني، لکه: باکتريا، باختر، بخديانا، پاروپاميزاد، اکسوس)امو (، اندوس)اباسين(، اراکوزيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

)ارغستان، گندهارا)کندهار !(، هريوا)هرات(، مرغنا)مرغاب(، نياسايا)ميمنه(، زرنگيا
)سيستان(،کبورا)کابل(، لو کرنا)لوگر(، الينا)نورستان(، لام يا لمپاکا)لغمان(، پروانتا
)پروان(، کاپيسا ، پنتهېر)پنجشېر(، گنزه)غزنی(، ويهارادک)وردگ(، ناگرويهارا
)ننگرهار(، اجنپور)رحمت ځواکمن(يا د استاد حبيبي د څېړنې له مخې دنپور)جلال اباد(،
باگرام)پېښور(، اوديانا)سوات(سواتسو)د سوات سيند (، روه، روهيستان، روهليکنډ....
استاد پژواک د لومړي شاعر په توګه خپل ملي دا ړومبی ځل په پښتو شعرکې تر ډېره کارولي
دي او ليکوال په يوڅه زياته کچه، چې هرګوره استاد کهزاد په خپل زاړه تاريخ کې له څه ناڅه
))فلالوجيکي((تېروتنو سره له اوېستا او شاهنامې څخه راچانلي چې پر وړاندې يې د دوست
شينواري)افغانستان په اوېستا کې(يو څو ښېلگې له تاريخي ژبپوهنې سره يو څه زياتې باوري
برېښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - څپرکی
د وګړنې یا ګړنې پښتو شعر
جولیز رغښت

د هرې دودیالې)مهذبې، متمدنې(ټولنې ادب تر هر څه مخکې پر ګړنې او لیکنې ادب وېشنه مومي:

)و (ګړنی)شفاهي(، یا ولسي)فولکلوري **popular**(ادب د هرې ټولنې په هماغو لومړنیو بشپړتیایي پړاوونو اړه لري چې لیک یې لا نه درلود، خو دا ورټیا پکې وه چې د نورو هنرونو په څېر دغه ژبنی هنر هم وزېږوي او د نثر یا نظم په بڼه یې یو بل ته خوله پر خوله او سینه پر سینه ولېږدوي او له دې سره یې زېږندوی یا ویونکی د زمانې له یاده ووځي، بیا نو د اړوندې ټولنې یا ولس ګډ مال شي او کوم ټاکلی یو ګړی)فرد(یې پخپل نامه نومولای نه شي.

کله چې ټولنه د لیک و لوست پړاو ته ورګډېږي او ورو ورو پکې لیکنی ادب وده ومومي، نو) و (ګړنی ادب هم هماغومره ورو ورو له دوده لوېږي، هم د پنځونې له پلوه او هم د کارونې له پلوه. دا ځکه چې ادبي او رواني تنده یې نوره زیاتره په دا دویم ادب خړوبتیا مومي او)و (ګړنی هغه یې ورسره هسې په څېرمه ډول خپل نیمژوانده شتون پر مخ بیایي او پخوانی برم ورته نه پاتې کېږي، او په پای کې هم د خپلې ټولنې یو تاریخي- فرهنګي ټوک)جزء(او پاتوړې)میراث(ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"په ډېرو وروسته پاتې ټولنټيزو اړيکو)اجتماعي- اقتصادي مناسباتو (کې د ښکېل انسان ډېر ساده)ابتدايي (انګېرنې، اندونه او ولولې د هغه د ژوندانه د توکيز)مادي (او ما‌نيز چاپېريال انګازه ده. اړتيا هغه دې ته رابولي چې وانګېري، سوچ او اټکل وکړي او خپلو رواني تمايلاتو ته هنري بڼه ورکړي ".)کرګر: ځو ادبي يادونې، ۴۵ مخ(.

زموږ په پښتني ټولنه کې چې ډېری يې په ليک لوست نه پوهېږي، د)و (ګړني ادب زېږون لا لږ و ډېره شته دی. دغلته تر پرمختلليو سيمو زياتره)← بېنومه او نيمخرګند (ولسي ادبي ژانرونه زيات دود لري او ان تر دې چې هره خبره يې له لنډۍ يا متل سره وي او يا د کوم ولسي شاعر له يو نيم بيت سره.
په ځينو سيمو کې خو تر اوسه، يا تر پرونه يوازېنۍ)و (ګړنۍ بڼه پاتې شوې ده. د ساري په توګه د برش ځلوښت کاله له مخه د پکتيا او پکتيکا په سيمو کې د ليکني ادب څرک هېڅ نه لګېده او يوازې) و (ګړنی شعر و ادب او ورسره ترلی ټنګ ټکور واکمن وو ، لکه واخلې، د ← دويم يا نيمخرګند غوندې اړوند "شيبران " چې په سملاسي)فی البديهه (ډول يې له ټنګ ټکور سره شعرونه او بدلې ويلې او دا چې ناليک لوستی ول، همداسې ګړني به پاتې کېدل او يا به د هر چا ببرته هېرېدل. په خوست او ځاځيو کې دغه راز شيبران د يو لړ نويو را پيدا شويو ليک و لوست والا شاعرانو تر څنګ لا هغه پخوانی ګرانښت او منښت لږ و ډېر ساتلی دی.

انګرېز پښتو پوهاند د پښتو)و (ګړني ادب دوه ګونی وېش لپاره زموږ تر کورنيو)دوديزو (پوهانو، څه ناڅه يوه غوره تخنيکي بريد ليکه راکښلې، لومړی))بېنومه ((برخه يې، رښتينې وګړنۍ برخه بللې او ورسره ورسره يې د دارمستېټر غوندې)**popular songs** (نغمې، سندرې نومونه کارولې او له دويمې سره وګړنی شعر)**popular verse-s** (. مانا دا چې له آره سندرې او نغمې رانغاړي او دويمه برخه يې پر وړاندې، هر ګوره))شعرونه ((، په بله وينا ، د لومړۍ هغه رښتينې برخه وار له مخه يوه))سندريزه ((پنځونه ده او دويمه وار له مخه يوه))شعري ((پنځونه.

بلخوا ليدل کېږي، دغه دويمه برخه هم يو رنګ نه ده او د ويونکيو اکر وکر)حالت و هويت (يې سره توپير لري او هغه دا چې په دوی کې ځوک نيمخرګند دي او ځوک پوره خرګند ، نو، د بېته اړ وځو، په ټوليز ډول)و (ګړنۍ سندرې)**popular songs** (او وګړني شعرونه popular verses شعر پر دوو نه، بلکې پر درو غورو ډلو يا ټوليو)کتېګوريو (ووېشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ ډله هغه سملاسي)فی البدیهه(لنډې نغمې راځي چې د کار پر وخت، پر لاره او یا هم له
ملي اتڼ سره بولل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او ربښتینې بللای شو؛ زیات دودیز
رنګ لري او بېنومه ده.
دویمه ډله چې ویونکي یې نیمځرګند یا نومورکي دي او د ځانګیزو سندرغاړو له خوا بولل
کېږي. په دې ډله کې، د لومړۍ هغې تر پلیونۍ او اغېز لاندې ویل شوې لوبې، بدلې، بګتۍ،
لنډۍ لنډۍ رزمي، بزمي... شعرونه راځي.

دریېمه ډله هغه ده چې ویونکي یې پوره ځرګندو نومور دي او د ځانګیزو سندرغاړو له خوا
بولل کېږي. په دې کې مقام، رباعي، غزل، چاربیته او)پېیلۍ(داستان راځي چې غزل یې ،
هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپیر لري. (()مکنزي ۳۲۰ مخ(

ځرنګه چې زموږ خبرې تر هر څه له مخه د پښتو شعر پر ځپیز- خجیز سبستم راځرخي، نو پر
همدې لومړۍ یا بېنومې برخې یو څه ډېر تمېږو او له دویمې نیمځرګندې او دریېمې ځرګندې
برخې سره ځکه ډېر نه پېچېږو چې دا دواړې برخې د پښتو شعري سبستم لپاره آر بنسټ نه،
بلکې د لومړۍ آرې او نرۍ وګړنۍ برخې سره په ګډه پر خپل خپل وار د ادبي)لیکنۍ، دېواني(
برخې ترمنځ تش د یوه پله هومره چار پرځای کوي. دا دی، درې سره برخې پر خپل خپل وار پرله
پسې د مینه والو مخې ته ږدو:

لومړۍ: آره، ربښتینې او بېنومه برخه
دا برخه تر دویمې)نیمځرګندې(هغې ډېر ځېلونه)ژانرونه(لري. ځیني یې له آره یوازې سندریزه
لوښه او کارونګ لري، یانې د تنګ ټکور لپاره راپنځول شوې او پنځول کېږي، لکه غاړې،
سروکې، ببولالې، شین خالۍ، نیمکۍ یا د اتڼ نارې؛ ځیني یې، یوازې او یوازې ترنمي لوښه
او کارونګ لري، لکه، کاکړۍ، غړانګې، د ویرساندې، د ناویو ساندې یا چغیانې، د اتڼ
نارې، د نکلو نارې، د ماشومانو سندرې ، د میندو سندرې، للو سندرې یا للووې او د بېنومه
ولسي ډلې داسې نور لوی واړه ځېلونه؛ او ځیني یې لکه لنډۍ او لنډه کۍ شعرې، ترنمي او
سندریز درېواړه کارونګ ډولونه لري.

د رغښتي تخنیک له پلوه دا درست ځېلونه د ټولیز پښتو شعر سره د پرتلې وړ دي؛ هرګوره، د
نکلونو یو شمېر نارې چې هایکو وزمه ازاده بڼه لري او یا هم د سپین شعر بڼه، له ناځیزه تول و
تال سره، بې له هغې له ځپیز- خجیز سبستم سره اړخ نه لګوي. پر وړاندې یې پېیلۍ هغه تر ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سېستم رانغاړي اویوه نیمه نانډولي يې، لکه څنګه چې وتلي شاعر او لیکوال))عبدالباري جهاني، لروبر او بپانه((يې د ببلګې په توګه د فتح خان برېڅ د نکل په تړاو یادونه کړې، د نکلچیانو له خوا د بیا بیا راغبرګوني یا خوله پرخوله کېدنې زېږنده برېښي.

په هره توګه، په ټولیز ډول د پښتو سوچه وګړني همدا لومړی پېیلی ادب یا سندرې popular songs جوړښت له پلوه آرې او پخوانی برېښي او څپيز- خجيز)سېلابو تونیک (جوړښت لري، تر دې چې د) پېیلي (دویم او درېیم ډول او بیا لیکني، دیواني او ازاد شعر لپاره مخبېلګه ګڼل کېږي.

مورږ د څپیز- خجیز شعري پښتو سېستم له پلوه د دغې لومړۍ وګړنۍ برخې له بېلابېلو څېلونو څخه دوه غوره څېلونه)لنډۍ او سروکي (تر سپړنې او شننې لاندې نیسو.

۱. لنډۍ

لنډۍ د پښتني وګړني ادب یو داسې شعري او سندریز څېل)ژانر (دی چې د څومره والي، ټولیزوالي، ګرانښت و منښت له پلوه ورسره بل هېڅ څېل سیالي نه شي کولای. بېلابېل نومونه او ستاینومونه ، لکه لنډۍ، ټیکۍ، مسرۍ، ټپه،اواز، بدله، سندره)لایق(، ټپۍ، ټپکۍ)یادویګا (، غریبۍ، غرنګۍ)رفیع(، يې هم زمورږ د خبرې پخلی کوي. بل ارزښت يې په دې کې نغښتی چې د پښتو آر او رښتیني شعري))څپیز- خجیز((سېستم یوه ټیپیکه مخبېلګه ګڼل کېږي. که د د غه تولیز)وزني(رغښت له پلوه د)ګړني او لیکني(قافیه وال او ازاد شعر رانغاړي، د مسره ییزې نابرابرۍ او ناقافیه والۍ له پلوه بیا په ځانګړي ډول د ازاد شعر لپاره یو داسې پوخ بنسټ جوړوي چې پردیو پېښو او پلیونۍ ته د چا پلمه نه پاتې کېږي او نه څوک پر اوسني پرله پسې رادوډېدونکو ازادو شاهکارونو دا ټاپه لګولای شي.

لنډۍ یو داسې خپلواک دوه مسره ییز، په بله وینا، یو بیته شعر دی. لومړۍ مسره يې نه څپیزه او دویمه يې دیارلس څپیزه ده چې وروستۍ ناخجنه څپه يې یو موزیکال اهنګ رامنځته کوي. له خجیز پلوه يې له سره تر پایه پر هره څلورمه څپه یو غوره یا پیاوړی خج ټیکاو لري او تر څنګه يې نورې څپې په اړوندو وییونو کې خپل خپل خجونه هم ساتي، خو د هماغو غورو یا پیاوړو شعري خجونو تر اغېز لاندې کمزورتیا مومي ، خو بیا يې هم که ویونکی یا بولونکی ښځې وغورځوي، په بله وینا ، له تول و تاله يې بلهار کړي، نو د بل هر شعر په څېر دغه ټولمنلی وګړنی شعرهم له ژبنۍ او مانیزې نیمګړتیا سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهم د لنډۍ د بې کچه گرانښت او منښت ښکارندويي کوي چې د ښېنومه)و (گړنيو شعرونو او بدلو تر بل هر ځېله يې پنځون او زېږون زيات دى او هېښنده يې لا دا چې پر نالوستو پرگنو سرېېره پکې لوستي او بيا شاعران هم پته او ښکاره برخه اخلي؛ او رښتيا هم له ډېرو بېلگو ځخه يې دا ځرک پوره لگېداى شي چې پنځگر يې بايد هرو مرو ليکلوستوال او پاخه وينا وال اوسي، نه يوازې له هنري، بلکې ژبني پلوه هم لکه چې وايي:

ديدن مې کورته پسې يووړ

پر قدردان اشنامې ځان بېقدره کنه

دا بله بېلگه خو لاځه کړې، څه کړې چې د حميد مومند د ديوان د کومې لاسکښنې)قلمي نسخې(پر دوتنه را پاتې ده او له سبکه يې هم دا پوره جوتېداى شي چې د همدغه نومیالي شاعر رغاونه اوسي:

سينه مې د بگ ،زړگی مې غوښې

اوښکې اوبه دي، بېلتون اور پسې کوينه

د امير شېرعليخان)شاهي پېر ۱۸۲۳-۱۸۷۸(په نامه هم د ځينو بېلگو يادونه کېږي، او ديوې داسې بېلگې ځرک يې لگول شوى چې د واکمنۍ او ژوند په وروستيو شپېو کې يې له ډېرې نهيلۍ نه پر خوله راغلې وه:

د غم لښکرې راپسې دي

د پادشاهۍ تاج مې پر سر له ملکه ځمه

د دې لپاره چې(د دغه ولسي مرغلرو د))غلا((مخنيوى شوى وي او ورسره ورسره))←هايکو (نه وي ننگولې، ليکوال يې تر ځنگه له پېنځيزوني)تخميس(سره))← ټپيزه((نومې شعري لړۍ را نښلولې او نن سبا يې ښايسته ډېر دود مونډلى دى.

ترنگتوک)euphony(

لکه پاس چې ورته نغوته وشوه ، لنډۍ له ټاکلي ځپېز- ځجيز انډول سره سره پر يوه ناځجنه موزيکاله، په بله وينا ، پر يوې خوږ غږې يا ترنمي ځپه پاى ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ)دوويشتمې (ځپې خوږغږې د ځپېز- ځجيز انډول ترځنگه د لنډۍ يو بل رغنده ټوک گڼل کېږي او نشتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د شعر په توگه يې يوه ځپه کمېږي او له موسقي پلوه)موزيکال(اهنگ له لاسه ورکوي. دغه ټوک يا توک))ترنمي ځپه((يې يا زور)a-(وي، يا)-مه(او يا هم) -نه(. په يو مهال کې له دغو دربواړوځپو ځخه هره يوه د ور مخکې)يوويشتمې (ځجنې ځپې له يوځه اغېز سره لنډۍ ته يوه خوږغږې يا خوش آهنگې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او پر همدې لاسوند له درو څخه هره يوه څپه هم ايوفوني (euphony) (بلل کېږي چې پښتو انډول يې ترنګتوک يا ترنمي توک کېداى شي. دغه درېګوني څپې سره د خوږ غږي له پلوه پردرو پوړيو وېشنه مومي،)-نه(په لومړۍ پوړۍ)درجه(کې راځي،)-مه(په دويمه اوزور)-a (کې ځينې کورني او بهرني داسې انګېرې چې يوازې همدغه درېيمه د لنډۍ پايڅپه رغوي، په داسې ترڅ کې چې دا دومره ترنم نه لري او يوازې هله يې موزيکاله لوښه زياتېږي، چې ترې له مخه)-م (يا)-ن (راغلى وي، لکه په دې بېلګه کې:
اخر به خاورې شې بدنه _ که دې هرڅو پر وطنو وګرځومه)يا: -ساتمه،
-ليکمه، ځمه، يمه، شمه، خېژومه... (
که نه په يوازېني ځان دومره راکښون نه لري، او ليکوال يې هم تراوسه متې دايوه بېلګه ، هغه هم د يوه دبوګلى)پشه يي (ملا پر حواله را يادښت کړې ده:
په پېښبورکې مې زړه تنګ شو _ کله به درشمه پراخه دبوګله !
په هره توګه،)_مه (او)-نه (هم کېداى شي، د همدغه درېيم ډول په څېر عادي ژبني توکي اوسي او يا هم هسې د موزيکالو)ترنمي (توکو په توګه په پاى کې سرباري شوي وي، د رومبي ډول بېلګې، لکه:
- د خوشالۍ ياران مې ډېر وه
چې ښادي ولاړه، ټولو پورته کړل لاسونه
د لېونۍ ارمان پوره شو
پر لاره ځي په کاڼو ولي زيارتونه
برېستن دې واغوسته ويده شوي
پر زړه دې نشته د يارۍ سوي داغونه
- بس که چې مور دې کنځل وکړه
نامرې تاته مناسب نه وه مينه
بلبل د زړه په غم اخته شو
غوټۍ د زړه سودا کوي د زړه دننه
ظالمه دا ظلم دې بس دى
چې يو دې خوار کړم، بل دې ورک کړم له وطنه
د دويم ډول بېلګې چې ترنمي توکي يې پر ژبنيو هغو ور سرباري شوي اوسي، ببخي ډېرې دي او دلته يې پر يوڅو بسنه کوو:
- د بېلتانه په کور کې راغلم
برخې قسمت شوې، زما غم په برخه شونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک مې له حاله خبر نه شو
بېلتون مې بيا پر لمن اور ولګاونه
څوک مې له حاله خبر نه دي
د ننه زړه مې هجران درې ورې کړنه
- څه شو که ناسته مې دلې ده
اروا مې ستا پر کټ منګولې لګوينه
ځله ودرېږې يار مې نه يې
يار مې هغه دی چې غونچې ځنې ساتينه
باده پر باد مې سلام وايه
پر هغه باد چې د اشنا پر لورې ځينه...

د لنډۍ بېلابېل کارونځايونه

لنډۍ تر هر څه له مخه يو شعري لوښه، وينګ او کاربدنګ لري او له آره د بې ليک لوستو پرګنو له پنځونو څخه ګڼل کېږي او په ورځني ژوند کې يې زيات کاربدنګ په همدوی اړه پيدا کوي. يو خواترې په ورځني ګړني بهيرکې لکه وراشې)وجيزې(يا متل کار اخلي او بلخوا پرې د يوه هنري پيداوار په توګه خپل ښکلاييز خوب)ذوق(او تولنيز ارمان ځروبوي او هغه دا چې په اواز کې يې انګازه کوي او بيا يې له سندريز پلوه له نورو سره هم شريکوي. سکالووې يې پر رزم وبزم او يا د يادويګا)۲۳۴مخ(په خبره پر مينه او جنګ جګړه راڅرخي، د مينې او رومانس بېلګه يې د خالو خان)د محمود غزنوي سرلښکر(د مينې)محبوبې(لنډۍ راوړې او د رزم يې د ميوند د ملالۍ هغه.

. د دې لپاره چې د ټولمنلي شعري او سندريز ځېل)ژانر(په توګه مو د لنډۍ کارونځايونه ښه ترا پېژندلي اوسي، دا سې يې ور ډلبندي کوو:

الف - د وراشو او متلونو غوندې ترې په ورځني ګړني بهيرکې کار اخېستل کېږي.
ب- په ځېرمه توګه سندريز ډګرته ور ګډېږي، هغه هم، په خپلواک ډول:
)۱(په اواز کې انګازه کېږي،)۲(له سازاواز دواړو سره غاړه غړې کېږي او)۳(په ناخپلواک ډول له سروکيو سره د سندريز کمپوز په بشپړتيا او سمبالتيا کې کارنده ونډه اخلي. په دغو درو سرو سندريزو ډګرو کې ډېرې رنګارنګۍ راخپلوي. د اواز له پلوه بېلابېل سيمه ييز او ټبرني او بيا بېلابېل وګړني رنګونه رانغاړي، د ساري په ډول، کندهاريان يې يو راز انګازه کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننگرهاريان يې بل راز، او په هغوکې ببلابېل ټبرونه، کوچيان، پوونده، سارايان بل راز او کليوال او ښاريان يې پسې بل راز؛ همداسې يې له ساز اواز او بيا يې په ناخپلواکه توگه له ببلابېلو غاړو سروکيو سره ببلابېل رنگونه او ځېلونه دراخله.

لنډه کې چې په منگلو او ځاځيو کې دود لري او د لنډيو تر څنگ په څه ناڅه ورته سندريزه توگه ځني کار اخېستل کېږي. څوارلس څپې رانغاړي، پر لومړي خج پيل مومي او زياتره يې په سمه نيمايي کې سا کښېل کېږي او تر پايه يې هره څلورمه څپه خجنه راځي، لکه:

جونه په)پر (باغ گډې شوې، تالا يې کړه گلونه؛

ته په دا ډاول جوړه يې، که زه در مين شومه؛

په دغه درېيمه بېلگه کې يې شپږ څپې وروسته سا اېستل کېږي او ورپسې اته څپې راځي:

وه باد شاگردي ده، ټول ياغي شول وطنونه)علي محمد منگل، فولکلوري ورېمې (.

۲ (سروکي

سروکي نيمگړي سندريزې ټوټې دي چې په خپلواک ډول نه بولل کېږي، بلکې، لکه پاس چې يادونه وشوه، د لينډيو په مټ و ملتيا ترې خپلواکې سندرې رامنځته کېږي، ځيني پښتو فولکلورپېستان يې د پخوانيو خپلواکو شعرونو يا سندرو پاتشوني انگېري. گڼ شمېر جوليز ډولونه او ببلابېل اهنگونه يا طرزونه.

د ژبني او شعري يا څپيز- خجيز پلوه زياتره له دوو غونډلو، په بله وينا، دوو مسرو څخه رغښت مومي او لږوډېر د يوې لنډکې غونډلې يا مسرې په بڼه وي. دا چې په يو لړ ځېلونو، په تېره مستزاد ډوله سروکيوکې دويمه مسره له لومړۍ سره څپيز- خجيز انډول نه لري، لاسوند يې دا دی چې دغه دويمه يې له سندريز تول و تال سره ځانته جلا)وزن يا ريتم(لري او يا هم د لارغه يې مسرې غوندې پر پېنځمه څپه خجنېږي. بلې خوا ته څنگه چې له ټيکيو)لنډيو (سره ويل کېږي، نو هغه هم د خپل تول و تال اړوندوي. يوه مستزاد ډوله بڼه يې داده:

پاس په باړه کې اوبه گډې وډې ځينه

شينواري لونگينه

لومړۍ مسره په څلورمه)- ړه(او دويمه په دويمه خجنه څپه)-وا-(پيل کېږي. د سروکي جوړېښت زياتره په)مستزاد (ډول وي، لومړۍ مسره يې اوږده او دويمه يې لنډه راځي، خو څپيز او خجيز انډول يې تل برابر نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر يو لړ سروکي د)سر (چپه مستزاد جوړښت لري، داسې چې لومړۍ مسره يې لنډه او دويمه يې اوږده وي. خو ښپيز او خجيز انډول يې سره په هر ډول همېشه يو راز نه وي. اوږدې مسرې په دواړو ډولو کې زياتره د لنډۍ)دويمې (مسرې هومره اوږدوالی لري او خجونه يې هم ورسره همداسې سمون خوري، خو وړه مسره يې په)مستزاد او چپه مستزاد (دواړو ډولو کې پر لومړۍ يا دويمه ښپه خج راځي چې چپه بېلګه يې هم دا ده:

۱– لونګ کړمه

که لو مې ګډ کړ ياره تا به راولمه

لومړۍ مسره پېنځه ښپيزه ده او پر دويمه ښپه باندې يې خج راغلی دی. دويمه کټ مټ د لنډۍ د دويمې مسرې غوندې ديارلس ښپيزه ده او پر ځلورمه، اتمه او دولسمه ښپه خجونه راغلي دي:

۲– لو دی د غنمو ياره

ګېډۍ را واچوه بنګړي راغلي دينه

)ياره لو (

لومړۍ مسره اته ښپيزه ده او خجونه يې پر لومړۍ او پېنځمه ښپه راغلي دي، دويمه بيا هم د لنډۍ له دويمې مسرې سره ښپيز او خجيز سمون لري، مګر په تون)آهنګ **intonation** (کې ورسره يو راز نه ده، دا مانا چې دلته د لنډۍ غوندې اهنګ ځوړ نه، بلکې لوړ ځي، ځکه سندرغاړی ورپسې پتليز د لومړۍ مسرې يوه برخه)ياره لو (راغبرګوي او اړ دی چې اهنګ هماغسې لوړ وساتي، دغه د اهنګ لوړوالی ساتل د سروکيو يوه تولېزه سندريزه ببلتيا ده.

۳– لېونۍ)و (لاړه شه ګل راوړه

که دلته نه وي له کنډوه پسې واوړه

دغه سروکی هم له سرچپه والي سره سره د ښپيز او خجيز جوړښت له پلوه له لنډۍ سره هېڅ کوم توپير نه لري، مګر يو خوا د دواړ مسرو قافيه والی او بل خوا، لکه چې په لومړيو کې وويل شول، اهنګ هم خپل نقش لوبوي چې له لنډۍ سره په وزن)ريتم (کې توپير راوړي.

۴– په انتظار کې د جانان ولاړه يمه

باران مه راځه مابنام دی

دا سروکی که مخکې وروسته شي، کټ مټ تري لنډۍ جوړېږي په دې شرط چې آهنګ ته يې هم بدلون ورکړل شي. که څه هم آهنګ په تولېز ډول د پښتو شعر په سندريز اوډ)کمپوز (پورې اړه لري که نه په عادي لوستنه، شننه او سکښتنه)تقطيع (کې آهنګ په پام کې نه نيول کېږي.

۵– نن مه راځه جومه)جمعه (ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا ته راشه چې اخره چارشنبه ده

دا سروکی هم، لکه دربیم هغه له قافیه والو سروکیو څخه ګڼل کېږي. لومړۍ مسره یې اوه څپیزه ده چې پر دویمه او شپږمه څپه یې خجونه راغلي دي او دویمه مسره یې د څپیز او خجیز انډول له مخې د لنډۍ دویمې مسرې ته ورته ده، مګر دا چې، نه د لنډۍ غونډې ترنمي توک)-ه، نه(لري او نه یې اهنګ پربوتی پای ته رسي، نو ښېخې ورسره یو راز نه شي ګڼل کېدای.

۲- سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه
بنګړیوالې تروري، زموږ کوڅې ته راشه

د دې سروکې دواړې مسرې د څپیز شمېر له مخې د لنډۍ له دویمې مسرې برابرې دي، خو د خجیز او بیا موزیکالې څپې له پلوه ورسره یوازې لومړۍ دا اړخ لګوي. دویمه ټوټه یا مسره یې له موسیقي پلوه ګړ سره جلا اهنګ لري: د))بنګړیوالې ((دربیمه څپه)-وا-(ډېر لوړ او انګازور موزیکال اهنګ لري او د))تروري((ړومبنۍ څپه)ترو-(یو ناروړدي پیاوړی خج اخلي، بیا لارغه)وقفه(رامنځته کېږي او ورپسې لنډه کې غونډله عادي خبري)نحوي(لویدونکی اهنګ راخپلوي، مانا دا چې ګرد موسقیت لومړۍ مسره))سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه((او بیا پر))بنګړیوالې((او))تروري((ورټولېږي او ښکاره ده، ورسره را ماتېدونکې لنډۍ هماغسې غځوني کوي.

بابولالې، شین خالی، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې یا کاکړۍ، او داسې نورې ورته سندرې د شعري جولې له پلوه د سروکیو په لړ کې راځي او د هماغه دود او دوی)قانون(پر بنسټ یې رغېدنه او شننه تر سره کېږي، په بله وینا هره څلورمه څپه یې خجنه راځي)د پورتني اثر اړوندې څرګندونې دې وکتل شي(.

اتل)شمله- لندن، لومړۍ ګڼه ۵ - ۹ مخ(له ببلابېلو یاد شویو سندرو سره د))لنډۍ((ببلابېل سندریز اهنګونه یا طرزونه راپېژندلي، یا په سرچپه وینا، د لنډیو په تړاو یې یو لړ سروکې له ببلابېلو اهنګونو سره رانښوولي دي. مانا دا چې نوموړې لیکوال د سروکیو اهنګونه د لنډیو له اهنګونو سره ګډ یا التباس کړي دي، نو که خبره یې دلنډیو د اهنګونو په تړاو وای، نو بیا ورته اړینه وه چې په نومېرلې ډول همدا لنډۍ په خپلواکه او ګوښې توګه د سیمو او ګړودو له پلوه تر شننې لاندې ونیسي او هله یې د ویلو راز راز))ترنمې ((طرزونه راډلبندي کاندې. ځکه له سروکیو سره د لنډیو په خپلواکو اهنګونو کې نه راځي، بلکې د سروکیو له خوا پرې پلې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهنگونو کومه شمېره هم چې ښاغلي اتل له سروکيو سره د لنډيو په نامه ټاکلې، له آره د اړوندو سروکيو د اهنگونو شمېره ده، نه د لنډيو. هن که سروکی د لنډۍ په منځ کې رانښوځي، يا يې ياترې مخکې وروسته راغبرګېږي او ياورسره پخپله لنډۍ يو مخيزه يا برخيزه)قسمًا (تکرارېږي، دا بېله خبره ده.

په هر ډول، لنډۍ له آره يو شعري ځېل ياډول دی، او نور))بښومه((وګړني ډولونه يې پر وړاندې سندريز ډولونه دي. په دې توګه د دې پرځای چې د لنډۍ اهنګونه و نوموو، وشمېرو او ډلبندي کړو، په کارده، وار له مخه د دغو نورو، سندريز ډولونه يا اهنګونه پر ګوته کړو، ويې نوموو، ويې شمېرو او سره ويې وېشو. هرګوره، له دغو اړينو تخنيکي يادونو سره سره د ښاغلي اتل له بېلابېلو سروکيو سره د لنډۍ دڅو سندريزو ډولونو يا اهنګونو يادونه ګټوره ارزوو او د ګران مينه والو د ښه ترا پوهاوي لپاره يې بې ګټې نه بولو.

هرګوره، دلته يې له دوڅلو ښتو څخه تش يو څو بېلګې له لنډ لنډ جاج سره را اخلو:

لومړی تيرايي اهنګ

د لنډۍ دا سندريز اهنګ)طرز (ددواړو مسرو د وروستيو څپو يا وييو له غځولو يا کشالولو سره رامنځته کېږي او په پای پای کې يې))مرم شيرينه ياره ((ورسره راماتېږي، په دې بېلګه:

ما د کوچي له عمره ځار کړي~~~

چې د سهار او ر يې بلېږي ترېنه ځينه ~~~

مرم شيرينه ياره !

دويم تيرايي اهنګ

په منځ منځ کې د بېلابېلو سروکيو په راګډولو سره رامنځته کېږي:

ځان يې زړو جامو کې جوړ کړ~~~

))شابه پر لوړه تيرا جنګ دی~~~ ((

لکه په وران کلي کې باغ د ګلو وينه~~~

))شابه پر لوړه تيرا جنګ دی. ((

دريېم تېرايي اهنګ

د لنډۍ پای ته يو سروکی راماتېږي)اتل يو نومېرلی يا مشخص سروکی را پر ګوته کوي (، لکه:

خدای دې د رود د غاړې ګل که~~~

چې د اوبو په پلمه درشم بوی دې کړمه~~~

(c) ketabton.com: The Digital Library

))لونګين تور ياري يې ګرانه((

سندريز- خجيز انډول

ځيني سروکي د سندريز طرز يا اهنګ)کمپوز(د يوه ترنمي)ايو فونيک(غږ له زياتوني سره خجيزه نانډولي هم له منځه وړي او يا يې لږ تر لږه راکموي. دا وروسته بېلګې يې خورا ښې بېلګې جوړوي:

)وه(وه نانا وړوکي
ماله د زلفانو ځوکې

د دې په زړه پورې سروکي ړومبی غونډ)رکن(له څلورو انګيوييونو)طبيعي صوتونو(رغېدلی چې ړومبنی هغه يې سرباري کړ شوی اېسي او له دې سرباری سره يې د لنډۍ په څېر څلورم هغه خجن شوی، په بله وينا، خجيز انډول يې برابر شوی دی. خو دا چې د نورو ډېری سروکيو په څېر يې د دويمې مسرې خج پر څلورمه نه، بلکې پر پينځمه څپه راغلی، د ماتې مسرې دريځ يې راخپل کړی دی. پر دغه پاسني سروکي باندې اوس اوس سندر غاړو نورې مسرې ور زياتې کړې او لوبه يې ترې جوړه کړې چې ځيني ځانګوال يې د ولسي پانګې يو راز غلا او يا هم يوه ناروا لاسوهنه ګڼي.

د دې بل سروکي ترنمي توکی د دويمې مسرې په سرکې سرباري شوی دی:

-بند کړه تاويزونه ليلا

"وا " سپينه روپۍ دې پر وربل وهي ټالونه

"ليلا "

لومړۍ مسره اته څپيزه ده چې په لومړۍ او پينځمه څپه کې خجنتيا لري، که څه هم د پای څپه)-لا(يې هم خج اخلي، خو څنګه چې د پښتو شعر د ټوليز دود پر خلاف د څلورمې څپې په توګه خجنه نه ده، په بله وينا تر درو څپو وروسته نه، بلکې تر دوو څپو وروسته خجنه شوې ده، نو ښايي دا غونډ ويی)ليلا(د سندريز کمپوز له پلوه وروسته ور زيات شوی وي. دا راز زياتونه د دويمې مسرې پای ته هم په ډاګه څرګند بېږي، کټ مټ لکه)وا(د دويمې مسرې په سر کې، البته سم له لاسه)ليلا(دلته د رديف بڼه غوره کړې ده که نه دويمه مسره د لنډۍ له دويمې هغې سره بشپړ څپيز او خجيز سمون لري.

ښايي دا پاس سروکی له هغو کمپيښنو سروکيو څخه وګڼل شي چې د ټوليز)عام(خجيز دود پر وړاندې نادودي)بې قاعدګي(لري او هغه دا چې لومړۍ مسره يې تر دويمې خجنې څپې)وا(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوې څپې وروسته خجنه څپه)څه (لري او ورپسې بيا هم دوې څپې وروسته بله څپه)و (خجنه راځي. دويمه مسره يې بيا په څلورمه خجنه څپه)-يا- (پيل مومي او په دې توګه د لنډۍ د دويمې مسرې غوندې ديارلس څپيزه راغلې او خجونه يې هم هماغسې پر څلورمه، اتمه او دولسمه څپه راغلي دي.

دا چې د دغه سروکي دواړې مسرې سره هم د دغه خجيز انډول له پلوه سمون نه لري او يوازې څپيز انډول يې سره سم دی، دليل يې کمپوزي توپير دی، ځکه په ډېرو سروکيو کې د مسرو دغه موسيقي ځانګړتيا يو راز نه ده ځرګنده ده چې خجيز او څپيز برابری يې سره هم سمبالېدای شي که نه، لکه هماغه تېر سروکی:

پاس په باړه کې او به ګډې وډې ځينه
شينواري لونګينه

- د دغه بل سروکي د دويمې مسرې په منځ و ميانه کې د دوه څپيزې)سترګې (لومړۍ څپه راغبرګېږي او په دې چم د سندريز تول و تال سره شعري دا هم سمبالتيا مومي، په نورو ټکو د ماتې مسرې په توګه په رابېلې شوې خجنې څپې)ستر- (پسې پېنځمې خجنې څپې)_سو- (ته لاره هوارېږي، هرګوره دغلته د دواړو مسرو پای څپې)-نه(د خجنتياله کبله نه، بلکې د موزيکال اهنګ له لامله داوږده)ممدوده (الف هومره لوړېږي او))-نآ ((ويل کېږي او داچې لومړۍ دابيا راغبرګېږي، بيرته خپل آر ژبني اکر))-نه ((ته راستنېږي:
پاخېږه مجنونه)نآ (

ليلا ولاړه توري)ستر (- سترګې سره لاسونه)نآ (
پاخېږه مجنونه.....

د سروکيو د نورو جوليزو او مانيزو ځانګړتياوو او پېيلتياوو په برخه کې دې د دوست شينواري "د پښتو ولسي ادب لارې، ۷۵-۸۵ مخونه (هم وکتل شي.

دويم- د وګړني شعر دويمه يا نيمځر ګنده برخه

په دې برخه کې لوبې، بدلې، بګټۍ، مقامونه، چاربيتې، داستانونه، غزل او داسې نور راځي. دا برخه د لومړۍ هغې په توپير له بېخ و بنسټه شعرونه دي، نه سندرې. مانا يې داچې لومړۍ د شعر په توګه پېيل شوي او بيايې هله ټنګ ټکورته لار موندلې ده. له دې کبله د ارمستېټر، مکنزي او نورو لويديزو پښتو پوهانو غوندې يې))نغمې **songs** ((نومول په کار نه دي. تر دې چې تر ډېره د ديواني)ليکنيو (شعرونو غوندې د سېلابوتونيک له ځانګړتياوو سره اړخ لګوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې برېښي چې دغه ډول دې د ديواني شعرونو په پېښو ګړني شعر ته لار پيدا کړې وي. نه د نورو))سوچه ((يا لومړي ډول ولسي هغومره لرغونوالی لري او نه يې ويونکي هغومره يومخيز ناخرګندوي. د استاد مکنزي)۳۲۰مخ(په خبره، کېدای شي، د دغه دويم راز))سندرو ((ويونکي ښايي پخپله هماغه بولونکي يا سندرغاړي اوسي.

په دغه برخه يو لړ رزمي بدلې هم راځي چې تر بزمي هغو هم په ولسونو کې ډېر ګرانښت لري او د تاريخي لنډيو په څېر د تېرو ملي او سياسي پېښو انځورګري کوي، هغه هم د نيوکو، ستاينو، غندنو، او يا طنز په جوله او جامه کې:

نيوکه:
کابل ونيوه وزيرو
نن پرې ناست دی نادر خان
اخ، غازي امونول خان!

ستاينه:
همداسې يې ستاينې او غندنې هم درواخله:
جواري ستا د لنګر
خوارډه لکه شکر
خوند يې زيات دی له حلوانه
د هډې کامله ځوانه!

غندنه:

جواری ستا د لنګر
کلک پلک لکه بکر
نه ماتېږي بې سندانه
)) مانړوکی ((غټه شيطانه!
)رشيد وزيری، کابل۲۳-۱۰-۰۹(.

دربېمه خرګنده او نومورېډله

دا برخه د دويم)نيمخرګندې (هغې پر خلاف آر ولسي ځېلونه)لوبې، بدلې، بګتۍ... (دومره نه را نغاړي او زيات زور پر مقام، رباعي، چاربيته، داستان او غزل اچوي.
په پښتو کې بيا ګړنی، ولسي او يا وګړنی)فولکلوري (شعر يو بشپړتيايي پړاو هم لري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې ليکلوستو ترڅنګ دلته او هلته په خال خال نيم ليکلوستو شاعرانو هم ټراو پيداکوي، خو دواړه ډوله ويناوال پوره څرګند او نوموړ وي، لکه واخلې:

زرجان، سيد کمال، توکل، ميرا)ښبوه وال(، ميرا اپريدی، ډېراني، غريبي، باقي باندړه وال، محمد نور، محمد دين، عبدالخالق، عبدالصمد ، عيسی کندهاری، حاجي نور احمد فراهي، حکيم نور، بسم الله ځائی، درمحمد ځائی، محمد حسين شېرشاهيوال، سالم بړووال، صنم ګل، وزير ګل داسې نور.

هرګوره، په نيم ليکلوستو ولسي شاعرانو کې خانمير هلالي، ملنګ جان،
خسرو ، خاطر... بيا له ځلاندو او تلپاتې ځېرو څخه بلل کېږي. خو سم له لاسه يې د نورو په استازۍ د ملنګ جان د هغي ټولمنلې تراني پر ړومبني بند بس راوړو چې تراوسني ملي سروده يې لېوال او مينه وال ډېر دي او په لويديځمېشتو افغانانو کې د هر سندريز بنډار سرخني)چاشني(ګرځېدلې ده:
دا زموږ زېبا وطن
دا زموږ ليلا وطن
دا وطن مو ځان دی
دا افغانستان دی...
)آر: دا پښتونستان دی (

نيم ولسي يا دوديز شاعران)لومړي چاپ ۱۵۲- ۲۵مخ(هغه ليکوال او زده کړه وال ناظمان دي چې د شعري يا هنري پلوه له ډېرو ولسي هغو سره د سيالۍ جوګه نه دي، خو بياهم د شعروشاعرۍ داوې کوي او نور شاعران او ليکوال يې هم د))منځپانګې((تر اغېز لاندې له ولسي هغو لوړ بولي !
پر وړاندې يې بيا ، نه يوازې د يادشوو نيمليکلوالو ، بلکې د کندهاري
عبدالخالق صادق)۱۳۲۰-۱۳۸۰ل(په څېر پوره ليکلوستوال او زده کړه وال، له خوراناموي شعرونو سره هم په))ولسي((شاعرانو کې شمېري !)صالح محمد صالح، الفت ۲۵مه ګڼه(

موږ د داسې څه ناڅه پخو شاعرانو لپاره چې له ولسي او نيم ولسي شاعرانو او ناظمانو سره يې توپير شوی وي، د))دوديزوال((نومونه غوره کړې ده. په دې ډله کې ډېر نور مړه او ژوندي، ان لکه شېراحمد شيدا چې د حبيب اله خان په دربار کې د ملک الشعراء په نامه نومول شوی وو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راځي. هرگوره، له جوليز او نظمي څېلونو او کالبونو)غزل، بوللې، دوبيزې، څلوريزې، ترکيب بند ، ترجيع بند... (له پلوه يې کلاسيک يا کلاسيک وال هم په دې بللای نه شو چې بيا يې د کلاسيک پېر له سترو ستهو ، لکه خوشال، حميد ، شيدا او نورو نوميالیو سره ټکر راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- څپرکی
د دېواني یا لیکني پښتو شعر
جولیز رغښت

په اروپایي نومونپوهنه کې د)و (ګړني (شعر **PopularVerse** پر وړاندې دېواني یا لیکني شعر ته "ادبي شعر **LiteraryVerse** " وايي.

د پښتو شعر دغه ډول که څه هم زیاتره د پارسي هغه په پېښنو د پښتو ادب کلاسیک پېر جوړوي، مګر رغښتي تخنیک يې په بنسټيز ډول تر ټولیز پښتو)سپلابوتونیک (دود او دوی لاندې راځي، نو له دې پلوه تر ګړني)شفاهي (یا وګړني)ولسي (هغه زیات پرله پېيلی)منظم (دی. له ګړني او وګړني شعره يې رواځنی توپیر په همدې کې دی چې هېڅکله)قافیه (او تر یوې زیاتې کچې)ردیف (له لاسه نه ورکوي او د همدغو دوو توکونو له مخې يې د پارسي یا عربي په لاروي ببلابېل ډولونه- غزل بوللـه)قصیده (، دویزه، څلوریزه، پېنځیزه... پاړکی یا قطعه، مستزاد، ترجیع بند... – منځته راوړي دي. په دغو ډولونو کې یوازې)مستزاد (ډول له پښتو سروکیو او نورو ځېلونو سره اړخ لګوي چې دیوان والا یا پوره لیک و لوست والا شاعرانو ورسره دومره لېوالتیا نه ده ښوولې.

له دغو ټولو قافیه والو لیکنیو یا په بله وینا دېواني)تقلیدي (شعري ډولونو سره زما نور څه کار نشته او یوازې یوازې يې د پښتو شعر ټولیز سپلابوتونیک)خجیز- څپیز (آرونه تر څېړنې لاندې نیسم.

۲- هغه ډول شعر)که له دغو پورتنیو ډولونو څخه هر یووي (چې هره مسره يې په لومړۍ خجنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپه پيل مومي، په لاندې بېلګو کې وړاندې کېږي:

تــــــــوره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ول ول شي خو خپل يار لره کنه
)خوشال(

دا غزل په ديارلس څپيزه مسره پيل شوې او دا چې وروستۍ څپه يې خجنه ده، نو د پښتو شعر د يوې بلې سپلابوتونيکې ځانګړتيا له مخې يې)غير مصرع(يا بې قافيې مسرې يوه يوه څپه زياته راځي.

خجونه، پرلومړۍ، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه راغلي او په دې توګه غير مصرع مسرې يې د مصرعو هغو غوندې پر خجنو څپو پای ته نه رسېږي، بلکې وروسته ور زياته شوې)څوارلسمه(څپه يې ناخجنه پاتې کېږي او څنګه چې تر خج وروسته څپيز انډول په دويمه پوړۍ کې راځي، نو د شعر په تولیز تول و تال يا وزن او ريتم کې کومه وته نه راځي، لکه:
ولې راته وايې چې پر ښکلو نظر مکوه
سترګې چې پيدا دي خو ديدار لره کنه...

يا:
سترګې دي که وروځې که يې زلفې که وربل دی
څــــــو توري بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
چېرته به خلاصېږي دا بلا تر زړه چاپېره
ښه که يــې ته ګوري لا په سرو لمبو اوربل دی
دغه غزل يو مخيز څوارلس څپيز دی او پر لومړۍ، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه خجنتيا لري.
همدا راز د خوشال ۱۳۰، ۳۹۴، ۴۰۴، ۴۱۷ او ۴۲۲... ګڼې غزلې هم درواخله.

۳- هر هغه شعر چې هره مسره يې پر دويمه خجنه څپه پيلېږي، لکه:
پــــــه زړه تر يار ځارېږم د پتنګ غوندې پېرې کړم
يو راز دی په دا کار کې که په خوله ورته ښېرې کړم

دا غزل هم د پاسني هغه غوندې له يوې مخې پينځلس څپيزه دی او دا چې د سر کړۍ او نورې قافيه مسرې يې په ناخجنه څپه پای مومي، نو په بې قافيه مسرو کې يې د بلې کومې سرباری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخجني څپې اړتيا نه ده ليدل شوې. د پوره ځرګندتيا او جوتتيا لپاره د خوشال له کلياتو څخه)۴۷۱ غزل، ۲۹ مخ(را اخلو چې د لومړي بيت دواړه مسرې او نورې قافيه والې مسرې يې څوارلس څپيزې دي، خو دا نورې يې پينځلس څپيزې راغلې، ځکه لکه پاس)۲-۴ (مو چې وويل، لومړۍ، په بله وينا ، قافيه والې مسرې يې په خجنه څپه پای ته رسېدلې دي:

له تا نه چې جدا شم، په ناکام پر ورځ و شپه
نه وب نه مې خوراک دی، نه ارام پر ورځ و شپه
بل خيال فکر يې نه وي بې د يار له رويه مويه
د زړه پر حال خبر يم زه مدام پر ورځ و شپه

له مخينۍ بېلګې سره د دغې بېلګې ورتوالی همدا دی چې دلته هم پر دويمه، پينځمه، نهمه او ديارلسمه څپه خج راغلی او نا ورته والی يې په دې کې دی چې د ړومبني شعر ټولې مسرې پينځلس دي او د دغه شعر مسرې څوارلس څپيزې او نورې پينځلس څپيزې دي. همدارنګه ۱۳۱، ۳۹۴، ۳۲۷، ۴۲۵، ۴۲۹... ګڼې غزلې هم در واخله.

ما تر اوسه د رحمان بابا په ديوان کې تر اتو غزلو پورې په لومړۍ خجنه څپه پيلېدونکې شعرونه موندلي دي، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځيګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر درستا عمر زما...
- سر زما ، سامان زما ، ځار شه تر جانان زما...
- چېرته د يار شوندې چېرته غم د دل و جان...

- هر چې خپلې مينې خوار کړ خوار يې مه ګڼه...)۲۸۴(.
- مست د هغه مخ يم چې مستانې لري سترګې...)۲۸۷(.
- څه شو که خاموش يم ستا د عشق له آه سرده...)۱۳۹(.
- وخت د نوبهار دی زه جدا له خپله ياره...)۱۴۳(.

۴- هر هغه شعر، چې مسرې يې په دريمه خجنه څپه مومي او وريسې نورې څپې له ټوليز دود سره سم درې درې تر منځ ناخجنې او څلورمې څلورمې خجنې راځي.

دغه راز شعرونه په ټول کلاسيک او ان ننني قافيه وال او ازاد شعر کې ببخې ډېربنت لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا، حميد مومند، قلندر اپريدي... ټولو هغه په درېيمه خجنه څپه پيل مومي او څېرې يو نيم يې په لومړي هغه پيلېږي- د دويمې هغې بېلګه يې ما تر اوسه نه ده موندلې. د خوشال خټک زياتره شعرونه هم په درېيمه خجنه څپه پيل شوي دي، خو په خوا کې يې د لومړۍ او دويمې هغې بېلګې هم ښايسته ډېرې موندل کېږي.

دا دی اوس په درېيمه خجنه څپه پيلېدونکي شعري بېلګې په وروسته توګه وړاندې کېږي، داچې داراز خج د پښتو ليکني او دېواني شعر ډېرۍ برخه رانغاړي، پر يو څو لړو هغو يې بسنه کوو:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دااور کې د سهي سمندر ساز را)حميد ۱ (؛
ای مدام د نس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وينبوې ويده بلا
دانايان له دښمنانو سلا نه کا
ته په څه کوې د نفس شيطان سلا)حميد ۴۰۰ (؛

نن به شپه زما د يار پر کوم مکان وي
جلوه ګر به پر کوم هټ پر کوم دوکان وي)حميد ۴۰۰ (؛
چې په مهر يې نن مخ زما پر لور کړ
هم هغه مې په کور پورې د غم اور کړ)قلندر ۲۸ (؛
نشته ما څخه نور توان ستا د جفا
ستا رضا که اوس جفا کړې که وفا
خراب شوی ستا په غم کې هسې رنګ يم
چې مې نه شي کړای عرب عجم دوا)قلندر ۲ (؛

هېڅ مې نه زده نه پوهېږم دا څه پېر شه
چې دلدار مې د اغيار په شکل و څېر شه)رحمان ۱۵۸ (؛
چې پخته شي اشنايي
تر ميان وځي جدايي
و طالب و ته وفا شي
د مطلوب بېوفايي)رحمان ۲۲۷ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه يار چې ښايسته دی تر افتابه
مخ به کله را څرګند کا له نقابه
بېلتانه په زړه زهير کړم بې حسابه
يو سبب وکړې يا مسبب الاسبابه
چې زما ملاقات وشي له احبابه)رحمان ۲۷۲ (؛

صورتګر چې ښه صورت پر ديوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا)خوشال ۱ (؛
حقيقت را ته ښکاره شو د هر چا
باور نشته پر اشنا ، پر نا اشنا ،
چې پر سر دې سوګند خوري ورځنې ډار کا
يوه ورځ به ستا د سر وکا سودا)خوشال ۱۲(.

۵ - په ديواني شعرو کې د ولسي)ګړنيو (او اوسنيو قافيه والو او ازادو شعرونو پر وړاندې پر څلورمه څپه پيلېدونکي شعرونه ډېر لږ دي. که څه هم دا د ټوليز پښتو سېلابوټونيک شعر وروستی بريد دی. مانا دا چې دا هېڅ ډول پښتو شعر پيل تر څلورمې خجنې څپې وړاندې نه دی ليدل شوی او که وليدل شي، تور و تال)وزن(بيا هډو نه شي درلودای. په کلاسيک پېر کې يوازې مات يا لارغه يې)وقفه يې(شعرونه او هغه هم زياتره لس څپيزې، څلوريزې پر څلورمه خجنه پای مومي چې د مات شعر له دود سره سم يې ورپسې خج پر نهمه څپه راځي. دا ځکه چې تر لارغي وروسته له دويمې نيمې مسرې سره بدلېږي او د لومړۍ نيمې غوندې پر څلورمه خجنه څپه پيل مومي؛ زياتره سروکي)←۷-څپرکي (د ورته لارغو له لامله دغه خجونج راښيي.
)۱ (لس څپيزې ماتې څلوريزې چې پر څلورمه او نهمه څپه خجنه کېږي په دې وروسته ډول دي:

)۱(
کله به راشي پر هند پراته
کله به کښېني ماته مخ راته
څو ته را درومې پکې ډېوې ږدي
غم به کا خونه د "حميد " ميراته)حميد: ۴۱۱ (
دلته "حميد " يو څپيز لوستل پکار دي، کېږي چې له آره به يې پر ځای "ما " راغلی وو او چا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې دا ونجون راوستی وي !

)۲(

د خدای لپاره د دوست په روی دې وه
د وفادارو ښکلو په خوی دې وه
د رنځورانو په های و هوی دې وه
...

د لومړۍ ځلوریزې ځلور واړه مسرې لس څپیزې دي او د دویمې له آره یوولس څپیزې دي، مګر دربیمه)غیر مصرع یا بې قافیې (مسره یوولس څپیزه ده. ځکه لکه څنګه چې وویل شول، په خجپای شعر کې بې قافیې مسرې یوه څپه زیاتوي. دغسې په چپه ډول په دوو ناخجنو یا)درو ناخجنو (پای څپو کې یوه)یا دوه (څپې غورځېدای هم شي بې له دې چې تول و تال ته کوم لید وړ زیان ورسېږي. د ساري په توګه د غني خان قامي ترانه)ای زما وطنه(په دربیم بند کې تر خجنې څپې وروستی غونډۍ دوې څپې کمې دي، مګر د موسیقۍ په پردو کې نه ننګېږل کېږي، تش سندرغاړی خپل آهنګ یو څه اوږدوي. د قلندر اپریدي هغه ټولې ځلوریزې چې په اوسنی دیوان)د کابل د ۱۳۵۲ کال چاپ (کې راغلې دي، د حمید مومند د پاسنیو دوو ځلوریزو غونډې ماتې یا لارغه یې دي، په بله وینا په ځلورمه خجنه څپه پیل شوې او د لومړي او دویم خج واټن یې هم ځلور څپې دی، مګر د څپو د شمېر له پلوه یوازې د حمید له لومړۍ ځلوریزې سره سمون لري او دا هم باوري بریښي چې د همدغه استاد پر لاره تللی دی که څه هم نورو ډېرو شاعرانو هم دغه ډول ځلوریزې ویلې دي د قلندر ځلوریزې په لاندې ډول دي:

)۳(

زه دې د وصل په تمه ګرځم
هجران دې وسوم له غمه پرځم
که مې وصال وي له خپل مینه
قلندر پر بل لور ګرځم

)۴(

زه دې له هجره تل امان غواړم
بې له تا زه مهر د بل نه غواړم
که دې نظر وي میرا و ماته
زه قلندر دې په در کې ژاړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

)۵(
زه په هجران کې دې مبتلا کړم
غريب همېش دې په واوېلا کړم
د رب لپاره جفا نور پرېږده
زه قلندر دې ميرا جليا کړم
)قلندر: ۱۵۵(؛

د کامګار خټک په ټول ديوان کې هم غزلې يو مخيزه په دربيمه خجنه څپه پيل شوې دي او يوازې څلوريزې يې د حميد او قلندر هغو غوندې په څلورمه خجنه څپه پيل مومي چې هماغسې لس څپيزې مسرې لري او دويم خج يې څلور څپې وروسته راغلی دی.

)۶(
زما دلبره دتا له درده
سترګې مې سرې دي ګونه مې زرده
دا هومره جور پر ما تل مه کړه
وېره مې وکړه له آه سرده

)۷(
مه کړه په څه کړې هجره خونخواره
چې دې جودا کړ کامګار له ياره
يو ځل مې بيا کړه له ياره وصل
که نه وي مرمه د رب لپاره
)کامګار: ۱۸۳(.

)۲(د ماتو)لارغه يي(لس څپيزو، دوپيزو)مثنويو(بېلګې پر څلورمه خجنه څپه پيل مومي او هغه هم د پورتنيو څلوريزو غوندې په ورته څپيز او خجيز اندول لکه:
)۱(
که يون دی يون دی، مخکې بېلتون دی
له کسې غره څخه، ځي خرښبون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وروره وروره ،خرښبون وروره
ته چې ببلتون کړې، زما ویرته گوره
چې ځې مرغې له تورې کرغې له
همزولي پاته، ځي څه برغې له...)پخ ۹-۱۰(

د حافظ نظام د "لیلی او مجنون" کیسه هم په همداسې لارغه یې)وقفه یې(یا مات ډول په دوییزه بڼه ویل شوې ده، لومړی خج یې د هر څلورمه او دویم یې پر نهمه راغلی او د پښتو دوییزې له تولیز دود سره سم یې ځینې بیتونه نه څپیز هم راځي، تر دې چې لومړی پیل یې هم په نه څپیز بیت شوی دی:

)۲(
وایي ویونکی د دې قصې
چې تل یې ښکار و د ښې هوسې
چې د عربو د ملک یو مرد وو
خجسته نام و په عقل فرد وو
متاع یې ډېره له هره بابه
څوک په حساب و څوک بې حسابه
)هماغه اثر ۵۹(؛

د خوشال دا دوې لس څپیزې بېلگې هم درواخله:
-بلبل هر چا ته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو، غوټۍ گلونه کا...،
-وگړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار د بل کا؛

تر خنگ یې بیا، دولس څپیزه ماته څلوریزه هم لرې:
څوک چې آرام گټي، د نېکو نام گټي....

)۳(د زینب هوتکي شپېږیزه)ترجیح بند(ویرنه)مرثیه(په ماته بڼه نه، بلکې د عادي شعر په بڼه پر څلورمه خجنه څپه کښل شوې ده)پخ۱۰۳(. همدا راز د بابا هوتک سندره هم درواخله)پخ۵(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوېبدنې او تېروتنې:
دیواني یا لیکني شعرونه لومړی د پښتو شعر د تولیزې "سېلابوتونیکي " ځانګړتیا پر بنسټ تر کره کتنې لاندې نیسو او بیا یې د قافیه والو شعرونو په توګه د قافیې او ردیف د ځانګړتیاوو له مخې چې په پارسي او عربي کې یې ټاکنه او پېژندنه شوې ده.

۱: د څپیز انډو ل ړنګېدنه

دا په دې مانا چې د یوه لیکني قافیه وال شعر کومه مسره یا مسرې تر سر مسرې، په بله وینا ، سرکړۍ)مطلع (څپیز کموالی یا ډېروالی ولري او دغه کمی یا زیاتی خجیز انډلو ته هم وټه ورسوي، نو بیا وایو ، د نومورې مسرې یا مسرو څپیز انډول ړنګ شوی، په بله وینا ، څپیز-خجیز ویار)عیب (لري. هن، که د پای له درو کېدونیو)ممکنه (څپو څخه یوه، دوه یا درې واړه وغورځي او ورمخنی خج کمزوری نه کړي، نو کوم ویار نه ګڼل کېږي. د ساري په توګه که)غزل (، دربیزه، څلوریزه، پېنځیزه... یا پارکی)قطعه (، بولله)قصیده ((... چې لومړی مسره یا بیت پر وروستۍ خجنه څپه پای ته رسېدلی وي، ورپسې بې قافیې)غیر مصرعي (مسرې یوه یوه څپه زیاته راتلای شي، تر دې چې کله کله د دغې یوې څپې، نه زیاتوالی شعري آهنګ یو څه کمزوری کوي هم، لکه په دې وروستیو بېلګو کې:

ستا له خوا نه بېلېدای نه شمه زه
ستا له میني صبرېدای نه شمه زه
چې نیولې مې ده ستا د وفا لار)ه (
له دې لارې کږېدای نه شمه زه
نا امیده ستا د سترګو له ککو)نه (
لکه اوښکه څڅېدای نه شمه زه
یم رنځور ستا د پېغلوټو شمو)چې (
بې وصال دې رغېدای نه شمه زه
یم هغه ازاده مینه زیاره ستا
)یمه ستا هغه ازاده مینه زیاره (
چې په جبل کې ځایېدای نه شمه زه
)زنداني نغمې، ۲۴ (؛

هر مطرب چې غوږۍ تاو کا د رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا تاو کې زما زړه کاندي خراب
چې سامع يې په نغمه په ترانه)شم(
ديوانه شم گرېوان څيري مست خراب
)رحمان: ۳۷(؛

که مسجد گوري که دير
واړه يو دی نشته غير
يو مې بيا موند په هر څه)کې(
چې مې وکړ د زړه سير
)خوشال: ک.۱ ټوک ۲۵(؛

ای مدام د نفس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې وينبوې ويدې بلا
دانايان له دښمنانو سلا نه)کا(
ته په څه کوې د نفس شيطان سلا
)حميد: ۳ مخ(؛

شوم په دام د زلفو بند
ښه چې نه مې واخيست پند
عشق دې اور وو زه ورگډ شوم
پاکوبان لکه سپند
)کامگار: ۳۴ مخ(؛

که خبر وای له دې هسې رنگ خواری
ما به نوم اخېستی نه وو د ياری
ستا د غم په درياب ډوب يم تر مری
بې تا نه لرم هېڅوک د دستگيری
مگر ته خپله لاس راکړې همدمه
)رحمان: ۲۷۸(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوب به نه ورځي له ډېرې ستومانۍ
بوږنوي به يې د ملو بد گومانۍ
نه به وړاندې ځي زړور په ښادمانۍ
نه په ببرته شي راتلای له پښېمانۍ
له هر سپي به په امید د امانۍ
چپړوسي کا د نمرۍ په مهمانۍ
چې دې یار پېښي دا هسې نرمه گرمه
ته په کومه حیا روغ گرځې بې شرمه
)حمید: ۴۰۲ (

دا کوم شرم دی کوم درم د یارۍ
دا پیوند دی بد نما تر وېزارۍ
چې مې یار پر توده ځمکه د خوارۍ
کښېني پاڅي خوار حیران له ناچارۍ
او زه ښوی ښېرازه گرځم سپین سپېځلی
)حمید: ۴۷ (؛

سنه زر سل پېنځه شپېته ده
چې رحلت وکړ کامگار
پس له دې نه په دې کاله
پلار دده وشو نامدار
)کامگار: ۱۸۵ (؛

خراب زړه مې هوسېږي
ستا جمال مې ډېر یادېږي
که نظر دې پر ما کېږي
فریاد رس یا مصطفی
)احمد شاه بابا: د غورچاڼ پای (؛

د فلک له چارو څه وکړم کوکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمولوي هر ګل چې خاندي پر بهار
هر غاټول چې پر بیدیا غوړېده وکا
ربړوي يې پاڼې کاندي تار پر تار...
)اسعد سوري، پخ (؛

وایي دا چې صحبت کاندي
یو له بله ډېر اثر
پر کلو دې مصاحب شوم
ستا صحبت نه کړمه خر
)محمد عمر: پخ۱۵۲ (؛

صحبت ډېر اثر کا ګوره
منکر نه شې له اثر
ته د مخه هغه شی وې
اوس انسان سولې بشر
)محمد طاهر: پخ۱۵۲(؛

زړونه خوښ کړه دا نېکي ده د ربنتیا
مه کړه چا باندې تېرنه په جفا
د خدای کور مه ورانوه په ستمو
د خدای کور وګنه زړه چې وي صفا
)محمد ایاز، پخ ۱۵۲ (؛

همدغه ډول څپيز کمی زیاتی په دوييزه کې هم راځي، په همدومره توپير چې دلته لومړی بيت بنسټ نه ټاکل کېږي، په بله وینا ، دغه کمی زیاتی د لومړي بيت له مخې په پام کې نه نيول کېږي، بلکې دلته دود داسې دی چې پر خجنه څپه پای کېدونکی بيت)د دواړو مسرو په پام کې نيولو سره (تر هغه بيت يوه څپه کم راځي چې پایمخه څپه یې خجنه وي. په دې ډول يوه یوازېنۍ دوييزه کې اته څپيز او اوه څپيز بيتونه راتلای شي او همدا رنګه نه څپيز او لس څپيز؛ لس څپيز او یوولس څپيز؛ یوولس څبيز او دولس څپيز؛ دیارلس څپيز او څوارلس څپيز؛ پېنځلس څپيز او شپاړس څپيز، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساقي پاڅه پياله راکړه
مرور يار مې پخلا کړه...
چې يو دم سمه ازاد
ناښاد زړه مې سينه)سي نه (ښاد
)زرغون خان:پخ ۸۴-۸۲ (؛

زړه د حسن له غمونو اوس بري سو
مقترن دوی لکه لمر او مشتري سوه
زړه ويل شکر ده مقصود زما حاصل سه
ما چې عيش نه لاره اوس مې عيش کامل سه
شکر شکر ده حاصل سه زما کام
سوی حال راته وصال د دل ارام
حسن هم په شکر چې کړ وا زما زبان
شکر يې وکړی په درګاه چې د سبحان
بيا دې زړه ته وويل چې شادماني کړه
دی هنګام د کامرانۍ، ته کامراني کړه
)مسافر مروت: حسن ودل، ۷۴(؛

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په وير کې مبتلا سونا
چې شاه محمود له ما جلا سونا

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په ګور عالمه
د پښتون لمر سو تياره تور عالمه
راته دښمن به کا پېغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون ګدا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا...
)زينب هوتکي، پخ۱۸۸-۱۹۲(

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زینب هوتکي په شپږیزه)ترجیع بند (کې د دغو دوو بندو دوه وروستۍ راغبرګېدونکې مسرې تر مخنیو څلورو مسرو یوه یوه څپه لنډې راغلې، په بله وینا ، د دواړو بندو مخکنې څلور مسرې تر نور ټول شعر څخه یوه یوه څپه زیاتې دي. له دې څخه دا پایله لاسته راځي چې تر وروستي خج څخه وروسته تر درو ناخجنو څپو پورې کموالی یا زیاتوالی موندلای شي او کوم ویار نه ګنډل کېږي.

د غني په دې لاندې ترانه کې د وروسته بند درې واړه مسرې تر نورو ټولو)پېنځلس څپیزو (مسرو دوې دوې څپې کمې دي او سندرغاړی یې د آهنګ په لوړولو او غځولو تشه ډکوي:
یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د توري نښانې زما
ستا سر چې وي ټيټ، نو زه به شان او شوکت څه کړمه
ته چې خوار و زار يې، زه به مال او دولت څه کړمه
ته چې وران ويجاړ يې، زه به خوب او راحت څه کړمه

یا به دې زه سیال کړمه وطنه د جهان).. (
یا به ستا په پښو کې توري خاوري کړمه ځان).. (
ځان به درې وړې کړم خو تا به کړم ودان).. (
نر یمه، پښتون یم، تا ته یادې افسانې زما
یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
)غني: کلیات ۱۳۲۸(.

د خوشال خان غوندې سترو شاعرانو په دوبیزو کې له دغه راز اسانتیاوو څخه هم ډېره کړې او په ښرګنده بربښي چې په اګاهانه توګه یې څپیز کموالی روا ګڼلی نه دی. د ساري په ډول یې د سواتنامې په ۳۹۱ بیته دوبیزه کې هېڅ داسې بیت راوړی نه دی چې یوه یا دواړې مسرې به یې پرخجنه څپه پای ته رسېدلې وي او په دې توګه یې له پیله ترپایه هماغه دولس څپیز کالب کارولی دی. په غزلو او نورو ډولونو کې له کښنګه یې چې پاس یادونه وشوه، خوشال بیا هم د نورو ټولیزه لار نیولې او په یاد شویو ځایو کې یې د څپو کموالی او زیاتی رامنځته کړی دی.

۲: د خجیز انډول رنګېدنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې بیا بیا ورته نغوته وشوه، د پښتو شعر په سېلابوتونیک سیستم کې خج او څپه ټاکنده نقش لوبوي او په دواړو څېزونو کې بیا خج په لومړۍ پوړۍ کې راځي او په درو واړو)ګړنیو، لیکنیو او نویو ازادو (شعرونو کې پرې لکه شا تېر د تول و تال او یا په لنډ ډول، د وزن تړوله ودانې ولاړه ده، له همدې لامله د څپیز انډول رنګېدنه، په بله وینا، بېځایه کېدنه او غورځېدنه د هر ډول شعر د بې تولۍ لامل کېږي او له شعري چو کاټه وځي. څنګه چې سم له لاسه مو خبرې پر لیکنیو شعرونو دي، نو له دیوانونو څخه یې رابېلوو:

شپه د بېلتانه ده پهر پهر کال پر ما شو
بانګ دی د چرګانو په هزار هیله سبا شو
رابه شي ګلزار ته وار پر وار ننداره کاندي
پیغام راوړي د وصل عجب ښه راځي په سهر
هُد هُد د یار له لوریه، نن پر ما باد صبا شو
پر وخت د مشغولا له ګلو کله اواز کاندي
چې د رومي له ګلزاره په چغار چغار توتا شو
په درست عمر یې مُهر د سکوت پر خوله وهلی
زما د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګویا شو
زنګ چې باندې پرېوځي اینه د زړه تبۍ شي
زړه د خوشال ګوره ! له هر رنګه مصفا شي
)خوشال: ک، ۱ ټوک، ۱۸۲ مخ(؛

خوشال خان په دغه غزل کې د خج د دریځ په بدلون سره دوه ډوله وزن رامنځته کړی دی: لومړۍ درې مسرې او وروستۍ دوه هغه یې پر لومړۍ خجنه څپه او په منځ کې یې پرله پسې اووه مسرې پر دویمه خجنه څپه پیل کړې دي او له دې کار سره یې څپیز انډول هم رنګ شوی دی؛ هغه دا چې پر لومړۍ خجنه څپه پیلېدونکې مسرې یې څوارلس څپیزې راغلې او پر دویمه څپه پیلېدونکې هغه پېنځلس څپیزې. همدا رنګه د خوشال ۴۰۲ او ۷۳۴ غزلې همدغه نیمګړتیا لري.

په دغه لاندېنۍ وسمهالې بېلګه کې چې د اردو شعر منظومه ژباړه ده، قافیه او د مسرو)دولس (څپیز شمېر یې، له کومې مسرې نیمې پرته، تر پایه په پام کې نیول شوی دی، مګر دا چې خج پر خپل خپل ځای نه دی راغلی، په بله وینا، پر بېلا بېلو خجنو څلور څپیزو ستنو)رکنو (نه دی وېشل شوی، نو جوله یې هېڅ راز شعر ته ورته نه ده، بلکې د))← یاکوتانو ((د سندرو غوندې په هماغو پښېلو یې ورته پېیلې جامه ور اغوستې او یو ښخونده نثر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرنګي که يو وخت زه هم دربان واى
نو ژوند کول به راته څومره اسان واى
بچو به زما کړی تعليم په امريکا کې
اوړی ګرمي به زما پر انګلستان واى
په انګرېزی ږغېدا به مې روانه
که څه هم له اصله څخه اردو زبان واى
په ټيټولو د سر چې واى سرشوی
نو به لیډر هم تيار يو عاليشان واى
مځکې جايداد به وو زما هره صوبه کې
والله چې صدر خو زه د پاکستان واى
)جرګه:... ګڼه(.

نو که موږ وغواړو ، د څپو په اوډون سره يې خجيز انډول داسې رامنځته کولای شو:
د پرنګ که يو وخت زه هم)کوم(دربان واى
نو به ماته ژوند کول څومره اسان واى
کړای بچو به مې تعليم په امريکا کې
ګرم اوړی به زما پر انګلستان واى
په روانه انګرېزی به غږېدلم
که له اصله هم سوچه اردو زبان واى
واى سر شوی به د سر په ټيټولو
رانه جوړ به يو ليډر څه عاليشان واى
جايداد ځمکې به مې وې هره صوبه کې
والله صدر به زه هم د پاکستان واى !

له کلاسيکه ترنوي غزله

له کلاسيک يا زاړه غزل سره د نوي غزل برید ليکه د څو جوتو توپيرونو له مخې ټاکل کېدای شي، لکه:
١(په ټوليز ډول يې د پارسي- عربي ژب - ښکلاييز زېبښاک ته پايټکی ابنبی او د پليونو پاتشوني او پاتوړي)وارثان(يې ښايي له ګوتشمېره تېرې ونه کاندې؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (نرېه جوليزواله)فورمالېزم (، په بله وينا هنري ارمان يې تر ډېره له تولنيز هغه سره غاړه غړې کړې دی؛
۳ (د کلاسيک غزل پرخلاف اوسنی دا يوازې پر))←افقي انځور ((بسنه نه کوي، بلکې))← صعودي، ۵- څپرکی ((هغه هم راخپلوي. مانا دا چې غزل د نوي- ازاد شعر غوندې ورو ورو تمثيلي او کيسه يي کېږي. د يوې ټاکلې پلات، سوژې، اند و واند)انديشه و خيال(او يوه پيغام پر بنسټ پيلېږي او پېيل کېږي. هر هر بيت يې هم په جلاډول او هم د د درست غزليز زنځير د يوې کړۍ په توګه تر ارزونې لاندې راځي؛
۴ (دا چې نوی غزل د يوه ناشننوړي شعر دريځ راخپل کړی او د پېښوريانو په نومونه د))مسلسل غزل ((ښې ته راوښتی، نو))غزل ((نوم ورسره هم نور اړخ نه لګوي او په کارده، د دغه))متحدالمال ((سرليک پرځای په يوه ټاکلې نامه ونومول شي. نورې نړۍ ته دا خورا هېښنده برېښي چې يو شعر دې يو جلا او نومېرلی)مشخص (نوم و نه لري ؛
۵ (که د مطلع حذف دومره دود نه دی موندلی، خو په مقطع کې د نوم راوړنې دود تر استاد حمزه راوروسته نور له نشته برابر شوی دی؛
۶ (لکه په څلورم څپرکي کې چې يادونه وشوه، د مسرې لنډترين بريد يې له پينځو څخه تر دوه څپيزو رسېدلی او اوږد ترين هغه يې له شپاړسو څخه تر څلوښت - پينځه څلوښت څپو پورې؛
۷ (د ناقافيوال يا ازاد غزل دود چې په نژدې))تربرې ((پارسي ژبه کې له څو کلو راهيسې رانښلول شوی، په پښتو کې هم نن سبا ازمايل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- څپرکی

اوسنی ازاد پښتو شعر

د خپل ازاد فولکلوريک او بيا کلاسيک شعر بشپړتيايي بڼه

د اچې وايو، پښتو ازاد شعر د يو شمېر نورو ختيزو ژبو پر خلاف د اروپايي ازاد شعر پېښې يا کاپي نه، بلکې د خپل ازاد)و (ګړني او لرغوني)فولکلوريک او کلاسيک (هغه بشپړتيايي بڼه بلل کېږي، غوره لاسونديې دادی چې اروپايي ازادشعر(free verse (يوازې بېقافيه نه، بلکې له هر راز شعري قانون يا قالب)metrical pattern(څخه پخشو دی؛ نه هغه پخوانی ټاکلی مسره بيېز دود سمبالوي نه هغه ټاکلي ژانرونه او څومره والی)کميت(يا کچ و مېچ او نه هغه کلاسيک تول و تال يا ريتم په ټوله مانا رانغاړي. تر ډېره زمورږ د))←سپين شعر ((په څېر وزن و قافيه دواړه نه لري او په دې توګه يې له))←ناپېيلي= منثور ((هغه سره پوله او بريد زياتره د ←)موزيکال(اهنګ له مخې نومېرل کېږي. د پښتونخوا پښتانه بيا د اردو ژبې په پېښو ازاد شعرته))مبرا ((او سپين ته))معری ((وايي.
همدارنګه له عربي او بيا پارسي ازاد شعر سره زمونږ دا خپل بريد په دې رابېلوي چې له پښېليزې)قافيې (ازادی سره سره نور عروضی آرونه په پام کې نيسي او د مسرو لنډوالی او اوږدوالی يې هم د))مفاعيلو ((اړونديا تابع دی.
اروپايي سپين شعر)**blank verse**(، فرانسي verse levere، جرمني **freie Rythmen** د سپين شعر نومونه له اروپايي نومونې سره نه، بلکې زمونږ له نيم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو او مونډې شعرونو سره سمون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو اروپايي ژبو غوندې په الماني کې د دغه راز شعرونو پيلامه تر اتلسمې پېړۍ پر شا ځي. کلوپ شتوک د يوه الماني شاعر په توګه پر ۱۷۵۹ کال "د پسرلي جشن" تر نامه لاندې د يوه شعر په وړاندې کولو سره پر سپين شعر بشپړ لاسبرى ومومند او ورپسې ګويټې همدغه لار ونيوه، چې د ۱۷۷۲ کال د "ګرځندوى توفاني سندرې" شعر يې لومړۍ بېلګه وه. همدا راز د نووالیس "شپې ته سرودونه" چې پر ۱۷۹۷ کال يې ويلي وو. ورپسې د هويلډرين "دراين يوازېنۍ سندرې"، د هنرين هاينې "شمالي سمندرګى"... د همدې لړۍ شعرونه بلل کېږي. نيچې، رېلګې، شتېتلر، ويرفي او داسې نورو هم دغه لار نيولې ده او ورته بېلګې يې راپرېښې دي)اوتوبېست: د ادبي جاجونو لاسليکي، ۸۵ مخ - لويدېز المان، ۱۹۷۲(.

په هره توګه، هغه څه چې په اروپايي ژبو يې ازاد شعر بولي، د پښتو له نيم ازادو شعرونو او بيا ازادو کالبونو سره سمون خوري، لکه واخلئ د غني، اجمل، لايق، زيار، پيوند، سنګر، کاوون، خاموش، رفيع... يو لړ شعرونه چې پخپله خوښه يې ځانته يو ډول يا بل ډول کالبونه په کار اچولي دي، هر بند يې له يو څو لنډوا و يوې يا دوو اوږدو مسرو څخه رغښت مومي او لړو ډېر له قافيو او رديفو څخه هم کار اخلي، يا يې لړ تر لړه د بندونو پايلې په همقافيه مسرو پاى ته رسېږي. په اروپايي نومونو بيا دغه راز خپل خوښيو ازادو قالبونو ته ازاد بيتونه وايي: فرانسي **Verse Libre**، الماني **Freie Verse**، انګرېزي **Free Verse** يو الماني پوه)اوتوبيېست، ۸۴ مخ(د دغه راز شعر پېژند ګلوي داسې کوي:

هغه ډول شعر چې د مسرو يا توتو اوږدوالى يې پخپله خوښه وي، مګر له يو راز قافيې او څپيز شمېر سره، چې ګليرت، ليسين، ويلاند... يې استازى دى، را وروسته دغه راز شعر د څپو برابري هم له لاسه ورکوي او له "ازاد وزني" يا "سپين" شعر سره يې يوازې په قافيه بېلتون راغلى دى.

حال دا چې له ازاد پښتو شعره زموږ موخه هغه توليز)موزون(شعر دى چې له ناپښېليزوالي)بېقافيه والي(سره سره يې مسرې د لنډوالي او اوږدوالي له پلوه کومه ټاکلې کچه نه لري او له)→ يو فونيمي څپې)نيولې تر څلوېښت- پينځه څلوېښتو څپو رسېدا ى شي.

په پښتو کې له "ازاد" سره د "نوي" يا "اوسني" ستاينوم)صفت(سرباري کول په دې موخه دي چې له "ګړني)شفاهي("يا "وګړني)ولسي(" ازاد شعر سره د اوسني يا نوي "ازاد شعر" ګډون را نه شي. په پښتو ګړني يا وګړني شعر کې ازاد ډول تر قافيه وال هغه ډېر پخوانى برېښي او آره يې لرغونو اريايي)ويدي- اوېستايي(شعرونو ته رسي، لکه لنډۍ ، زياتره سروکي، ببولالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شين خالۍ، د هوتکو ناري،د نکلونو ناري، بدلي، لوبي، بګتۍ، لنډکۍ)د ځاځي ميدان(، انګۍ)کاکړۍ ساندي يا ستايني(او يو ګڼ شمېر متلونه چي زياتره مقفى نه، بلکي)متوازن(مسجع دي، په بله وينا، څپيز- څجيز)سپلابوتونيک(تول)وزن(لري. دا نور قافيه وال ډولونه، لکه: غزل، داستان، څلور کرېزه)چاربيته(، کاکړۍ، دوبيتي... يې وروستنۍ او پرمختيايي بڼې دي. د پښتو ليکني شعر لومړۍ پيلامې هم زياتره ولسي رنګ لري او د لوبو، بګتيو، بدلو او ځينو سروکيو غوندي په نيم ازادو کالبو کي راڅرګندېږي. ورته اروپايي هغه د "سپين شعرو " په نامه متي په ١٢مه پېړۍ کي رانښلول کېږي. په پښتو کي دغه ولسي ډوله نيم ازاد شعرونه له امير کروړه)اتمه زېږدي پېړۍ(نيولي تر ننه پوري له قافيه والو "ديواني" شعرونو سره اوږه پر اوږه را روان دي.

له "ديواني " شعرونو څخه موخه هماغه شعرونه دي، چي په منځني ادبي پېر)١۵- ١٩زېږدي پېړۍ نيمايي(کي د عربي او پارسي شعر په پېښو په ببلابېلو کالبو)غزلو، بوللو و دوبيزو، دربيزو، څلوريزو...(کي کښل شوي او راوروسته يي په نوي پېرکي هم لړوډ بري پېښي شوي دي. نومورې شعرونه له لومړيو دوو ډېوانونو او بيا يوې نيمي "مصنوعي" بېلګي پرته عروضي نه، بلکي په سپلابوتونيک تول کي ويل شوي دي. دا هم اړينه نه ده، چي د دغه مهالپېر ګرد شعرونه دي "ديواني" کچي او بڼي ته رسېدلي وي. هرګوره، لومړي دوه او بياعروضي ډوله پښتو ډېوانونه په لسمه لېږدي پېړۍ کي د)روښاني(غورځنګ پياوړو شاعرانو ارزاني او انصاري رامنځته کړي دي.

په "زاړه پېر " کي چي سم له لاسه له دويمي لېږدي)هجري(پېړۍ څخه تر زرمي تاکل شوی دی، له "ديواني " ډوله شعرونو څخه د شېخ اسعد سوري)۴۲۵ مړ(بولـله)قصيده(، د محمد هاشم سرواني)۲۲۳-۲۹۷ هـ ق(له عربي را اړولی پارکی)قطعه(، د اکبر زميندا وري)۷۷۱-۸۰۷ هـ ق(غزل او يا د شېخ رضي لودي)۳۵۰ شاوخوا(او د امير نصر لودي)۳۹۵ شاوخوا مړ(پارکی او داسي نور د يادوني وړ دي.

په اوسنۍ بڼه ازاد پښتو شعر چي يې که څه هم په ښکاره ډول د اروپايي ازاد شعر تر اغېزو او پېښو لاندي له ۴-۵ لسيزو راهيسي دود موندلی دی، بيا هم لکه پاس چي وويل شول، له خپل دوديز ازاد ګرڼي شعر سره تړاو لري او د سپلابوتونيک وزن پر بنسټ ولاړ دی. که يو نيم شاعر د هماغه وچ اروپايي تقليد په لومه کي ښکېل پاتي دی او خپل دوديز تول و تال يې پکي سمبال کړی نه دی هرومرو يې خبره "سپين " شعر ته رسېدلي ده. تول)وزن(، يا په اروپايي نومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

"ريتم " د شعر بنسټيز شرط دی، که په قافيه وال شعر کې وي او که بې قافيې)ازاد (کې. له همدې کبله له بې آهنگه)بې وزنه(شعر سره د "سپين شعر " نومونه جوړېږي. پښتو))سپين شعر((د پارسي))شعر سپيد ((په څېر د)بې تول و بې اهنگه شعر (په جاج رادود شوی، نه د زړې اروپايي نومونې په جاج چې يوازې د ازادو کالبونو او څه ناڅه بې قافيې شعرونو يې اړه درلوده.

په پښتو کې په هماغه اروپايي جاج، ازاد او نيم ازاد کالبونه د شلمې پېړۍ له دويمې- درېيمې لسيزې راهيسې رادود شوي دي. په دې ډول مخفي، فدا، صالح محمد کندهاري، عبدالحی حبيبي، عبدالاکبر اکبر، عبدالاکبر خادم، قيام الدين خادم، فضل احمد غر، کمالي، ميا احمد شاه، اسير، خيال، اجمل، بېنوا، لايق، عبدالرحيم مروت... يې له غورو او مخکښو استازو څخه ګڼل کېږي چې بې له شکه يې له ولسي يا وګړنيو)فولکلوريکو (هغو څخه الهام اخېستی دی. همدارنګه مونډي يا سر پرېکړي)د قافيې له پلوه(شعرونه چې عبدالرحمن پژواک يې پر ١٣١٧ کال په)کليمه داره روپۍ(سره بنسټ ايښی دی او ورپسې پر ١٣٣١ کال د عبدالعظيم ساپي ورته نظمونه)رفيع: زريني څانګې(او بيا په پېنځوسمو او شپېتمو لمريزو کلونوکې د سيد بهاؤ الدين مجروح د)ځانځاني ښامار(، يا)نا اشنا سندرې(او نور چاپ او نا چاپ شعرونه خپلې جرړې ولسي هغو ته رسوي.

خو که دغه وروستی ازاد کالب والا، نيم ازاد يامونډي شعر په پام کې ونه نيول شي، نو هممهال ورسره د بشپړ ازاد)هم له قافيې او هم د مسره ييز انډول له پلوه (پيلامه په لره پښتونخوا کې لګوو او دا هم کومه هيښنده نه ده چې لر پښتانه تر برو وړاندې له نويو تولېزو او فرهنګي بدلونونو سره مخامخېږي او له دې سره پښتو ادب هم هلته وار له مخه نوي بشپړتيايي پړاو ته ورګډېږي. دا هم جوته ده چې له ديالکتيکي پلوه هر انديز)فکري(نوي والی له ځان سره جوليز)شکلي(نوی والی راوړي، په بله وينا، هره نوې مفکوره او منځپانګه)محتوا (د يوه وړنده)مناسب(کالب او جولې غوښتنه کوي.

د فورم او محتوا د ديالکتيک له لارې کېدای شي، شعري نوښت او نوښتګري په ازاده)ژبنۍ، هنري او تخنيکي(جوله کې ښه ترا رامنځته شي. قافيه د شعر د تخنيکي جولې په توګه نه يوازې د دغو نورو دوو)ژبنيو او هنري(جولو پر مانيزه خوا زيات بنديز لګوي، بلکې پر همدغو دوو جوليزو اړخو هم خپله واکمني چلوي او زنداني کوي يې. يا په ساده وينا، په قافيه وال شعر کې نه ژبني او هنري)ژب - ښکلاييز(اړخ سمبالېدای شي او نه منځپانګيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

)محتوايي (.

هغه شاعر د قافيې او د ورسره اړوندو توکيو)رديف او مسره يي انډول(له سمبالونې سره په لوی لاس پر ځای دا بنديز لګوي چې د شعر له پښنځګونو رغنده توکو)متشکله اجزاوو ( )ژبې- آهنګ- اند- واند او ولولې(څخه، له آهنګ پرته دا نور څلور سره سره توکه پوره په پام کې ونه شي نيولای او دويم، دربېم او څلورم ارزښت ورکړي، له ټولو نوښتګرانه هاندوهڅو سره سره ترې هرومرو دا يا هغه توک کمزوری پاتې کېږي. که له آهنګ سره " واند ،خيال " او ولوله)عاطفه(سم سمبال کړای شي، نو ژبه او اند ترې کمزورتيا مومي او که له آهنګ سره "ژبه" په پام کې ونيسي، نو بيا ترې انداو واند ژوبلېږي او همداسې تر پايه.

لنډه دا چې په قافيه وال شعر کې د نوښت سمبالتيا د ازاد شعر په پرتله يو څه زيات کړاو غواړي، مګر په ازاد شعر کې پښنځه واړه توکه)ژبه –آهنګ - اندچ واند- ولوله(همزمان او هم انډوله په پام کې نيول کېدای شي او په دې توګه يې د هراړخيز نوښت لپاره لياره هواره ده.
په دې کې خو هم شک نشته چې قافيه واله مخينه له ازادې شاعرۍ سره ډېره مرسته کوي، خو په دې شرط چې دغه مخينه رښتيا شاعرانه مخينه وي، نه ناظمانه. سره له دې هم ډېر ځوان شاعران وينو چې مخکې له مخکې يې په ازاد شعر پيل کړی او په څو ببلګو يې جوته کړې ده چې د "شعريت " پر لاره روان دي. که څه هم ښايي د وزن له پلوه يو څه نيمګړتياوې ولري، مګر په ډېره لږه لاربښوونه او کړاو پر دغه تخنيکي اړخ لاسبری مومي.

که د "پېښنو " د تور لګونې خبره شي، بيا هم ښايي په ازاد شعر کې هماغومره يو ډېرښت او پايښت ونه لري، لکه په قافيه وال هغه کې. قافيه وال شعر زياتره، لکه پاس چې وويل شول، د عربي او پارسي په پېښنو له "ديوانسازي " سره دود موندلی دی، حال دا چې اوسنی پښتو ازاد شعر د بيا را ژوندي کېدنې "رنسانس " ښکارندويي کوي، يا په بله وينا د خپل آر ولسي او نيم ولسي شعر يوه بشپړتيايي بڼه ده. که حمزه او اجمل دا دومره شاعري په ازاد فورم کې کړې وای، بې له شکه په اوس پښتو د حمزه او اجمل پرځای "نادر نادرپور " او "احمد شاملو " درلودای، که څه هم دګارسيا ، برتولدبريښت او نرو دا هومره انقلابي نه وای.

په دې توګه د پښتو په اوسني ازاد شعر کې له پښنځګونو توکونو څخه لږ تر لږه ژبه او آهنګ)وزن(د "پېښنو " له توره پخشو)فارغ(دی پاتې شول)اندو واند (چې کېدای شي، يوڅه په دغه تور تورن شي، خو دومره هم نه چې يومخيز د))پېښنو ((په کچه او جاج)مفهوم(وي، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیات "الهامي" رنګ به لري. لکه په تېرو او په ځانګوي توګه په شپږم څپرکي کې یې چې یادونه وشوه، د "خیال" په تړاو، یو لړ نوي یا په نوي رنګ کې رنګېدلي ←سمبولونه. لکه: لمر، سپېدې، باد و باران، توپان وسیلۍ، سیند و سمندر، سبا او سباوون، ورځ و شپه، تیاره، باروت، پولاد، سرپ، مرجان، یاقوت...، یا← اسطورې،لکه زیوس، پرومېتوس او داسې نور ورته انځورونه نژدې د ټولې نړۍ په شعر کې دود شوې دي، نو ایا پښتون شاعر او هغه هم د ژمن او ازاد شعر استازی ترې ډډه کولای شي؟

همدارنګه د "←اند یا مفکورې" یا منځپانګې)محتوا(له پلوه ملي، ټولنیزې، انساني او ټولیزې جهاني ربړې مسالې، لکه: سوله، جنګ، پرمختګ او شاتګ، ګډ سوله ییز ژوند، ټولنیزنیاو او داسې نور درواخله. برتولت بربښت)۱۸۹۸-۱۹۵۲(چې د الماني ازاد و نوي شعر له سترو نومیالیو څخه ګڼل کېږي، د ازاد شعر په تړاو وایي: هېڅ منځپانګیز نوښت بې جولیز نوښت شونی نه دی. او څو اویا کلن نومیالي انتي فاشیست لیکوال هاینریښ بل چې د نوبل جایزې وړونکی دی، په اتیایمو کلونو کې د یوې پوښتنې په ځواب کې څرګنده کړې وه:

"زما له خپل اند و ازمېښته چې د یوه ښوونکي او لیکوال په توګه یې لرم همدغسې چې پنځوونکی د خلکو لپاره یو پیغام لري، باید وړنده)متناسب(کالب یې هم وړاندې کړي، مانا دا چې په شعر، په رادیویي ننداره، په ستېج ننداره، په رومان، په لنډ داستان، په تکل...کې باید ځان پر خپل لیدونکي یا اورېدونکي او یا لوستونکي ور ونه تپي، بلکې کالب هم د پیغام اړوند وبولي. له ۱۹۴۵ کال را وروسته بنستیزه ببلګه الماني ژبه وه چې له اخلاقي پلوه کورته کرغېړنه شوې وه او د یوې)عوام فریبانه(او د دروغو او ریا په یوه کرغېړن کالب کې وړاندې کېده... داسې ډېر څیزونه شته چې ومې نه شو لیکلای، ځکه کوم کالب مې چې ورسره ښایېده، پیدا کړی نه دی،... کله چې ما د یوې موخې)مطلب(لپاره چې څرګندول یې غواړم، کالب نه دی موندلی، هرومرو مې منځپانګه هم نه ده موندلې")هاینریښ بویل: ۱-۵-۵۲ مخ(.
د دغه الماني لیکوال خبره- "الماني ژبه له اخلاقي پلوه کورته کرغېړنه شوې وه"، د پښتو کلاسیک ادب او بیا "دیواني" شعر پر ژبه، په یوه بل ډول د کارونې)تطبیق(وړ ده او هغه دا چې د دغه پېر پښتو تر ډېرې کچې د بې خرته عربېزم او یا رسیزم له پلوه ببخي له ځانه پردۍ شوې ده.

په زړه پورې ببلګه یې د کاظم شیدا د دیوان سریزه ده چې که کوم یونیم آر یا مرستیال کړ) دی، وو، شته، شه، شو، کړ... (یا سربل او وستربل)د باندې، په، کې... (ترې لرې شي، د هغه مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو نږه پارسي متن ترې جوړېږي او دا د لمر غوندې روښانه ده چې په پښتو قافيه وال شعر او بيا د غزل په لنډ تنگ کالب کې هغه راز گډوله پښتو لا تر اوسه لږ و ډېر دود لري: لبان، چشمان، دهان، دلبر، دلربا، گلرخان، گلرويان، هجران، جانان... غوندې زاړه وييونه خو، لا څه کړې چې د وزن، قافيې او رديف تر "جبر" لاندې نور نوي هغه هم پرېوړ زيات شوي او لا ورزياتېږي.

د نوي او زاړه يا قافيه وال او ازاد شعر تر منځ ديالکتيکي تړاو ښايي دومره)مطلقيت(ونه لري او په کار ده، د دواړو ډولو پلويان يو د بل پر مطلق او يو مخيز رد ټينگار ونه کړي او د دواړو ډولو نوښت په پام کې ونيسي. سمه ده چې نننی پښتو غزل يو شمېر نوښتونه لري او ازاد دا هم يو شمېر کرغېړنتياوې، خو بيايې هم يو دليل دا دی چې يو پر بل اغېز ښندي. نوی لا له دادومره پرله پسې پرمختگ سره سره د زاړه په زولنو کې راښکېل دی.

د قاليه وال شعر او بيا غزل غورې بېلگې چې په پرتليز ډول يې پېنځگوني شعري توکه همزمان سمبال کړې وي، د اسحاق ننگيال د ازادې بېلگې پر ځای، ښايي دغه لاندې پښېليزه بېلگه رښتيا نوښت ولري، لکه:

تنديه ماتوم دې، ټيټومه خو دې نه
پر وره د سنگدلانو، سولومه خو دې نه
چې سود مې د زړه نه شي، نو وجود لمبه کومه
ژوندونه بې له ياره، تېرومه خو دې نه
په سرو وينو ليکای نه شم، د جبر قصيدې
قلمه پرېکوم دې، خرڅومه خو دې نه
پېرزو دې که پر ما نه وو، ښوول دې راته څله
باداره! راکوې به، پرېږدمه خو دې نه
زه ليکې د قسمت،))فنا ((کوم د خپلو لاسو
تقديره ختموم دې، بدلومه خو دې نه
)فنا، د کوهاټ د لاچی ختک(

په دا بله خوا "ازاد شعر" کې د کرغېړنتيا لپاره ښايي د ننگيال)اخبار هفته، دولسمه گڼه(له خوا د کمال مستان راوړې بېلگه د دغه پاس غزل هومره نوښت ونه لري، د چا خبره "ازاده" وي، مگر "نوې" نه، کنه "ازاد شعر" بايد "نوی" هم وي. مانا يې دا چې له مخکنيو خبرو سره سم ازاده جوله، خو په هر ډول نوې جوله ده او نوې جوله بايد نوې هنري جوله او بيا نوې منځپانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا پیغام ولري. دلته د قافیه وال فورم غوندې مخینه او تجربه له یاده اېستل په کار نه دي. د کمال مستان غوندې ځوان شاعر چې پر ازاد شعر یې نوی پیل کړی، تر همزولو قافیه والو شاعرانو بیا هم زیاته او نژدې نوښتگرانه راتلونکې په مخ کې لري.)د زیاتې څرگندتیا لپاره د کمال مستان "د لمر شغلو ته" شعري غونډ او اړونده سریزه(. له هغې کره کتنې څخه په راوروسته دوه دوه نیمو لسیزو کې رښتیا هم زموږ شاعر پرله پسې پر مختیای پړاوونه وهلي او نن سبا په څو گوتشمېرو نوښتگرو کې راځي.

دلته یې د هماغه مهال یوه بل هممهالي ځوان شاعر "فاروق فردا " یوه ازاده بېلگه وړاندې کړم چې له یو څه اوږدې مخینې او تجربې څخه یې سرچینه اخیستې ده او د هېڅ راز کرغېړنتیا یا نه شعریت گوته ورته نیول کېدای نه شي:

زما شپېو !
زما شهیدو شپېو
زما شهیدو ارمانو د رژېدو شپېو)دلته "زما " یو ځپیز راغلی(
تاسو کې ښخې شوې
زما د مورکو هیلو د غوټیو سرې نازکې پاڼې
نن به زه ستاسې د سپېرو خاورو
سپېرې غېږې ته و سپارمه
او خپلې هیلې به له سره له سپېرو خاورو نه وټوکوم.

دغه ازاد شاعر هم له هغه راهیسې تر اوسه ښایسته ډېر نا لاسبري ستونځونه را لاندې کړې دي.

پښتو نوی ازاد شعر ټیک له هما غه راهیسې کې له ټولو خنډونو سره سره ورځ پر ورځ پراختیا او پرمختیا موندلې او خپل بشپړتیایي بهیر یې په چټکۍ سره وهلی او لا وهي یې، له بلې خوا ځنگه چې د غه شعر مخکې له مخکې د انتقاد منونکی دی او نوې میتودیکه علمي کره کتنه یې پرله پسې سپېڅې او سوانوي ، نو هرومرو زموږ د وروسته پاتې ادبي فرهنگ په وچ زاړه کالبوت کې د نوې سا پوکولو لپاره بې اغېزې نه پاتې کېږې او نوې هیلې ورسره ملگرې دي.
دا چې ځینې لیکوال ازاد شعر او نوی شعر سره په یوه مانا رااخلي، کومه هیښنده خبره نه ده، ځکه اوسنی ازاد شعر لکه د مخه چې وویل شول، تر هر څه د مخه ((نوی شعر ((دی، یا په بله وینا ازاد شعر د نوي شعر په بهیر کې رازېږېدلی دی.

له همدې کبله دا دواړه ستاینومونه)نوی- ازاد (، هم یو د بل پرځای راتلای شي او هم دواړه سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

را غبرګېدای شي او له خپل ستايلي)موصوف( )شعر(سره د)نوي ازاد(شعر په توګه يو ستاينوميز ترنګ)توصيفي ترکيب(جوړوي، خو څنګه چې په)ازاد شعر(کې)نويوالی(بې له هغې نغښتی دی، نو غوره به وي چې پر همدغه وروستۍ نومونه)ازاد شعر(بس راوړ شي او له نورو ستاينومونو، لکه:)نوی(يا)بې قافيه(څخه ډډه وشي. هرګوره، په لويو سرليکونو کې ورسره له زاړه دوديز)ولسي(ازاد شعر يا))سپين شعر((څخه د بېلتيا لپاره)اوسنی(ملګري کول يوځه اړين برېښي. هسې خو ښايي، يو وخت دا دري واړه ستاينومونه)صفتونه( )نوی- ازاد- اوسنی(خپل ارزښت بايلي. ځکه هر ستاينوم د خپل ستايلي)موصوف(پر وړاندې يوه پرتليزه)نسبي(لوښه)خصلت(لري. د نن)نوی(د سبا)زوړ(او د سبا)نوی(د بل سبا)زوړ(دی. يا لکه)ښه(او)بد(او داسې نور درواخله چې جاج)مفهوم(يې له مهال او چاپېريال سره بدلون مومي يا کورټ يو پر بل اوړي او يا خو يکې لږ تر لږه تنګوالی او پراخوالی راځي.

همدا نن سبا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافيې، ازاد شعر(سره د يوې نوې ښکارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ايران کې بيا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وييني ګروبرنې لاندې نيول شوی دی. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي" خبره رامنځته کوي او د لويديځيانو په لار وړ پر دې ټينګار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرنۍ جوليز وزن پر ځای او "دننی" يا "مانيز" وزن ولري)په دې باب اړوندې ليکنې: اخبار هفته **۵۴** او **۵۷** مې ګڼې او د همدې بدلمېچ اړوندې سکالووې(.

لکه په اووم څپرکي او اړوندو ځرګندونو کې چې وليدل شول، د پښتو ډېرى ګړنې شعرونه)لنډۍ، سروکي... (پښېلې او لړونه)قافيې او رديفونه(نه لري او د بېلابېلو ټوټو)مسرو(تر منځ يې د څپو شمېر هم تل برابر نه دی، مګر يو ټاکلی انډول لري لکه لنډۍ چې لومړۍ مسره يې نهه څپيزه او دويمه يې ديارلس څپيزه ده او په دې توګه په لومړۍ پوړۍ)درجه( )خج(فشار(د ريتم تول و تال يا په لنډه ډول د "وزن" بنستيز ټاکونکی دی او ورپسې څپيز انډول زير و بم، اهنګ، غاړه)لحن(... چې د خج په استثنأد ژبې د نازنځيري يا))عروضي((توکو)فونيمونو(په توګه د قافيو او رديفونو غوندې په څېرمه ځانګړتياوو کې راځي)دغلته))عروضي((د غرپوهې د نومونې په توګه کارول شوې، نه د شعرپوهې هغې په توګه(. په خجيزه برخه کې دا يو ټوليز دود)قاعده(ده چې مسره پر لومړۍ، دويمه، دريېمه يا څلورمه خجنه څپه پيل مومي او بيا پسې هر څلورمه خجنه راځي. البته ډېرې لږې ببدودي)استثناوې(تر دغه منځ پېښېږي چې په تېر څپرکي کې يې يادونه وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول، لکه چې پرله پسې وویل شو ، په پښتو کې بې قافيه يا ازاد شعر د خپل اړوند ولسي وګړني يا ګړني)فولکلوريک (او ليکني يا ديواني شعر يو په زړه پورې ګډون او ستنيز دی، نه د اروپايي يا پارسي شعر پېښې. هر بې قافيه شعر چې د پښتو د ټوليز سپلابوتونيک سيستم له مخې "وزن" ولري، هغه ازاد شعر دی او پښتو شعر دی.

دا دی دلته د ګړني او ليکني پښتو شعر غوندې د اوسني ازاد شعر بېلابېلې ډلې او بېلګې تر سپړنې)شرحې (شننې او سکښتنې)تقطيع (لاندې نيسو:

لومړی: نيم ازاد شعرونه

۱(ازاد کالبونه

دغه راز شعرونه، که ګړني ډولونه او د لرغوني پېر)له امير کروړه تر ارزاني (په پام کې ونه نيول شي،د شلمې پېړۍ له نيمايي راهيسې پيل شوي دي او د لومړي ځل لپاره يې له زړو کلاسيکو دوديزو شعري ځېلونو)غزلو، څلوريزو، دوبيزو، بوللو، پېنځيزو، شپږيزو او اوويېزو...(سره يوه بريد ليکه راکښله او د اروپايي "سپين" شعر غوندې يې مسرې لنډې او اوږدې کړې او يوه نيمه قافيه يې د بندونو په سر و پای کې کارول کېږې.

دا دی دلته د لايق له "يادونه او درمندونه ")۴-۲۲۳ مخ(د ازاد کالب څو غورې بېلګې را اخلو:
غوړېو کې مې شرنګېږي بيا نغمه د نوي جنګ.
ته ګوره دا به څه وي !
يا مينه لېونۍ شوه
)يا (کتنه ځنډنۍ شوه
راغلي مې په زړه کې ارمانونه په غورځنګ.
رګو کې مې خوځېږي د جانان د حسن څريکې
زما په وينو ليکې
پيغام د نوي ژوند
زه اخلمه ترې خوند
ورمه د يار د څنو خوښوي زما پالنګ.
بېګا په مدرسه کې ملا وتاړه کتاب
را وايي خپست رباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بزم باندې سم شو
له رند سره محرم شو
زاړه یار پر سر راواړول د نوې مینې بنګ.
رنځلې اسوېلې مې اوس د یار پر مخ لګېږي
صورت مې ټول رېږي
څرخېږم له مستۍ
لاهو مې کړه بېړۍ
را رسي په بوسو کې د ژوندون نوی آهنګ؛

... پر مخه راغله جاپانۍ نجلۍ،
سپینه هیلۍ نجلۍ
ودرېده مسته
ما سلام ورکه په خندا شوه نجلۍ،
په کټه ها شوه نجلۍ
ماته شوه شاته،
په تبسم یې راته وویل "کوني چیوا "
"د وزویو روشیکر "
له خندا ورانه شوه...
ما ورته وې په رب که پېږم نجلۍ،
بدمرغه کېږم نجلۍ،
په ځان پوهېږم)نجلۍ (.
د ښېښو پر څوکو شوه رهي هوسۍ،
د جزیرو هیلۍ،
زه شومه پاتې...
د مخ په لمر یې وربخې راغلې د غم،
سترګې دریاب شوې د نم،
له ژړا ورانه شوه...
ما ویل پوه شوم لږ ستنه شه نجلۍ،
یه زما ښکلې شهۍ !
دې ویل "ای ای ای".

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر ۳۲ – ۲۰۸ مخ(؛

... په دې تیارو کې،
په اوږدو شپو کې،
په دې غمو کې،
اند ېښنو کې...
زړه ته مې رسي یوه نوې دمه،
رونبانه ښکارې د سبا ښه.
)هماغه ۱۲۷(.

... چې راوي په کم خمار شي
د نوښار لنډۍ کې کم
سینده څه، سینده بهېږه !
سینده څه، سینده بهېږه !
د هر سیند وې خپلې لارې،
هر یو خپل کور ته روان دی.
د هر یو خپلې دشوارې
زه)څه (چرې چرې شه اور
چې دې غاړې شنه پتې شي او باغچې او چمنونه.
)د غني کلیات، ۴۲۳ مخ(.

... دا مې اوښکې ورتې ورتې
راخوټکېږې او بهېږې
د لېمو له سر چېغو نه
پر بارخو باندې مخ کښته
که بهیر دی رانه لېږدې د نیمګړو ارزوګانو !
دا زما بېلتون ځپلې،
ارمانژلې،
ځوربدلې...
سر تر پای ناکامه مینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبو وړې شانې هیله
په ارمان د یوه څرک د چا د مخ د رڼاګانو !
)سوزونه او سازونه، ۱۱۴(.

... ګرځوي مې
چورلوي مې
لالهاند و لونګر
پر میرو د بېلتانه او
د شهیدو تاند لبانو
ارمانو پر هدیرو
د اسرو په کربلاوو
د لرغون ویرژلي ژوند
دغه ستا نارامه سینه
دغه ستا اواره مینه
)هماغه۱۸۱(؛

... په زما ګرانه وطنه
ته زما یې او زه ستا یم
ته ډیوه ډیوه ډیوه
زه پتنګ پتنګ پتنګ
له هر څه یم بې پروا
مست په مینه یمه ستا
ته مې شته ته مې هستي یې
ته مې پت یې ته مې ننګ
)محبوب سنګر: زوړ، ۲۸(؛

... ملالې سترګې
لنډې یې څنې
سرې پستې شونډې
ښکلې مخو له.

(c) ketabton.com: The Digital Library

... لیندۍ یې وروځې
بانه یې غشي
سره بارخوګان یې
غټې غټې تیونه
)هماغه اثر، ۷۷ (؛

... زه هم شاعر یم شاعر
یو رنځېدلی، کړېدلی شاعر
یو ځورېدلی، سوځېدلی شاعر
یو دردېدلی شاعر
غمو خوړلی شاعر
)هماغه ۸۳ (؛

... زما پر وچو شونډو
پر دې سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وینو شعر لکه بېباکه نسیم
اوړي را اوړي او چلېږي پسې
او دا شرقي ذهن مومي
لکه د سرو ګلو رنګینه باغچه
لکه شنو یادونو نه تشېږي پسې
)کاوون: سپرغۍ، ۱۴۸ (؛

... زموږ د خلکو د غورځنګ
غږ پورته شوی
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي د غه کاروان
په سختو لارو کې روان
د تورتمونو پیروان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر قدم غواړي امتحان
د همتونو او د جنګ
)خاموش: مزلونه مزلونه، ۱۰۲(؛

... له یمانه تر امانه
له خپل واک تر جمهوریته
چاته نه یې تسلیم شوی
ازادي دې خپل قانون دی
تل په ویاړ یې او سېدلی
سرلوړي دې تول ژوندون دی
)رفیع: د جمهوریت وږمې ۳۴(؛

نه به خوب،
نه به شوخي شم...
نه به شور،
نه به مستي...
نه به ناز،
نه کرشمه شم...
نه په کنج،
نه به مکېز...
نه به شوق،
نه به خندا شم...
نه سترګک،
نه به ادا شم...
نه به مې،
نه په غمزه شم...
نه نشه،
نه به خمار...
نه په اوښکه،
نه ژړا شم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه په رم شم
نه به تراه...
نه به مېشت لکه رانجه شم، ستا د سترګو په ککو کې !
...)وينه او مينه، ۱۰۱-۱۰۲(.

د کړکۍ هينداره ښيي
د بڼ ښه الوتې
ترې مالیار دی لېږدېدلی
نه ګلان شته نه خاجونې
له هر څه وتلې سا ده
نه ښورېږي نه کښېږي...
)سوزونه او سازونه، ۳۴(؛
ورپسې نور بندونه هم پر همدا سې ورته قافيه لرونکيو دوو مسرو پای ته رسي.

دا ورېمه د پسرلي ده
که د نوي ژوندون سا ده
تش ګوګل ته ددې ځمکې
که دی زېری غرو رغو ته
وچ چمن سپېرو باغو ته
د غاټولو سرو ګلونو
چې ټوکېږئ نن سبا
چې غوړېږئ نن سبا...
)هماغه ۴۲(؛

لمبېدلی
رنګېدلی
په سرو اوښکو
د ځبېښلو
په سرو وينو
د سرتېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د شهیدانو...
)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

ستا د سرو شونډو د شعر
د وييونو د ګلپاڼو په رګ رګ کې
سره د وینو
د مینو ارمانونو زما ناخې
)اوراو وینې، ۱۴۵(
ددې شعر نور بندونه هم په ورته قافیه پای ته رسي؛

تېره به دا شپه شي او رڼا به شي
ښه د وطن به شي بدله په خندا به شي
را به شم صنم زما
محوه به شي غم زما
درد زما ماتم زما
څه چې استبداد راځنې وړې دي زما به شي.
شپه ډېره تېره ده لاره تو له کړلېچونه دي
هر قدم خطر دی، هره لو ښته کې دامونه دي
دا لاره مزل غواړي
جنګ غواړي تکل غواړي
منډې او یرغل غواړي
هغو به پرې درومي چې پاخه يې ایمانونه دي
)کاوون سپرغۍ، ۹ مخ(؛

وطنه
ستا ګلونه
او ستا د دښتو اغزي
سپېرې ډبرې خړې لوټې، لمر وهلې دښتې
او بې پروا بادونه
د سترامو او اباسین ستم شکنه څپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هلمند د توپاني ځپو ببباکه سرود
باد و باران، برېښنا او تندر و ځپاند سیندونه
)هماغه ۱۱(؛

په ښکاري اشنا
درته سلام کوم !
پربېږده چې دا سپیني مرغۍ والوځي
لاړې شي جوړې جوړې ګلونه شي
ښکلې شي، ښایسته شي، امېلونه شي
واخلي په وزرونو کې تنکي بچي
وموښي سینو کې ګلالي بچي
سپیني سرې مښو کې زرکني بچي.
پام کوه !
پام کوه ماشې ته ګوتې مه وروړه !
...)ننګیال: هغه شپې هغه کلونه، **۱۳۵**(؛

یارانو ګورئ،
له تندې مرمه،
د ساقي خوا کې،
د مینا څنګ ته.
هېڅ نه پوهېږم،
دا ویرانه ده، که میخانه؟
وروسې نور بندونه هم په ورته قافیه واله مسره پای ته رسي)خزان: د سحر په غېږ کې ۱۲ مخ(.

دلته زندان دی زندان
اسمان یې وورړ دی وورړ دی
پکې څو ستوري ښکاري او سترګکونه وهي
واړه ځلېږي او موجونه وهي
)محبوب سنګر: بنده کړیکه، **۵۷**(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته
وطن ته
انقلاب ته به د کار هيله،
پالم به يې،
ګالم به يې،
سخته د ايثار مينه.
دا)ها (چې له دردونو وچو دښتو او له غرونو راوتلې ده
)خاموش: مزلونه منزلونه ۹۳-۹۴ (.

د کښېنيو شاعرانو په استازۍ د اجمل خټک او ډاکتر امين الحق امين د ازادو کالبونو په بېلګو بس راوړو:

له يو ملا نه مې تپوس وکړلو
ما وېل ملا صاحب جنت به څه وي
هغه په ګېډه لاس واهه ويل يې:
"تازه مېوې او د شودو رودونه"
خوا کې کتاب ته يو طالب ناست وو
ما وېل ته به پکې څه وواېې؟
د زلېخې کتاب يې پټ غوندې کړ
وې چې "ښايسته حورې او شنه خالونه"
)د غيرت چغه ۵۵ (؛

دا يو مضبوط دېوال،
چې له صدو نه ولاړ،
چې له مودو نه ولاړ،
دا د غلام په وينه،
هم په هډوکو د ده،
د ده پخڅه خوشته)خيشته (شوه
د ده رده پخه شوه.
)امين الحق امين: ۷۲ مخ(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نويو او نيم ازادو کالبونو په لړ کې "يو ډول شپږ کرېيزې" هم لږ و ډېرې دود شوې دي. داسې چې لومړۍ څلور مسرې يې يوه څلوريزه جوړوي او وروستۍ دوې يې همقافيه راځي، لکه:

دا نسيم د پسرلي دی،
که الهام د نوي ژوند دی!
دا اواز دی د بلبلو،
که پيغام د نوي ژوند دی!
د سپين غر له ننګرهاره،
له کونړ همېش بهاره!
)وينه او مينه، ۲۱ (؛

ستا لويه ګېډه ډکه له زهرو
پکې پرته ده د خلکو وينه
زما په سر کې د ښکلو عکس
زما په زړه کې د انسان مينه
که دا هم ته يې دا دې اسلام دی،
زما نو دواړو ته بس سلام دی!
)اجمل خټک: ژوند او خوند، کابل ۱۳۶۲، ۲۳ (.

اجمل خټک دغه ډول ته نوره هم پراختيا ورکړې، داسې چې لومړۍ مسرې يې يوه څلوريزه جوړوي او څلور نورې يې دربېيزې.)وګورئ هماغه اثر(.
د رحيم مجذوب "پښتون ته خطاب" بيا په ځانګړې توګه د دې لړۍ له ښکلو بېلګو څخه ګڼل کېږي چې دومره پر ياد راپاتې ده:
))... تا ليدلی خوشال خان دی، زه ليدلی همايون يم
ته پښتو يې، زه پښتون يم، ته پښتو يې، زه پښتون يم... ((

د ليکونکي د دا راز نيم ازادو، يا ← مونډيو شعرونو په لړ کې "زنداني کارګر ته")زنداني نغمې، ۲۱ ، "نوې نړۍ")سوزونه اوازونه، ۱۰۴(، "مين ارمانونه"، "ماته ګران دی هېواد "، "سره رپيه د افغان"، "اواره مينه"، "د ويمار سهار"...)هماغه اثر(، "ښاخ" او "اتلان نه مري")اور او وينې، ۱۴۵ او ۱۲۰ مخونه(او د کاوون توفاني "د وينو شعر")سپرغۍ، ۱۳۷(د يادونې وړ دي. ننګيال، پيوند... او نور نوښتګر شاعران هم لږ و ډېرې ورته بېلګې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (مونډي شعرونه

مونډي)يا سر پرېکړي(شعرونه، هغو نيم ازادو شعرونو ته وايي چې قافيې ونه لري او نور مسره ييز او سپلابوتونيک انډول يې سره برابر وي. دا ډول شعرونه د قافيه ماتوونکي او ازاد شعر له لومړنيو بېلګو څخه ګڼل کېږي، مګر دا چې د مسرو، خجو او څپو د يو برابر انډول له کبله ورته بشپړ ازاد نظم يا شعر ويلای نه شو، نو سم له لاسه پرې د "مونډي" نوم ږدو، لکه واخلې، د صاحبزاده ادريس، امين الحق امين، ايوب صابر، د سايل، ساهو، کاروان... ځينې بېلګې؛ د عبدالرحمن پژواک)کليمه داره روپۍ د ۱۳۱۷ کال ليکنه(او يا د بهاوو الدين مجروح د ځانځاني ښامار او راوروسته د نورو ټولګو ځينې برخې، چې البته زياتره يې د څپو د شمېر له پلوه ټاکلي)څلور مسره ييزې، اته مسره ييزې، دولس مسره ييزې او شپاړس مسره ييزې مسرې(ډولونه لري او په دې توګه يې زياترې بېلګې په ازادو کالبونو پورې اړه نيسي. د اوسنيو ازادو شعرونو په ترڅ کې هم دلته او هلته ځينې مونډۍ بېلګې په سترګو لګي، لکه:

يو د مني مازيګر دی،
يوه د مينې ننداره.
د يانوش خزاني ونې،
لکه څلی د سرو برېښي...
)سوزونه او سازونه، ۱۹۷(؛

لمر وو، نوی څرک وهلی
د درو او غرو له څنډو
پلوشو يې برېښولې
لکه زر واوريني څوکې...
)هماغه اثر، ۲۲۳(؛

- بيا د ګلونو پر نازکو شونډو
زموږ د کور پر خوا يو زوږ راځي
بيا د ساقي د سرو پيالو په کړنګ کې
د دغې وراني دنياګۍ پر لېمو...
)خالق رشيد، يو ناچاپ شعر(؛

او دا هم د استاد شپون)برېښليک ۱۳-۲-۱۰ (د يوه اوږده شعر)) درقد ((لومړي دوه بيته:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پر قبر به لاله زرغون وي
خو زما دا خبره مه هېروئ
چې هلته لرې د سیندونو غېږ کې
یو تور ځنګل دی د اغزنو ونو....

۳ (کېنتوز او سانت

د)کېنتوز (یا)سانت (په نامه دوه شعري ډولونه چې ښاغلي هاشم بابر د اروپایي شعري ډولونو په نامه، له یو ټاکلي شمېر څوارلسو اووه څپیزو او اته څپیزو مسرو سره په پښتو کې ازمایلي او څو ټولګې یې ترې رغولې ، کوم نوی ازمېښت یا نوښت بلل کېدای نه شي، بلکې د اروپایي))←سپین **blank verse** ((او زموږ د))←ازاد شعر ((په لړ کې، له لړوډېرو قافیو او ردیفو سره د قافیوال او))← مونډي شعر ((یوه ګډوله بربښي،

کېنتوز یې، لکه:

وړاندې هم یوازې وم
وروسته هم تنها شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر څه مې که خوښ شولو)هر څه کې دوکه شومه(
نه څوک را سره شولو
نه زه)له(چا سره شومه
ته له ښاره لاړلې
زه هم پر بیدیا شومه
تم رانه جدا شولې
زم درنه جدا شومه
دغسې ژوندون کې زه
دغسې لګیا شومه

او دا یې هم د سانت بېلګه:
دا هستي زما هستي ده
او که ستا د سترګو عکس دی
دا مستي زما مستي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا ستا د حسن رقص دی
ګنې ځان چې ځان کې ګورم
په تياره کې تالا کېږم
خپله سا راته بلا شي
له وجوده يې بوږنېږم
)دا چې دا خو زه يم(
دا زما د هستۍ راز دی
دا زما د جنون پوهه
دا زما ببو سه چيغه
دا زما او ستا يووالی
د ازل شته شوی ساز دی

)زرين انځور، ژوندون، ۱۹- ۲۰ مخ - د ۱۳۴۲ پينځمه ګڼه؛ همدا راز د رحيم مروت، د))دار الاوهام((اړونده سريزه هم پامور ده(.

۴(هايکو)Haiku(

هايکو تر بل هر بهرني نيم ازاد شعر په دې وروستيو کې زموږ له دې سره ښه ترا اړخ لګولی او غوره يې بيا دا چې ډېرو، په تېره برو شاعرانو له خپل ښيز- ځجيز تول وتال سره برابره کړې ده. په لومړيو کې د لرې خوا ځينو))ناظمانو ((د عربي وييونو)رياح، ناف، رقاص... (په مټ کورټه مصنوعي بڼه ورکوله. ليکوال په يوه کره کتنه کې د قاسم محمود)بنوي(د هايکوګانو))لومړی پښتو ((ټولګه په دې لاسوند تر نيوکې لاندې نيولې وه چې پښتو او جاپاني غرپوهې سره ځمکه او اسمان هومره توپير لري او که شعر هرومرو د دغه شعري ځېل پېښې کوي، په کار ده چې له پښتو ښيز- ځجيز رغښت سره سمون ورکړشي.
بيا چې ځينو پرې لنډۍ را ننګوله، په بله وينا ، تر لنډۍ يې هم راباندې ډېره درنه خرڅوله، نو د))← ټېيزې((سوچ را پيدا شو چې ګوندې له هايکو ښخه د پېښاووانو پام دې خپل نيم وګړنی- نيم ادبي ځېل ته راواوړي؛ ځکه هايکو هم د جاپانيانو همداسې يو شعري ځېل دی او زياتره د ليکلوستوالو پنځونه ده. اوس چې د نړۍ تر ګوټ ګوټه رسېدلې، نو د يوه نړيوال شعري ځېل په توګه يې جوړوونکي بياهم زده کړه وال، په بله وينا ، ليکوال او شاعران دي. په هغه هېواد کې يې مخينه تر۱۲مې پېړۍ پر شاځي، خو تر نولسمې پېړۍ ، نه دومره دود وه او نه دومره زياته پامور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو لنډ شعر دی چې په انځوریزه ژبه د یوې طبیعي یا موسمي تجربې خیال په شعوري بڼه لېږدوي او له انساني اکر بکر سره تړاو ورکوي.
په دې توگه پښتانه شاعران هم د ټپیزو له رادوډېدو سره سره، د هایکو له سیالۍ هم را پر شانه شول او د اغلې غوټۍ خاورې په خبره))مېلمنه ځادري کوربنه شوه ((، مانا دا چې په پای کې هم ټپیزې رادود شوې او هم هایکو راخپله شوه، هغه هم، د آر جاپاني رغښت د هو بهو راخپلولو پرځای چې ړومبۍ مسره اووه څپیزه وکارېږي، دویمه پېنځڅپیزه او درېیمه اوولس څپیزه، په ټوله مانارا پښتو کړ شوه او ګړ سره یې د یوه نیم ازاد شعري ځېل په بڼه د پښتو شعر یو ټوک وګرځېد. بلخوا، د دغه نیم ازاد یا مونډي ډوله))← درېیزې ((ځېل له رادوډېدو سره زموږ د نوي- ازاد شعر بهیر هم چټکتیا او پراختیا وموندله او ښایسته ډېر ناباندي قافیه وال او بیا غزلبول، لکه))ح.زړه سواند ((یې د بېخوا ته رامات کړل.

هسې خو ډېرې ښکلې ښکلې هایکووې راپنځول شوې، خوسم له لاسه یې پر دوو لاسته راغلو بېلګو بسنه کوو چې څپیز- خجیز توپیر یې سره همدومره دی چې د لومړۍ دریوارړه مسرې یوولس څپیزې دي او د دویمې بېلګې لومړۍ)← پایځجې (مسره لس څپیزه راغلې او ورپسې دوې نورې یوولس څپیزې:
چا راته وېل چې د سپرلي ورځو کې
هغه ترې لرې ګرځي ساګو پسې
ځکه پټېږي کې مې شړشم وکرل
)د هزارې سیمې شاعر اسماعېل ګوهر، نړۍ ۳۲/۴ ګڼه (
- - -
پر بام ناسته وه هلال کمیتې
مورې یې په تمه وو چې میاشت به ګوري
هغوی دوربین کې جینکوته کتل
)هماغه اخځ (.

بشپړ ازاد شعرونه
۱(هغه ازاد شعر چې مسرې یا ببلا ببلې برخې یې په لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:
- تېر به شي
دا منۍ نور،
را به شي څړمنۍ نور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبه چلي سا
په مړو رگو کې
د گلپاڼو
د سرو گلو
د گلبڼ
د برم ويلاړ زما
)اور او ويني، ۲۲ مخ(،
دا پاس بند پر دوو مسرو وېشنه مومي لومړۍ له درو ټوټو جوړه ده او دويمه له شپږو يا په بله وينا لومړۍ دري ځايه شوي او دويمه شپږ ځايه؛

-وتره ده
نن وتره ده د ذهن کرونده زما
وتره ملا وتره ماليار ه نن
وکره څه وکره
نه چې د غرض خاوند
زما په وتره ذهن کې
تخم د شک وکري
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(،
د پاس شعر لومړۍ مسره له درو، دويمه له دوو، درېيمه له يوې، څلورمه له دوو او پېنځمه)وروستۍ(له يوې ټوټې جوړه ده؛

-بيا مې د هوس د وچو شونډو پر پترو باندې
تاو د تبې راغی
ما وېل وسومه
ځکه مې په زړه کې د تيارو دنيا خوره شوله
ته چې له باغوانه لرې لرې شوې
پاتې په بيديا کې شوې
اوس به نو په سرو وينو
سرو سترگو ژړا سره
چا وويل چې ته راځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه دې پسرليه له ګلانو نه
پوه شه)د انسان د وينو بوی اورم(
مه راځه تر څو چې له باغوان سره يو ځای نه شې،
هلته چې يو ځای شوې
پسرليه له باران سره،
ستا به د لمنې سره ګلونه
د هغه سپينو لاسونو د تڼاکو په اوبو باندې،
ووينځل شي،
پاک به شي...
بيا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي)آر: به شي (،
ستا به په وږمو سره،
شي زموږه د سپېرو شونډو للمي پترې
اوبه)به(شي
ګل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مينه وي دنيا دنيا
خوند به دې وږمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرليه زموږ زړونو ته دې بر ښه راځې !
)فاروق فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ(.

دغه پاس شعر له آره په لومړۍ خجنه ځپه پيل شوی او پای ته رسېدلی دی. که دلته هره جلا ليکل شوې ټوټه په لومړۍ ځپه کې خج ونه لري، له تېرې ټوټې يا ټوټو سره په يوه يوازېنۍ مسره کې راځي او ځانته جلا مسره جوړولای نه شي.
دا هم يوه بېلګه چې هره مسره يې په لومړۍ خجنه ځپه پيل شوې ده:
- مه وژنه
ما مه وژنه،
زه يم بېګنا ماشوم،
زه د فلسطين يتيم،
زه د دير ياسين يتيم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يم د صبرا يسير،
زه د شطيلا يسير،
تا بې پلاره کړی يم،
تا بې موره کړی يم،
تا بې کوره کړی يم...
يه ازار گټليه،
يه مختور نتليه ! ! !
مه وژنه،
ما وژنه...
)سوزونه او سازونه، **۲۵۱** مخ۷-۷-۲۱ل(؛

- کله چې راورسې
تروره پورې،
شي دې بيا لاسونه
د دعا پرتم !
سترگې دې
ويرنې بيا
د سوي ايره شوي ښار...
)زما نړی، **۲۷**مخ۳۰-۲-۹۴(؛

- تلو دې ددې خلکو خندنی کړمه،
تلو دې بيا له سره لېونی کړمه.،
تلو دې پر زړه وويشتم،
زخمي يې کړم
نتلی او ناخواله
لکه تل...
)اصف بهاند: ژوندون، **۲۲** دويمه گڼه(.

۲: هغه ازاد شعر چې لومړی خج يې د هرې مسرې پر دويمه څپه راځي او د نورو ډولونو غوندې ورپسې خجونه درې درې څپې وروسته راځي، بېلگې يې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ما ولیدله سپینه
خوځېدله
د اسمان په اننګو کې،
چا ویل د وربځو مور ده اوس به وژاړي په کوکو،
نه پېغله ده د لمر تر سیوري لاندې
چې اورښت یې خرخولو.
)فردا: ۲-۱۵۱ مخ (؛

- په کور کې،
په کار کې،
- په کلي کې،
په ښار کې...
که هر چا سره ناست یم،
له هر چا سره ناست یم،
که ځم په کومه لار کې،
ته ما سره ملګرې،
زما وینه کې ګډه،
زما روح و روان یې
)خاموش: ۱۱۵ مخ (؛

دا ستا د سپېڅلتیا د کلیسا له کنګرو نه،
زما د پاکې مینې
د برخلیک بېګناهې انګازه کېږي...
ځنډونه د ایمان د لمر د هسک مې،
وړانګن په پلوشو د سرکو وینو،
چې الوځي د سا په بدرګه مې،
د نور د ابدي جنت پر لوري...
زما له وچه هډه،
زما د مصلوب پژي له رګ رګه
///

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ،
مه تويوه اوښکې
ورتېږ ورتېږ
ګرانې مورې،
زما په وير ويرژلې،
"سپېڅلې " درنې مورې !
///
زه وينم
چې را دروميږ دې له عرشه،
د نمانځنې، د وياړنې،
د امن و ډاډ ډېينې پرښتې مبارکۍ ته !
او
ږدي دې پر زخمي مورنې زړه باندې،
پټۍ د لورېينې !
)ګلولې ١٢مځ١١-١٠-٧٢ل (.

۳: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په دربېمه خجنه څپه ويل شوي دي، د ديواني قافيه وال هغه غوندې ډېرۍ برخه جوړوي او دا خبره د هېښتيا په دې نه ده چې ازاد شعر ليکونکيو لومړۍ ځل زياتره د همدغو ديواني شعرونو تر اغېز لاندې له قافيه والو شعرونو څخه را پېل کړې او تر يوه اوږده کړاو او پړاو وروسته يې ازاد شعر ته مخه کړې ده او څنګه چې خج د پښتو شعر لومړۍ بنسټ جوړوي، نو دوی يې هم زياتره هماغه دربېم دريځ په پام کې نيولی او يا په بله وينا ، په نيم آګاهانه توګه يې پر دغه دريځ ډېر زور اچولی دی. هر ګوره څلورم دريځ يې په دويمه او لومړۍ دريځ يې په دربېمه پوړۍ کې راځي، مګر دوې هغه يې، لکه پاس يې چې بېلګې راوړل شوې، ببخي کم ليدل کېږي. د دې لپاره چې په دربېمه خجنه څپه پېلېدونکي ازاد شعرونه خورا ډېر دي، نو د رنګارنګۍ په پام کې نيولو سره يې لنډې لنډې بېلګې را اخلو:

نرۍ لار زمو پړ له کوره،
د شنو)شوو (په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان تر سينده رسېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترورمې وه
یو څو سیوري راپسې شو،
زمور له کوره تر گودره
)پیوند: سیلۍ، ۳۹ مخ(؛

- دلته سوړ د زړه نغری وو
د زړې ایشیا گوگل کې.
د سړو سړو سیلیو،
د ناخوالو،
ناتارونو،
د نادودو،
ناورینونو.
)هماغه اثر، ۲۰۲ مخ(؛

- پرېږده پرې
سوی ستې شم،
لولپه مکوټ الوی،
په اورو کې،
انگارو کې،
په لمبو کې
دوزخو کې
د سرکښو گناهونو
)زنداني نغمې۴۰ (؛

- څومره ویاړو سرلوړي ده،
د هوډونو،
د سرو اوښکو په سرو پرخو،
د سرو هیلو د گلپاڼو مخ پرېونه...
)سوزونه او سازونه، ۲۲۴ مخ۱۱-۱۰-۷۱ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورتېرو بېلګو سره د دغې بېلګې توپير دا دی چې دلته پر څلور څپيزو او اته څپيزو مسرو سربېره وروستۍ هغه دولس څپيزه راغلې ده. د دغه شعر د نورو بندونو وروستۍ مسرې يا دولس څپيزې دي او يا هم ان شپاړس څپيزې دي:

-ازاد شعر دی هماغه،
چې ازاد وي
د زړو او د پردو ړندو پېښو له بنديزونو.
ماتې کړي زولنې د قافيو،
او اتکړۍ د رديفو او د رويو،
راوتلی له زندانه د عروضو د خليل بن احمد.
نه ېځای زړې پېښې د ميا شرف او
"جزئيات" د بهايي او
يا چتې خوشې خوارۍ د بې ګودره "سمندر" د بدرشو...
)اورا و وينې، ۱(
پاس بېلګه په يوه اوږده شعر اړه لري چې د مسرو رنګارنګي پکې يو څه زياته ليدل کېږي، څلور څپيزې، اته څپيزې، يوولس څپيزې، دولس څپيزې، شپاړس څپيزې او نولس څپيزې دي؛

-اوه
چې څومره ده اوچته،
اوه
چې څومره ده ګرانبيه،
ستا د مينې وينې بيه،
د بې بڼ ښايست ښکلا،
د واده د ولور بيه...
چې يې نه شي ادا ينه،
په هېڅ توګه پورا ينه،
په هېڅ ډول بسا ينه!
)هماغه ۱۲(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه پاسنۍ شعري ټوټه کې دا ټکی د پام وړدی چې د)اوه (یا)او (غوندې یو څپېزې ټوټې یوازې په هغه ډول کې خپلواکې مسرې کېدای شي چې شعر په لومړۍ خجنه څپه پیل شوی وي، مګر په دغه اوسني ډول او دوو نورو)په دویمه او څلورمه خجنه څپه پیلېدونکیو (ډولو کې دغه ځانګړې یو څپیزې ټوټې باید له مخنۍ یا وروستنۍ ټوټې سره د یوازېنۍ مسرې په جوړونه کې برخه واخلي؛

- د کرنګ ژمي سره شپه ده
ببر خېژي د پنډغالي د کېږدیو
د سرې سیلۍ له کوکو او شور ځوږه
چې راځي له ارتو ویرو سپېرو دښتو
پر اوږو د تورو خاورو، زږو شګو برېکیو...
)هماغه۸۲ (؛

- دریغه دریغه
چې نور نه سپړي ګلونه،
ګلغوټۍ دې د موسکاوو
د ښایست د سباوون په نارنجباغ کې...
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ۴۱ مخ۹ -۱۲-۹۷ز (؛

- ستا د سترګو د ککیو د هېندارو
په رڼوب کې،
په زرګونو انځورونه د هستۍ
پر ځلېدو دي...
)هماغه۷۴-۷۵ (؛

دا لاندې شعر تر پایه له څلور څپیزو، اته څپیزو او شپاړس څپیزو مسرو څخه رغېدلی دی. په دې بېلګه کې ښه ترا جوتېږي چې نه یوازې د څپو کمی زیاتی کوم نقش لري او نه یې لنډوالی او اوږدوالی، بلکې همدا خجونه دي چې د څپو شمېر د ځان اړوندوي او هغه دا چې تر لومړي خج وروسته چې خپل خوښی)اختیار (دی، نور ورپسې درې درې څپې وروسته راځي او څنګه چې تر لومړني خج دمخه له یوې نیولې تر دریو ناخجنو څپو راتلای شي، همداسې تر وروستي خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته همدومره ناخجنې څپې راتلای شي، یا په سرچپه توګه غورځېدای شي.

- یه څپانده سمندره !
مېړنیه، لېونیه !
ډک له شور و له غروره،
له سکونه ناخبره.
یه مین مدام پر تللو ،
له یوې لورې بل لور ته
ته د لمر سمندر وینې،
د اسمان پراخه غېږ کې،
د تیارو پر لور بهېږې؟
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۴ مخ(؛

ساړه باد پر مخ اخېستې،
خاورې، دوړې او خځلې.
رېږدوي څانګې د بوټو ،
رژوي پاڼې د ونو.
)هماغه ۷۰(؛

ننګرهاره، ننګرهاره !
یه زموږه د ننګونو ،
د پلرونو ، د نیکونو.
یه د سرو ګلونو باغه !
یه له سرو وینو نه جوړه
تا نه زر وار در واری شم...
)فردا: د ګلپاڼو پرخې، ۲۳(؛

لا سنګر دی،
لا سنګر دی،
لا سنګر دی د برمونو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا سنګر دی د ننګونو،
لا سنګر دی د بريو،
د بريو او برياوو.
لا سنګر دی نه نړېږي،
ټينګ ولاړ دی نه غورځېږي...
)هماغه ۷(؛

- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې،
د انګی غوندې خپرېږي،
تکرارېږي.
ته چې يو ځل
- مينه -
ياده کړې صنمه،
نو غبرګون يې اورم:
مينه، مينه، مينه!
)خاموش: ۱۲۳(؛

- د کنې دنيا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کاږم
چې:
د سره تاريخ په پاڼو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هېواد ورځپانه، ۲۳-۷-۶۲(.

۴: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په څلورمه خجنه څپه ويل شوي دي، تر مخنۍ ډول وروسته په دويمه ډېرښتي کچه کې راځي د يو څو شاعرانو لکه کاوون، ننګيال، فردا، خزان، خاموش، ياري، رشيد... زياته هڅه هم همدې ډول ازاد شعر ته ده، دلته داسې برېښي چې يو د بل تر اغېز لاندې تللي وي، که نه په دوديز ډول او بيا په ځانګړې ډول ديواني شعرونه زياتره په درېيمه خجنه څپه پيل شوي دي او د دغه بل ډول د ېرې لړې ببلګې ليدل کېږي او هغه هم زياتره په لس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپيزو څلوريزو کې. په وسمهالو شاعرانو کې اجمل ښتک په نظمونو او نيم ازادو کالبونو کې لومړی ځل هڅه کړې ده.

بشر نويد يو څه زياته ازاده بڼه ورکړې، لکه:
زما د سترګو د رنجو دوه لويې لويې لکۍ
زما د سر د وېښتو غوړه غوړه نېغه کرښه
زما پر غونډ مونډ سکڼي مخ باندې نری خال
زما پر وروځه د خړپوسو د يو زخم خاپې
زما په زنه کې يو اوږد کوتی
زما اوږده او هسکه دنګه غړې
زه خپل تصوير د ماشومالي ګورم
)نويد: مشالونه، ۱۴۷ مخ(؛

- دلته د مرګ د غرو رغو له کومي
- دلته د جنګ له جل وهلي ستوني
- لمبې فرياد د نوي ژوند راخېژي
- د مرګ پر ګور د ژوند ډيوې بلېږي
- سوله پر جنګ پياوړې...
زه يم ژوندی موري
)اور او وينې: ۱۴۲(؛

په سرغړانده
تورتمه پيره،
د ناورينونو
د ناتارونو.
مه نغاړه پېښې مې
په زولنو کې د تورتمونو،
د سرو لالونو او مرجانونو د بهيرونو...
)هماغه اثر ۱۵۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پرې

چې دې ښکل کړم

دا لمرين لاسونه،

دا د لمر خداى ته

پر دعا هسک،

دا د سپېدو د سپېدارو ښاخونه،

په لاسبرې کې

د ناپايه بوږنوړې تورتم...

(زمانږى ۲۰-۲۲ مخ)؛

- هغوى

په توله تورزږى

زما د بڼ د وروستي چونې

مرى ومرووږله

او

په خپل تول وحشت يې،

وروستۍ نغمه د ژوندانه

ورځنې وتروږله

(هماغه ۷۵)؛

- هغه مهال

چې ببديانې گلونه،

په خزانې چوپتيا کې

ساورکوي،

او غر

د ښار د زړه تنگۍ

کيسې کړي،

زه

ستا د سترگو په ورشو کې وينم

فال د سبا...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه۷۶- ۷۸(؛

- خدایزده
د شپې په کومه توره
پولادي کلا کې
باد بندي دی،
چې نه یو څرک د کوم پیغام
نه د رڼا لګېږي،
او سوړ سمخ چاپېریال،
کړي د تلپاتې ناورینو خبرې...
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ۹۲- ۹۳(؛

- که زما وینې بهېدلې نه وای
که زما غوښې سوځېدلې نه وای
او که سینه مې په ګولیو سوري شوې نه وای
او د ناکامه ژوند غوټۍ مې رژېدلې نه وای
نو دغه سره او ښایسته ګلونه
دغه تنکۍ او نازولې غونچې
په دې سپېره بېدیا کې
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه
راټوکېدلای نه شوې...
)کاوون: سپرغۍ، ۱۱۹(؛

- زه او ته
دواړه په ګډه سره،
ولاړو د وینو پر لار.
شپه توپاني غونديې وه،
او لاره ډېره پاتې.
سړو سیلیو وچو دښتو کې نڅا کوله،
ځنګل ډوب شوی وو د وېرې او سکوت په سین کې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

زما پر وچو شونډو
پر دې سپېرو خزان وهلو پاڼو
د وینو شعر لکه بېباکه نسیم
- اوړي را اوړي او چلېږي پسې...
)هماغه اثر، ۱۳۷(؛

- سحر او چت شو
د تیارو لمن یې خیرې کړله،
او سپرلنیو وږمو،
د دې شینکي اسمان په دښتو کې
په سرو منګولو،
باغ د نارنجو جوړ کړ.
او
د دې لوی دریاب په غاړه کې
د حسن پر کور،
د شنو اوبو د سپینو سپینو آیینو له پاسه،
د سرو لمرونو
طلایي ماهیانو ولامبل.
)ننګیال: هغه شپې هغه کلونه، ۱(؛

- زه به د شعر غوټۍ،
زه به د اوښکو ګلان،
زه به مسرې د غزل،
زه به دا ماتې مړې مړې د زړګي خبرې،
دا ځوربدلې هیلې،
دا رټل شوې اسرې،
د پسرلي په مرمرینو اوبو ومینځمه
)هماغه ۱۲۳(؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبا سپين لاسونه،
په تورو تورو اتکړو کې د شپې،
هسې لا ښکېل پاتې وو.
چې لمر راوځلېده،
او اتکړي اوبه شوې،
د تورې شپې غوټه هم پرانېستل شوه!
)فردا: د گلپاڼو پرخې: ۷۰(؛

- شپونکيه وخانده او
ښه وخانده،
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې يه شپونکيه
د خندا ورځې دي!
)هماغه ۷۹(؛

- زه د تورتم له غبېږې
سوی سکاره، تندی مې مات او غاښ وتلی راغلم
سر تر پښو يمه په وينو کې سور
له ډېرې تندې خپلې وينې څکمه
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۳(؛

- زما د سترگو اوښکې
چې مې د زړه وينې دي
د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه ۴۱(؛

- د زمانې قاصده،
زما غږ ورسوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغې ګردې دنیا ،
د بشریت غوږو ته !
لکه سپېدې چې:
- د رڼا -
او د سبا د راتلو زېرى راوړي
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه

دغه پاس بېلګه له اتو مسرو رغېدلې ده، د سر او د پاى هغه له دريو ، دوو ، او منځنۍ شپږ واړه له يوې ټوټې څخه جوړې شوې دي. په دربيمه مسره کې)او (زياتي راغلی او د اتمې مسرې)زما (که يو څپيز ولوستل شي يا)تا (زيات شي، تول و تال يې پر ځاى کېږي او د نورو مسرو غوندې يې لومړى خج پر څلورمه څپه راځي.

زما د وريتې مينې سوې سينه
چې د چا ناز او د خندا په خاطر
د توپاني غم د لمبو تنور کې
تاوه راتاوه شوه او وريته شوله
ستا د نوښت د سمندر له تله
ستا د قلم د ښخوبي له ليکو
ستا د حساس له توپاني زړګي نه
د خپل پرهر د رغېدو په خاطر
د خپل ستي عشق د خوښۍ په اميد
دارو درمل غواړمه
دارو درمل غواړمه !
)اسماعيل يون، ناچاپ(.

تا کې زما د شعر غوټۍ وخندل
تا کې حيا د پښتونوالي وينم
تا رپولې ده شمله د ځلمو
تا د وطن د ناوکۍ پر ټنډه
له خپلو سرو وينو نه خال ايښى دى

(c) ketabton.com: The Digital Library

)صفیه صدیقي: زما لوپټه (؛

- ما د سپېڅلې پاکې مینې له بڼ
راوړي تا لره ځولۍ ګلونه
بیا مې ګېډۍ له سرو ګلونو جوړې،
ستا په پټکي او خپل وربل کې ږدمه
)هماغه اثر (؛

- زما شهیدو اوښکو
په سره ډولۍ په سره کفن کې مې نن
د یار د کلي پر لور
پکې دننه
نیمه خوا ناوکۍ
د اسمان حورې پر اوږو ګرځوي
)هماغه (؛

- سمه ورانوه دا نیم ودانه ځاله
پکې پراته دي خو بې خوکه کوچني
مه سوځوه یې د امید جونګړه
پکې ژړېږي بورې وراړې مېندې
)یاري، ناچاپ؛وروسته چاپ شو (؛

-آ د زردشت د کور لرغونی نغری
پټ د باروتو په سکروټو کې سو
او د خیام د جام د شونډو پر سر
د وینو سره پترې له ورایه ښکاري
)هماغه شاعر (؛

- زه دې تصویر جوړوم،
د تصور په قلم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه د تخت له پاسه،
د محبت په ګوتو ،
پخپلو وینو باندې.
خو په دې نه پوهېږم
چې ستا مغرور ښایست ته،
د یو بېوزلي زړګي،
دا یو نیمګړی انځور،
وړه ډالۍ شي که نه !
)هماغه شاعر(؛

- پرېږدئ
چې دا ناغوړېدلي غوټۍ،
ورېمي ته خوله پرانیزي
لکه
پخوا په شانې،
زما د پاکو ارمانونو غوړګه،
د ستر توپان له لاسه وژغورل شي،
شي پر کلک ښاخ بدله...
او
د ساړه سیوري ترلاندې یې بیا ،
شي کاروانونه دمه.
)مواج: پامیر، ۱۹-۹-۶۲(؛

په پای کې د شوق ترخنګ د سوېلي پښتونخوا)ژوب(د ازاد او بیا لنډ شعر مخکښ ښاغلي محمود ایاز پر ځلورمه خجنه ځپه ببلګه وړاندې کوو.چې ټول تال دوې مسرې لري، لومړۍ درې ټوټې رانغاړي او دویمه یې دوې ټوټې. دا چې دواړې یې پېنځلس پېنځلس څپیزې دي، بشپړ نه، بلکې نیم ازاد))←مونډی((شعر دی:
ګڼې وریځې
چې د هیلو
ویلې ویلې شولې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکر زانې دې
په زوره زوره چیغې وهي.

انځوریز شعر (Illustrated verse)

انځوریز شعر د نوي- ازاد شعر او بیا ← تمثیلي شعر له خورا هنري ډولونو څخه ګڼل کېږي، کټ مټ د یوه انځور یا تابلو غوندې یوه یوازېنۍ سکالو، پېښه، منظره... رانغاړي. څنګه چې لیکوال د نورو اغلو او ښاغلو بېلګو ته لاسرسی ونه موند، نو خپل تور توتان د مینه والو مخې ته ږدي:

د انځوریز شعر بېلګې، لکه:

د لاسونو وچ ډاګونه مې
خړوب ستا د وېښتانو په باران شول
او د ژوند زمولې شپې مې
ستا د مخ په بڼ کې تاندې...
خو بیا هم،
دا یو ارمان مې دی
لاهسې پر زړه پاتې
چې مې ستا تر پلونو لاندې
ها کرلې سترګې نه شوې رازرغونې!

- ما خپلې سترګې وکرلې
په تګلورې کې ستا
په دې اسره،
چې به راشنې شي
ستا د ناز خرام تر پلونو لاندې...
خو تا
-له بده مرغه-
کړ خپل تګلوری بدل
او زه همغسې
- د پخوا په شانې-
درته یومخ سترګې پر لار پاتې شوم!

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زما نړۍ **۵** (؛

د ېر کلونه راغله،
لاړه...
خو زما برخلیک لا هسې دی په تمه
ستا د سترګو په دوتر کې،
ستا د یو کتو لاسلیک ته ! !؟

)ناچاپ(؛
- باران
کښبي په پستو ګوتو ،
څه پستي پستې سندرې،
څه خوږې خوږې بدلې...

خو ،
د باد دې غبرګ لاسونه
چورلټ مات شي
چې یې څومره
زړه راکښونکې
مینه وړې ترانې
راولوټلې)ناچاپ(.
!

نامانیز شعر یا مهمل سرايي)**Nonsense poem**(

په پښتوکې قافیوال هغه استاد حمزه له اردو شعرسره د سیالۍ لپاره ازمایلی او په ازاد کې شاه سعود. که رښتیا خبره وي،د زیاترو ناریالېستي
)ایمپجنېستي، اکسپرېشنېستي، ایمپرېشنېستي، سېنسوالېستي او د پوست مودرنېزم د نورو اېزمونو او بهیرونو (لارویانو شعرونه په همدې ډله کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- ښپرکی
په پښتو شعر کې ښوېدنې او تېروتنې

د قافيوال شعر دوديز وياروونه مو په)۴(ښپرکي کې وړاندې کړل، دلته غواړو، د))ښپيز- خجيز((سېستم له پلوه قافيوال او ازاد شعر دواړه ډوله د نورو ښېرمه رغښتي توپيرونو، لکه د مسرو اوږدوالی او لنډوالی او... په پام کې نيولو سره تر کتنې لاندې راولو.

۱: خجيز ويار)عيب(

سېلابوتونيک)ښپيز- خجيز(آر چې د پښتو شعر تولېز)عام(بنسټ بلل کېږي، په ازاد شعر کې بيا په ځانګړي ډول بنسټيز ارزښت لري. که څه هم دلته ښپيز وياروونه)عيبونه(يا ښپيز زياتی يوازې او يوازې د خج په تړاو تر پام لاندې راځي. دا يوه ديالکتيکي اړوندې بلل کېږي. د خج بېځايوالی هرومرو له ښپيزې نانډولۍ يا کمې زياتې څخه سرچينه اخلي او دغه راز په سرچپه ډول ښپيزه نانډولي يا کمی زياتی له خجيزې نانډولۍ يا په بله وينا کمې زياتې او بېځايوالي څخه رازېږي او هغه دا چې له پيل او پای څخه پرته هر چېرې بايد درې درې ښپې وروسته خج راشي. کومې خجيزې نانډولۍ او بېدودی چې په ګڼيو شعرونو يا په بله وينا ګڼيو شعرونو کې پېښېږي، د ليکني هغه غوندې په ازاد شعر کې هم پېښېدای شي نه شي او کومه ښښل کېدونکې ګنا نه ګڼل کېږي. ځکه بنسټيز آر)وزن(ته وته رسوي. وګڼی شعر ځکه نه تاواني کوي چې بېلابېلې برخې)مسرې(يې بېلابېلې لارغې يا وقفې)← مات شعرونه(او بېلابېل سندريز ډولونه)طرزونه(لري، په بله وينا، له آره شعرونه نه، بلکې سندرې دي. په قافيه وال ليکني شعر کې هم کېدای شي خجيزه يا په غوره وينا وزني نانډولي په قافيو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردیفو کې یو څه سپکوالی وموميٍ، لکه واخلئ یا کوتاني)د پخواني شوروي تورکتوکمي (شعر چې په لوستلو او بوللو)خواندن (کې تول زور پر قافیه اچول کېږي او د چا خبره وزني تشې او نیمګړتیاوې پرې ډکوي.

۲: زخه

"زخه" د نویو دودېدونکیو ازادو شعرونو یو راز وبار)عیب(ګڼل کېږي. دغه راز بې وزنو ویارجنو شعرو ته "زخن" شعرونه وایي. زخه داسې منځته راځي چې شاعر یې دلته او هلته د بېلابېلو وړو وړو ټوټو په بڼه، د چا خبره، د معترضه ټوټو په توګه د ځینو بندونو په پیل کې بې له کومې ژبنۍ اړتیا اچوي او بې له دې چې د وزن له پلوه ورته له نورو مسرو سره خجیز یا په بله وینا تولیز سمون ورکړي. دا ټوټې کله یو څپیزې وي، لکه "او..." "خو..." "نو..." او کله څو څو څپیزې وي، لکه پرېږده، تر څو چې، لکه وطن مې... خو که وغورځول شي، شعري متن او مانا او له دې سره وزن ته کومه وته نه پېښوي. که پېښه شي، هغه بیا زخن نه، بلکې ویارجن شعر دی. بېلابېلې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

...ته ګوره دا به څه وي!
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه...
د لایق په دې یو مسره کې)یا (یوه زخه ده او په غورځولو یې سمون مومي.

)او... (
ځینو د وینو په سرو ستورو
"توره شپه وویشتنه"
چې...
زه او ته
دواړه په ګډه سره
ساحل ته
ورسېدو
)کاوون: سپرغۍ، ۱۲۹ مخ(.

د پاسني شعر ړومبی)او... (یوه زخه ده ځکه، نه ځانته مسره جوړولای شي او نه له وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسرو سره يو ځای کېدای شي. نو په کار ده، يا وغورځول شي او يا ورسره لږ تر لږه درې نورې څپې زياتې شي چې پر څلورمه يې خج ځای ونيولای شي.
هرګوره، دربيمه ټوټه "چې..." له ورپسې ټوټې "زه او ته" سره يوځای کېدای او ورسره څلور څپيزه مسره جوړوای شي.
د کاوون د هماغه اثر په يوه بل ازاد شعر)۱۳۵ مخ(کې چې د هغه رومبني غوندې پر څلورمه خجنه څپه پيل مومي، د "وطن مې" غبرګې ټوټې "زخمي" بلل کېږي:

)وطن مې(
د امريکا په زهرجنه توره
زخمي شو او په وينو ککړ
)وطن مې(
دا قهرمان او غيرتي وطن مې
د)لوی شيطان(د نيرنګونو په اور
د سرمايې په سوځوونکو لمبو
سوی ستي شو لکه سوی ويتنام.
که دلته يې په "وطن" پورې يوه خجنه څپه نښلولې وای، لکه "بيا"، نو خپلواکې مسرې ځنې رغېدې او ټول يې له ټول شعر سره برابرېده.
د همدغه شعر د ورپسې بند په سر کې)خو...(هم زخه بلل کېږي.
خو...
دا سوځېدلی او زخمي وطن مې
ورپسې بل "خو..." "بيا له اړوند بند سره يوځای کېدای شي، مګر دوه ځلي نور "وطن مې" "بيا هم "زخه" پاتې کېږي. په دې توګه دغه ټول شعر د ټول وتال له پلوه زخن او ويارمن دی. خو کېدای شي دغه زخې ترې ايسته وغورځول شي، بې له دې چې پاتې شعر ته کومه ستره وته پېښه شي.

په دې وروسته بېلګه کې)او(زخه ده، خو دوه ځلي))دغسې((د خج اخېستنې لپاره يوې يوې ژپې، لکه)ته(او)تا(ته اړتيا لري او همدا راز که د ورپسې مسرې سرويې)زما(دوه څپيز کارول شوی وي، نو له يوې زخې)او...(او غبرګو)دغسې(سره ګرد شعر)←څپيز- خجيز(ويار راخپلوي:
)او(لکه لمر چې:
خپروي خپلې زرينې وړانګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې)ته (:
زما د ژوند په شپو کې وځلېدې
دغسې)تا (،
زما د ځوانۍ دنيا روښانه کړه،
توده دې کړله
)هماغه اثر، ۱۱۳ مخ(.

خاموش په خپل يوه شعر)۱۲۰ مخ(کې، که څه هم)او (له يوې اوږدې ټوټې سره يو ځای کښېلی، مگر بيا هم)زخه (بلل کېږي او په ټوليز ډول په څلورمه خجنه څپه پيلېدونکی شعر په دغه برخه کې بې وزنه کوي. دريېمه ټوټه يې بيا ←څپيز- خجيز ويارلري:
)او (تا هم په خپلو اوښکو
د شنډې ځمکې
سخت زگونه نرمول
د گلبوټو او به خور دې کاوه.
لايق چې شعرونه زياتره له دريېمې خجنې څپې سره کاږي، د يوه ازاد کالب په يوه مسره کې يې))يا ((زخه راغلې ده:
...ته گوره دا به څه وي !
يا مينه لېونۍ شوه
)يا (کتنه ځنډنۍ شوه...

د جيلاني جلان په لاندې)← تمثيلي (شعر کې ځانته راغلې)هغه (زخه ده:
)هغه (
هغه پورې شين بخونه غونډۍ گورې...؛
- - -
-) ټيک (
چې به زما پر تندې پربوت
په وار وار به مې راښکل کړ
لکه يار،
لکه بورا چې
خپل وزر پر گل را خور کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته جوړ د مینې شور کړي،
له رقیب سره په جنګ شي
او سیلۍ ته ښېرا وکړي
داسي ده به خال له پاسه
د بربېښناوو لښکر جوړ کړ...
)عارفه عمرلور، هیله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

-... او ستا د شعرونو او غزلو مضمون
زما د ذهن په کتابتون کې سپین کاغذ پاتې نه شو
زه به داسپین کاغذ، د شعر په نامه
د کومې کونډې خورکۍ
د یتیمانو خوشالتیا لپاره
د کوم وران شوي کلي
په کوم ادرس کې لیکم
عنایت الله پویان)منصوري چغې ۲۲۰(؛
په دې ښکلې شعري ټوټه کې لومړۍ)او (زخه راغلې او په ورپسې دوې مسرې سره که جلا شي،
ښه تر ښه ،که نه د یوې مسرې په توګه ببتولې لري، همداراز یې)ذهن(یو ځپیز لوستل په
کاردي؛

- زموږ د کلي...
په دې تنګو او په خړو کوڅو
چې تاو راتاو دي)وې(، غاړه وتي دي یو بل ته سره
او د پرون د څو سرکښو او یاغي اسونو،
په وحشي منډو او ځغستلو سره
په سپېرو دوړو او ګردونو کې لا
نورې هم تنګې او سپېرې ښکاري)ېږي(...
)هماغه اثر، ۲۹ مخ(؛
په پاسني شعر کې لومړۍ ټوټه له دویمې سره یوه مسره رغولای شي، خو))کوڅو ((چې باید
)کوڅې(راغلې وای، د اهنګ د ښه تراجوتیا لپاه یوې څپې ته اړتیا لري، نو سمون یې داسې
راتلای شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

)زموږ د کلي هسي تنګي کوڅي(؛ همداسي يې که د وروستۍ مسرې))ښکاري((پر))ښکارېږي((واړول شي، څپيز انډول يې سمبږي او اهنګ ورسره ښه ترا سمبالېداى شي.

۳: څپيز- خجيز وياروونه

ټوليزسېلابوټونيک وياروونه چې د ازاد شعر په ځينو "ازماينښتي" ګړاوونو)مشقونو(کي ليدل کېږي:

)زه(لکه ازاده مرغۍ
له قفسونو او دا مونو لوړ
به الوتم او پروازونه مي کړل
او د ښکاري ګوتو ته نه ورتلمه
)او(زه دې د ميني تور کي ښکېل کړم اخر
)خاموش: ۱۰۱-۱۰۲(.

دغه شعر د شاعر د زياترو ازادو بېلګو غوندې په خلورمه خجنه څپه ويل شوى دى، مګر د "زه" او وروستي "او" په ور زياتولو او د دويمې مسرې تر وروستي يو څپيز ويي له مخه)به(يې د دريېمې مسرې د پوره کولو لپاره بېځايه لېږدولي او له ژبني نا اوډونۍ)ضعف تاليف(سره شعري دا هم رامنځته کړې ده. په کار خو دا وه چې)به( )تر(لوړ(له مخه راوړې واى او د ورپسې مسرې تشه يې په يوه بل وييکى، لکه))تل((ډکه کړې واى چې ژبنى او شعري اوډون دواړه پر ځاى کېدل. دا چې په همدغه بېلګه کې د "زه" او "او" په غورځونه مانيزه پرله غښتيا)انسجام(له منځه ځي او څرګندني ځواک يې هم نيمګړى کېږي، نو "زخه" نه، بلکې څپيز- خجيز ويار بلل کېږي. څکه "زخه" هغه ډول ويار)عيب(دى چې په غورځېدنه يې د شعر وزن ته وته ونه رسي.

د همدغه شاعر په يوه بله ازاده بېلګه کې "په وړاندي ځي" که څه هم د نورو شعرونو غوندې څلورمه خجنه څپه "ځي" لري، خوکه ورپسي يوه، دوه يا درې ناخجنې څپې ور زياتې شي، دغه خج به نور هم پياوړى شي، لکه واخلي "نن سبا" يا داسې نور.

۴- تولونج

تولونج)وزني بدلون(داسې چې په يوه يوازېنى شعر کې ځينې مسرې په يوه وزن او ځينې په بل وزن ويل شوې وي، لکه د پيوند دا شعر چې ټکور يې ځينې مسرې موزوني او ځينې يې بې وزنه بللې، بې له دې چې وواييې، ځينې مسرې يې پر خلورم خج راوړې او ځينې يې پر دريېم، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه دوې مسرې:

سينه په)پر (خړو خاورو مړې

کنډواله وه د پېړيو

دغلته له لومړۍ سره د دويمې يو سمون داسې راتلای شي:

))دا د پېړيو کنډواله وه ((.

)پيوند: سيلۍ، د سريزې "و "(.

د شهسوار سنګروال او حنيف بکتاش په پخوانيو ازادو بېلګو کې دغه راز ګډون او ګډوډې ډېره ليدل کېده. د هماغه يوه شعر يوه مسره په ځلورمه خجنه پيلوي او بله يې په درېيمه، دويمه يا لومړۍ.

۵- بې تولې)بې وزنې (

په دغه لړ کې هغه ازاد شعرونه راځي چې ځای ځای له توله)وزنه(وتلي وي لکه د غني د پيدايش)۴۲ مخ (نومې شعر کې چې نژدې سم نيم بې توله دی. د ټولو پخونو تر څنګ دغه راز بېتولې د غني په قافيه والو او نيم ازادو بېلګو کې هم لرې نه دي.

په دغسې ځايونو کې چې د خج د لا جوتتيا او پياوړتيا اړه رامنځته کېږي د څپو کمی زياتی يو اغېزمن نقش لوبولای شي که نه تش څپيز انډول ځانته ګوښې له بنسټيزو اړتياوو څخه نه ګڼل کېږي.

د دې لاندې شعر د سر درې ټوټې له پاتې ټوټو يا مسرو سره چې پر درېيمه خجنه څپه راغلې، کوم څپيز- خجيز وزن نه لري:

)سبامې دوی

مړی

کلي ته وړي (

کليوالو هديره کې

ځای د قبر معلوم کړی

پلارمې نن چا خبر کړی...

)ومان نيازي، تاند اوبيانه(؛

د دې لاندې شعر ځلورمه، پينځمه او شپږمه درې سره ټوټې بې توله راغلې دي:

- هره ورځ زموږ د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښايسته پېغلو په پښو کې
يو تېره اغزی چوخېږي
)او له سره ی د اوبو ډک
يو شين غاړی منګی
را لېږي... (
)خانمحمد سيند ، هماغه اخځ(؛

پر څلورمه خج د دې لاندې راپيل شوي، اوږده شعر د پېنځم بند په يوه مسره))بيامې د ټراين
)تر (تمځايه پورې((کې د)تر (غورځېدنه چاپې تېروتنه برېښي، که نه، ښېتوله راځي.)عاشق
الله غريب، ښکلا ۲۹ ګڼه(؛
د ښاغلي عادل اڅکزي په ورته خج ديوه بل پيل شوی، خو لنډ ازاد شعر په شپږو مسرو پسې
نورې شپږ هغه ښېتوله شوې او سپين شعرته اوښتې او د پای په راغبرګه شوې مسره)سوزمن
انځور نقش کړي(کې هم، که نقش دوه څپيز نه وي کارېدلی، نو له ورته نيوکې سره مخامخېږي.
)هماغه اخځ(

۲: د مسرو تر منځ د بريد تتوالی
په ازاد شعر کې کله کله د مسرو بريدونه په اسانه نه پېژندل کېږي، د دې لپاره تر هرڅه له مخه د
ليکنښو).،؛ ! ؟(کارونه اړينه برېښي، که نه تتوالی هرو مرو رامنځته کېدای شي،لکه د کاوون
په لاندې ټوټه کې:
تن به مې اورونه راوړي
سر به مې شورونه راوړي
ويني به مې سرې شي
دا سرې ويني به ګلونه راوړي
بيا به نو دا سره ګلونه
ستا مينه ژوندۍ وساتي
ته به رانه هېره نه شې
)سپرغۍ ۹۰(.

که دلته څلورمه مسره له دريمې سره يو ځای ونه لوستل شي، تول يې سم نه راځي، په بله وينا ،
خپلواکه مسره کېدای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د ننګيال په پيغام نومي)۵ مخ(شعر کې د مسرو بريدونه په دې تت برېښي چې نه ورسره ژبنی)ګرامري(يو والی سمون لري او نه پکې له ليکنښو کار اخېستل شوی دی:

شپه بيا
په خپلو تورو وينو لامبي
ساحل ته ووته د شپو شپو
سفرونو بېړی
او ځنګله
په شنو ورېمو کې
د زيتونو نيالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پيغامونه لېږ)د (ي.

پاس لومړی دوې ټوټې سره، هم د وزن له پلوه يووالی جوړوي او هم له پښوييز)ګرامري(پلوه، ځکه يوه غونډله)جمله(ده. خو دريېيمه او څلورمه مسره سره يوازې توليز)وزني(يووالی جوړوي او پښوييزنه، ځکه نابشپړه غونډله ده. همدا راز وريسې دري ټوټې هم درواخله. وروستۍ دري ټوټې بيا ، هرګوره، د لومړيو دوو ټوټو غوندې هم وزني يووالی لري او هم ګرامري. له همدغه کبله ډېرو لوستونکيو ته چې له نوي شعر سره نابلده يا نابانډې دي، دغه بريدونه سره بېلولای نه شي، نو له دې کبله يې سم لوستلای هم نه شي او د بې وزنه شعر په توګه ورته ګوته نيسي. همدا بريد تتوالی دی چې انځور پخپله سريزه کې د فردا دغه وروسته شعر د وزن له پلوه نيمګړی ښوولی دی:

شپونکيه وخانده او
ښه وخانده
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې يه شپونکيه
د خندا ورځې دي.

که نه په دغه ټوټه کې د وزن نيمګړتيا هډو هېڅ نشته مګر دا چې په ليکنه کې يې په ښکاره توګه بريدونه سره تت برېښي، ښايي ډېر لوستونکي په شک او اړنګ کې واچوي هسې خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ څیر سره لیدای شو چې دغه شعر ټولې درې مسرې جوړوي، لومړی خج یې پر څلورمه، دویم یې پر اتمه او دریم یې پر دولسمه څپه راغلی دی.

که د ازاد شعر بهیر ورځ پر ورځ پر مخ ولاړ شي بیا کېدای شي دغه برید تتوالی، کوم تتوالی ونه ګڼل شي. البته سم له لاسه هر ازاد شاعر ته په کار ده چې د بېلابېلو شعري ټوټو په اوډون کې پوره پام وکړي، د لیکنښو له کارونې سره سره پکې ډېره پېچلتیا هم رانه وړي.

د خزان په یوه شعر کې چې دا لاندې درې ټوټې سره ګډې کړای شي، پر یوه مسره بدلېږي او په دې ډول یې تولیزه نیمګړتیا ایسته کېږي:
ستا د هر نثر د الفت وږمې
)او (ستا د یاغي ستوني د چغو فریاد
)د (یوې لسیزې له شا

که دغه درې واړه ټوټې پر یوه مسره بدلې نه شي، یوازې لومړی مسره خپلواکه مسره پاتې کېدای شي او ورپسې ټوټې د "او " او "د " له کبله خجیزه ویجاړتیا رامنځته کوي او وزن له لاسه ورکوي. دلته داسې برېښي چې شاعر درې واړه ټوټې جلا جلا مسرې ګڼلې دي، که نه لږ تر لږه به یې د لومړۍ ټوټې پای ته ننګښی)ویرګول (نه کېښ او د هغه ځای به یې "او " ته ورکړی وای او یا خو به یې دغه سرباري څپه "د " ځانته کښلې وای، همداسې د دریمې ټوټې سرباري څپه "د " هم درواخله. هر ګوره دریمه ټوټه په یوه بل چم خپلواکه مسره کېدای شي چې "یوې " په وردګي ګړدود یو څپیز وکارول شي او ولوستل شي.

د همدغه یوه شعر دوې نورې ټوټې هم د شاعر له خوا د ننګښو په کارونه جلا جلا مسرې انګېرلای شو، حال دا چې که دواړه د یوې مسرې په توګه یوځای ونه لوستل شي، یوازې لومړۍ ټوټه خپلواکه مسره کېدای شي او دویمه هغه بې برخلیکه پاتې کېږي.

د کاوون د "سپرغۍ " په یوه شعر کې چې په څلورمه خجنه څپه پیل مومي، یوه دوه څپیزه ټوټه))هغوی و ((درې ځلې د بندونو په سر کې راغلې، بې له دې چې خپلواکه مسره ورته وویلای شو او یا یې له نورو مسرو سره ملګرې کړای شو، همداسې بې برخلیکه پاتې کېږي او د)زخې (په توګه یې غورځونه هم ژبنۍ څرګندتیا ویجاړوي، په دې ډول شاعر باید هغه د سرلیک "هغوی شپږ کسه وو " په بشپړه بڼه کارولی وای، لکه څنګه یې چې یوځل د پای بند په سر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې کارولی هم دی. په دغه بېلگه کې يې "نو" بيا هم "زخه" بلل کېږي. که څه هم په غورځونه يې متني پرله غښتيا)انسجام(يو څه ويجاړتيا مومي.

نو
ما ته له هر څه گران دی
زه يې نمانځنه کوم
د زيار اېستونکي درد بدلي انسان
)کاوون: سپرغۍ، ۱۲ مخ(؛

..بيا به نو زموږ د ولسونو پسرلی راشي
ستا)به(په وږمو سره،
شي زموږه د سپېرو شونډو للمي پترې
او به)به(شي...
گل به شي وطن زموږ
سور به وي چمن زموږ
مينه وي دنيا دنيا
خوند به دې وږمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرليه زموږ زړونو ته ډېر ښه راځې!
)فاروق فردا: د گلپاڼو پرخې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ(.

د پاسني شعر په دويمه مسره کې))به((پر خپل ځای راغلې، خو شاعر په دې اټکل چې له وريسې)دوه ټوټه ييزې(درېيمې مسرې سره تخنيکي اړيکی نه لري، نو دغلته بيا راغبرگه کړې؛ له دې ناخبر چې له غونډله پوهې له پلوه دواړې مسرې يوه غونډله ده او دا پخپله يو ويار دی چې يونا خپلواک ژبنی يوون)واحد(يې يو خپلواک شعري هغه گرځولی، ځکه له لوستونکي او بيا کره کتونکي لارلودن ورکوي او)د مسروترمنځ تتوالی(رامنځته کوي. دا نادوده کار د شاعر په نورو شعرونو کې هم ښايسته ډېر ليدل کېږي.

۷: په ناپښبليز شعر کې نابرې پښبلي
د بشپړ ازاد شعر مانا دا ده چې شاعر پرځان باندې په لوی لاس قافيې بنديزونه لگوي او يا هم د مونډې شعر غوندې د بېلابېلو مسرو څپيز برابری، که نه په نا آگاهانه يا په بله وينا، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناويلا ړېزه)غير ارادي (توګه يوه، نيمه هم ځپېزه او قافيه واله مسره کوم ويار نه ګڼل کېږي. کله کله يو ازاد شعر د دې لپاره پر يوه قافيه وال بيت يا څو مسرو پای ته رسول کېږي چې شاعر غواړي خپل پيغام او يا غوښتنې ته لوستونکي ښه ترا را وځکوي او له دې سره سره د ټول شعر بې کچه پېچلتيا او پوښلتيا يو څه بربنډه کړای شي، خوکه په اګاهانه توګه پکې زياتوالی راشي، بيا نو په نيم ازاد کې راځي. د نابرې بېلګې، لکه:

يو د هيلو پسرلی په ټوکېدو دی
پر لمنو، غاړو مورګو
هديرو، غرا او ميرو کې
يو سور پړک د سرو غاټولو د رپيو
يو بهير د شاځلميانو د جنډو دی !
)اوراو وينې: ۷۰-۷۱ مخونه (؛

جوړه بسپنه په لاس د ګوډاګيانو
د "ناپاک" له "کفرآباده"
د "چيني- امريکني مسلمانانو ! "
)هماغه اثر: ۸ مخ (؛
... هو،
هېڅکله شوی نه دی
هسې شان ناشونی کار
چې په يو ګل پسرلی شي
ټول جهان پرې ګلالی شي ! !؟
)هماغه ۱۹(.
يوه خنده د جنت د نوراني اهورايانو
يوه کنده د دوزخ د تاغوتي اهريمنانو !
)هماغه ۱۲۵(؛
له بې امانو پاځونونو سره
له سرو پاټکيزو غورځنګونو سره !
)هماغه ۱۴۱(؛
چې سکني له خپلو سرو شهيدو وينو نه کفن خپل
او پربوې ځان په زمزم د رڼو اوښکو د وطن خپل !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه ۱۴۹(؛

زه به هم خلکو سره خاندم، تراني به ليکم
د خپلې مينې د دردونو افسانې به ليکم
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱(.
کېدای شي، په ازاد شعر کې د ارادي يا نا ارادي قافيو ځای يوازې رديفونه ځای ونيسي.

۸: تکرار او کرغېړنتيا

په ازادو شعرونو کې کله کله دا هم پېښېږي چې لکه د دوديز ((د سر يوه برخه، يا بند پای ته بيا راوړل شي، يا د لوستونکي او اورونکي له خوا په خپلسري توګه تکرار شي. دغه کارونه يوازې ويار)عيب(نه ګڼل کېږي چې شعر لا خوندوروي او اغېزمنوي، لکه:

تېر به شي
دا منۍ نور
را به شي
ځېرمنۍ نور
وبه چلي سا
په مړو رګو کې
د ګلپاڼو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ويلاړ زما !!!
)اور او وينې، ۲۴-۲۲ مخ(.

تکرار او کرغېړنتيا)ابتذال(په دې مانا چې يوازې ازاد شعر بايد له ژبني، هنري)انځوريز(او منځپانګيز پلوه له هر راز کرغېړنتيا وژغورل شي، جاج او جوله)مفهوم او شکل(هسې بېځايه بيا بيا راغبرګول له کرغېړنو زړو کالبونو نظمونو سره د نوي ازاد شعر بريد او پوله بېلوای نه شي. په نوي ازاد شعر کې تل پر دې ډېر زور اچول کېږي چې لومړی د ژبني او هنري جولې او بيا د منځپانګې تر منځ د بشپړې ديالکتيکي سمبالتيا له مخې پر هر ژبني توک او آرو معيار)نورم(انځور او خيال مانيز او ولوليز)عاطفي(اړخ پوره پوره غور وشي او د چا خبره يو ټکی هم بې مسووليته ونه کښل شي يا و نه ويل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازاد شعر لاروی باید تر نورو زیاته بډایه او کره ژبه ولري او تل پکې سم غورچاڼ)گلچین(
وکړي او پر خپله لنډه تنگه گړدودي پښتو بسیا پاتې نه شي. نه یوازې د وییونو له تکرار ډډه
وکړي، بلکې له معیاري، درون وینگو، بدلگیو او بد آهنگو هغو څخه هم باید تل ځان
وژغوري.

په کرغېړنو)مبتذلو(پور وییونو کې یوازې حسن و عشق، هجر و هجران، فراق، وصل،
وصال، وصلت، دیدن، دیدار، نگار، گلبدن، گل اندام، دلارام، صنم، پري، محبوب، محبوبا،
شیدا، معشوق یا معشوقه، عاشق، عشاق، جگرخون، خون جگر، چشم، چشمان، رخسار،
زلفې، کاکل، گل و بلبل، لاله او سنبل، جانان، دلبر، دلدار، یار دلازار، خرام، ناز و ادا، نخرې
او کرشمې، جفا او وفا، مجنون او لیلا، ساقي، پیمانه، جام، شراب، خم، خمار، مخمور، نشه
او داسې نور ورته وییونه راځي چې له پېړیو پېړیو راهیسې یې پرې عربي، فارسي، پښتو،
اردو... شعرونو شخوند وهلی او نور یې خوند بایللی دی.

اوسني علمي او تخنیکي یا سیاسي ژورنالېستیکي او بیاد نن سبا ژوند اړیني او گټور
جاجونه او وییونه د نوي ازاد شعر له ژبې سره هله اړخ لگولای شي چې خیالولې، سمبولېزه،
انځوریزه او ان اسطوره یې جامه ورواغوستل شي، نه دا چې پخپله همدغه وییونه کټ مټ
راوړل شي، لکه په دې لاندې لیکلړ کې:

ماشین، کمپیوټر یا سولگر، کنفرانس، فابریکه یا کارخونه، کارځی، کارغالی)ورکشاپ(،
گاډی)موټر(، تیلیفون، تلویزون یا لروینون، حکومت، سیاست، قانون، اقتصاد، تجارت،
کور، ډوډۍ، کالي، تولید، صنعت، سپورټ، ورزش یا خپل و پردي جرافیایي نومونه، لیکلړ
)لست(، او یا کار گر، انقلاب، اوښتون، پاڅون، غورځنگ، جنگ، جنگیلی، جگړه مار،
سوله، ولسواکي، دیموکراسي، پرمختگ، پرمختیا، پرمختللی، ابادي، مېړانه، غیرت،
پت، ننگ و ناموس، پښتون، پښتو، پښتونوالي، پښتونواله، پښتونولي، رښتینولي،
وروري، برابري، کتاب، پوهه، پوهنه، فرهنگ، زده کړه، ښوونه روزنه، لیک و لوست،
مبارزه، وطن، هیواد، ولس، ټبر، لویه جرگه...

په دغه لاندې ازاد شعر کې)د سولې سولې(پرله پسې راوړنه ډېره ښېخونده بربښي، ځکه تش
وزن یې پرې پوره کړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

... اوس روان شوي يو ځو
له سرو گلونو سره
له سرو گلونو سره
د سولې سولې کور ته
د سولې سولې ښار ته
د سولې سولې ورا ته
د سولې سولې خوا ته
)خالق رشيد: گلبانگهايي براى صلح و سپيده، ۷-۸۲ مخ(.

په ازاد شعر کې بايد ژبنۍ رنگارنگي هېڅکله هېره نه شي، په دغه لاندې بېلگه کې راغلی تکرار هم دومره خوندور نه برېښي:
اوس زما د وطن کاني
اوس زما د وطن بوټي
اوس زما د وطن غرونه
هم سيندونه د وطن مې...
)فردا: د گلپاڼو پرخې، ۱۲۷ مخ(.

وگورئ، دغه وروسته ازاد شعر يې په يوه کرغېړن پور وېي "صنم" سره انځوريز راکښون او انديز نوښت زيانمن کړی نه دی؟
- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې
د انگۍ غوندې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې يو ځل
- مينه-
ياده کړې صنمه !
نو غبرگون يې اورم:
مينه، مينه، مينه...
)خاموش: مزلونه او منزلونه ۱۲۳(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا د "جانان" غونډې یو بل کرغېړن پورویی په دغه لاندېني شعر کې څومره ببخونده بربښي:

زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
)خزان: د سحر په غېږ کې ۴۱(.

او یوه داسې بېلګه چې هم یې ژبه خوږه او نږه ده او هم یې اند و واند رنګین او پیاوړی:

ستا پر مخ د سرو یاقوتو
د باران له څو څڅواکو،
کاڼی زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګیو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وړو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیوري لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکیو...
څه که رغړي او را رغړي
پر بستر د سباوون
د ګلګڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپینې کوکۍ
د خواږه خیال
سورکې خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وینې او د مینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوبولي انځورونه !

پرنوی ازاد شعر د دې تورتپنې پرځای چې گوندې د قافيې او رديف په ايستنه غورځونه يې له خپل خپلې ژبې، فرهنگ او تاريخ سره اړيکې شولې دي، ولې داسې ونه وايو چې د پښتو شعر له پښو ځخه يې د پردي ښکېلاک زولنې ماتې کړې او ببرته يې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زموږ په تاريخ او فرهنگ پورې رښتيا اړه نيسي، هغه ژبنۍ انځوريزه او انديزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترگې(،)سره سپينه کوکۍ(،)سورکي خيالونه(... کانې زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مگر زياته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاريخ او فرهنگ سره پيوند ورکړشي او بيا له گډ نړيوال هغه سره. د اهوار او اهريمن تر څنگه يوناني زيوس، پرومېتوس يا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د ليکونکي "کاغذي ښامار" نومی شعر "اوراو وينې، ۱۵۲ مخ (همداسې يوه بېلگه کېدای شي.

محبوب سنگر په قافيه والو، ازادو او نيم ازادو شعرونو کې د تول پوره کولو لپاره له غبرگون او تکرار ډېر کار اخېستی:

سينده سينده کونړيه
راتاوېږه راتاوېږه
وغړمبېږه وغړمبېږه
مه چوپېږه مه چوپېږه
ته دې زړه خوره ته دې زړه خوره
ماتوه يې ماتوه يې
نړوه يې نړوه يې
چې راويښ شي چې راويښ شي
)هماغه اثر: ۱۱۳-۱۱۵ مخ(.

هسک سپېڅلی او تک شين و
او تک شين و
تک سپين لمر پکې وړانگين
او وړانگين
رنگينې يې لمنې
او لمنې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۱۱۲-۱۱۸ مخ(.

ښکلی غبرگون)تکرار حسن(البته کله کله د ازاد شعر عاطفي خوا ډېره پياوړې کوي او لا زيات راکښون وربښي، لکه:
وخنډېږئ ځانگونه مو
پرانيزئ وزرونه مو
والوزئ را والوزئ
والوزئ را والوزئ...
)اور او وينې: ۸ مخ(.
وتره ده
نن وتره ده،
د ذهن کرونده زما
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(.
بارانه وورېږه، وورېږه
چې سارايي گلونه
د وچکالۍ خپېرو ورژول
او د غوټيو شونډې
د سرو تڼاکو په څوليو کې ټالونه وهي
بارانه وورېږه، وورېږه
)ننگيال: هغه شپې هغه کلونه، ۳۸-۳۹ مخ(.

لکه له گڼو راوړو شعري بېلگو څخه چې را جوتېږي، نن سبا))کلي، کوڅه...((هم دومره سولېدلي چې نژدې ده، د لوستونکيو او اورېدونکيو زړونه ځني تور کانديږ،او ان د))مور((په څېر سپېڅلی نوم هم دومره پرځای او بېځای، په آره او سېمبوليکه مانا)هېواد، پت، ناموس...(ورو ورو، مخ پر سولېدلو دی!
بې کچه ساده گي او بربنډتيا د نويو ازادو شعرونو له ځانگړتياوو څخه نه گڼل کېږي، دغه ځانگړتيا په هماغو قافيه والو نظمونو پورې اړه لري چې د دغې پېړۍ له پيله يې تر اوسه پښتو شاعري د کرغېړنتيا)ابتذال(تر بريده رسولې او د اوسني ازاد شعر غورځنگ هم له آره د هغو پر ضد رامنځته شوی دی. د ازاد شعر لاروېانو هم زياتره له همداسې ساده نظمونو څخه راپيل کړې ده او د چا خبره د خپلو ساده نالوستو وگړيو لپاره يې خپله ونډه ادا کړې ده. نور به بايد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان او پښتو شعر د ودې او پرمختیا اړتیا هم په پام کې ونیسي.

که څوک وغواړي ډېر کرغېړن)مبتذل(وییونه له کرغېړنتیا)ابتذال(څخه وژغوري، یوه لار به یې همدا وي چې نګه پښتو انډولونه ورته وګوري، لکه د وطن پرځای هېواد او د هېواد پرځای ټاټوبی، خاوره، مېنه یا اویجه، د هجر و هجران و فراق پرځای بېلتون یا جدايي، د صنم، معشوق، محبوب، محبوبا، دلدار، نګار، ګل اندام، دلارام، جانان.. پرځای ښکلې، ګلې، مینه ورې، زړه ورې، زړګوتې، زړګی، ګرانه یا ګران، ګلمخې... د عاشق، شیدا... پرځای مین، لېوال، ژوبل، نیمه خوا... د مجنون او لیلا پرځای، شهې او شهو یا ادم و درخو، د ناز و ادا پرځای کنج و مکېز، د جفا کار او ستمکار پرځای بېلوره، بې مینې، د خلک پرځای وګړي، د قاصد پرځای ځری، استازی، د پیمانې پرځای اړې، د زلفو پرځای څڼې او کوڅۍ، د حسن او جمال پرځای ښایست او ښکلا، د عشق و محبت پرځای مینه، لېوالتیا او داسې نور بې شمېره وییونه. د ازاد شعر له انګېزو او بیا ګټو څخه یوه دا هم ده چې د کرغېړنو او زنګ خوړلیو قافیې او ردیفې کړېو ترخنګ کرغېړن وییونه، ترنګونه)ترکیبونه(او انځورونه هم د نور د تاریخ ارتییلځې)زباله دان(ته وروغورځول شي.

هنري او اندیز)فکري(نوښت یوازې په ژبنې نوښت سره رامنځته کېدای شي. د همدغې ټېنګې دیالکتیکي اړوندې له مخې په سبکوپوهنه او کره کتنه کې "ژب- ښکلاییز" او "ژب- اندیز" نومونې نوې دود شوي)یو اخیم بینر: کاسپر- ووکل، ۵۳-۷۷ مخ(. دا مانا چې د یوه ادبي اثر په کره کتنه او ارزونه کې ژبه او ښکلا بیا ژبه او اندې منځپانګه)فکري محتوی(سره همزمان او پتلیز تر څېړنې لاندې نیول کېږي، ژبنی اړخ یو له بله جلاجلا څېړل یو ناشونی کار ګڼل کېږي، ځکه هېڅ داسې هنري انځور به نه وي چې بې ژبنۍ څرګندونې هستي ولرلای شي او همدارنګه به هېڅ داسې اند)فکر(نه وي چې بې د ژبې له مرستې څرګند بدنه وومومي، پر همدې آر یوازې، نګه او ښکلې وییونه کولای شي، نوې نګه او ښکلې ادبي انځورونه او پاخه اندونه او خیالونه څرګند کړي.

په دې کې هم شک نشته چې پیاوړی تخیل او تفکر هم پر خپل وار کولای شي، له خورا ساده او کرغېړنو وییونو څخه خورا نوښتګرانه، ښکلې او زړه راښکونکې ادبي انځورونه ورغوي، مګر که دا هم نه وي او هغه هم نه مانا دا چې هم وییونه او نور ژبني توکونه او آرونه ښکلي، نړه او معیاري نه وي، او نوی او پیاوړی تخیل او تفکر هم نه وي، نو هرومرو کرغېړنتیا)ابتذال(رامنځته کېږي، ژبنۍ ښکلا او سپېڅلتیا، په بله وینا، ژبنی نړه والی، نویوالی او پخوالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي، لږ تر لږه د هنري جولې کرغېړنتيا راښيته کړي او د چا خبره يو څه ادبي غونډې لېږو ورکاندې.

وګورئ، دغه وروسته ازاد شعر په يوه کرغېړن پور ويي "صنم" سره انځوريز راکښون او انديز نوښت زيانمن کړی نه دی؟
ستا خبرې مې
- د ذهن په کوڅو کې
د انګۍ غونډې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې يو ځل
- مينه-
ياده کړې صنمه!
نو غبرګون يې اورم:
مينه، مينه، مينه...
)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۲۳ مخ(.

يا د "جانان" غونډې يو بل کرغېړن پورويي په دغه لاندېني شعر کې څومره بېخونده برېښي:
زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وينې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
)خزان: د سحر په غېږ کې: ۴۱ مخ(.

او يوه داسې بېلګه چې هم يې ژبه خوږه او نږه ده او هم يې اند و واند رنګين او پياوړی:
ستا پر مخ د سرو ياقوتو
د باران له څو څڅواکو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاڼي زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خنډو د اننګیو د مهال
را ورغبنتلي،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وږو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیوري لاندې
لکه پرخې د ګلپاڼو پر وښکیو...
څه که رغږي او را رغږي
پر بستر د سباوون
د ګلکڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپیني کوکې
د خواږه خیال
سورکي خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د ویني او د میني
خوبولي انځورونه!

نوی ازاد شعر د مبارزې او پاڅون، شهید و قرباني، بلهار، بلهارۍ یا جنګ و سولې لپاره د مرجانو نو بهیرونه، د غاټولو او ربدیو سره بیرغونه، شنې شببې، اور او وینې، د سرپو او پولادو ویلوبونه او د باروتو لوګي یا په بله وینا د لمر، سپېدو، سبا او رڼا سمبولونه پر کار اچوي.

مګر دغه سمبولونه هم که ډېر وکارول شي او ژورنالېستکي او ګړنۍ ژبې ته لار پیدا کړي، بیا نو خپل سمبولیک یا انځوریز او شاعرانه نوښت له لاسه ورکوي او پر عادي ژبه بدلېږي، لکه واخلې "کوتره" چې د سولې د سمبول په توګه یې نن سبا خپل لومړی سمبولیک هنري جاج له لاسه ورکړی دی.

د شلمې پېړۍ نومیالي کوبېست انځورګر پیکاسو د "سرې کوترې" انځور هماغه لومړی ځل خپل جادویي اغېز وښاند، هغه هم د "سرې" د ستاینوم په ملتیا مګر را وروسته ورته نه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورګرۍ کې کوم هنري سمبوليک رنګ پاتې شو ، نه په شعر او نورو هنرونو کې.

۹: ژبنۍ تېروتنې

ژبنۍ تېروتنې د دوو غبرګو اړخو له مخې څېړو:
)۱ (له تخنيکي اړخه چې د پښتو شعرپوهيز- غړپوهيز په تړاو د دغه کتاب آر بنسټ او هډوانه پرې ټيکاو لري، او)۲ (له هنري اړخه ، په دې مانا چې شعر تربل هر))ژبنۍ ((هنره له))يو يوازينۍ- کره ليکنۍ ژبې ((سره ډېر تړاو لري او ښه او بد يې ور سره زيات غوټه دي، له دې کبله د کتاب غوښنه برخه هم پرهمدغه اړخ را چورلي.

له نړيوال او زموږ له منل شوې دودسره سم يو شاعر کولای شي، يو لړ ژبني او پښوييز آرونه دويونه)اصول و قواعد (له شعري تول و تاله بلهار کاندي، خو په دې اړ چې جاج و مانا ته تاوان و نه رسي او خپلسري ښه و نه لري، په بله وينا ، د اړوندې ژبنۍ ټولنې د درستو شاعرانو تر منځ سراسري دود وي.
ترکوم ځايه چې له دغه پلوه راڅرګندېږي، له پارسي او نورو آرياني او ډېرو هندواروپايي ژبو سره پښتو ګډون لري، هغه د وييونو لنډون، زياتون او بيا غونډليزه ناا وډي)اختصار، توسعه اوبې ترتيبي (ده.

څه چې په ځانګړې توګه په پښتو شعر کې ناشوني دي، هغه خجيز سر غړاوی دی. له دغه لامله موږ د پښتو شعر د ژبنيو تېروتنو په لړ کې تر هرڅه زيات پر خجيزې نانډولۍ زيات زور اچوو او په دويمه او درېيمه پوړۍ کې پر نااوډۍ او لنډون، زياتون.
سم له لاسه همدغه وروستۍ ډول)نااوډي (تر ويښې لاندې نيسو او د وييونو اړوند هغه وروستي)۱۲ (څېرکي ته پرېږدو.
د ناکره والي نښې نښانې، ګړدودي او د نورو ژبو وييزې په هرډول، خو پښوييزې اغېزې يې پښتو ګړسره کړکيچو کوي.

د سوېلي پښتونخوا د ازاد او سپين شعر سرلاری افضل شوق د نورو نامعياري ګړدودي بېلګو تر څنګ د نرينه ډېرګړی تېرمهالکړ)جمع مذکر ماضي فعل (په کارونګ ، د خپل يو ښکلي سپين شعر))تاريخي فيصله ((ژبنۍ معيار ژوبل کړی دی:
د نن انسان ته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان ویل په کار دي،
نو بیا
له ځناورو د دارلو
ګیله څه پاتېږي؟
دا فیصله
چې یې و سرته رسوله څنګه
نو په جرګه کېرا غونډ شوي
هر لېوه په ډاډه زړه
په)پر (رمو باندې
برید کولو ته خپل پخ غاښونه
بیرته تېره)کړو (
او د کلي په)پر (لور وتښتېدو)وتښتېدل (.
)لمبه، دویم کال، دویمه ګڼه (؛

- - -

د خیرمحمد هڅاند ددې وروسته مونډي شعر پای دوې غبرګې ټوټې له ورته سوېل-لویدیز ګړدود سره سم چې یوګړی ښځینه کړ پرډ برګړې نرینه هغه اړوي، د ښخینه ستاینوم)اسم صفت(همداسې کارولی دی:
-... ته کوه وفاداري)خپل (
ته کوه وفاداري)خپل (.
)هماغه مهالنی (

یووم- نااوډي)ضعف تالیف (

))ضعف تالیف ((له آره په دودیزه - عربي شعرپوهنه کې یو ژبنی ویار دی او موخه یې په شعر کې هغه پښوییزه او په نومېرلې توګه، غونډلیزه)جملوي (نااوډي)بې ترتیبي (ده چې یو شاعر یې بې له کومې تولیزې، یا هم او پښېلیزې یا لړیزې)ردیفي (اړتیا رامنځته کوي، که نه ویار نه ګڼل کېږي. لکه د استاد حمزه دا شعر:

ستا په تبسم یې حوصله وکړه
)اوښکو بوګنېدلو (مې شببه وکړه

خو په دغه بل کې بې اوډي یې بې له کوم تولیزې اړتیا چې ښایي د خپل ګړدود تر اغېز لاندې یې تر زیاتو زیات تېنګار ته هڅولی وي، دومره لا سوندیزه)موجه (نه ګڼل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

...نوم د تگ په خوله وانه خلې باران راغی
د ډاکټرخالق زيار، الفت ۱۷گڼه (له يوه ښکلي غزله دراخېستې بېلگې دربيمه مسره نا اوډې لري او سمه کړې بڼه مو ورسره په ليندېو کې نيولې ده:

-...مات مې تندی ټول عمر ساتلی دی
اېښی مې هېجاته پر درشل نه دی
جوړ ته د ملا پېښور نه پرېږدم
)نه پرېږدم ملا جوړ پېښور لره (
هېر مې لا کنډر کنډر کابل نه دی...

په هرډول شاعر ته په کارده، د نااوډی د مخنيوي لپاره تر وسې وسې هڅه وکړي او په دې لړ کې د اړوندې ټوټې يا مسرې ژبنې توکي برخيز او ان يو مخيز بدل رابدل کاندې. د پوره پوهاوي لپاره يې په يو لړ قافيوالو او ازادو بېلگو کې تر کتنې تېروو، که څه هم پر پښبليزو هغو د دوديزو قافيې وياړونو ترنامه لاندې په (۴ (څېرکي کې څه ناڅه رڼا اچول شوې ده.

گړدودي پښتو
)۱ (غبرگبلونه)سربل او وستربل (
غبرگبلونه هغو جوړه جوړه وييکي يا ادات دي چې يو يې تر نوم له مخه راځي او بل ترې وروسته. مخني يې سربل او وروستني وستربل بلل کېږي. په کره پښويه او کره ليکنۍ پښتو کې دسربلونو شمېر اووه دی چې دا هر يو يې له څو څو وستربلونو سره غاړه کېږي او په دې ډول تر دېرشو پورې غبرگبلونه را منځته کوي، لکه:
په - کې، په - سره، په - پسې، په -؛ له-نه، له - څخه، له - وروسته، له -؛ تر-لاندې، تر- پورې، تر-؛ پر-باندې، پر-؛ د-)اضافي او مِلکي (او داسې نور.)د زيات پوهاوي لپاره: پښتو پښويه ۲۱۰-۲۱۱ (.

دغه لاندې مونډې ډوله ازاد شعر زياته گړدودي بڼه لري او په دې توگه ژبنی ناکره والی رامنځته کوي. په دې لړ کې د نورو سرغړاونو)د "کړلو " او "کړ"... سره گډول يا د اوښتيو او نا اوښتيو پېرونو)اصلي او مغيره حالتونو (ترڅنگ د سربلونو) د "د " او "له"، "نه" او "څخه"(نه توپيرول ياغورځول او داسې نور.غورځول، هم تر هغې دومره ويار نه بلل کېږي، چې ترې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغبېږي، لکه:
... پرېوتله ستا پر لوپټه پرخه
)له (مانه ده نېکمرغه یو پرده خپله
)جلال امرخېل، لروبر اوبپانه (؛

پر غورځولو سربېره د)د-له (نه توپیرول، لکه:
ما د پتمن بزګر نه
ما د ښاري جوالي نه
ما د سپین غر له شپونه
ما یو زیارکښ کارګر نه
ما د هېواد زلمي نه
ما د شهید له مور نه
دا سې تپوس وکړلو
چې ژوند کې څه شی غواړې
دا مرګ او ژوبله ښه ده
که وکړو سوله کې ژوند
ټولو دا یوه چغه کړه
جنګ دې وي ورک نړۍ کې
موږه نور هېڅ نه غواړو
سوله دې وي نړۍ کې !
)افضل ټکور: ګلبانګهای برای صلح و سپیده، ۹۸ مخ (؛

)۲ (نا کره کړ اوړون)فعلي ګردان (
لکه په پاسنۍ بېلګه کې)دا سې تپوس)وکړلو (؛
د نورو ننګرهاریانو غونډي د فاروق فردا)د ګلپاڼو پرخې (په ازادو بېلګو کې ځای ځای ګرډودي او سیمه ییزه پښتو را څرګندېږي، لکه:
"شولې" د "شوي" پرځای په ۹۲، ۹۳ او ۱۷۷ مخونو کې. "مچولی" د "مچولای" او "نیوی" د "نیوای" پر ځای په ۱۳۰ مخ کې. ښودله)۱۳۴ مخ (د شاعر ډېرو ښکلیو شعرونو ته زیان رسولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اسحاق ننګیال)هغه شپېي هغه کلونه، ۱، ۱، ۹۹ مخونه(د نورو لغمانیو شاعرانو غونډې د بشپړ تېر مهال دربیم یو ګړی وګړی)د مطلقې ماضي دربیم مفرد فعل(په "-ی" پای ته رسولی، لکه "ولامبلي" چې کره یې ولمبل راځي)همداسې: کېناستلې- کېناست یا کښېناست، کندهاري انډول یې: کښېنستلی(په دې ګړدودې پښتو سره شعري ژبه زیانمنوي. ژبنې سپېڅلتیا هم د نوي ازاد شعر په ځانګړتیاوو او نوښتونو کې راځي. دلته شاعر اړ نه دی چې بېخرته پور وییونه او هغه هم لکه پاس یې چې یادونه وشوه، کرغېړن)مبتذل(وییونه وکاروي ځکه کوم د ځپیز انډول او قافیې- ردیف بندیزونه یې په مخ کې نشته او په امرنه)انتخاب(کې پوره ازادي لري.
د یوې ازادې بېلګې)تېرځپرکی(په یوه توته)) توده دې کړله((کې د یوګړي ښځینه بڼه ویار نه، بلکې))کړه((یې نا آره ده چې د))لنډون((د معیار پر بنسټ یې ترځنګه یو څه زیاته دود ده.

)۳(د وییونو لنډون و غځون

د تولیزې تشې د ډکولو لپاره د یوه ویي اوږدول یا لنډول،د کوم ګړدودې لاسوند له مخې ویار نه ګڼل کېږي ، لکه: زما)۱-۲ځپیز(، زموږ)۱-۲(یا هم ۳ ځپیز)زموږه(. همداراز نرینه پر ښځینه بدلول درواخله، لکه: ستومان- ستومانه، ناروغ- ناروغه، که نه، سرغړاوی ګڼل کېږي، لکه:

... دا)توره(راغه دا)توره(راغه...
دا پر موږ پور دی پور دی...
)محبوب سنګر: زوږ ۱۰۷- ۱۰۹ مخ(.

لایق زاده د)پوه(پرځای د)پوهه(په کارونه خپل یوه ښکلي))سهل ممتنع((غزل څومره پیکه کړی دی، که څه هم ځینې پېښوري یې همداسې وایي، خو دومره تولیزوالی نه لري:

بې له ما مرې، بې له تا مرم
په رښتیا مرې، په رښتیا مرم
سره)پوهه(یو زړګیه
په خندا مرې، په خندا مرم...؛

زه لکه)ازاده(مرغه
له قفسونو او دامونو نه لوړ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

)خاموش ۱۰۱(؛
یا لکه)پښه(چې ځینې شاعران، په تېره شینواري یې تل دوه څپیز کاروي، لکه زړه سواند ، خاموش، جکړ. کلیوال او نور.

ننګیال د))لېږدوي((پرځای))لېږدي((کارولی او دا هم په دې چې دغه کړویې نوی لیکنۍ پښتو ته لاړموندلی ده:
...او ځنګله
په شنو وږمو کې
د زیتونو نیالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پیغامونه لېږ)د (ي.

په)ي(کې د)یې(مدغمول هم دومره ویار نه ګڼل کېږي، لکه د شهید خالد بارګامي په دې لاندې شعر کې:
... ستا مورکۍ وهې چغارې
هره او ښکه کې)یې(خدای ښکاري
ته خو مړ نه یې خالده
دا په څه وریسې ژاړې

بې له کومې قرینې د)مرستیال- (کړ غورځول او له دې سره د شعري غونډلې خبر لتاړول څرګند ویار ګڼل کېږي:
ګوره د زړه وینه مې وچه نه کړې
پکې د چا د زړه دردونه پراته)دي(
که سوزې غوښې رانه وسوزوه
چې د غلیم پکې داغونه پراته)دي(
)رحمت څواکمن، روزګان ۲۱-۲۲ګڼه(؛
په دویمه مسره داسې راتلای شوه:
دي پکې ستا د زړه دردونه پراته
او څلورمه بیا داسې سمېده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د غلیم پکي داغونه پراته؛

هره کیسه له مانه هېره ده، خو ته مي په یاد)یې(
شپېه شپېه له مانه هېره ده، خو ته مي په یاد)یې(
موري دنیا راباندې و چورلېده، سرمې دروند شو
موري قبله له مانه هېره، خو ته مي په یاد)یې(
)هماغه ګڼه(.
امرخېل کولای شول، داسې ووایي:
))هره کیسه ده له ما هېره، خو تا نه هېروم((ترپایه؛
دنصیب سیماب په دې لاندې زړه راکښونکې ازاده بېلګه کې له پایه دربیمه مسره ورته ویار لري:
له کارو سه سترې خلک،
د غرمې لمرو وهلي،
خو خپل کور له ستانه شي.
لمر هم سترى په دې جنګ شي،
بیا د غرو شاته بیده شي.
شپه دا ټول کاینات یاره،
لکه مور داسې بیده کې...
خو ستا غم یو داسې غم دى
))چې له ما سره ملګرى...((
نه یو کور لري چې ولاړ شي
نه یې شپه سته چې بیده شي
په نوموړې مسره کې که))چې((پر))دى((بدله شي او یا پر))تل((، نو ویار ورکېږي؛ دربیم لار یې دا چې د ملګري پر مل واوړل شي، هغه هم په بڼه:
))چې له ما سره تل مل دى((.
نوموتي شاعر پیوند د یوه نومځري)یې((په نه کارونه یو انځوریز شعر ژوبل کړى دى چې کولای شول، لړترلږ یې لنډیز)ې(په لیندیو کې ونیسي:
- اوړى غرمه ده پر تنور ولاړه
لوند د ململ کمیس یې ګونځې ګونځې
نسواري څوکې)ې(د سینو ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

)د سپنما ياران ۹۴ (.

اوښتي پېر)مغيره حالت(شمال ختيز ليکوال او شاعران زياتره په پام کې نه نيسي، په دې لړ کې، هرگوره))پښتون((گړسره لکه ځانگړی نوم همداسې پر آر پېر کارول کېږي. د بلخ ادبي ټولنې يوه ځوان شاعر بيا د توليزې اړتيا له مخې تر استاد حمزه هم ډېر ښکلی کارولی دی:
اوښکې مې بيا گرېوان ته غاړې وتې
لکه پښتون چې)د پښتون(مېلمه شي

)۴ (نا کره وينگ)تلفظ (
بدترينه بېلگه يې په شمالختيزه گړدودې ډله کې د)ښ-خ(،)ږ-گ (او)ښ-س (گډون دی، لکه د يوې))سندرغاړې جوړې((په غبرگو سندرو کې چې پر)س(له)ښ(بدلون سره مېرې خپله مېرمن د))کوښه کې ((د)رديف(په بيا بيا ورغبرگولو کنځي.

همداراز: مونږ)مونگ (، زمونږ)زمونگ (، خښ)ښخ(، ښکته)کښته(؛
))ښخل((بيا ، که د ننگرهار خواته هم پر))چښل((اوښتی دی...) زيار: د پښتو ليکلارښود اړوندې سکالووې(

پر نوی ازاد شعر ددې تورتپنې پرځای چې گوندې د قافيې او رديف په ايستنه غورځونه يې له خپل خپلې ژبې، فرهنگ او تاريخ سره اړيکې شولې دي، ولې داسې ونه وايو چې د پښتو شعر له پښو ځخه يې د پردې ښکېلاک زولنې ماتې کړې او ببرته يې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زمونږ په تاريخ او فرهنگ پورې رښتيا اړه نيسي، هغه ژبنۍ انځوريزه او انديزه خوا ده، لکه په پاسنې شعر کې)برندې سترگې(،)سره سپينه کوکۍ (،)سورکي خيالونه(... کانې زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو ، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مگر زياته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاريخ او فرهنگ سره پيوند ورکړشي او بيا له گډ نړيوال هغه سره. د اهوار او اهريمن تر څنگه يوناني زيوس، پرومېتوس يا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د ليکونکي "کاغذي ښامار " نومی شعر "اور او وينې، ۱۵۲ مخ (همداسې يوه بېلگه کېدای شي.

)۵ (بې کچه نا پښتو وييونه
وگورئ په لاندې بېلگو کې ناپښتو وييونه څومره کچه ښکاري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يارانو گورئ
له تندې مرمه
د ساقي خوا کې
د مينا ځنگ ته
هېڅ نه پوهېږم
دا ويرانه ده که ميخانه ده !
خوارېه حرام وو)وه (
ترخې اوبه هم
په ما حرام شوې
بده قسمته)له بده مرغه(
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۱۲ مخ(.

... د خوږ جانان په نظر
څو د باران ځاځکې دي
)هماغه اثر، ۴۱ مخ(.

دا بله بېلگه يې گړ سره يوه کړکيچو او ملايي پښتو ده:
...د پسرلي د مجنون بيد د کتارونو په شان
قد پورته کړی دی تر هسکه پورې
د درناوي او عبادت په عنوان
د يو څو پاکو مومنانو په څېر
ستا د ښايست پښو ته
د تنظيم سر دی ټيټ نيولی د رکوع په ډول
چې نه د سر پورته کېدو تاب لري
او نه په)پر (ځمکه د خپل سر د ايښودلو قدرت
څه ښکلي پاک يادونه !
څو مره سپېڅلی مقدس عبادت
کاشکې چې ستا د حسن
د مغرور خيال دربار کې
شي مستجاب او قبول !

(c) ketabton.com: The Digital Library

)هماغه اثر: ۵۷-۵۸ مخ(.

- دلته د پېړيو د سکون او انجماد
- په)پر(ضد
لام دی تړل شوی او تو دی
راپاڅېدلی دی
"دلته زمان د اوښتون
په مکانونو کې
تولې زړې بارې، خالي بارې
نړېدلې دي"
خلک را خلاص شوي د وهمونو
له طلسم نه
اوس چې له ستم او جهالت سره
وداع کوي...
)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۰۹-۱۱۰ مخ(؛

۲: مانيز اړېبچ يا تضاد)Contradiction(

د ا له آره د ژبپوهنې يوه نومونه ده او له شعري انځور يا صنعت)**contrast**(او يانگېرگډون)**paradoxy**(سره توپير لري. د ساري په توگه کله څوک د عادي خبرو په ترځ کې وو ايي:))غوز تر کدو غټ دی((، له مانا او منطق سره سمون نه خوري او اړوپېچه غوندله يا خبره، يا په پارسي نومونه))نقض گويي((ده.

لکه واخلې، د نوموتي شاعر باري جهاني د هغه غزل په يوه بيت کې چې اسحاق ننگيال)اخبار هفته، اولسمه گڼه(د "غورو" بېلگو په توگه راا خبستی دی:
))په موج خېزه توپان راغی د فلک سيلابي کړېږي
زمونږ کشتۍ يې ډوبوله خپل درياب يې توپاني سو((
)فلک که زمونږ کشتۍ ډوبوله(سزا يې دا شوه چې)درياب يې توپاني شو !(توپاني کېدل خو)زمونږ کشتۍ د ډوبولو لپاره(د درياب په گټه او د زور ښکارندوی دي، څکه نوره يې هم پسې ډوبوي.
په دغه بله بېلگه کې چې استاد ناشناس ور سندريز کړې، د پاسنۍ هغې په څېر ورته ژبنی او منطقي اړېبچ لري او هغه داچې))ساقي((خوارکي ته د))بامبړ((دنده هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي:
))ساقي غاړه مې راوړې په زنار يې زينتي کړه... ((
استاد بېنوا چې کله د اطلاعاتو او کولتور وزير په توګه د سپکانو په))ويساک ((مېله کې ګډون کړی وو ، نو له ښناک وبشونکی))ږيرور ساقي ((يې هم داسې غوښتنه نه وه کړې !

جهاني د اېکسپرېشنپستانو expressionists او اېمپرېشنپستانو impriissionists او بيازموږ د دوديزو خمريه شاعرانو ، لکه خيام او غني په لاروی هڅه کوي، د اړوندې وييپانګې په بيا بيا کارونه پر لوستونکيو او اورېدونکيو اغېز پرېباسي، هغه هم د ويي لوبې)لفاظۍ (په مټ، او بيا يې دا هڅه چې د تېنګ تکور، تکور هم ورکاندې !

نوموړي کره کتونکي نه يوازې دا ويارور پر ګوته کړی نه دی چې لا د درست غزل پارسي وزمه پښتو يې هم په سترګو کې نه ده ور ننه اېستې، د بېلګې په توګه لکه "موج خېزه " په ړومبني او "سبزه کوبي " او "پايکوبي " وييونه، په دې لاندې بيت کې:
))دا د مستو پسرلی دی، دا د اور سبزه کوبي ده
هره پانه خماري ده ، هر ګلاب مو شرابي سو ((
)ان تر دې چې يوه تولګه يې هم))پايکوب ((نومولې(.
داسې نابومه پور وييونه د باري په غزلو کې کوم کمی نه لري، که به څه هم شاعرانه وي، خو پر بله ژبه اړه لري، نه پر پښتو.)د پوره څرګندتيا لپاره: زيار، اخبار هفته، څوارلسمه ګڼه(.

داسې برېښي چې ننګيال يې له رياليستي اندتوګې سره سره، د نورو ډېرو مينه والو غوندې تر دوستۍ، د دغه غزل تر سندريز اغېز لاندې زيات راغلی او هغه دا چې "ناشناس" يې د موسيقي الاتو په ملګرتيا په خپل زړه راکښونکي او مست اواز کې وړاندې کوي.

که خبره پر موسيقۍ وي، نو هسې خو زموږ ډېر منلي ولسي شعرونه لکه: لنډۍ، نارې او سروکي بې له قافيې او رديفه له موسيقي تول و تال و سور و لی سره تر يوه غزله هم ښه تر اړخ لګوي. همداراز ډېر ساده دوديزاو ولسي ډوله نظمونه هم راکښون پيدا کوي. په کار خو دا ده چې شعر خپل بديعي او هنري راښکون ولري، موسيقي خو يو بل جلا هنر دی همداسې په خواږه اواز کې د شعر ديکليمه يا ترنم درواخله چې له بده مرغه پښتو شعر ترې، په تېره بره خوا تر پرونه بې برخې پاتې وو او متې د کډوالو له راستنېدو سره څه ناڅه رادود شوی چې خورا په زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ښېلگه يې ممنون مقصودي راخپله کړې ده.

يو شعر له ترنمي يا سندريز پلوه ارزول داسې دي، لکه چې څوک په يوه سينگارځي يا دواده په بنداړ کې پر يوه سينگارلې پېغله يا مېرمنه مين شي او پرسبا يې ورته جوته شي چې مخ يې د کتو نه دی. رحمان بابا يې بيا داسې راڅرگندوي:

هغه ناوې چې په خپله ښايسته نه وي
څوک يې څه کوي ښايست د مور و نيا !

اروپايي ازاد تصنيفونه خو لا پر ځای پرېږده چې زموږ په هېواد کې څومره پارسي ازاد تصنيفونه د خوږ غاړو سندرغاړو له خوا وړاندې کېږي. دا چې لا تر اوسه پښتو ازاد شعرونه چا کمپوز کړي نه دي او له دې سره سره ځانگوال او پاخه سندرغاړي هم نه لرو، ښېله خبره ده.که ځينې ځانساتي او زاړه پال دا ووايي چې پښتانه شاعران دې هم تر هغې ازاد شعر نه وايي، تر څو په پښتو کې کمپوزيتوران او پاخه سندرغاړي پيدا شوي نه وي. غبرگون به يې دا وي چې سم له لاسه خو دې يوه ژبنۍ هنر ته لار هواره ده، له دې خو بايد گټه واخېستل شي، تر هغې خو د غه هنر ښبه پر ځای پاتېدای نه شي او بيا دا چې د دغه دويم هنر)موسيقۍ(لپاره لياره هواره کړي، د چا خبره اړتيا د زېږندويې)ايجاد(مور ده.

د سيدرحمان وګړپال په دې لاندې شعر کې نوم و ستاينوم))ځوانه پېغله((سره دومره اړخ نه لگوي. پرځای يې))تانده پېغله، تنکۍ پېغله، چته پېغله(د همده په سيمه کې ډېر ويل کېږي، پروړاندې يې))پخه پېغله، زړه پېغله، پر کورپاتې پېغله... ((ټيکاو لري؛)لږ سترگې(هرگوره گرامري سمون نه لري:

ښنگ ته دې ناسته ښېخه ځوانه پېغله
ماته همدا وايي توبه وباسه
خو ، که مې) لږ سترگې(پناه شوې درنه
د ېته بيا وايي چې جامې وباسه !

د ننگيال د))خيبري تنده((غزل۴-څېرکی، غبرگې غبرگې قافيې او رديفونه(پای مسره))نيغه مو شمله ده، کږېدوته يې چې پرې نږدئ((کې))کږېدل((د شملې د ښه تراستاينې ښکارندويې کوي، حال داچې شاعر د))ټيټېدل((په جاج و مانا کارولې دې او گومان نه کېږي چې دغه ويناوال دې))کږه شمله((د ښاخ او وياړ يا غرور د سېمبول په توگه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ۴۴ کلن ژوند کې نه وي
اورېدلي !

په پښتو شعر کې))غنچه، غونچه ((د))غوټۍ ((په مانا کارونه د منځني ادبي يا کلاسيک پېر پاتورې ده چې د پارسي شعر د اغېزو او پېښو په لړکې يې دود لاره. لکه د شيدا په نامي شعر کې:

))د غنچې د رباط ور په واکېدو دی قافله د رنگ و بوی د رومي سباشو ((
دا ځکه چې په پارسي ادبي او شعري ژبه کې د غه ويی دوه مانيز دی))دستهٔ گل شگفته ((او))گلی ناشگفته ((، خو په کلاسيک کې يې زياتره په وروستۍ مانا کارول شوی، لکه د جامي د زليخا په پيل کې:))الهی غنچهٔ اميد بکشای گلی از روضهٔ جاويد بنمای ((.
پښتو))ناظمانو ((د ټکر د مخنيوي لپاره يې له دويمې مانا سره))غَنجه ((انگېرلی دی. په هره توگه که کاظم خان او نورو په دويم مانا راخېستی، اگاهانه پېښې وې، خو په وسمهال کې هسې رندې پېښې بلل کېږي، لکه د يوې تاريخي سندربولې)مشاعرې (له شعرونو څخه د مولانا خادم په دې بېلگه کې:
په خوب وېدې))غونچې ((به په ورو ورو راوېښومه
خادم ! بادِ سبا يم که وم وم، که نه وم نه وم

۷: ټکر)توارد (
مورې د ادبي زېږندوييو او په ځانگړې توگه د شعر په تړاو، نه يوازې په دوديزه ادبي نومونپوهنه)ترمينالوجۍ (، بلکې لويديزه هغه کې هم د غلا)سرقت (، تضمين او ټکر)توارد (نومونې شتون او دود لري او په کره کتنو کې ترې کار اخېستل کېږي.

تضمين)**citation** (هغه دی چې يو شاعر له بله اړونده ټوټه، مسره، بيت، قافيه، رديف، وزن ياالند واند، انځور... وکاروي، په دې آړ چې په ورو غبرگو ليندېو يا گيمو)ناخنکو (کې يې ونيسي او د اړوند شاعر نوم يا اخځ ورسره راوړي ، که نه، بياغلا)**plagiarism** (بلل کېږي؛ که هغه پر اړولې بڼه وي، ژباړلې يا يومخيزه او يا په برخيزه)قسمي (بڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توارد)**connotation** (هغه دی چې يو شاعر په ناڅانخبري يا نيم ناڅا نخبري)نا اگاهانه (ډول د بل شاعر توکي په خپل شعر کې و کاروي. دا چې يو له بله خبر نه وي او هسې يې د يوې نابرۍ)تصادف (زېږنده وي، په بله وينا ، نو))ټکر ((يې هم بللای شو.

د دې لپاره چې دغه پېښنه پديده مو ښه ترا روښانه کړې اوسي، گران مينه وال دې لاندې ليکنې ته رابولو. دا د هماغې ليکنې لنډيز دی چې ليکوال د ۲۰۰۷ ز. کال په سرکې))الفت ((مهالنۍ ته استولې وه:

))د جنورۍ پر دويمه مې په ښېنوا سايټ کې نابره د ځوان نوښتگر غزلبول گران شمس خوستي پر غزل سترگې ولگېدې او وار له واره مې پرې د خپل هغه گومان وکړ او هک پک شوم چې ماخو د سمسور هغه ته برېښليک کړی وو ، د ښېنوا چلوونکو هغه له کومه کړ؟
اوس يې چې لولم، څه بل راز راته برېښي اوبيا په زړه کې وايم: داځنگه کېدای شي، هغه دې دومره ژر د چا غلچکي لاسته ورسي، پکې لاس ووهي او سم له سموني يې په خپل نامه خپور کړي !

تر څو مې په پوره ځيرتيا تر پايه ولوست او دې پايلې ته ورسېدم چې دا هسې يوه نابري ده، ولې په هسې بېځايه گومان خپل ايمان زيان کړم. نه شمس له ما غلا کړې او نه ما له شمسه او ښايي، زماني واټن مو هم سره دومره نه وي . دغې نابرۍ ته په دوديزه عربي ادبپوهنه)ادبي فنونو (کې توارد وايي او په لويديزه هغه کې يې)citation (او زه يې))ټکر ((بولم.

دا ټکر تر هرڅه له مخه د ناڅانخبرۍ)تحت ا لشعور (له کارندوييو څخه گڼل کېږي، لکه څنگه چې پخپله د شعر او هر هنر د الهام او زېږ آره سرچينه هم همدا حس نومېرل شوی دی. نا څانخبري زموږ د ناپايو تېرو هېرو يو زېرمتون دی او په هماغه ناڅانخبري بڼه شعر ته لار مو مي، بې له دې چې شاعر ته يې پته ولگي، هغه پېښنه پديده يې کله، چېرې او له چا اورېدلې، يا يې ليدلې او لوستلې ده !

دويم لامل يې چې زما او خوستي دا ورسره تړاو درلودای شي.،په بل سايکالوجيکي چار))تبلي پاتيې telepathy ((اړه لري چې پارسي يې)دورهم انديشي(بولي او پښتو يې)لرهماندي(راځي. دا زباده شوې، کله کله داسې پېښېږي چې دوه وگړي سره نه ليدلي، نه کتلي يو راز نگېري، انگېري، اندي يا سوچي او ان يوراز نه پوهېدل کېدونکي خبرې اترې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. هسې خو نن سبا د ژوند پوهانو او کيمياپوهانو ، په بله وينا ، بيوشېمپستانو د بېلابېلو دندو له مخې د مترغزيو يا دماغي حجرو له پېژندنې او وېشنې سره د اسې ډېرې رواني سکا لوويې له ساپوهنې څخه راخپلې کړې، په بله وينا ، ساينسي بڼه يې ورکړې ده.
ناويلې دې پاتې نه شي چې))تبلي پاتي ((، په بله وينا ، ټکر)توارد (د شاعر لپاره د الهام يوه په زړه پورې سرچينه هم ده.

په هر ډول د هنرمندانو او بيا شاعرانو ترمنځ د يوه راز شعري ورتوالي ټکر کېداى شي، جوليز)ژبنی، تخنيکي، هنري(او يا هم منځپانگيز اوسي. په دغه لړکې زما او ښاغلي شمس غزلې سره له تخنيکي پلوه بشپړورتوالی لري، يورازڅپيز- څجيز جوړښت، پېنځلس پېنځلس څپې او پرڅلورمه څجنه څپه پيل، ورته پښبلې)قافيې (او ورته لړونه)رديفونه (رانغاړي. سرليکونه مو هم سره نژدې اېسي: زما دا)مرجاني لاسونه (او د ده دا)د پلوشو لاسونه(. د ده غزل اووه بيته دی او زما دا شپاړس، خو ښايي ستر او بنسټيز توپير مو سره په منځپانگه او پيغام کې نغښتی وي. د بېلگې په توگه مو سربيتونه)مطلعې (دادي:

چېرې د لمر د اهورا د پلوشو لاسونه
چېرې د شپې د اهريمن د تورتمو لاسونه...)زيا ر (

خاونده بيرته مو راشنه کړې د نغمو لاسونه
چې د ادم رباب ته واچوي درخو لاسونه...)شمس (

خرخشن ټکر

ښاغلي اکبر کرگر)د شعر درناوی۱۴۰-۱۴۲ (زموږ د نوموتي شاعر جهاني يو غزل د))بغاوت((يوه بېلگه بولي، خو په ترځ کې يې وربانديې د خوشال او حميد اغبزمني يادوي، له دې ناخبر چې د يوه ژوندي شاعر د يوه غزل د قافيې او رديف راغبرگول نه، بلکې هوبهو))بازسرايی((ده: د کوهاټ د لاچۍ يوه خټک))ډاکتر اقبال فنا((غزل چې تر ويلو څو کاله وروسته د پښتوبدلمبچ په لومړي چاپ)کابل۱۹۹۰ (او د همدې چاپ په شپږم څپرکي کې بيا راخېستل شوی، داسې راپيلېږي:

او د جهاني صاحب دا)واشنگتن۱۲-۲۷-۹۲ (له دې بېلگې سره:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیالي نسکوروم دي تشومه خو دي نه
نصیبه بدلوم دي، قبلومه خو دي نه
خالق مي ککړی سجدي ته نه ده پیدا کړي
تنديه ماتوم دي لګومه خو دي نه...

همداراز د مراد شینواري او د جهاني ترمنځ قافیي او ردیفي ورتوالی او لږوډېر یوراز لیدګوټ او لیدتوګي سره د تېرې ېبلګي هومره نه، خو بیاهم ټکر)توارد (یوڅه خرخشنوي ، ځکه چي تر ددغه منځ زماني واټن بیا لسیزو ته رسېږي. مانا داچي د دواړو غزلو اخځ ښوونه اړینه وه، او له دي یادوني سره یې، هم ځان او هم غزل له دغه توره سپینولای شول !

زما په اټکل د مراد دغزل سربیت)مطلع (دا ده:

- ځئ په پښو کړو له یو مخې، د تناکو پیزارونه
که پښې ېیله پرې وردرومو ،دا ډښتونه به څه وایي؟

او د جهاني غزل بیا داسې را پیلېږي:

وچي سولي او ښکې،ګرېوانونو ته به څه وایو
درد راسره خپل سو ، پرهارونو ته به څه وایو
شپې مو په ساحل کې، د څپو له غمه وتښتي
وخت که لېونی سو ، توپانونو ته به څه وایو...)جهاني (.

ټکر که ژباړه ؟

کاوون دا لاندي شعر د پارسي ژبي له اغېز منني سره پوره پیکه کړی، لکه "پرواز ورکوم " چي پرځای یې پښتو انډول))الوځوم((راتلای شو. همداراز د))سکوت((پرځای))چوپتیا((در واخله، او ترټولو ناوړه بېلګه یې له))چي((سره د پارسي علتیه))تا((پرله پسي دريي ځله زیاتونه ده، په کاروه وزني تشه یې بل ډول ډکه کړې وای؛)څو ، ترڅو ، څو چي، تر څو چي(پر پښتو باندي د دغي تربري ژبي له خورا بدو اغېزو څخه ګڼل کېږي او ګرامري او مانیز بدلون رامنځته کوي؛. تر دي چي دکره کتونکي په زړه کي دیوې))ټکي پر ټکي ژباړې((خرخشه اچولای شي:

زه د ترخه "سکوت " د غره له شا نه
زه د ناکامو ارمانونو د ایرو له څنګه
د وېرووړنکو تورو شپو په زړه کي
د شعر کوترو ته "پرواز ورکوم "

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه سکوت نه پېژنم
زما د شعر ژبه سکوت نه مني
زه به د شپې ځنګل په ستورو باندې وولم
)څو (چې "سکوت " مات شي
)څو (چې تياري وتښتي
)څو (چې رسوا شي په ځنګله کې
څيروونکي زمريان
)کاوون: سپرغۍ، ۱۰۱ مخ (

تکړه ادبي ليکوال اکبر کرګر له داسې يوه تور څخه د شاعر مخ سپينوي او ورته بېلګې يې د لومړي پراختيايي او بيا))انقلابي ((پړاو اړوندې بولي، هغه هم د لايق، اجمل، کسرايي... د اغېزمنني يا پليونۍ زېرنده:
))... دا مهال نه يوازې د لايق اغېز شته، بلکې د ډېرو)اثارو !(مطالعې ته يې لاس رسېږي... او نه د چا خبره په شدت ردوي، داسې)چې (دچا شعر هم نه کاپي کوي، بلکې ډېر څه د خپل ذهن له صافي تېروي... ((.)صديق کاوون د))ونو مرګ په موسم کې ((، سمسوراوبپانه، ۳-۳-۲۰۱۰ (
په هره توګه دابه ورسره هرڅوک ومني چې که ښاغلي کاوون له نورو څه اخيستي هم دي، تر ننوب)فېلتره (يې اېستلي او خپله جوله او جامه يې وراغوستې ، خو له پاسنۍ پارسي وزمه شعر يې دا خرخشه رازېږي چې دغه راز))راخپلونه ((يې سل په سل کې د))غني ((هومره تر يوه جالکي نه، بلکې د))مچۍ ((هومره تر شاتو رسولی اوسي !
په هماغه ليکنه کې د ښاغلي کرګر دا خبره ښخپوره د سوچ وړ ده چې وايي:
))زموږ د مشهور اروانباد شاعر ننګيال زيات شعرونه د کاوون له شعر نه متاثره دي، په خاص ډول د هغه مهال شعرونه چې دواړو سره نژدې کاري اړيکي درلودل ((!

ما چې له دغو دواړو نوموتو شاعرانو سره، د ده په ښر ګوندي- فرکسوني نه، خو فرهنګي دوستانه راشه درشه ښايسته ډېره درلودلې، د دواړو د کار پر مېز مې په خپلو ګناهګارو سترګو ورته ايراني شعري دوترونه ليدلي دي. کاوون صاحب راڅخه کله نا کله دا هم پوښتلي چې که د ده ياهغه کوم نوی دوتر خپور شوی وي. په دې لړ کې د همده له خولې لومړی ځل خبر شوم چې))شفيع کدکني ((د يوه نومور کره کتونکي ترڅنګ په ازاد او سپين شعر کې د شاملو او نورو راوروسته پښت يو نوښتګر شاعر هم دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کرگر صاحب په خپله روانپوهنيزه او روانشننيزه کره کتنه کې په ځانخبري يا نا ځانخبري ډول دغه نازکۍ او باريکۍ نه دي څيرلې، خو ماته له ژبپو هنيزې او بياژب - ښکلاييزې څيرنې دا پوره روښانه شوې چې له گډې سرچينې يا نورو هغو څخه، ده خومره او څنگه اخېسته کړې او هغه څومره او څنگه؟

همدا راز د دې پوښتنې نه رامخته کول درواخله چې ولې د کاوون په گردو ټولگو کې لړ و ډېر شعرونه او نظمونه سره غاړه غړۍ شوي دي، په بله وينا ، د))ازمېښتي ((پړاو))شگې او گلونه ((چې ماته يې د سريزې کښنې وياړ رابښلی وو ، په نوښتي پړاو کې ولې بيا سترگې راپرانيزي؟

په داسې ترڅ کې چې ننگيال زما له سلا سره سم د ازمايښتي پړاو خورا په زړه پورې))اجمل وزمه او لايق وزمه((نظمونه گړسره هيسته غورځولي او په هېڅ کومه ټولگه او بيا په پس مرگي يوځايي خپرې شوې ټولگه کې شگې او گلونه، يا لکه د احسان طبري په نومونه))رېگهاو الماسها ((سره اخښل شوي را اخښل شوي نه دي !

ا قتفا که غلا؟

ډېر))پښناووان((له))اقتفأ ((څخه چې له منځنې پېړه تر ننه په قافيوا له پښتو شاعرۍ او بيا غزليزه هغه کې يو منلی دود پاتې شوی، ناوړه گټه اخلي. په دوی کې د داسې غزلبولو څرگ هم لگېدای شي چې هماغه پامور غزل يې د همدې پېښو او پليونۍ زېړنده برېښي، که څه هم يو نيم لکه ترگزی او خليلزی دا منښته)اعتراف(هم کوي چې هغه يې د دغه يا هغه شاعر))پرليکه((کښلی دی.

په دې وروستيو کې چې ناپښېليز شعرونه مخ پر بره درومي،))مشاعري((هم څه ناڅه ازادې شوې او يو قافيوالی ورو ورو له دود و موده لوېږي او له دې سره د))اقتفأ ((ځای هم رښتينې هنري سيالي نيسي.

داهم پوره رازباد شوې چې د پښېليزې او په تېره هندي وزمه غزليزې شاعرۍ خپله تومنه له کلاسيک، هغه هم له پارسي- هندي، ياېې له درغلي پاتوړې اردو هغې رااخلي او ناپښېليزه دايې له پارسي نيولې، تر انگرېزي پورې له رنگارنگې ختيزې او لويديزې نوهمالي هغې سره کار لري. بيا هم کره کتونکيو ته د دې سپيناوی گران دی چې په دې لړ کې لومړۍ ډله تر کوم بريده راخېستنې کوي او دويمه دايې تر کومه بريده، او بيا هر هرڅوک يې څومره څومره. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالزاک په وینا ، څوک یې د مېږي په څېر د غلا پرکچ))هو بهو ((راخپلوي، څوک ترې د غښي په څېر، د پلیونۍ یا اقتفأ پر کچ جال اوبي او څوک ځنې د مچۍ په څېرد الهام پر کچ))گبینه((جوړوي !

غلا یا سرقت)Plagiarism(

دلته له غلا څخه موخه))ادبي ((او بیا))شعري ((غلا ((، انگرېزي نومونه، هرگوره، ادبي او هنري هغه په ټوله کې رانغاړي. په شعري غلا کې له ژبنۍ او هنري جامې او جولې نیولې، تر ردیف و قافیې او بیااند و واند او)خیال او مفکورې پورې چې یو شاعر له بله څه راواخلي او هېڅ یوه یادونه او نغوته یې و نه کړي. مضمون او منځپانگه، تول وتال)وزن و اهنگ (یا له بل تخنیکي بڼې یاځېل،ژانر)غزل، څلوریزې، دوبیتۍ، بوللې... (یا ناقافیه والو ځېلونو کې همرنگي یا ورتوالی په دغه لړ کې نه راځي- دغلته له))مضمون ((څخه موخه سکالو یاموضوع ده، نه هنري جوله او شیدا یې)مضمون دزد (ترڼگ کارولی دی.

پر پښتوکلاسیک د پارسي او بیاهندي-پارسي سیده او ناسیده اغېزې، که د غلاتر بریده نه دي رسېدلې، پښتو ژبنۍ جوله یې تر ډېره مسخه کړې چې څرگنده بېلگه یې د شیدا شعري ژبه ده. همدا راز یې زموږ یو نیم اوسني وتلي او ډېر ستایلي پلیوني غزلبول هم درواخله چې لړ تر لړه یې د))ژباړې ((تر بریده رسولې ده. د غلا یوه نا ښښنوړه بڼه د)و (گړني ادب، په تېره د لنډیو هغه ده چې دودیزو یا نیم ولسي وینا والو، او یا د چا خبره))ناظمانو ((ته یې ډېره گوته نیول کېږي

له ځانه غلا)Self-Plagiarism(

استاد غضنفر د ښاغلي جلان د شعرکره کتنې په ترڅ کې د دغه شعري ویار)عیب(یادونه هم کړې ده، او د دې لپاره چې زموږ مینه وال ترې په دې تړاو د شعري- ادبي کره کتنې نور په زړه پورې ټکي هم زده کاندې، اړوندې څرگندونې یې تر ډېره ځایه کټ مټ دلته راخلو :

))... زموږ په ادبي بحثونو کې د سرقت بحث شته، خو دا بحث نشته چې شاعر له خپل ځانه څومره غلا کوي. کله کله یو تکړه لیکوال یا شاعر یوه جالبه خبره وکړي، خلک یې د نوښت هرکلی وکړي، بیا نو دی ولگېږي، هماغه خبره بیا بیا کوي. له ځانه غلا ته اروپایي ادبپوهانو پام کړی او د سلف پلېجرېزم اصطلاح یې ورته وضع کړې ده. څرنگه چې سلف پلېجرېزم ته زموږ په ادبپوهنه کې د عیب په سترگه نه دي کتل شوي، نو ممکن ځینې ډېر تکړه شاعران او لیکوال مو هم دا مشکل ولري، خو په هغو ډېرو لږو کسانو کې چې ان د خپلې خبرې تکرارول یې نه خوښېږي، یو کس جیلاني جلان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلان له تکرار، کلیشې، سرقت او سلف پلېجرېزم سره د جګړې میدان ته ځکه دومره زړور ورځي چې د شعر د ډګر تر ټولو ښه وسله یعني د نویو تصویرونو وسله ورسره ده. د ډېرو کسانو په اند، د شعر او نه شعر توپیر په تصویر کېږي او پر جلان چې د شعر ښاپېرۍ تصویرونه وروي، نو ولې به نه وایي چې د چا پور نه منم؟ مګر د شعر په هنر کې د لا ډېر پرمختګ لپاره په کارده،)چې (جیلاني جلان دا خبره پر یاد ولري چې تصویر به د شعر ډېر مهم او بلکې تر ګردو مهم عنصر وي مګر تصویر ټول شعر نه دی. د ښاغلي جلان په دا)دي(لاندې بیت کې مجازي تصویر)تشبیه، استعاره یا بله داسې وسیله چې د تخییل قوت او جدت ثابتوي (نشته مګر د ده د هغو بیتونو غوندې خوند ورځخه اخلو چې کامیابو او نویو تشبیهاتو، استعارو او مدعا مثلونو پکې لوړ هنر پیدا کړی دی. دی وایي:

زاهده ته پوه شه او خدای پوه شه چې خوند نه کوي،
داچې کړې وړې پرتې دي پر خالونو ځنې؟

په دې بیت کې د عاطفي شدت هنر پیدا کړی او دا شدت د جملې له جوړښته زېږېدلی دی. دلته شاعر واقعي پوښتنه نه بلکې بلاغي پوښتنه کوي، یعنې نه غواړي چې له زاهده معلومات تر لاسه کړي بلکې فکر کولو او پر پخواني دریځ باندې شک کولو ته یې وربولي. موږ په دې پوښتنه کې پر ښکلا باندې د شاعر باور احساسوو او دښکلا د دفاع لپاره د هغه زارۍ اورو. د زاهد لاره زموږ په ادب او کل)کول (تور کې صراط المستقیم ده. موږ د سمې لارې ضد کږه لاره بولو او له کږو وږو پرتو ځنو بیباکې،ازادي او له قیدوبنده بې پروایي وربرېږي. دلته د شاعر عاطفي دریځ شخصي نه بلکې انساني او عمومي دی. په ازادۍ پسې انسان همېشه ګرځېدلی او دې مینې کله نا کله دومره مجنون کړی چې د ازادۍ په تمه یې غلامۍ ته غاړه ایښې ده.د ښاغلي جلان دا خبره چې د چا پور نه منم او زه هم پر چا پور نه لرم، له یوه کس سره اړونده ده، خو په دې بیت کې راغلي خبره ټول انسانیت ته پیغام لري. د انسان د ټول تاریخ د مبارزې او مجاهدې یو اصلي مقصد داوو او دادی چې باید ازاد وادسي، باید داحق ولري چې د بل چا له وېرې پرته خپله خبره وکړي، خپل شخصیت ځرګند کړي او پر هغه لار روان شي چې ده ته مناسبه ښکاري... ((.

د جلان په څېر یو شمېر وتلو شاعرانو په خپل هنري واک و ځواک د بیا بیا راغبرګونو، په نورو ټکو، د کرغېړنتیا)ابتذال (او په پای کې، د))کلیشه یې ((ګوتلکیو مخنیوی کړی دی. د ساري په توګه، پیر محمد کاروان)چنار، ښاپېرۍ... (وییونه او ترنګونه بیا بیا کارولي، خو تري رغولي انځورونه یې ورسره بیا بیا نه دي راغبرګ کړي؛ همداسې نور نوښتګر هم درواخله !

له ځانه غلا)د ښځمنو په ګټه ! (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځمني په ټولیزه توګه د ګرد جهان پر کچ، ان د لویدیځ په ښځواکي ټولنه کې د پوهې او فرهنګ له پلوه وروسته پاتې شوي یا پاتې کړشوي دي. په پرمختللي ښځواکي لويديزه نړۍ کې، تر هغې وروسته چې د دوه پېړییز پانګوالي پېر مودرنېزم تر شا پرېږدي او په شلمه پېړۍ کې پوست مودرنېزم ته راګډېږي، ښځه په سهي مانا متې د فرهنګ او شعروادب په پنځونه کې د راګډېدو جوګه کېږي. هرګوره، پر وړاندې يې زموږ په اسلامي ختيځ کې وار له مخه راځلېدلي او په دې لړ کې پښتنه دا هم درواخله.

په نومېرلي توګه لږ تر لږه له پېنځلسمې زېږدي پېړۍ او بيا د روښاني فرهنګي- سياسي غورځنګ راهيسې پښتني مېرمني)لکه رابعه، زرغونه، حليمه، نېکبخته، نازو انا ، سپينه ادې.. (وار له مخه له خورا تړينګلو ترنځلو نرواکي بندېزونو سره سره د پوهې، فرهنګ او بيا شعر و ادب ميدان ته نيم نيم پټې مخ راوتلي دي. خو دا تريخ واقعيت هم پټولای نه شو چې په نو مهالي پېر کې، څه د سرا سري ټولنېزو او فرهنګي وروسته والي او څه د دوديزو او ديني لنډ انديو له لاملونو ، نه يوازې پرجهاني، بلکې پر هېوادني کچ له نژدې پارسيوانو ترلېو سره د سيالۍ جوګه شوې نه ده، او بيا دا چې له ژبنۍ شونتيا)جنسي-ګرامري توپير (سره سره يې خپله ښځينه څېره يکې لا دومره په زغرده نه ده راځلولې، حال دا چې په وګړني ادب او بيا لنډيو کې يې لږ ترلږه تر سلطان محمود)۹۹۸-۱۰۳۰ز (څه له پاسه يوه زرۍ د دغه زباد ويارلري:
د خالو خان لښکري راغلي
زه به ګومل ته د اشنا مخې)ديدن (ته ځمه !

نن سبا چې يې له ښه مرغه، بياهم څه د ټولنيز خوځون او څه د نوې خبرتيايي او رسنيزې ټېکنالوجۍ له برکته پښتنو پېغلو مېرمنو دغې سيالۍ ته رادانګلي دي، نو دا تور ورباندې لګېږي چې خدای مکړه، دې يا هغې ته يې خپل نرينه خواخوږي ورليکي !

هو ، که د دغه تورتېپۍ چېرې کومه ببلګه رښتيا و موندل شي، لکه څنګه چې))تاند اوبپاڼې ((داوه کړې او په تېرو څلور- پېنځو لسيزو کې يې ببلګې هم ليدل شوي دي، نو د))له ځانه غلاد ښځمنو په ګټه((يا))ښځوته له ځانه غلا ((نوم ورکولای شو. دا د ژوراندو کره کتونکيو ځانګيزه پازه ده چې سپيناوي ته يې را ودانګي؛ که نه،دا د هغو نورو پر وړاندې يوه نابښل کېدونکې بې نياوي او لا ګناه ده چې کلونه کلونه يې خپل ماغزه ستړي کړي او تر ډېرو هلوځلو وروسته يې له نارينه وو سره لږو ډېره سيالي برابره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ - څپرکی

سپین شعر (Blank verse)

لکه د ازاد شعر)←۹ څپرکی ((په پېژندتیا کې چې یادونه وشوه، اروپایي
سپین شعر(انګرېزي **blank verse**، فرانسي **blanch verse**، جرمني **Blankvers**) نومونه
زموږ له))سپین شعر ((نوموني سره نه، بلکې زموږ له نیم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو
اوموندې شعرونو سره سمون لري، او))ازاد ((یې بیا زموږ له))ازاد ((هغه سره نه، بلکې له
))سپین ((دې سره اړخ لګوي؛ په لنډو ټکو، د دوی))سپین ((زموږ))نیم ازاد ((او))ازاد ((یې
زموږ له))سپین ((، او همزمان له))ناپېیلي ((سره سمون خوري.

د دې ترمینالوجیک توپیر یو لاسوند د رومانتیک انګرېز شاعر لارد بایرون)**Byron** ۱۷۸۸-
۱۸۲۴ ز (هغه لومړی شعر دی چې زموږ له نوموني سره سم له ربنتیني))← سپین شعر ((سره
اړخ لګوي، که نه، له اروپايي
))**blank verse**←((سره سم ، د))**verse libre, free verse**((په نامه پېژندل شوی دی.
شاعر د ښوونځي په دربیم ټولګي کې وو چې ښوونکي شاګردانو ته وویل، پر وړاندې یې د
شرابو په ستاینه کې یو څه ولیکي. نورو ګردو اوږدې اوږدې لیکنې وکړې، خو همدا چې یې د
بایرون پر درې کرښو سترګې ولګېدې، په خوا پورې یې ونیوه او په لوړ اواز یې ور اعلان کړه:
)) دا خو دې یو ښکلی شعر لیکلی،له تانه به یو لوی شاعر جوړشي !((د هغه شعر ژباړلې بڼه
داسې ده:
شراب له آره تکې سپینې اوبه وې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ، چې خدای ورته وکتل،
له ډېره شرمه تکې سرې شوې !

بې له شک و شوپیانه د همداسې ښکلو او زړه راکښونکو ناپښېلیزو او نا تولیزو)غیرمقفی او غیر موزونو (شعري شاهکاریو ، ډېر سپین شعر او ان ناپېیلي شعر ته رامات کړي او ورسره ورسره یې د لوستو او اورېدو مینه وال راهڅولي دي.

د شاملو په خبره څومره چې له شعره جولیز او تخنیکي بندیزونه راکم شوي، هومره یې شعریت ښه ترا سمبال شوی دی. لیکوال د خپلو ازمېښتو په بهیر کې یو خوا د قافیوال او ازاد او بلخوا د ازاد او سپین شعر تر منځ ورته پایلې نومېرلې دي. په دغه لړکې یې یوځل یوخیال او سوژه په ازاده جوله کښلی او بل ځل یې هماغه په سپین کالب کې اچولي دي، پرتله یې مینه والو ته پرېښې دم چې په کوم ډول کې یې ښه ترا ځلونه شوې ده؟
ازاده بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوي دي،
پیل غوندې یې سترګې وړې شوې دي...
نور یې چې واړه تر سترګو نه راځې،
دایې ورته سترګې خړې شوې دي !
سپینه بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټې شوي دي،
نو سترګې یې هم د پیل غوندې
وړې شوې دي...
او له همدې کبله یوازې غټان لیدای شي !
)رزم و بزم ۳۷-۳۸ (.
په سرچپه، که د لیکوال او همدارنګه د نورو ویناوالو ډېر سپین شعرونه په ازاد کالب کې واچول شي، هرومرو یې شعري راکښون په همدې اکر بکر نه پاتې کېږي.

موږ د ایرانیانو))شعر سپید ((په پلیونۍ پښتو))سپین شعر ((په دې جاج رادود کړی چې نه وزن لري او نه قافیه، بلکې د شعر له))مخیّله کلام ((پېژند)تعریف(سره سم له تول و تال پرته نور د شعر))ژب- ښکلاییز او ژب- اندیز ((تول اړخونه او ځانګړتیاوې رانغښتلای شي، او له دې سره یې))په کره او کېښکلې ژبنۍ جوله کې د اند و واند یو ولولیز)عاطفي (تړاو ((پېژند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورټاکلای شو.

په افغانستان کې درې - درې نیمې لسیزې پخوا چې سپین شعر د لنډو لنډو مسرو یا ټوټو په بڼه نوې رادود شوی وو، پارسیوانو زیاتره))طرح ((بلله او پښتنو))اډانه ((، خو راوروسته یې له اوږدېدو سره د))شعر سپید ((او))سپین شعر ((نومونې د لنډو او اوږدو دواړو بڼو لپاره تولیزوالی و موند، لکه څنګه چې لیکوال د خپلو لنډو شعرونو په دویمه ټولګه)اند و ژوند ۱۳۶۲ (کې اړوندې بېلګې))اډانې ((نومولې وې. وروسته ټولو ومنله چې هغه یو بشپړ انځور او سوژه رانغاړي او پوره شعر بلل کېږي.

د ژبنې رغښت او جولې له پلوه په))سپین شعر ((کې تر وسې وسې له لنډو لنډو ټوټو، غونډونو او غونډلو)فقرو او جملو (کارا خپستل کېږي. څومره بیزه)کمې (کچه یې له یوې کرښې یا غونډلې نیولې تردرو - څلورو پورې رسي. کله ناکله په ناڅانخېږې یا نیم ناڅانخرې توګه په منځ منځ کې دلته او هلته یوه نیمه اهنګیزه رنګارنګې)لوړتیاوې، ځوړتیاوې(او ان یوه نیمه سجع و قافیه هم سر راهسکوي. اوږدې بېلګې یې بیا بې له دې چې پر بېلا بېلو بندونو یا پراګرافونو وېشنه مومې چې لړو ډېر په لیکنښو)---، ...، ///، ***، # # #(یا شمېرو)-۱-(،)-۲-(... سره نومېرل کېږي. د ازادو او نیم ازادو او ناپېیلو شعرونو په څېر د سپین شعر د بېلابېلو ټوټو او مسرو دننه بیا، په هر ډول د بېلابېلو لیکنښو کارونه اړینه برېښي. ان پښېلیز شعرونه د پخوا غوندې په یوه سکښت او رجه لیکل، کمپوزول او چاپول
نور له دوده لوېدلي دي. ان د پښېلیز شعر د بیتونو پیل که پر یوه لیکه راشي، پروا نشته، خو پای یې، لکه ګل په ګلدان کې چې څومره تېروبېر و اوډل شي، هومره یې راکښون زیاتېږي؛ نا پښېلیز دا خو له هماغه پیله له ازاد سکښت و ډیزاین سره رادود شوی دی. ټولیزې ناپېیلې لیکنې هم همداسې درواخله، هر ټوکر)پراګراف(یې د کاغذ، سکرین... پر یوه لیکه او رجه راپیلېږي او پای یې نه، او بیا هر ټوکر له مخکې وروسته سره د یوې کرښې هومره واټن لري.

په هره توګه د پېیلې)منظومې(وینا لیکنې او چاپي بڼه په خپله برخه کې د اغېز ښندنې او راڅکونې کړې هماغومره پراخولای شي، لکه څومره یې چې اوریزه بڼه له رنګارنګې وړاندېینې سره کولای شي.

پارسي "شعر سپید" هغه ډول شعر بلل شوی دی چې د خلیل بن احمد له عربي عروضو)مفاعیلو(سره تلل کېدای او تقطیع کېدای نه شي، نور تول وتال یې د پښتو د ازاد شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې د خجو "ضربو " له مخې سمبالېږي. د سپين شعر سکالو هم د نورو شعرو نو غونډې له وينې مينې نيولې تر اندو ژوند پورې هرڅه رانغښتای شي. کله هم طنزيه رنګ راخپلوي او کله هم فلسفي او رواني....

دادی دلته، پر هغو بېلګو سربېره چې وار له مخه په شپږم څپرکي کې د))ذهني انځورونو ((په تړاو وړاندې شوې، څو نورې وړې وړې ټوټې د سکالو د لا زيات رڼاوي لپاره د مينه والو مخې ته ږدو او سم له لاسه يې له اوږدو هغه تېرېږو چې خورا ښايسته ګڼې بېلګې يې د اسحاق ننګيال په))سيندونه هم مري ((او دغه راز يې څه نا څه لنډې هغه د ليکوال په))ناپېيلې ((کې راغلې دي.

- ما پرېږده چې:
ستا د مخ په باغ کې وغورېږم
او همستا د سينې ګل شم !
)وينه او مينه۱۱۲(؛

که د ګنا خيری
په منګول مروړلو پاکېدای
نو اوس به:
د مچ د شاتو مچۍ وای؟!!
)وينه او مينه۱۱۴(؛

- مشري په لو زړه ده،
نه په لويه تنه...
که نه،
پيل به د ځنګل پاچا وای،
نه زمری!!؟
)هماغه ۱۲۰(؛

- ستا د مينې په ولور کې
تر هغو سرو ګلونو
وړ څه نه مومم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همستا لپاره،
زما له وینو راټوکېږي.
)هماغه ۱۲۲(؛

- نه هر بندي ګناهګار دی
او نه هر ازاد بېګناه...
نو په دې توګه:
ډېر بنديان له آره ازاد دي،
او ډېر ازاد له آره بنديان!!؟
)زنداني نغمې ۱(؛

- په تشو پېښو
نه وینا زده کېږي
او نه کار...
که نه تر توتي به بل ژبور نه وای
او تر بېزو به بل کاریګر؟!!
) هماغه ۴۰-۴۱(؛

خو مره به ښه وه،
که ستا شونډې شعر وای
او شپه او ورځ مې
په شونډو کې زمزمه کولای!
)اند و ژوند ۳۵(؛
-کاشکې،
زما سترګې د اوښکو پرځای
د عطرو چینې وای...
چې ستا خیال پکې لمبلای
او له ما نه بېلېدلای!!؟
)هماغه ۸۹(؛
- که ته په رښتیا سره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل خيالي وربل
نظر ماتول غواړي...
نو،
پرېږده چې:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوګی شم !
)هماغه ۹۷ (؛

- کله چې ستا غېږې ته درشم،
په زرګونو زرګونو خيالونه مې
په سترګلينونو کې ځای نيسي !
)رزم و بزم ۱۲ (؛

که څوک په رښتيا سره
شعر د ازادۍ لپاره
پر کار اچوي،
بايد لومړی پخپله شعر
له قافيې باستيله ازاد کړي !
)هماغه ۵۹ (؛

د پرو ژونديو ته
تر مرګ بله ښه پرده نشته.
)هماغه ۱۰۴ (؛
ازار ګټلي
لکه مچ و مياشي داسې دي،
په دې مانا چې:
چا د ازار لپاره ورځ ټاکلې
او چا شپه.
)هماغه ۱۱۳ (؛
روغتون څه ورکشاپ نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر ناروغ ترې
روغ راووځي !
)هماغه ۱۳۴(؛

- ملا لکه چرګ داسې دی
چې غواړي:
په ډېر وزرڅنډنو او بانګونو
د خپلو ګناهونو ډېران
له سترګو پناه کړي !
)پوهه او ګروهه ۱۱۸(؛

- شېخ تر نيمې شپې
))لااله((وويل،
خو چې نيمه شپه شوه،
زړه يې ودرېد
او))...الاالله((يې
له مرګه پاتې شوه !
)هماغه ۱۳۲(؛

- له پسرلي سره څه اړه
او خپلوي نه لرم
خو د زرغا او ودې وش
درد مو دی يو شان سره...
او زما ستا ترمنځه هم
څه اړه تړه نه وه...
خو ګډې مينې مو
راګېر کړله وينه سره
اويو له بل سره نژدې شو هومره،
لکه دوې سترګې وبله
وي په يوه مخ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډې سره !
)نوې پېرۍ او نوې زرۍ ۱۰۳-۱۰۴ (؛

- - -

- ځومره نېکمرغه یم ګناه کومه
تمامه ورځ وریځې د باد له ژرندو باسم
او د لمر په تناره کې پسرلي ته ترې ډوډۍ پخوم.
..)ننګیال، ۱۳-۴-۷۲ (؛

- - -

- کله چې غر شین شي
ستا د یادونو شنه ګلان مې
د زړګي پر مساپرې دښتې ځانګې وکړي
وکړي وغوړېږي...
کله چې لمر شین شي...)ننګیال ،۱۲-۷-۷۲ (؛

- - -

- یوه ورځ غم زما مېلمه وو
ما د کوربنې په نامه د هغه دومره
عزت و نه کړ
چې مېلمه راباندې د لېونۍ شک وکړ...
زما لمن یې پرېښووه
او رانه ولاړ.)سارا بیاباني، تا ته کیسه... ۹۵ (؛

- - -

- کلونه وړاندې مې ورته وویل:
دا ستا د شونډو ځاځکی په څو دی؟
وې: ستا د پلار او د نیکه وینه.
او نن مې بیا ترې پوښتنه وکړه:
ټول پېغلتوب دې وایه په څو دی؟
راته یې وویل:
ګرانه !
یوازې یوه ډوډۍ !
)زویا هیله بارګامۍ، لېمه۱۰ګڼه (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

- - -

- ستا د سترګو توپاني نظر
ستا د شونډو قهرجنه خندا
ستا د تندي پر اسمان د تورو وريځو حبشي لښکرې
ماته د پسرلي پيلامې ښکارېدې...
)حفيظ ګردش، هيله ۷ ګڼه(؛

- - -

- تږی وم
خو چې ته مې ولیدې،
لکه يو سيند
چې مې تش کړی وي ټول.
)خوشال انځور، هيله ۱۷ ګڼه(؛

- - -

ما د خپلې مورکۍ
تور ساده پړونی
سيخکونه
د نکريزو وچې پاڼې
سلايي، رانجه رجلومه)رنجړومه(
...)ومان نيازی، تاند اوبپانه(؛

- - -

- اوښکي له سترګو نه بهېږي
او ژاړي زړه
دا اګير بګير کتل
د بې قراره زړه غمازي کوي،
- ښکاري خو داسې
چې دلته
نه څوک راځي
او نه ترې ځي
بس دا خو...
يو څو نومونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بدلېږي را بدلېږي،
- دوزخ په دنيا کې
هم کله کله سر راښکاره کوي
خو هغه هم په غرونو کې
د سقر مېشته هم په غرونو کې وي!
- د خېتې ورې به موړ شي
ولې...
د مينې ورې به
هېچرې موړ نه شي.
)فضل محمود روښان، سجيل۱۰۳، ۵۳، ۴۵، ۴۳ (.

- زه بې موخې، بې وېلاړه
لالهنده آخوا د پخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي.
کرې ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترې ستومانه کړ
او ځمکې راته يوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

-که ته په رښتيا سره،
د خپل خيالي وربل
نظرماتول غواړې!
نو،
پرېږده چې
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوگی شم!!؟
)اندوژوند ۹۷ (؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داهم))نوې پېړۍ او نوې زرۍ ((په نامه د لیکوال د اوږد ترین)شپاړس مخیز (سپین شعر د سروپای ځو کرښې چې په همدې نامه ټولګه کې راخوندي شوې دي:

د زمانې څرخ پرله پسې تاوېږي راتاوېږي
او د تاریخ د ګړیال ستن
- په ډېر تلوار و تلوسه-
یوه نوې اوږون ټکي ته
ورنژدې کېږي...

/-/-/

... او ویل کېږي
دا هماغه پېنځه زرکلن
لرغونی آریایي توکم دی
چې له پېړیو پېړیو راهیسې
- د کفر و اسلام،
د مرګ و ژوند ترمنځ-
د هغه اوږده غځېدلي، تورتیاره کنګل تونل
پای ته
د یوې نیمزالې رڼا د ځرک ابستنې
او بیا سا اخېستنې په هیله
ځای پرځای لکه مېخکږې،
ښکېل پاتې دی ! !؟

که سپین شعر همداسې بې تول و تاله پراختیا ومومي بیا نو تکل داستاني اړانې ... او یا داستانګي) **short-short story** (ته ورغځېږي. د استاد الفت د سپینو او ناپېیلو په لړکې ورته بېلګې ډېرې لیدل کېږي. د محمد دین ژواک د ناپېیلو ټولګو په ترځ ترځ کې ځینې بېلګې هم همداسې درواخله. مانا دا چې ټولې))ادبي ټوټې ((د ناپېیلي شعر نوم راخپلولای نه شي. د ځینو لیکوالو، په تېره شاعرانو تکل، داستان، یونلیک... هم څه ناڅه د ناپېیلي شعر جوله راخپلوي، لکه واخلې، د صدیق پسرلی))سره غالۍ ((، د کاروان یوه نیمه کیسه او یا د شهرت ننګیال یونلیکونه !

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه ده چې ادبي ټوټه کوم ادبي ځېل يا ژانر نه دی، خو داسې هم نه، لکه يو نيم ليکوال، لکه نادر نادرپور)دښاغلی انځور پر اخځ شعرونه او نقدونه، ۱۹۸-۱۱۵ (چې گرد پارسي او پښتو هنري نثرونه يا ادبي ټوټې د اروپايي شعرونو د ژباړو پېښې بولي، بلکې د پاسنيو ژانرونو په گډون يکې د ناپېيلي شعر بېلگې هم ډېرې ليدل کېږي. داهم اړينه نه ده چې اړوند اروپايي شعرونه دې هرو مرو پښېليزا او توليزوي، بلکې له آره))بلانک ((! اوسي !

همدا چې زموږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافيې، ازاد شعر (سره د يوې نوې ښکارندې په توگه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ايران کې بيا وخته)بې وزنه ازاد شعر (تر وييني گروېږني لاندې نيول شوی دی. د ساري په توگه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي " خبره رامنځته کوي او د لويديځيانو په لار وی، پر دې ټينگار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جوليز وزن پر ځای او "دنننی " يا "مانيز " وزن ولري)په دې باب اړوندې ليکنې: اخبار هفته **۵۴** او **۵۷** مې گڼې او د همدې بدلمېچ اتم څپرکی او اړوندې سکالووې(.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - څپرکی
ناپېيلی يا منثور شعر
)Prosaic poem(

د دغه درېيم ډول ازاد پښتو شعر پيلامه چې انگرېزي يې پر پاسني نامه سربېره **poem in prose, Poetic prose, prose in poem** هم بولي، الماني يې **Prosadichtung** او پارسي))شعر منثور ((، په وسمهالي ادبي پېر کې مولوي احمد)۱۲۷۱-۱۳۰۱س (او ورپسې لا ښه ترا منشي احمد جان)۱۳۳۰ل مړ (رانښلولې ده. له هغه راهيسې څه ناڅه يوه پېړۍ په بېلابېلو نومونو)ادبي نثر، هنري نثر ادبي ټوټه، ادبي پارچه (په لره بره پښتونخوا کې ښايسته ډېر ويل شوی دی.)ش.سنگروال: ۱۹۹۷، ۴۷۲ ؛ ز. هېوادمل:۱۳۵۲ (

د))مرسل نثر، مسجع نثر او موجز نثر ((په نومونو درېگوني نثري ډولونه چې ښايي د پارسي هومره يې په تېرمهال پښتو ادب کې دومره زيات څرک و نه لگېږي، هم د ناپېيلي شعر په څېرمه ځېلونو کې راوستلای شو.

په لره خوا کې تر احمد جان راوروسته ماسټر کريم او بره خواتر استاد الفت، استاد بېنوا، استاد رښتين، مولانا خادم، محمد دين ژواک او محمد جان فنا ساپي تر نورو ډېر کښلي، په تېره اروابناد ژواک چې له ۱۳۴۱ل يې تر مړينې)۱۳۸۵(پورې اوږه ورکړه او درې څلور خپلواکې ټولگې يې راپرېښوې. په دې توگه استاد ژواک د دغه شعري ځېل له څومرييز او څرنگيز او د))← افقي تخيل ((له پلوه تر نورو پښتنو وړاندې دی او د لومړي پښتو ناپېيلي يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

منثور شعر لیکوال))prosaist poet((یې نومولای شو.

وریپسې کېدای شي. د نورو غونډي دغه استاد هم په لومړیو کې خپل دغه ادبي ځېل یا ژانر))ادبي ټوټه((او راوروسته))سپین شعر((باله، خو کله یې چې د))افغاني حماسه((نومې ټولګه پر ۱۳۲۹ل کال چاپ ته وړاندې کوله، د لیکوال په وړاندیز یې د))منثور شعر((نومونه خوښه شوه. اروابناد اسحاق ننګیال یې د سریزه لیکونکي په توګه هم راسره هوکې کړه او په همدې جاج و مانایې د خپلو خبرو په لړکې داسې ورارزولې وه:
))... په دې کې هېڅ شک نشته چې شعر، شعر دی او نثر نثر، خو داهم نه هېروو چې هر شعر، شعر نه دی او هر نثر، نثر نه دی...

زه چې د کتاب له پیل نه تر پایه پورې څه لولم، په هغو کې له خیاله ډکې رنګینۍ وینم، د هنر او هنریت ښکلې ښېلګې پکې وینم چې پېښې او حوادث پکې د خیال په رڼه چینه کې ولل شوې دي... ((.

د ننګیال دغه څرګندونې راته د استاد علامه حبیبي یوه ورته وراشه را یادوي چې پېنځوس شپېته کاله پخوا یې د استاد الفت په باره کې کښلې وه:))... د الفت نثر شعر دی او شعر یې نثر... ((.

داهم اړینه نه ده چې د چاخبره یو))ادبي راپورتاژ((، یونلیک او داسې نور نثرونه هم))ناپېیلي شعرونه((او یا هم په دوده نومونه))هنري نثر((وبولو. که یونیم پراګراف پکې هنري هم وي؛ هسې خو په رسنیز یا ژورنالېستیک نثر کې هم لږ و ډېر تخیل پر کار اچول کېږي، او په سرچپه ډول یو هنري نثر هم دلته او هلته رسنیزه بڼه ولري.

په هره توګه، نن سبا پر نړیوال کچ پرونی هنري نثر یا ادبي ټوټه یوازې د ناپېیلي شعر له نومونې سره د یوه ژانر په توګه منل شوی او بیا چې عربو هم له آره شعر یو))مخیّله کلام((بللی دی، نو په شعریت کې یې څه شک و شوپیان نه پاتې کېږي، په دې مانا چې دویم ستاینوم))موزون((د))مخیّله ((هومره د شعریت کوم اړین شرط نه بلل کېږي.

دا هم د ناپیلي شعر د ښېلابېلو بېلګو نچوړونه:
- ظالمه زما پر زړه دې ښېباکه واری وکړ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پوهېږې چې زړه یوه هنداره ده؟
او لا هغه زړه چې د شعریت له شعوره ډک دی؟
د ګلاب د ګل پاڼه- یا پر روانو اوبو رالوېدلې وړانګه
چې په لړه شانې رېنه رپېږي...
)ژواک، افغاني حماسه ج(؛

- - -

- مننه چې د ګلونو هار د ذوق له غاړې څخه نه وو سپمول شوی.
هلته چې د کابل سیند د کونړ سیند په غاړه کې غبرګ لاسونه
اچولای شي، هلته چې د وړانګو سیل د سپین غره پر سر
د مستۍ اتڼ ته ځان جوړ باله...
)هماغه ۷(؛

- - -

- یه زما ښکلې ناوې
مه ژاړه
او ورتې ورتې اوښکې مه تویوه !
ماته ستا د اوښکو مرغلرې
تر خپل مال و سرهم
ډېرې ګرانې دي
او دا د ډېرې خواشینۍ ځای دی،
دغه ګرانبیه مرغلرې دې
هسې وړیا پر وړیا
د سترګو له سیپیو،
پر سرو سپینو اننګیو
مخ کښته راورغړي
او دانه دانه
پر ځمکه
راتوی شي
...)ناپیلي ۱-۲(؛

- - -

- زه بې موخې، بې وېلاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالهنده آخوا دېخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي
کرۍ ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترۍ ستومانه کړ
او ځمکې راته يوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

د غرونو او ځنگلونو شپه

د تاوده اوړي لمرينو وړانگو خپل زرين شال له غرونو رغونو، ناوونو، گړنگونو، تويونو او لگړونو، غاړو مورگو، لمنو او گلکڅونو را ونغښت. بيايې د هسکو اسمانڅکو لمنځو او نښترو جگې جگې او نالاسبرې څوکې د مخه ښې په مينه وړي انداز کې ښکل کړې او په بيړه بيړه له لنډ تنگ غرني او ځنگلي څنډه پنا شوې.

شپنو او غوبنو د خپلو مېږو پسونو، وزو وزگوړو، غواوو، غوييو، خوسيو کنډ کونه، غېلې، او گورمونه د شپولونو او بانډو خواته را مات کړي ول. د ورکيو او سېرلکيو لوبغاړو او بيا د سرکښو وزانو له غرېو نيولو بغارو ، غرکيو ... د درويو او شپېليو له خوږو خوږو غاړو او لارو سره په هسکو تړو او کړپوکې مستې مستې انگازې خپرولې.

مرغانو د سرپوا او نښترو په هسکو هسکو او گورو گورو ونوکې چاڼ چوڼ اچولی وو او د خپلو ځالو ځالگيو په لټون کې له يوې ښرانگې نه بلې ته بربر الوتې را الوتې.

له تور سکڼي ماښام سره پتليز د گنډېريو، مېنككو، ماښوگانو او شينشوبو خوړبويه او زړه راکښونکې سړوزمې وږمې ورو ورو پر لگېدو پيل وکړ او د شاوخوا غرنيو ونو بېرې څانگې ورسره نڅېدې رانڅېدې. تابه ويل، سترې ستوړي او نارامه لولنگر مرغان پکې لکه زانگو زنگوي او په غوړوکې يې د خواږه خوب للو للو سندرې وايي...
او زه،
په ازاده او تربوخته هواکې د غوزو او ځنغوزو، اوبښتو او لمنځو، ولو او چنارونو تر منځ چوتره باندې د مزرين کټ پر وچ بانه سترى ستوړى غځېدلى يم. لاسونه مې سرته سرو بېډې کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر مي زړه غواړي، د کرۍ ورځې د ستغيونو پېچومو او کږلېچونو مزلونو او پرله پسې پر کليو بانډو گرځېدنو راگرځېدنو، پلټنو اوپوښتنو گروېږنو، کښنو او ثبتونو څخه لږه ارامه غونډې ساواخلم او د يوه بې غږوغوږه درانه خوب غېږې ته ننيوسم. نرى څپونى مي پر مخ واچوه او سترگې سره وروستې چې گونډې په دې توگه راته يوڅه ژر خوب راشي، خو...
)ناپېيلې۳۱-۳۲ (

۱۳- څپركى

پر))يوه-كره پښتو ((د شاعر او ليكوال لاسبرى

كه څه هم پر ژبه د شعر د يوه رغنده تړوک په توگه په پښځم او د))ژب-ښكلاييز ((او))ژب-انديز ((د تړليو)مقولو (په تړاو په شپږم څپركي كې پوره رڼا اچول شوې ده، خو دلته مو بياهم اړينه وبلله، په يوڅه لنډو او ساده ډول پرې وغږېږو. هغه هم د داسې شاعرانو او په ترڅ كې د هغو گردو قلموالو د ښه ترا راڅكوني او لارښووني لپاره چې ادب او شعر ته هڅو د يوه "ژبني هنر" په سترگه نه گوري او له ډېرې ناغېړۍ او بې پروايۍ څخه، لكه د ازاد شعر د ويارونو)عيبونو (په برخه كې چې ورته گوته ونيول شوه، د منځني پېر په څېر په لوى لاس خپلې ادبي او شعري پنځوني په پردۍ جوله او جامه مسخ كوي او هماغسې يې له پښتني تړلني لرې ساتي.

زموږ ډېرى ادبي زېږندويان او په دې لړ كې شاعران، نه يوازې له ادبي پښتو سره پوره پېژندگلوي نه لري، بلكې د))يوه-كره ليكنۍ پښتو ((تش يو نوم هومره يې هم كله پر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګېدلی نه دی او له پر هماغه خپله لنډه تنګه "سیمه ییزه، تېرنۍ او ورځنۍ)و (ګړنۍ پښتو " بسیا پاتې دي او د نورو زده کړو ژبو، په تېره پارسي او اردو تر ګرامري او لغوي اغېز لاندې یې د شعر او لیکنې خوند او راکښون زیانمنېږي انځورو سېمبول او بیا پیغام او بلنې ته یې څوک نه را هڅېږي.

نوی- ازاد شعر د یوه کره شعر په توګه یوې کره ژبې ته تر بل هر ادبي او بیا شعري څېل ته زیاته لري. هسې خو تولیز ادب یو ژبنی هنر دی، دا مانا چې که د ساري په توګه د پژسازي)پیکر سازي(اومه توکي شګه، ګچ، ډبره، سیمنټ، لرګي، فلز... دي او یا د انځورګرۍ هغه رنګونه دي، نو د ادب دا ژبه ده. په دې توګه د شعر اومه توکي هم د پژ سازۍ یا انځورګرۍ هغه غوندې یو بې سا څیز نه دی، بلکې ژبه هم پر خپل وار یوه ژوندۍ پدیده ده او د هر هنر غوندې د انسان له دننۍ نړۍ سره نه شلېدونکې اړیکې لري. یا په بله وینا د ټولنیزې آګاهۍ یوه بڼه ده او د پېژندنۍ د تیورۍ له پلوه د انسان د اندیز ځواک په لوړ ترین پوړ پورې اړه لري. همدا ژبه وه چې د یو مادي استر په توګه یې انسان ته اندنه)تفکر(کېدونکې کړ او د جاجونو)مفاهیمو(نړۍ ته یې ورګډ کړ. له دې کبله هغه چلند چې د نورو هنرو له اومو توکونو سره کېږي، د ادب له توکیو سره باید هرومرو توپیر ولري. ادبي زېږندویانو ته پکار ده پر ژبه باندې هماغومره لاسبري ولري، لکه څومره چې ورته په ادبپوهنه او اړوندو تخنیکي خواووکې اړین دی. په تېره د شعر ژبه خو تر نورو ادبي ژانرو څخه باید تر کېدوني بریده ډېره پراخه، پخه، بشپړه، نرۀ او کره اوسي، پکې بڼه تراچاڼ او غوراوی وکړای شي، که نه لنډه تنګه او تکراري متحدالماله ژبه ګرد شعریت تر سیوري لاندې راولي او))کلیشه((کېدو ته یې لار هوارېږي.

هغه شاعران له دې سره سره چې له هنري پلوه د نوښت داوه کوي، پر دې هم ځان نه پوهوي، له څه راز وییپانګې)لغوي زېرمې(یا وییونو)واژو(، ګړنو)محاورو یا اصطلاحاتو(او یا متلو څخه کار واخلي. لنډون، سپما،)ګرامري(یووالی، نرۀ والی، خوږوالی او رنګارنګوالی یې چې د لیکنۍ ژبې له آرونو او معیارونو څخه ګڼل کېږي، په خوا و خاطر کې نه ګرځي البته د لاس ګوتو په شمار یو څو داستان لیکونکیو او شاعرانو په نیم آګاهانه توګه د خپل ځانګړي ازمېښت او هاند و هڅې یا د هغې ځانګړې مینې له مخې چې د خپلې مورنۍ ژبې له روزنې، پالنې، بډاینې او پر سیمه ییز او نړیوال کچ یې له ادبي او فرهنګي سیالونې سره لري، لږ و ډېر پر معیاري او بیا ادبي او شاعرانه پښتو لاسبری موندلی دی، خو دا چې یې دغه کار پوره آګاهانه او ځانخبری نه بلل کېږي، هرمرو له یو لوړ ژبنیو نیمګړتیاوو سره مخامخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ساده ناکره گرامري يا ليکدودي تېروتنه کولای شي، يوه ځېږنيزه، رسنيزه او بيا ادبي ليکنه)داستان، شعر... (سپکه سپانده کاندې. لکه:يوه ښوونکې راغلل)کندهاري گړدود ، کره: يوه ښوونکې راغله: (؛ دا دېماجی ده)منځنی گړدود ، کره: دا زما ځای دی (؛ ميژ تېل سبو ځي)سوېلختيز گړدود ، کره: موږ ټول سبا ځو: (؛ ما او تاځو)ننگرهاري گړدود ،کره: زه او ته ځو (... د يوې پښتو - کره پښتو پروړاندې څومره گډونونه)التباسونه (او څومره پيکه او بې خونده ژبنی- ليکنی انارشېزم رامنځته کوي؟
دغه انارشېزم، په بله وينا ، ناکره گړدودي ځانځاني د نژدې دوو ځواکمنو تربرو))پارسي او اردو ((ژبو اغېزمنني ته لاره هواروي او پښتو مو نوره هم پسې کړکيچو کېدو خواته ورڅکول کېږي ، نه يوازې له وييپانگيز، بلکې تربدو بترو پښوييزو)گرامري (پېښو له پلوه. د اردو- انگرېزي)کوم چې، چا چې... (يو خوا او د پارسي)څو ، ترڅو... ، - څخه کتنه، ملاتړ، ستاينه، يادونه... (بلخوا ، ترليکوالو ، ځېړنوالو او رسنوالو را وروسته شاعرانو هم رانغښتي دي. همدا خوا شينووکې او نهيلوونکې ترخې رښتياوې)واقعيتونه (دي چې په پښتو کې، د نورو لاڅه، د دوارو تربرو ژبو پر خلاف نه دومره ټوليز ادبي- ليکنی سبک و سټايل ليدل کېږي او نه يوگړيز)فردي (هغه، دا تراژيدي به ترهغې روانه وي چې ترڅو مو پښتو له گړدودي دريځه ژبني دريځ ته لوړتيا نه وي موندلې !

دا دی، دلته يې د لسم څپرکي)ژبنی تېروتنې(له گڼو بېلگو څخه دا يوه راخلو چې د نورو تېروتنو په څېر په هېڅ يو پښتو گړدود کې يې ځرک نه لگي:

په پښتو لېږندکړ)متعدي فعل(کې د پارسي، انگليسي او نورو ژبو په توپير د)کړند (تر ځنگ)کړی (هرو مرو راځي. په دې لاندې ازاد شعرکې دغه
غورځونه ليدل کېږي او له همدې لامله ورسره ليکوال په ليندېو کې))څه ((سرباري کړې دي، دا چې وزن ورسره ويجاړېږي، د شاعرگناه ده:
سترگې مې پټې شوې چې
ونه وينم)څه (
ژبه مې پرې شوله چې
ونه وايم)څه (

د وييونو امرنه)د کلمو انتخاب(او رنگارنگي چې د ادبي او شعري ژبې په ښکلا او راکښون غوره نقش او اغېز لري، يوازې د ژبني مهارت او لاسبرې له لارې کېدون درلودای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې لنډوالی، خوږوالی او نرم والی یا په لنډ ډول ژبنی معیار له ادبي معیار سره نه شلېدونکې اړیکې لري.

تر هرڅه له مخه، تر وسې وسې په کار ده، په شعرکې له ډېرې لوڅې او ډانګ پېیلې پښتو ډډه وشي. دا راز پښتو یوازې نالوستو وګړنیو پرګنو، زیارکښانو او د ښوونځیو او د لیک و لوست د زده کړوڅیو د نظمونو او ترانو لپاره کارېدای شي یا لږ تر لږه د ساده ولسي آهنګونو لپاره چې هم د اړوندو نالوستو یا نیم لوستو، سندرغاړو ته د سهنې وړ دي او هم همداسې اورېدونکیو ته.

که د انځورګرۍ هنر اومه توکي، کاغذ)یا ورته څیز (، لیکې او رنګونه دي او د پژۍ)مجسمې (د اخته، ګچ، سمنټ، لرګی، ډبره، فلز... دی، نو د ژبن هنر)ادب (دا ژبه ده. دلته توپیر دا دی چې ژبه پخپله په ټولنیزې ځانخبرۍ پورې تړلې پدیده ده او د ختو، ګټو، ګچو یا سمنټو غونډې یو بې سا څیز نه دی. هغه اړوندې چې پژۍ)مجسمه (یې له خپلو توکیو سره لري، له ژبې سره د ادب له اړوندې سره کوږټ توپیر لري. دلته باید له ژبې سره هغه چلند ونه شي، لکه هلته چې له ختو، ګټو او ګچو یا سمنټو سره کېږي که څه هم په هره هنري زېږونه کې د فورم او محتوا دیالکتیک پر خپل ځای دی او یو پر بل اغېز لري، خو په ژبني هنر کې یو له بله اړیکې تر بل هر هنر زیات پیاوړی او ټینګ دی. د ساري په توګه یو پژساز)مجسمه ساز (کولای شي، په پژۍ کې د کارول شویو توکیو بدرنګي د خپل لوړ تخیل او هنري پرداز په مرسته سکینده)جبران (کړي او له ډېر تېز لیدو سترګو یې پناه کړي، مګر یو د ادبي زېږندوی کوچنی ژبنی ویار)عیب (په ټول هنري ځواک او بدیعي وښت د چا له سترګو پټولای نه شي، ان که په لیکدودي کچه کې هم وي، لکه)خ (د)ښ (،)ج (د)ژ (،)س (د)خ (، یا یې د)یې (او یا جوړوونکی د جوړوني او خوړونکی د خوړونکي پر ځای کښنه. همدغه یوه کوچنۍ تېروتنه یا ناغېړي بس ده چې د "بېسواده " توري پرې ولګولی شي او ټول ادبي شهکار یې په یوه پیسه کړي. کفتومس وایي:

"د وییونو د ځواک له پېژندنې پرته د وګړیو پېژندنه ناشونې ده " او ساموېل تیلر کالریج د نثر او شعر په توپیر کې وایي: نثر په غور ترین ډول د وییونو څرګندونه ده او شعر په غور ترین ډول د غورترینو وییونو څرګندونه. دا چې ویل کېږي ژبه د پېژند الواک)معرف تیوري (پر بنسټ د شعر له دوه ګونو)حسي او فکري (پړاوونو څخه له وروستي دې سره اړوندی لري او بې له)فکر (کېدای نه شي او جاجونه)مفاهیم (چې "فکرو کول " پرې ترسره کېږي، د وییونو فکري منځپانګه جوړوي یا په بله وینا ژبه یې یو پوښ یا استر برابروي)فیدلر: ۱۵۹ مخ ۴۰۵ او ۲۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ، انګلز ۸۱۳ مخونه(، نو نه یوازې عادي "مخابراتي" فعالي بې ژبې ترسره کېدای نه شي، پاتې یې لا دا چې له ژبې څخه بیا د موتوکونو کار اخلي او لا زیاته سپېڅنه او سوانېدنه په کار لري په ادبي زېږونه کې پر فکري چار سربېره د پېژند بهیر لومړی پړاو)احساس، ادراک، تصور یا خیال(او هغه هم د ژبې په مرسته پر کار لوېږي او له همدې سره د عادي او ادبي ژبې تر منځ توپیر جوتیا مومي، لکه شبلر چې د شعر په پېژند کې وایي:

))ژبه هر څه د عقل په کالب کې وړاندې کوي، مګر شاعر یې باید د خیال په کالب کې راوړي. شعر خیال پردازي ته هڅه لري او ژبه یوازې مفاهیم لېږدوي..)فیشر ۳۲ مخ(.)ووکل ۳۳ مخ(ادب داسې راپېژني "ادب د طبیعت او ټولنې د عیني واقعیت د ځلونې او لېږدونې یو ځانګړې هنري ښکلاییز ډول دی چې په دغه)ځلونه او لېږدونه(کې ژبه د یوې وسیلې دنده پرځای کوي(. ژبه د اندونو)افکارو (سیده رښتینواله)واقعیت(دی او ادب یې ناسیده (( )همدارنګه: بومي ۳۰۲ مخ(.

په دې توګه که ژبه د داسې وییزو)وینا وړو (او اوریزو)اورېد وړو (نښو)سمبولو (یا په ساده توګه د وییونو)کلمو (یو سیستم دی چې مانیزه)فکري(خوا یې ذهني انځورنه دي او توکیزه)مادي(خوا یې د ژبنیو غړو په مرسته زېږېدونکي)لفظونه(دي، یا په بله وینا دوې خواوې یا مخونه لري: ښوونډ او ښوولي)دال و مدلول(یا)نوم او نومولی(یا)لفظ و مانا(، نو ادبي سمبولونه یا انځورونه)ایماژونه(بیا د همدغو ژبنیو سمبولونو، بیا ادبي سېمبولایزونه رامنځته کېږي. په دې توګه که له ژبنیو سمبولونو څخه په سمه توګه کار وانه خیستل شي، نو ادبي سېمبولونه او ورسره تړلي خیال انځورونه)ایماژونه(هم سم رغېدای نه شي، یا په ساده وینا که ژبه کره نه وي اړونده ادبي زېږونه یې هم کره راتلای نه شي.

د "ژب- اندیز" او د "ژب- ښکلاییز" ټولې)مقولې(چې د یوه ادبي اثر د ارزونې او کره کتنې لپاره رامنځته شوی دی، دا راښیي چې ژبه په دغه هنر کې هم له اندیزې)منځپانګیزې یا محتوایي(اړخ سره دیالکتیک جوړوي او هم له ښکلاییز هغه سره...

دا چې د اسماعیل خو یې له پېژند)تعریف(سره سم))شعر په کېښکلې او آهنګینه ژبه د اند وخیال عاطفي تړون دی((، ژبه د شعر د لومړي رغنده توک په توګه راجوتوي چې البته دغه پېژند له آهنګه پرته پر ټولو ادبي ژانرونو کارول کېدای شي او دا چې احسان طبري)۲۸ مخ(شعر له اند، احساس، تخیل، آهنګ څخه رغېدلی بولي، بیا هم ژبه که وغواړي یا ونه غواړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اند)اندېښه(کې نغښتې ده، ځکه اند له ژبې سره خپله هستي او چار ښه ترا راڅرګندولای شي. که د يوې ادبي زېرېندې بديعي يا په بله وينا تخيلي او يا ښکلاييز اړخ د ايماژونو)انځورونو(، سمبولونو)کنايو(او اسطورو په کارېدنه سمبالېږي، بيا هم همدغه ژبه او ژبني توکونه دي چې هغه پرې راڅرګندېدای شي:

١- سېمبولونه هماغه ويېونه)واژې(يا ترېنګونه)ترکيبونه(دي چې مانا او مفهوم د کوم ورتوالي يا ځانګړتيا له پلوه د خپل آر ښوولی)مدلول(پر ځای د يو بل څيز يا پديدې لپاره پرکار لوېږي، لکه لمر د آزادۍ او برې د سېمبول په توګه، ښون او کوتره د سولې د سېمبول په توګه، شپه د نهيلۍ او سپېدې د سباوون د هيله منۍ او نېکمرغۍ يا ژغورون د سېمبول په توګه، د شپې لارويان يا استازي د انسان او انسانيت د دښمنانو او د سپېدې لارويان يا کاروان د ژغوراندانو او جنګيالانو د سېمبول يا سېمبولونو په توګه.

٢- انځورونه د ګړنو)ايديمونو(او څرګندونو)اصطلاحاتو، اېکسپرېشنو(غوندې بيا هم د ويېونو له اوبدنې او اوډنې څخه رامنځته کېدای شي، لکه)د سره شفق په تېغ د تياري ګوګل څيرې کول يا کېدل(،)په باروتو د ښونو يا ولو سپين ټټرونه لوغړنول يا لوغړنېدل(،)چا ته سترګې په لاره کې کرل(او داسې نور. د دغو ترېنګونو)ترکيبونو(يا فقرو يو نيم ويی وار له مخه سېمبوليکې ځانګړتياوې هم لري او يا لږ تر لږه هر ترېنګ په غونډېز)فقره يې(ډول سمبوليکه مانا ښندلای شي. انځور هغه څه دی چې د زمان په يوه ټاکلې شېبه کې فکري او عاطفي غوټه وړاندې کوي)پيام ٣٠-٢-٢٨ ګڼه(.

٣- همداراز اسطورې هم له ژبې او ژبنيو غونډېلو)جملو(يا ټوکرو)پراګرافو((پرته راڅرګندېدای نه شي، لکه:

که د ګناه خيري
په منګول مرورېلو پاکېدای،
نو اوس به مچ د شاتو مچۍ وای!

يا:

دلته له پښو دې اهريمن پربوتی،
دلته ميترا دلته زوروان نه مري...

همدغه هنري او ښکلاييز توکونه)عناصر(دي چې ادبي ليکوال او شاعر يې پخپل تخيلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاطفي ځواک سره د ژبنيو توکونو په مرسته رغوي او هغه څرګندوي او لېږدوي چې عادي ژبني توکونه)وييونه يا جملې (يې له توغه وتلای نه شي.

له همدې کبله هغه څرګندتيا يا بربنډتيا چې ژبنۍ څرګندونه)بيان (يې لري، په ادبي زېږونه او په تېره بيا په شعر کې نه ليدل کېږي. دلته ايجاز، ايهام او ان ابهام د شعر په ښېګڼو کې راځي. په دې توګه له دې څخه سرټکول چې ولې دغه يا هغه ادبي زېږونه يا شعر پېچلی دی، بې سروبوله ده. يوه معقوله پېچلتيا يا ايهام او ابهام چې د فورمالېزم تر بريده ونه رسي، يوه ټوليزه هنري او بيا ادبي او شعري اړتيا او ځانګړتيا بلل کېږي. لکه پاس چې ورته نغوته وشوه، هره ادبي او بيا شعري ژبه له عادي ګړنۍ ژبې سره توپير لري او ناسيده ژبه بلل کېږي که څه هم او مه توکي يې بيا هم همدغه ليکنۍ معياري ژبه ده. دا سمه ده چې کره او معياري ژبه پخپله د اديب او شاعر له خوا لا زياته پالنه مومي، لا کره کېږي او په دغه لړ کې د نويو رغاونو)نيولوګېزمونو (او زړو وييونو)ارکاييزمونو (په کار اچونې سره له عادي ګړنۍ او ليکنۍ ژبې سره توپير پيدا کوي.

ليکدودي ستونزې

يوه کره ليکنۍ پښتو ۳۲غږونه)sounds (لري، خوابېخې)الفبې (يې له دېرشو نښو)توريو يا حرفونو (تېرى نه کوي. له اوو واوېلو (vowels) څخه يې يوازې درې دا ليکنۍ نښې يا توري)و-ا-ی (لري. د زور)فتحې(او زورکي لپاره)ه (له پخواراهيسې، هغه هم يوازې په پای کې رادود شوې ده. خو)ء(او يا چرګۍ)ه(کارونګ د ژبپوهنيز قانون «توپير» تر ډېر ځايه زيانمنوي او له لوستونکي لار لودن ورکوي. يوازې د «ياوو» د پښځګونو، په بله وينا، شپږ ګونو ډولونو له رامنځته کولوسره يو څه ليکدودي سمون راغلی دی چې له ښه مرغه پښتو اکېډيمۍ هم هوکې کړي دي؛ که څه هم د اردو په پېښو د)ے (او دغه راز)ء (بې کچه کاروني)أو، ځائ، خدائ... (کوزنی ليکدود خورا ډېر پېچلی، کړکېچن اوکرغېړن کړی دی او په تېره چې زور، زېر و پېښ هم ورسرباري کاندي !

د اعراب نښې نښاني)زور، زېر، پېښ، غړوندی... (چې يو جهادي سروال يې په دې وروستيو کې د لا زياتې او سراسري دودوني او کاروني وړاندېز کړی، له پښتو غړيز رغښت سره هېڅ اړخ نه لګوي او لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، لرو پښتنو په دغه کارونګ زموږ له برو سره ليکدودي او ليکلاريز واټن نور هم پسې زيات کړی دی !

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې ناخبره يا ناګاره چې له ۱۹۳۶ز) د پښتو له ملي- رسمي قانونيت (راهيسې چې د درست عربي آري الفبايي سېستم فونيميکولو هلې ځلې راروانې دي. د افغانستان د پوهنو اکاډېمۍ کومه غرېزه يا فونيميکې ابېځې)الفبې (چې دا درې لسيزې په سيندونو)قاموسونوکې (کې ترې د سم وينګ)تلفظ (لپاره کار اخېستل کېږي ، له آره پر ۱۹۷۴ز. کال د ليکوال له خوا د وخت پښتو ټولنې ته وړاندې شوې او له يوځه ببځايه ادلون بدلون سره يې هوکې کړې وه.

نورو عجمي مسلمانو هېوادونو ، لکه تورکيې، مالېزيا او اندونيزيا له هسې لاتينايزېښنه کار اخېستی او له نړيوال فونېتيک سېستم سره دومره اړخ نه لګوي.

)ے (پېښوريانو په باړه ګلۍ کې دکره پښتو د نرينه پايلې)-ی (پر ځای زموږ پر))کابليانو ((په وچ زور منلې وه او ما په يوه بله غونډه کې ور زباده کړه چې دا يوازې د شمالختيز ګړدود د وينګ)تلفظ (استازې کوي، ځکه له هندکو ، اردو او نورو هندي هغو څخه يې آره اخېستې او له ټوليزې کره ليکنۍ پښتو سره اړخ نه لګوي. نو که پېښوريان د نرينه يوګړې لپاره دوې ياوې)ی-ے (کاروي، د سوېل- لويديزې))کندهارۍ ((ګړدودې ډلې فونولوجيکې او مورفولوجيکې دوبليکېټ)جوړه جوړه کېدنه (هم بايد ومنو. په دغه ډله کې واوبلې او ورسره تړلې صرفي او نحوي نظامونه غبرګ غبرګ راځي او له دې سره د نورو آرونو په لړکې د)ګرامري يووالی يا توحيد (آر و معيار يومخيز ترپښو لاندې کېږي. پايله يې دا چې دوه ګرامره او بيا دوه ليکدوده منځته ، په بله وينا ،))دوې پښتووې ((راځي او د))يوې يوازېنۍ- کره ليکنۍ پښتو ((د يوې پېړۍ دوديزې او نيمې پېړۍ پوهنيزې هلې ځلې پر اباسين لاهو کېږي !

د)ی (ډولونه

د کره ليکنۍ پښتو «ی» ګانې شپږ دي: دوې يې)ې، ي (خپلواکې يا کنسوننټې دي، دوې يې غبرګغږې يا دېفتانګې)ی، ۍ (او يوه يې نيمواکه يا سيمي واوېل)ي= (يا)=ي= (او شپږمه)ئ (يې له آره د)ۍ (تش يو ليکيز ځېل يا ګرافيمي وارينټ دی او د لومړي ډېرګړي کړ)جمع مخاطب (لپاره راځي او له همدې کبله ورته فعلي زورکيواله)ئ (وايي. دغه شپږواړه)ياګانې (له اړوندو بېلګو سره په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱ (اوږده)ي (، لکه:

خدای دې ادې له هرې ناوړې پېښې لرې لري.

۲ (لنډه)ي (،لکه:

ښادي، خپلوي، وداني، وراني، خښتي، تربګني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ (نرمه یا زور واله)ی ay(، په بله وینا، هغه بې ټکو)ی (چې تر مخه یې زور یا فتحه -)لرگی (، الف -)ځای (، اوږد و-)څارندوی (یا لنډ و-)بوی (وي، نورې بېلگې یې، لکه:
نری، سړی، ځای، خدای، وری، وړی، لوی، ښکارندوی، خوی، بوی.
۴ (درنه یا زورکیواله)ۍ،ئ (، لکه: نړۍ، کړۍ، ډوډۍ، څوکۍ؛
۵ (په کړ)فعل (کې،لکه: ډوډۍ وخورئ، ښه کوئ، بد مه کوئ.
۶ (نیمواکه یا سیمي واولي)ي y(، لکه: یون، یاد، بیا، بېدیا، یو، یوه، یور، دویم...

د)هې (ډولونه

د واوېلي)غیرملفوظه (او کنسوننټي)ملفوظه («ه» توپیرول په کار دي. په دې ډول:
په)دویم (ډول کې د واوېل)فتحې (په توگه غورځي او په)نهم (کې د کنسوننټي)ملفوظه ه (په توگه پاتې کېږي. د)نهم (بنسټ)نه-(دی، مانا داچې ړومبۍ)ه (یو کنسوننټ)consonant (دی او دویمه هغه یو واوېل)vowel(.)اووه- اووم، پېنځه- پېنځم، یو- یوم... (هم په همدې لړ کې راځي. د معیاري لیکلارې او لیکدود پر بنسټ،))دوه((په ترکیبي شمېرنومونو کې هم واوېلي پایله)ه (له لاسه ورکوي، لکه:
دولس، دوویشت، دودېرش، دوڅلوېښت، دوپېنځوس، دوشپېته، دواویا، دواتیا، دونوي؛
اوښتي یا مغیٌره بڼه یې هم هغه پایله له لاسه ورکوي)د دوو (.
په دې لړکې د))درې ((هغه هم تر))درېو (())درو (کره راځي.
نور واوېل پای یا خپلواکپای شمېرنومونه)-ي- (غواړي، لکه:
درې- درېیم، اویا- اویایم، اتیایم، نوي- نوي یم یا نویيم؛ «څویم» هم تر ورته دوی یا قاعدې لاندې راځي. کنسوننټ پای هغه خو په هر ډول، اړونده پایله)ending( )- م(سیده په ځان پسې نښلوي، لکه:
څلورم، پېنځم، شپږم، اتم، لسم، شلم، دېرشم... سلم، زرم، میلیونم... . پرکنسوننټي یا معدوله)و (پایته رسېدونکي شمېرې هم په دې لړ کې راځي، لکه:
یوم، سلم، یوسل یوم، دوه سوم، دوه سوه یوم... ، زرم، یوزر یوم، میلیونم، یو میلیون یوم... ؛که)سووم (او)یووم (هم وکېنل شي، باک نشته، خو د اسانۍ اولنډون له آرونو سره ټکرېږي.
زور- پای او زورکي پای شمېرې هم د دغو واوېلونو تر غورځوني و روسته تر ورته قانون لاندې راځي، لکه:
دوه- دویم، پېنځه- پېنځم، اووه- اووم، نهه- نهم، دوه سوه- دوه سوم...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- پښتو د عربي، پارسي، انګرېزي... پرخلاف)پېښ، زېر او مد (نه لري. نو د پېښ پرځای)و (، د زېر پرځای)ي (او د)آ (پرځای)ا (لیکل په کاردي:

پارسي پښتو

)پُېښ ( )و (

پل،گمان، گمارل، ارزگان، ارگون، کنر، پول،گومان،گومارل،

کندز، کلتور، ترک، مغل، ترکمن،ترکیه، ورزګان، اورګون کونړ،

ازبک، رمان، ارګان... کندوز،کولتور،تورک،

مغول، تورکمن، تورکیه،

وزبک،رومان،اورګان...

همدا ډول تر)لخ، لمړی، کچنی... ()لوخ، لومړی، کوچنی یا کره کوشنی...(کره بلل شوي دي؛ له پارسی‌سره ګډ)ګل (چې کره پښتو بڼه يې)gwal (ده،

له ډېر مهاله پر همدې پارسي لیکدود راپاتې دی، خو)خم - خوم(،)خرما-خورما (،)تخم-توخم(،)ختن-خوتن (او داسې نور له)و (سره لیکل دومره نادوده نه برېښي. مانا دا چې له درو ګونو واوېلونو)و-ا-ی (او بیا د بېلابېلو

ی- ګانو)ې،ي،ی،ۍ،ئ (د ویې په سر، منځ او پای کې پوره پوره کار واخلو او د وینګ او لیکنګ تر منځ واټن او ورسره ورسره د ټکر)التباس (کچه یو څه راکمه کړو. په خپلو او پردیو وییونو کې)د خدای او رسول له کلام پرته (د بېخرته)ء ګانو (زوږ دود نور پرېږدو او)ې،ي (یې ځایناستی کړو ، لکه د)وایې، وایي، اروپایي، لایق... (د)وائې، وائي، اروپائي، لائق... (؛ همدا راز د لنډ ، اوږده او نیمواک یا سیمي واوېل د ټکر د راکمولو لپاره هم تر وسې وسې پاملرنه په کار ده، لکه: د بود انډول)ۇ (یا د)نرینه ۇ، اړتیاۇ (هغه)وو (وکاږو ،د بودند هغه)ول(؛ همدا راز، لکه پاس چې یادونه وشوه، د کوزنیو د)) زور و زېر، پېښ او مد ((لیکدود هم بدلول په کاردي، لکه)دُکن، دِموکریسي، خُله، آئین... (پر)دکن، ډېموکراسي، خوله، ایین... (باندې.

)آ ( )ا (

آسان، آرام، آزاد، آباد... اسان، ارام، ازاد، اباد...

گله، هلمند ،دموکراسی، ګیله، هېلمند، ډېموکراسي،

تاجکَستان، انَگلستان، برلن، تاجیکستان، انګلیستان

سک، ژورنالست ... برلین، سبک، ژورنالېست...

همدا راز هېنداره، هېندوانه، څېرمه... هم درواخله. خو ډېر دود ، لکه)افغانستان، عربستان، پاکستان... (له)-ي- (سره نادوده بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

)-اه(پای خپل یا له پارسي سره ګډ ویيونه، لکه: ساه، شاه، ګناه، ګیاه، دستګاه، بېګاه، ګازرګاه، خانقاه، تراه، تیراه، پناه، پوپنا... ان له منځني پښتو ادبي پېر راهیسې شاعرانو زیاتره د الف - پای قافیو په توګه کارول کېږي. په کره پښوویه کې هم د الف - پای ویيونو په توګه ورسره د ښځينه نوم چلند کېږي، د ساري په توګه یې ډېرګړي)ساوې، شاوې، ګناوې... (کاږې، په)-ګانې (، لکه)شاګانې، ګناګانې... کره نه بلل کېږي. په تېرمهال کې یوازې))ګناه ((یو نیم شاعر د)-ه (کنسوننټ پر بنسټ نرینه کارولې او ډېرګړې یې))ګناهونه ((راوړې دی. په دې لړکې)تباه (له دې سره سره چې همداسې لیکل کېږي، بیا هم د وینګ په لاسوندورسره د ښځینه ستاینوم چلند کېږي او ښیزنومیز بېلنګ)تباهې (یې، هرګوره ښځینه راځي. تنخواه چې زیاتره تنخا ویل کېږي، نو ډېرګړې یې هم باید))تنخاوې ((وویل شي او وکښل شي.

لنډیزونه یا ترخیمونه)Abbreviations(

۱(د دې سپارښت تر څنګه چې د شاعر څرګندنی ژبه باید تر هر څه د مخه کره)معیاري(کېښکلې او پوره پراخه وي، د نړیوال دود له مخې ورته تول تال)وزن و ریتم(له اړتیا سره سم د ځینو لنډیزونو له کبله دا اجازه هم ورکول کېږي چې یو لړ ژبنۍ او ګرامري سرغړونې وکړي، لکه د غونډو او غونډلو)فقرو او جملو (مخکې وروسته کول یا د ځینو وییکو)سربلونو او ستربلونو (غورځول او تر ټولو وروسته یو لړ ویونو له لنډیزونو)ترخیمونو (هم کار واخلي. مګر تر یوې دودیزې کچې او هغه دا چې له پخوا څخه مخینه او یاهم ګړدودي لاسوند ولري او تر ده وروسته د منلو او سهلو جوګه کېدای شي.

په پښتو شعر کې دغه راز لنډیزونه له همغه کلاسیک پېر راهیسې چې دیواني دود رامنځته شوی دی، دود لري او ځینې لا تر ننه د یو او بل له خوا لړاو ډېر د دودېدو په بهیر کې دی. د نوې رغاونې)نیولوګېزم(یوه په زړه پورې برخه هم په شاعرانو اړه لري.

۲- په لنډیزونو کې زیاتره له ګړنې)محاوري (او وګړنې)عامیانه (ژبې او بسیا ببلابېلو ګړدودو)لهجو (څخه ګټه اخېستل کېږي. پښتنو شاعرانو ته دا امتیاز هم په برخه دی چې یو لړ وییونه د ببلابېلو ګړدودو له مخې کله دوه ځپیز وکاروي لکه: زما، زموږ، دربغ، غربو، وربځ، پسه، پسې، ارت، اوږد، بوخت، ړمنځ، یوه، وبل... او یا ځینې دوه ځپیز وییونه درې ځپیز وکاروي، لکه: پسرلی، ښایسته، تروږمی، غولول، نښلول...

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوريان او را بر شينواري او ښايي ځيني نور تېرونه د ډېرى پښتنو درې ځپيز ناپای)مصدرونه(او بيا يې گرداني ښې دوه ځپيزوي ، لکه: ځورول، کړول، زېږول... ، مانا دا چې په شعر کې ترې گټه اخېستل کېدای شي.

۳- کله دا اړتيا هم ليدل کېږي چې يو ځپيز او دوه ځپيز درې ځپيز وکارول شي، په دې آړ)شرط(چې کوم گړدودي يا گړنی لاسوند ولري، لکه ستا ،)دتا ، ستاسې، دتاسې...

۴- همدارنگه پور وييونه)دخيل لغات(کله په آر وينگ او کله په پښتو شوې)سفغن(وينگ وکاروي، لکه يو ځپيز درې کنسوننټه عربي وييونه: شکر، فکر، صبر، قبر، جبر، قهر، قصر، قدر، فخر، فتح، فقر، فضل، فصل، ذکر، شرم، سهم، نظم، منع، طمع، شمع، ذهن، علم، شعر، نثر، نحو، سهو، دلو... چې له آره يو ځپيز دي، خو له پښتو وينگ سره سم دوه ځپيز کارول کېږي، دا او يو لړ ورته پارسي وييونه)مهر، شهر، زهر، مرو، خشم، لشم، رزم، بزم، جشن،...(په آر وينگ يوازې هله کاربدنه مومي چې معطوف اليه راشي)زهرو مرگ، رزم و بزم، شعروادب...(، ځانته ځانته، لکه:

)نه چې هر)شهر(ډيلی شي يا لاهور(. خوشال وايي:
تر عسلو به ښه وي هغه) زهر(

پر دې سربېره د توليزې اړتيا په وخت کې يو ځپيز ه م دود لري. دوه ځپيز او درې ځپيز پوروييونه بيا په سرچپه ډول پښتانه يوه يوه ځپه لنډ کاروي او کلا سيکو سترو ويناوالو هم زياتره همداسې کارولي دي، لکه: سليمان، سياست، اختيار، اعتياد، اعتبار،)ابار(، بيابان، نياز، پياز، سوال و ځواب...

۵- يو لړ اروپايي پوروييونه چې د کلسټر)ابتدا پر ساکن(له کبله يې فارسي ژبې او عربي ژبې يوه يوه ځپه زيات وي. پښتانه رسنوال او ناظمان بيا هم له دواړو غوراويو څخه کار اخيستلای شي. خو بيا هم تر دې کچې نه چې له پښتو وينگه کورټ تېرى وشي، لکه ستراتېژي)استراتېژي(، ستېشن)استېشن(، پروژه يا ورکشاپ چې پارسي ژبې يې د)و(او)ر(په خوځندي)حرکت(سره درې ځپيز کاروي؛ پلان ياخپل يوځپيز دا)ږدم- ابږدم، ږدو- ابږدو، ږدي- ابږدي... (دوه ځپيزول له يوې- کره پښتو سره اړخ نه لگوي.

۶- ببلابېل گړدودي او څه ناڅه وگړني)عاميانه(وارينتونه هم کېدای شي، له پښتو شاعر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړي لکه لور، لورى)طرف(چې هم يې يو او دوه څپيز کارولاى شي او هم نرينه او ښځينه)څخه(پر)څه(او هم پر)نه(او)ځنې(يا ګرد سره).(بدلېداى شي. مګر)پښه(دوه څپيزول، يا په مرستيال، پښېمان، انښته يا انغښتل درې څپيزول کوم ګړدودي او ګړنى لاسوند نه لري. د کره پښتو او ستربل)باندې(ګړدودي وارينت)ن(هم د شاعر لپاره جواز درلوداى شي.

۷- د)مټ(او)ډز(غوندې وييونو نرينه او ښځينه کارول، جمع کول او مغيره کول هم همداسې درواخله.

۸- د ناکره يا وګړني)عاميانه(پښتو يو لړ لنډيزونه چې په ختيزو ګړدودو کې زيات دود دي، په نوموال پېر)اسمي حالت(اړه لري او هغه دا چې د نومونو اوښتې)مغيره(بڼه په پام کې نه نيول کېږي، شعري ژبه کله کله پيکه کوي، نو پکار دى تر وسې وسې ترې ډډه وشي، لکه: په)رنګينو(دوکه شوم)اجمل خټک، د غيرت چغه **۹** مخ(، په تاو به دې مرغټې وي)چرګوټيه(ستا په سر نه وي)هماغه اثر **۴۳** مخ(. دا ځکه بې سوي زړه)پولو (کې ځايوم)هماغه اثر **۵۹** مخ(؛ د شمالختيزې پښتو))پشدى پيوند ((هم لړ و ډېر د تول برابرى په پار ورته پښوييز سرغړاوي ته اړوځي او د ښېلګې په توګه))پيو ((پر))پو ((اړوي او داسې نور.

۹- يو شمېر اوستربلونه، لکه)باندې(،)سره(،)پورې(،)څخه(غورځېداى شي مګر سربلونه لکه: د، له، تر، پر، په، غورځول شعري ژبه ناکره کوي.

۱۰- ځينې پښتو ښځينه نومونه چې له مهال تېرېدنې سره يې په ټوليز)عام(يا ګړدودي ډول لنډون دود لري، کېداى شي، د سپما يا نه سپما له پلوه لړ څپيز او ډېر څپيز وکارول شي، لکه لار)لاره(يا ليار)لياره(، لوېشت)لوېشته(، ځنګل)ځنګله(، مټ)مټه(، منګول)منګوله(، لېچ)لېچه(، خپړ)خپړه(، مېرمن)مېرمنه(، بن)بنه(، لمن)لمنه(، ستن)ستنه(، بړستن)بړستنه(، درغن)درغنه(، خبر)خبره(...

۱۱- يو لړ پښتو وييونه له آره لنډ او اوږده هم مانيز)مترادف(وارينتونه لري، چې له اړتيا سره سم له دې يا هغه کار اخيستل کېږي لکه: يو له بله، يو له بل)وبله، ځيله(، پرېمينځل- مينځل، پرېولل- يا ولل، موسېدل، موسل، موسکى کېدل- موسکا کول يا خندل، کړې- کوي، کې- کا، کاندي- کاني، خندېدل، خندا کول، پاځل، نځېدل- نځل، سول- سوځېدل، سېځل يا پاتېدل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې کېدل، سترېدل- سترې کېدل، خوشېدل- خوشیول- خوشې کېدل- خوشې کول... . په وردګې ګړدود کې د دغو وروستیو بېلګو په لړ کې یوځپیز کړې وییکې)سره، کره(او داسې نور← لنډېزونه بیا تر پښتو ییوهانو)ګرامرپستانو(نه، د شاعرانو لپاره هم په زړه پورې دي. د کندهاري څه)څخه(پرځای))نه((، زور)فتحه(یا ګړسره صفر هم د ټکر)التباس(مخه نیسي او هم شعري اړتیا ښه ترا پرځای کولای شي.

یا انګینومونه)صوتي نومونه(لکه درز، درزی، درزا، درهار.

۱۲- د وزن یا قافیې د اړتیا له مخې له بېلابېلو ګړدودي وارینتو څخه همزمان)په یو شعر کې(کار اخېستل ژبنۍ ګډوډي رامنځته کوي، لکه د لغمان خوا ته)ما وویلې(د)ما وویل(،)ما ولمبلې(د)ما ولمبل(پر ځای یا د)کېناستل(پر ځای)کېناستېدل(یا په ځینو نورو ګړدودو کې د کېنوستل، کېنستل یا کېنبنستېدل... په ښه او یا د کندهار خوا ته غزلې، ولې، کلې... سره قافیه کول، لکه د استاد عبدالهادي داوي په یوه غزل کې چې هماغه سرو پای یې پرېاد راپاتې دي:

که یو ځل زموږ پر کلې واړوې
د غم بار به مې له ولې واړوې
... د غزلې واړوې

)ښکلي شعرونه: دولتي چاپخونه ۱۳۴۰(.

هسې خو، په سراسري توګه، غزل هم له هغو)پور(وییونو څخه دی چې هم نرینه)غزل- غزلونه(رادود شوی او هم ښځینه)غزله-غزلې(!

۱۳- همدارنګه ځینې وییونه په بېلابېلو پښتو ګړدودو کې څو ډوله ډېرګړې)جمع(کېږي او په دې توګه شاعر ته بېلابېلې امرنې)انتخابونه(په لاس ورکوي، لکه په لاندې لیکلړ کې:

یوګړی)مفرد(	ډېرګړی)جمع(
غوبي)غوایی(	غوبي، غوبیان)غوایي(
خوربي	خوربي، خوربیونه، خوربیان
ویی)لغت(	ویی، وییونه
پلار	پلرونه، پلاران
ټوپک)د پ په زور(	ټوپک د)پ په زورکې(، ټوپکونه
ګل	ګل، ګلونه، ګلان
زانګو	زانګووې، زانګوګانې)ناکره(

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر شونډان، لښتيان، مورگانې، موراني او داسې نورې گړدودي بڼې له ژبني او شعري معياره لرې دي.

۱۴- دا دی، په دغه وروسته ليکلړ (ليست (کې د توليزې اړتيا په موخه د ځينو دودو لنډيزونو يو لړ بېلگې په جوته (برجسته (توگه وړاندې کېږي:

لنډيز آره بڼه

چر	چار) خوشال يونيم ځای کارولی (
آ، ها	هغه
ته وا) توا (	ته به وايې، تبا) ناکره (
:تم	ته هم
زم	زه هم
تاتم	تاته هم
دلتم	دلته هم
هلتم	هلته هم
مام	ماهم:) مام په پاکه مينه ستا صنم لمنه ونيوه سارا بياباني (
م	مو:) ستا په پېښو م دې خدای ککړ نه کا: ز. (
م	يم) ښکلو سترگو دې خوړليم: مظهري (
ويمه	وايمه) ويمه اور شوای: اجمل خټک (
وې) وېل (	ويل،) خلکو وې: پيوند (
وې) ناکره (	وايې) ته به وې له گلونو نه سا خېژې: نويد (
که خېږي، که خيري	که خبر وي) اجمل (
مال، ماول، مايل	ما ويل
لږ	لږه) لږ شنه شه نجلۍ: لايق، کندهاری گړدود (
غه	هغه) غه اوره چې د کرم اوبه يې نه وي-

غه اوره مه کړې پر مخ د دې اسمان گډ، احمد شاه بابا ړ وييز برمه۱۱ (
پسلغ، پسلغه: پس له هغه) پسې، ورپسې، بيا (
يو خوا) له يوې خوا (، بلخوا) بله خوا، له بلې خوا (:
... اباسين دی منځگړی، هندکيان يو خوا افغان بلخوا) خيال (

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هر خوا له هرې خوا) بيا يې کش پر ځان له هر خوا چليپا کړه: زيار (
پو: پيو) بچی د مور په پوکي وريتېږي ولې: پيوند (
تې ته يې) مخې تې درومې د سرحد واړه فوجونه:اکبرخادم (.
ثنګ، ثنګه، ثرنګه، ثه رنګ)خو د کرلانيو))ثرګې ((نه شي دودېدای (
زه ی زه يې
به ی به يې) ته راکوه زه به ی ګوټم په مزه:اجمل ختک (
نی، نه ی نه وي)چرته تاوده وينه به نه ی/ نه وي/ چې واورې/يی/ -چرته کې سره وينه به نه ی/نه وي/ چې واورې/ يې/: هماغه(.

داسمه ده چې د نورو لنډيزو نو په څېر دغه لنډيز نورو پخوانيو او اوسنيو هم کارولی، خو دومره پرله پسې، په يوه شعرکې نه، لکه واخلې پر۱۸۳۷ز. کال د سپيني ادې په يوه ښکلي کنبلي شعر کې:
... سرونه)يې (غوڅ کړه د دښمن په توره – مور يې کړه پر غليمانو بوره...)رڼا ثلورمه ګڼه(.
خپسر- پخپل سر يا خپل سر: د جمال په څېر به و سبځې پرې خپسر)حميد (
پرې ! پرېږده، پرېږدئ: پرې سر سرتوره وير ژړلې مور دې)زيار (
درېم درېيم
پرېستی پرې ايستی
پرېښی پرې ايښی
پرېښوم پرېښووم: ته يوازې له ما ولاړې او غمو ته دې پرېښووم:ز (
راخلې، راخېستی... رااخلې، رااخېستی...)اخم، الم... ناکره دي (
راړوي، راړولی... رااړوي، رااړولی...او د داسې نورو الفونو مدغمول.
که کړه: وما پردېس ته ځان راښکاره که)حبيبي (، هرګوره، د دغه کړ بنسټ))کو-ل ((دی چې د)کړ-ل، کل-ل، کاند-ل، کاڼ-ل (سره هممانيزونه رغوي او هر ليکوال او بيا شاعر کولای شي، د ليکلاريزې او سبکي رنګارنګۍ په موخه له دغې رنګارنګۍ کار واخلي.
پښتون)د پ په فشار (پښتون مسلمان، پښتون مسلمان)خادم (
توبه د)ت په فشار (ياره توبه توبه
نامراد دوه څپيز: همه واړه هسې پاتې شول نامراد)رحمان (

۱۵- همدارنګه توليزې)وزني (تشې په ځينو ښځايو زياتونو ډکول ژبنی او شعري معيار زيانمنوي، لکه د پېښوريو په پېښو: پکې ځاله د زمريانو ده –دلته)کې (زمريان اوسي)عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقری (.
"زه " لکه ازاد)ه (مرغه)خاموش (؛
بې له مامرې، بې له تامرم
سره)پوهه (یو زړگیه
په خندا مرې، په خندا مرو)لایق، لایق زاده (....

ځلاري د)څلور لاري (، پېنځکلن د)پېنځه کلن (، اووکلن د)اووه کلن (،
اتکلن د)اته کلن (... پرځای د وییرغاونې له آر سره سم رالنډ کړشوي او ځاینا ستي شوي دي.

هرگوره،)زما (او)زمورږ(یوڅپیز او دوه او څپیز کارول او بیا)مورږه (او)زمورږه (دوه څپیزول او
درې څپیزول بیا هم لړو ډېر دود لري.)پسرلی (دوه او درې څپیز دود لري او)سپرلی (لاهم
همداراز په منځنۍ پښتو کې د))یو ((اوښتې او ښځینه بڼې یو څپیزې)یوه،یوۀ، یوې (ویل
کېږي، لکه د علیخېل لایق په دې دې بېلگه کې:
... هلته د وچ ډاگ پر لمنه باندې
د منې باد ته)یوه (کېږدۍ رپېږي
په دې کېږدۍ کې)یوه (رنځوره ښځه
اوربلوي او له دردو ژړېږي...) -۲ځ. تمثیل (؛
او په دې ډول ترې د نورو سیمو ویناوال هم گټه اخېستای شي "ستا "، "دستا " دوه څپیزول کوم
گړدودي لاسوند نه لري، نو باید ، لکه له مخه چې وویل شول، د "دتا " او یا هم د "دا ستا " په بڼه
وکارول شي. د وییونو بېځایه تکرار لکه د محبوب سنگر په یو لړ ازادو او نیم ازادو شعرونو
کې له همدا سې وزن ډکونو څخه شمېرل کېږي او شعري ښېخوندي را منځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وییپانګه)واژه نامه(

ارمانل	حسرت خوردن
استازګر	رسالتمند
استازي	نماینده گی، رسالت، سفارت
ارتېيلځی	زباله دان
اسکېرلی	مستضعف
اسمانڅک	اسمانخواش، سر به فلک شده
اسمانلار	کهکشان
ارت و بېرت	بسیار وسیع یا گسترده
آر)ه(	اصل، اصیل، پرنسب
آړ	مانع، سد ، شرط
اسان خوښی	استراحت طلب
ارام خوښی	راحت طلب
ارامځای	آرامگاه، مقبره
ازمون بټۍ	کورهٔ آزمایش
انځور	تصویر، تابلو
انځوریز	مصویر، تصویری، منقش
انځورګر	مصور، نقاش، نگاره گر
اوتې بوتې	چرند پرند ،چرندیات
الواک	نظر، تیوری
الوی	بریان، واسوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس اوس، په دې ورو ستیو کې	درین تازه گی-آواخر،آخراً
اړنګ	شک،تردید
اړنګ بړنګ	شک و تردید
اړنګلاندې، اړنګمن	مشکوک، تحت اشتباه
اکر	وضع، حالت
اکربکر	حال احوال
اکروکر	وضع هویت
انکړ	حالت و وضع (بد انکړ)
اړین	ضروري، حتمي
انګۍ، انګازه	پژواک، انعکاس صدا
اړ	صرف، دریغ
اننګوړی	انارک، رخسارگک
اند	فکر، اندیشه
اند و ژوند	اندیشه و زنده گی
اند و واند	اندیشه و خیال
اند پوهه	ایدیولوژی
انددود، اند توګه	طرز فکر
انډوخر	خرمستي
انډۍ	قورمه
اورپکی	اشرار
اوړون ټکی	نقطه عطف
اور اورکی	کرم شبتاب
اورشیند (غر)	(کوه آتشفشان)
اورتون	آتشکده
اورپښتی	آتشپرست
اورین، اورنی	آتشین
اورلوبه	آتشبازی
اورپکی، اورګډی	اشرار
اړه تړه	بندوبست؛ زدوبند

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېز،اغېزه	اثر،تاثير
اغېزمننه	اثرپذيرى
اغېزښندنه	اثرگذارى
اوکوب	شکوه
اووى)ژمنه(	قول، وعده، تعهد ، تضمين
اويجه	سرزمين، قلمرو
اوښان)اوښکن(	آشک آور
ارمانژلى	ارمان زده
اوږدمهالى	طويل مدت
)ا (وسمهال، نن سبا	امروزه، دراين روزها ؛ ماضى
)ا (وسمهالى	معاصر
بادوړه	باد کويه
---	يقيني،اعتمادى
باوري	قابل اعتماد
باورور	رأى اعتماد
باوررايه)-ې(	اعتماد نامه
باورليک	
بد ورد يا بدورگ)-ى(	بدمنش، بد طينت
بد اندى	بد انديش
بدلگى	ناپسند ، نامطبوع
بدگڼه	زشتى،ناسزا
بدوين)-ى(	بدبين
بدونگى، بد رنگ	بدقواره، زشت رو
بسېدل	کفايت کردن، بسنده کردن
بډ ،گوَر	حريف، ضد ، مخالف
برخليک	سرنوشت
برخليک ساز)-ى(	سرنوشت ساز
بې برخليکه	بى سرنوشت
بې برخليکي	بى سرنوشتى
بې سروبوله	بى سروپا ، نادرست

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې سروبې سروانبي	بی بندوبار
بول، اووی،ژبه، ژمنه	قول، عهد
بريا)برياوي (	دست آورد)ناکره:لاسته راوړنه (
برېښليک)برېښناليک (	ایمېل
برېښليکول	ایمېلول
بولـله	قصیده، حماسه
بلوسل	غصب، تجاوز کردن
بلوساک، بلوس، بلوسه	غصب، تجاوز
بلوسگر	غاصب، متجاوز، تجاوزگر
برلاسی	تفوف، هژمونی
بری چار	فاتح، غاصب، پیروز
بشروواله	بشر دوستی، هیومانیزم
بېړني	فوری، عاجل
بېړنی اکر	حالت اضطراری، ایمرجنسی
بېړندوی، تلواري	عجله کننده،شتابان
بې سوله	نامعقول، غیر منطقی
برمیال، پرمن	پر شکوه، شکوهمند
بې نیاو، بې لوره	بی رحم، بی انصاف، غیر عادلانه
باکه	حدس، ویار
بو ځل	سنگ باره،دیوارسنگی
بورجل	اقامتگاه؛کمینگاه؛سنگر
بلېندہ،شونتېي	مشعل چراغ چوب
بلونج	بدیل، الترناتیف
بوړن	تکان، دلهره، دهشت
بوړنوری	-دهنده،دهشتناک،دهشت انگیز
بوړنېدل)-ول (	تکان خوردن)-دادن، برآنگیختن (
بدلمېچ	میزان الشعر، عروض
بهير	کاروان، جریان؛ روند، پروسه
بې کچه)بېکچه (	بی اندازه، بی حده، نامحدود
بلهاري، بلهاری	فدا ، قربان)-ی (

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلهاري	قربانی
بويه(خوړل بويه)	باید ، بایست
بنجره	شگوفه
بنجر ، بنچر	ژولیده، پژمرده
بَخوَله(په دويم خج)	فاجعه، تراژیدی
بدوين(-ی)	بدبین
بېواک اوخپلواک	واکه و همخوان، واول و کنسوننت
بېواکوړی	ابتدا به ساکن،کلستر
برېکۍ(برېبوکۍ،بورېبوړکۍ)	گردباد
بیا بیا ، په بیائلي ډول	باربار، مکرراً
بې ټیکاوه	غیرثابت،متزلزل؛بحرانی

پاتمړي	میراث
پاتوړی	وارث
پانگواکي	امپریالیزم، سرمایه سالاری
پاڅون	رستاخیز، قیام
پارو پامیزاد(يوناني)	بلند تر از پرواز عقاب(افغان زمین)
پلور	ارزش، فروش
پسولل،رازل	آراستن(به زیور...)
پخشو	خلاص،فارغ، رها ،آزاد
پتليز(-ول)	پیوست، پیوند)کردن)
پار(د ميني په پار)	خاطر ، پاس(به خاطر- به پاس عشق)
پاټکی(سرخج)	قطعه، شعر
پاټکیوال	شاعر
پاړکی	طبقه(اجتماعی)
پاړکيز(پاټکيز)	طبقاتی
پاسللی	ممون، سپاسگزار
پاسلونی	منت گذار
پاسلل(زباډول)	منت گذاشتن
پاسلنه	منت گذاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسوال	پاسدار، نگهبان
پامورړ	درخورتوجه،قابل ملاحظه
پايتکی	نقطهٔ پايان)-ی(
پايبنه	شکل نهايی، فاينال
پايخج	فشار پايانی
پايله	نتيجه
پيلخج،سرخج	فشارآغازی
پيلامه	علامه، علامت)سمبول(،نقطهٔ آغاز
پايلوبه	بازی)مسابقه(نهايی
پوړ	قشر)ساختمانی، اجتماعی(
پښوبه	دستورزبان، گرامر
پښوييز	دستوری،گرامری
پښبېله)ابتدا به ساکن(	قافيه
پښبليز،قافيوال	قافيی، قافيوی
پېرو پلور	خريدوفروش
په تېرکي	سهواً؛ درگذشته
په پښتوغږېږم	با پشتوگپ ميزنم
پرپښتوليکل کړم	دربارهٔ پشتومينويسم
پرغز	غضب
پازوال	موظف، مسوول
پترړ،پاڼ،گړنگ	کره کوه، پرتگاه
پرنډي ويني	خون لخته
پاڼريژ	برگ ريزان
پتليز)جوخت(	پيوست
پربڼه	سنگلاخ
پرخ	شبنم
پژی	بدن، وجود، جسم
پژنی	بدنی، جسمی
پنځ	طبيعت
پنځول، هستول	آفريدن، ايجاد کردن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځونه)هستونه (	آفرینش، تخلیق،ایجاد) هنر (
پنډغالی	جاری اجتماع، کمپ
پنډوپېړ	لُک و پهن،زیاد ضخیم
پورژنی)سلی (	مسافر، تبعید شده
پېر	دور، دوران، گردش)زمان(، حالت
پېرزوینه	رواداری، همدردی، مهربانی
پېیل	سفتن؛ سرودن)شعر (
پېیلی	سفته؛ سروده شده؛ منظوم
پیلوړ	پرورش
پانګ ونه	سرمایه گذاری
پرتله	مقایسه
پرتلیز	مقایسی، نسبی
پرله پېیلی	منظم، مرتب
پرله پسې،پرلپسې	پی یکدیگر؛ پیهم، پیوسته
پرله غښتی	منسجم، سستماتي
پرښتل،پښتل	پرستش کول
پرهرژلی	مجروح
پوهاوی،وبله پوهاوی	تفاهم،افهام وتفهیم،مفاهمه
په ټوله کې، په لویه کې،په ټولیزډول	عمومی،عموماً،عمـدتاً) لـه لویـه
په سر)سر (کې،ترټولو مخکې	سره (
په ناسوبتیا کې	ازهمه نخست،پیش ازهمه
په لوی لاس	غیاباً،غایبانه
---	ارادی، قصدی،قصداً
تلپاتې	جاویدانی، ابدی
تلپادی،یادژوندی	زنده یاد
تل بهاندې	همیشه جاری
تل ژوندی	زنده جاویدان
تلسمسور	همیشه بهار، همیشه شگوفان
تل ښېرازی	همیشه بهار، همیشه سرسبز

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلغاک	شوروشر؛ بادوباران
تاړاک، یلغاک	شبخون، تاراج
ترله)تربوره (	اودرزاده)مؤنث (
تاندلیان	جوانمرگ
توښې،تودنۍ	بخاری
تبځ	تخته سنگ
تره	بدن، وجود
تړه	لاش کوه؛ پیمان..
تړونی	آله بستن،
تلاوه	جفا
تلوَله	وارخطایی، دست پاچگی،تشویش
تلوَلی)پایخج (	وارخطا ،دست و پاچه، پریشان
تلوَلی)۳خج (	بریان) شده (، کباب)شده (
تندي لیک ،برخلیک	سرنوشت
تندغری	تړی،جلوهلی
توندوتېز	تندوتیز؛ دیم و فُل
توزنه هیله	تمع بیجا
توسن	سبب
تنا	رعد
تمبزی)تمبزي (	سوراخ بینی)مناخیر (
توک)توکونه (	عنصر، ماده
توکی)توکي (	عنصر،ماده
توند	تند
توخم	تخم
توکم)لکه توخم (	نسل، نژاد
تیندک	سکندری، خرام
تورتم رونی	ساهی شکن
ترخ	درز، ضمن
توره دربله	سیه و تار، چرک و سیاه
ترخ	بغل)کوه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړه، تړون	پیمان ،قرارداد
تړونوال	قراردادی،متعاقد
تل	ته، ریخته
تور برېښ	تهدیه با سلاح
تس نس	حیف میل؛ درهم وبرهم
تشتور	یکسره خالی
تشپانې	غیرمسلح،خلع سلاح
توغ)له توغه وتل (	توان)ازعهده برآمدن (
تَوغه،ناغه،گناهگاره،گرمانه	کفاره،جرمانه، جبران خساره
توغَه	انجیر

ټکر	تصادم؛ التباس؛ توارد)درشعر (
ټکرخور	متصادم
ټکرویی	واژۀ تصادفی
ټوک	جزء
ټیټال	پستي، دنائت
ټول، غونډ	کل، همه
ټولیز	عامه، عمومی، همگانی
)ټولیزې (رسنۍ	رسانه ها)-ی همگانی (،)ماس (میدیا
ټولنواله	سوسیالیزم، جامعه گرایی
ټولنوده	رشد جامعه، رشد اجتماعی
ټولنپوهنه	جامعه شناسی، اجتماعیات
ټولنوټیز	اجتماعی-اقتصادی،سوشل اکانومیک
ټوژله،ټولوژنه	کشتار دستجمعی،جنوساید
ټولځ	مجمع، کمپلکس)ساختمانی... (
ټیکاو	ثبات؛پایداری
ټاټوبی	زادگاه؛سرزمین؛ میهن

جاج)-اخېستل (	فکر، مفهوم، برداشت)کردن (

(c) ketabton.com: The Digital Library

جره	کشیده گی، کشمکش
جارواته	برگشت
جاروتل	برگشتن
جالپانه،اوبپانه،گورتپانه	وبسایت
جړاو	مرصع
جنگ جگړه	مبارزه جنگ و جدل
جنگیال)-ی(	مبارز، رزمجو، سلحشور، جنگجو
جوت	آشکار، ثابت، مسلم، بدیهی
جړوبی)ځړوبی(	آبشار
جوله	شکل، فورم
جولیز	شکلی، لفظی
جلا وطن)-ی(، جلاهیوادی	تبعید ، تبعید شده، دور از وطن

چار	کار،فعالیت؛ مهم
چاره)۱خج(	کار
چاروال،کارندوی	فعال،کارا
چاره)پایخج(	چاره،علاج
چارواک)-ی(	مقام،صاحب مقام)دولتی،رسمی(
چاپگر	چاپگر، پرېنتر)کمپیوتر(
چاپېریالي	محیطی، environmental
چاپېریالپوهنه	محیط شناسی ecology
چاپ،چاپي	چاپی،مطبوع
چاپخونه	چاپخانه،مطبعه
چاڼځی	تصفیه خانه، پالش
چورلکه	هیلیکوپتر، طیارۀ چرخکی
چورلک	چرخش، سکندری
چورلیځ،لمانځی)۲خج(	محور
چړاو ،ټولوژله،ټولوژنه	قتل عام،کشتارعام، مساکر
چلښت پیسه	کرنسی،پول رایج
چلندلار،چلندبیلگه	طرزعمل، procedure

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارناچار	مجبوراً، ناگزیر
چمگاډی	ترموای

ځاځ	خشم، قهر، غصه
ځاځل	به خشم آمدن، قهرکردن
ځاځوړی، قهروړی	قهرآلود، خشمگین
ځمکلاندي	زیرزمین، زیرزمینی، اندر گروند
ځمکواکي	زمین سالاری، فیودالیزم
ځمبل(بانه رپول)	پلک زدن، مژه بهم زدن
ځېل	نوع، ژانر
ځواکلېږد	انتقال قدرت
ځواک	نیرو، طاقت، قدرت
ځلوب	سراب
ځواکمن	نیرومند، مقتدر، پرقدرت
ځواکمنېدل(-ول)	نیرومند شدن(-کردن)
ځواکمني	نیرومندی

څانگ(څانگونه)	بال، شهبال
څانگغوڅ	با پروبالِ شکسته، دل افگار
څانگ وسرغوڅ	باپروبال وسرشکسته
څپڅپاند	نوسانی، غیرثابت؛ متردد
څرخوبی، گوړبهی	گرداب، چرخاب
څورنگ	دلریش، پریشان
څڅۍ، تره	ناوه
څڅواکی	قطره گک
څڅوب، څڅوبی	چکک، تراوش، چکیده
څپان	توفان آب
څلاري(څلورلاري)	چهارراه، چارراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څمغبلی)بېپیڅوله کېږدی(	غژدی، بدون در پرده
څنډ	افق
څپونی	دستمال، دست پاک
څپه	موج؛ هجأ، سیلاب
څو څپیز	چند هجائی
څلوریځ	رباعی، مربع)شعر(
څلوریزه	چهاربیتی، چهار پاره؛ قطعه
څوَب	شوق

خاچونی)چونی(	بلبل، عندلیب
خونړی	خونین، خون‌آلود ؛ خونخوار
خوځون، خوځښت	حرکت، تحرک، تکانه
خوگلن	گلخن، خریج آتش
خول ماخول	زده و زخمی
خوال	خالیگاه، بیخ کوه، سچ کناره رود بار
خول	تاج، خود ، کلاه آهنی، پوچک مرمی
خواخوږي	همدردی،همدلی
خوږبویه	خوشبو
خوږبویي	خوشبویی
خوږغاړی	خوشخوان، خوش‌صدا
خونل، لونل، ښندل	نثار کردن،آفشاندن)گل(؛اثرکردن
خولنگ	فریاد
خاورپوهنه	خاکشناسی

دښمن، دښنه، میرڅی	دشمن، خصم
دک	علت
دروږ،بلهار	قربانی
دوبیزه	مثنوی
دربیزه	مثلث)شعر(
دوه څپیز	دوهجایی، دوسیلابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه گرایه،دوه هومره	دوچند
درسته	سلاح
درستوال	مسلح
درغل	سر درگم، فریبکار
درغلي	فریبکار؛ جعلکار، جعلی
درگه	نیستان، نیزار
درنگه	لاش، نعش، جسد
درنگمخور	لاشخور

ډبروژله	سنگسار
ډمگۍ	مشاطه، آرایشگر
ډورۍ، گورنډه	دخمه
ډنډگلی	نیلوفر
ډلیز	گروهی، دستجمعی، جمعی
ډیل)تال(	معطلی

ربړه	معظله، پرابلم، شمالک
رازل، ښکلل، سینگارول	آراستن، پیراستن،اذین بستن
راشی)پایخج(، ربز	برف کوچ
رانغښتل)رانغاړل(	پیچاندن،دربرگرفتن، در...نهفتن
رزمنه وال	روزی رسان
رپی	پرچم، بیرغ
رپاند	در اهتزاز)پرچم...(
رسنۍ	رسانه ها
رسنوال	ژورنالست
رسنیز	رسانه یی،ژورنالستیک
رغځی	راغ، سنگزار
رغاونه،رغونه	ساختار
روغه وال	صلحجو، صلح خواه
رڼوب	زلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریز	برف کوچ
رېږدله	زمین لرزه، زلزله
رخه سخه	حسد و عناد
رغښت-رغاونه	سرنوشت، ساختار
ربغړ	اولاد بی نوا و یا بی سرپرست
ربغونی	
رنگین ټال،بوډۍ ټال	رنگین کمان،کمان رستم،قوس قزح
ریشی، ستانه	روحانی
)بیا (رغاونه	ساختار،بازسازی
رغنده	سازنده،تعمیری
رغاوه	صنعت
رېږوکی	زار و زبون
رېړ	زحمت،محنت
رېړیالی، زیارکښ	زحمتکش،کوشا)ن (
رېړه	مشکله،معضله،پرابلم
ربنه	باد خفیف،نسیم
ربځ)رېبځ (	جاروب، برس دندان، کفش...
رښته)رښتې (	حق)حقوق (
رښتیا)رښتیاوې (	راست،راستی،واقعیت)واقعیتها (
رښتیاینه	تحقق
)په (رښتیا-رښتینه	واقعاً

زغر	زره، جوشن
زغرور، زغروال	زره دار
زغریالی	زره پوش
زغرگاډی	موتر یا خودرَو زرهدار
زغرتېړی	واسکت زره
زغرد)په زغرده (	صریح،آشکارا)گفتن (
زغم، پېغ	تحمل،بردباری،حوصله
زغمناک،پېخیالی	بردبار،تحمل پذیر،باحوصله

(c) ketabton.com: The Digital Library

زغمورې	قابل تحمل
زغومی، څرخوبی	گرداب، ورطه
زمول، زمولِلی	پژمرده، ژولیده، خشکیده
زمولل	پژمردن، خشکیدن
زېړغلی، ژیړغړن	زرد مانند
زېرندويي	آفرینشگری، ایجادگری
زېږندوی	ایجادگر، خلاق، آفرینشگر (هنر)
زهرژلی، زهرجن	زهرآگین، زهرآلود؛ سمی؛ مسموم
زیری گر (ندی)	مژده رسان
زېښناک	استمثار، بهره کشی
-گر	استثمارگر، بهره کش

ژغور (ژغورل، ژغورتیا)	نجات، رهایی
ژغورند (ه)	رهاییبخش، نجات بخش
ژغورندوی، ژغوراند	ناجی، منجی
ژغورډله	تیم نجات
ژغوربېړۍ	کشتی نجات
ژمن	ضامن، متعهد
ژمنه، ژبه	وعده، تضمین، تعهد
ژبپوهنیز	زبانشناختی، لنگویستیکی
ژبپانگه، وییپانگه، وییزېرمه	ذخیرهٔ زبان، vocabulary
ژوندجگړه	تنازع اللبقا، مبارزهٔ زنده گی

سپوږمیز	مهتابی، قمری
سپوږمۍ مخې	ماهرخ، مهرخ، مهرو
سترگلین	نگاه، نظر
سترگلید	دید چشم؛ چشمدید
سترگولیدلی	شاهدعینی
سترگولیدلي	چشمدید ها
سترگ ارت	چشم انداز

سترګرس	چشم رس eyeshot
سترګ ورشو	ساحۀ دید
ستو	قطره گک
ستونځ	قله، چکاد(کوه)
ستونزه	مشکل،معضله،پرابلم
ستونزمن	خسته کن، پرابلماتیک
ستغیونی	صعب العبور
ستن،غونډ	ستون،رکن(شعر)
سوړسمخ،یخ کرخ	خیلی سرد ،زمهریر
سروب،سرامنې(اوښکې)	خوناب
سکینده(-کول)	جبران(-کردن)
سندرۍ	شرشره، فواره
سیند	دریا ،رود ؛فرهنگ(قاموس)
سیندکښنه	فرهنگ نویسی،لکزیکوگرافی
سیندکښ	فرهنگ نویس
سیندګی	دریاچه،جهیل؛ فرهنگ کوچک
سمندر،دریاب	بحر ؛فرهنگ محیط،فرهنگ جامع
سمندرګی	بحیره
سمندرمشر،سرمانو	امیرالبحر، کپتان کشتی
سندربول، سندرغاړی	آواز خوان،گلوکار
سندربوله	مشاعره
سوَب	حاضر
سوبتیا	حاضری، حضور
سُوبمن	فاتح، پیروزمند
سوبه	فتح، پیروزی
سورکی	شفق
سونتوکی،سونتوکي	مادۀ سوخت، موادسوخت
سونلرګي	چوب سوخت
سروور،سراور	میوه افشانی بر عروس
ساهو	جاندار، ازاد ، اسوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړاند ، سرغاړی	متمرد ، سرکش
ستن	رکن، ستون
سول	عقل، خرد
سکالو	موضوع، مضمون، مطلب
سم له لاسه	فوری؛ طورموقت،موقتاً
سملاسي	سمدستی، دستی،فوری، عاجل
سکاسه)سکاسي (	شبح)اشباح (
سکته)۲خج (	قناعت؛ صبر

شننه	تحلیل، تجزیه، تقطیع
شوبله	هزارپا ، شیله، تانک جنگی
شوبلور	تانکیست
شپول)شپاله (	هاله
شتیِ	تیر، سوفار، خدنگ
شیند پر شیند	تیت و پرک، پراگنده
شوپیان	تاوان،خساره
شک و شوپیان،اړنگ بړنگ	شک و تردید
شکمن	مترددِ ؛مشکوک suspect
ښکالو	صدای پا
شونی	شدنی، ممکن
شونتیا)شونتیاوي (	امکان)امکانات (

ښکالوه)سرخج (	بحث،مباحثه
ښکېل	درگیر، دربند ، گرفتار involved
ښکېلتیا	درگیری، گرفتاری
ښادمانه	حماسه، کارنامه
ښارمېشتی	شهرنشین
ښاروند	شهروند ، تبعه، ستیزن
ښاروندي	شهروندی، تابعیت،ستیزنشیپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاک	استعمار
ښکېلاکگر	استعمارگر
ښکارندوی	نمایانگر، ممثل، مظهر
ښکلل	مزین ساختن، توشیح کردن
ښکلیستان	سرزمین زیبایی
ښه ترا ، په ښه ډول	خوبتر، به گونۀ بهتر
ښهانه،ښمر	خوبی،نیکی
ښمروښېگڼه	خیر، خیریه

- - -

غځوني	خمیازه؛جهش
غورځنگ	جنبش، نهضت movement
غورځاوڼ	عضوِ یک جنبش
غوني)زیرېدل(	گونه)تغییر خوردن(
غرڅپه	موج عظیم، surf
غړند	پژمرده
غړی	عضو ؛ عضله؛ پراته
غړیالی)ړوب(	عضلاتی، تنومند
غبلي	رمه
غلچکی)نظر(	)نگاه(دزدیده، خس دوز
غوړسکه	دود کشیف
غلیاک	حمله سری، شبخون
غاړي مورگي	بیشه و گنگل، کوه و دامن
غونډ	رکن، مجموعه، گروه
غرڅپه	موج عظیم
غاړه	گردن، لحن، نغمه
غزلبول	غزلسرا ، غزل گو
غزلیز	غزلی
غوړگه	توده
غچ	انتقام
غوره	مهم،برجسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوراوی	انتخاب، گزینش
غورچاڼ	گلچین، گزینه
غونډ	عبارت، فقره؛ رکن
غونډْله)۲ څپیزه (	جمله
غونډْله پوهه	جمله شناسی، نحو

- - -

کرکنډه	خرسنگ
کارغالی	کارگاه، ورکشاپ
کاز	آز
کازمن	آزمند
کومی	حلقوم
کبړ	ریسمان، ضحیم، کېبل
کربه	راه صعب المرور کوهی
کبلۍ	غزال
کوکۍ	گل، دهن، پروانه گل
ککۍ	سردمک چشم
کړنگ ژمی	زمستان سرد
کونډ	قله، سربریده
کنځر)کنځڼ (	پلاس، لحاف، مندرس
کروړ	روبین، سخت، نام شاعر
کرگر، کروندگر، بزگر	زارع، دهقان، کشاورز
کړوَنگی)دویم خج (	آبشار
کسات	انتقام
ککوبی	عطر)گلاب (
کوبۍ	حباب
کوکه)کور (	فریاد، واویلا، ضجه
کهول)کول (	دودمان، نسل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونګ وزمه	جغد مانند
کیځلیک	لوحه مزار
کوغالی، کوډغالی، کوډله	مرغانچه، ځانهٔ محقر
کنګل	یخ، منجمد
کنګلنی	فریزر
کچ	سطح، سویه

- - -

ګر	ظلم، ستم
ګرګر	ستمګر
ګړنګ	پرتګاه
ګردله	ګردباد
ګلکڅ	ساحل پر ګل، بیشهٔ ګل ساحلی
ګل ونه	درخت ګل
ګلبڼ	ګلشن
ګلباغچه	باغچهٔ ګل
ګلبوټی	غنچه ګل
ګلپاڼه	ګلبرګ
ګلڅانګه	شاخ ګل
ګل وله	ګل بید
ګل ویی)-ونه(	ګل واژه)ها(
ګلمینه	عشق ګل، ګل دوستی
ګلیون	ګل ګشت
ګوټپېر، ګوټلید	زاویهٔ دید
ګواښ، ګواښنه	اخطار، تهدید ، قهر
ګواښل	تهدید کردن؛ اخطار دادن
ګور)ګڼ(	غلو)با واو معروف(
ګور)لکه لوړ(	حریف، رقیب
ګل څېره	ګل چهره

(c) ketabton.com: The Digital Library

گل مخي	گلرو، گلرخ
گلورين	گل مانند
گورنډه، ډورۍ	گودال، دخمه
گوربت	عقاب
گروم،زړه غوټه	عقدهٔ دل، کمپلکس
گرومن	پر عقده، عقده يي
گرانبيه	گرانبها
گبنېي	)رعشه (لړزه
گوټ	جرعه، گوشه

لمر پښتي	افتاب پرست
لمرمزدک	معبد يانيايشگاه خورشيد
لمريز	خورشيدی،شمسی
لمريزکال	سال خورشيدی)هجری قمری (
لمرين	آفتابی
لمرخرک،لمرخړيکه	نوک آفتاب، آغازطلوع
لمرخرکی، پيتاوی	پيتاو ،آفتاب رخ

لاربه	رهنمون، رهکا
لښل، لېږدېدل	کوچيدن
لېږد	کوچ، رحلت
لوښه	خصلت، عادت
لاربنود	رهنما
لوربنود	سمت دهنده،قطب نما
لارلودن، لورلودن)ورکېدل (	سمت وسو ؛ خرک ودرک)گم شدن (
لروين	دوربين
لنډوين	نزديک بين، کوتاه نظر
لولنگر	آواره، خانه بدوش
لالهاند ، لالهان	سرگردان
لگړ، خوړ، توی	رودبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوخي پوخي	زاری و الحاح؛ چاپلوسی
لی پرلی	اینسو و آنسو ؛به هرسو
لور	رحم، رواداری
لوربېنه	رواداری، مهربانی
لوراند ، لورين	مهربان، رحیم
لورول)لورېدل(	روا داشتن
لېوال	مشتیاق، علاقمند
لېيل، هخول	تشویق کردن
لړه	دمه، مه، غبار
لېوالتيا	اشیاق، علاقه)مندی(
لونل)لونی(،خونل	افشاندن، نثار کردن)می افشاند (
لوبډله	تیم)ورزشی (
لوبغالی	ستدیم
لوبغاړی	ورزشکار،بازیکن
لېوکتی	چوچه گرگ
لید	دید ، نگاه، نظر
لووی	گواه، شاهد
لاسبری	مسلط)به فشار "ب" (
لاسبری	تسلط)به فشار "ر" (
لاسرسی	دسترس)-ی(، access
لېچن)لېچن سترگی (	چرکین، شریده)چشم شاریده (

مرگخپانی،مرگاني،مرگونی	مرگبار
مزدک	مسجد ، معبد ، نیایشگاه
مزگت	مسجد ، مزگت
مخسوری	سرخرو
مخسوری، مخسوري	سرخرویی
مخرونی	بارخ صفا ، آبرومند
ماڼو	ناخدا ، ملاح، کشتیران
ملیا	همراهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

منی	مرکز
منګنی	خزانی
مینه وړی	دلربا
موخه	هدف، مقصد ، مرام
موخن	هدفمند
مرجونا	غواص
مرګ و ژوند	مرگ و زنده گی
مرګ ومړینه	مرگ و میر
مخسور)ی(	سرخرو
مخسوري	سرخرویی
منځپانګه	د)ونمایه(محتوا
ملوب	خوناب، آبگین
متره	نیرو ، شیمه
ماښامی	خفاش، شپرک
مړزګه خور	لاش خور
مخینه	سابقه،پیشینه
مخینه وال	سابقه دار،باسابقه
مخبېلګه	اُلگو،مودل)نمونه(
مخنی، مخینی)مخینیان(	قبلی، سلف)اسلاف(
ننګول	چلنج-چالش کردن
ننګونه	چلنج،چالش
ناسکیندی	جبران ناپذیر
ناباندي	ناموافق، مخالف،مختلف الرأی
ناباندي،ناباندېوالی	عدم موافقت، مخالفت،اختلاف
ناتار،ناورین	فاجعه، مصیبت
ناسوَب	غیرحاضر،غایب
ناسوَبتیا	غیرحاضری،غیابت،عدم حضور
نازغموړ	غیرقابل تحمل
نازولې او نازلوبولې	نازدانه و نازنین
ناورین،ناتار	غم، اندوه،فاجعه،تراژیدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخوالې)نادودې(	ناسزا ، ناپسمانی
ناخوال	نارام، آزرده
ناړام	لجوج، جسور، ماجراجو
ناندره)نانذرې(	جنجال، لانجه
ناندريز	جنجالی،متنازع فیه
نانډوله	ناسازگار
نانډولي	ناسازگاری
نانغتان	ناشنو ، بازیگوش
ناغېړی	سهل انگار
ناغېړي	سهل انگاری
نړګه	نهالستان؛ نهالفروشی،نرسری
نوزېږی	نو زاد
نورپنځلی	آفریده از نور
نا لاسبری	نارس، غیر مسلط، تسخیر ناپذیر
نمرګلی،لمرګلی	آفتاب پرست

نیاو	عدل، داد
نیاوتون	محکمه،دادگاه)عالی(
نیاو والي	محکمه، دادگاه
نیاو وزارت	وزارت عدلیه یا دادگستری
نیمژواند)ی(	نیم جان
نومهالی	معاصر،مدرن
نړیواکی	جهانبانی، جهان سالاری
نومونه	اصطلاح، نامگذاری
نومونوړ	قابل تسمیه
نړیواله	انترناسیونالیزم
نړیواکي	جهانسالاری؛ امپریالیزم
نړیپانه، نړیجال	انترنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغوته	اشاره
نغوتنه	تلمیح، کنایه
نګوښل	لنگیدن
نګه)نږه (	باب، خالص
نمنځ	احترام؛ عبادت، پرستش،نیایش
نګاسه	طنین
نګېرل	احساس کردن
نګېرګډون	حس آمیزی، پرادکسی
نګېرنه	احساس
نوږی	جنس)مذکر، مؤنث (
نوږيز	جنسی
نوغی	نطفه، ریشه
نهيل	نا امید ، مایوس
نهيلي	یاس حرمان، نا امیدی
نېز	سیل، سیلاب
نېزوږی	خس و خشاک سیلاب
نيمه خوا	نیم بسمل
ناوکۍ	عروسک؛ نوعی گیاه فرشی
نندارمه	درامه، نمایشنامه
نغرل،نغړل)ناکره:نغړدل (	بلعیدن
نټه	انکار
نټه نه منونکی	انکار ناپذیر
نټيالی	منکر

- - -

وييپانګه،وييزېرمه	ذخیرۀ لغوی vocabulary
)نوي (وييرغاونه	واژه سازی
وييپوهنه	واژه شناسی، واژگان
وسپنيز)ناکره:اوسپنيز (	آهنی،آهنین
ورانپوهاوی،ناسم پوهاوی	سؤتفاهم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبله، ځبله	با همدیگر، با هم، بهم
ولوله	احساس، عاطفه
ولولیز	عاطفی،احساساتی
ونج	عوض، تعویض؛میز
ونجړ	میز خورد
ویلوب	گدازه، مذابه
ویرژلی، ویرلړلی	سوگوار
وبله	باهم، باهمدیگر
ویار	عیب
ویارجن	معیوب
ویی)وییونه(	واژه، لغت، کلمه)واژه ها (
ورشو)اورشو (	مرغزار
ویني بیه	خونبها
وینه او مینه	خون و عشق
وراشه	وجیزه، گفتار نیک
وروه	ابر باریک
وربل)ناکره:اوربل(	کاکل، موی پیشانی
وربوی)اور بوی(	حریم،قلمرو
ویار) ویارن(	عیب)معیوب،نقص(
ویارن)ویاړلی(	پر افتخار، مفتخر
وېره وړی، ترهوړی	هیبت انگیز،دهشت انگیز
وېلاړ	تصمیم،عزم،اراده
ویرژلی،ویرژړلی،ویرمن،ویرجن	ماتم زده، سوگوار
هممهال)-ی(	همعصر، معاصر، همزمان
همغاړی	همکار
همغږی، همغږي	هماهنگ،هماهنگی
همغږیز، همغږیزي	هم آوا،همآوایی
همنوږی	همجنس
همنوږیزي	همجنس بازی

(c) ketabton.com: The Digital Library

همبريدی	همسرحد
هملوری	همسو
هڅول، ليل	ترغيب و تشويق کردن
هاند و هڅه	سعی و تلاش
هوډيالی، هوډمن	مصمم؛لجوج
هوسا ژوندی	مرفه الحال
هېواد پلوری	وطنفروش
هېواد مشر)ناکره:ولسمشر (	رئيس دولت ياجمهور
هيښ	حيران، متعجب
هېښ پېښ، هک پک	مات و مبهوت
هېښتيا	تحيُّر، شگفتی
هېښتياوړ	قابل تعجب،درخورشگفتی
هېښنده،هېښوونکی	محيِّر، تعجب آور،شگفت انگيز

يادغونډه	محفل يادوبود
يمال	توفان برف، برف کوچ
يون	حرکت، پويش، پويه، سفر
يونليک	سفرنامه،گزارش سفر
يونليکونکی	سفرنامه نويس
يوون	واحد ، يونت
يونل، درومل، تلل	رفتن، حرکت کردن، سفر کردن
يېبره	حاصل، ثمر،ثمره
يېبرور	بارور،حاصلخيز
يېړ	دسته کشتی ها
يانکي،يانکيان	امريکايي،امريکايی ها
ياد ، يادونه	ياد و بود
يادنامه	يادنامه
يادښت)ناکره:يادابنت (	يادداشت
ياده،يادی	يادآوری؛حافظه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیک

۱- اجمل خټک: د غیرت چیغه، کابل ۱۳۲۳
ژوند او خوند ، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل ۱۳۲۲
گلونه تکلونه، کابل ۱۳۲۲
۲- احمد شاملو: از زخم قلب، گزینه و خوانش شعر ع. پاشانی، تهران ۱۳۷۳
۳- احمد شاه بابا: د دیوان غورچاڼ، د پښتو څېړنو نړیوال مرکز، کابل ۱۳۵۷
۴- الهام، پوهاند محمد رحیم: ادبي مسألې، د افغانستان دلیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۵- امین، ډاکتر امین الحق: گوري وربځې، کابل ۱۳۲۲
۶- بکتاش، حنیف: د ځنگله سترگو کې، کابل ۱۳۶۷
۷- بنوال ، محمد افضل: وزن شعر دري ، انتشارات پوهنتون کابل ۱۳۲۲
۸- پژواک، عبدالرحمن: کلیمه داره روپۍ: کابل ، ۱۳۳۷
۹- پویان، عنایت اله: منصوري چیغې، دارالاسلام، کابل ۱۳۸۵
۱۰- پیوند ، علي گل: زړه ډمه: ۱۳۵۷ او سیلۍ، د لیکوالو انجمن ۱۳۶۸
د سېنمایاران، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۲۰۰۷
۱۱_پوهندوی جلال الدین او پوهیالي محمدرفیق: قافیه)اوډنه (۱۳۲۲
-ادبي فنون، بیان)اوډنه (،کابل پوهنتون، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی)دواړه گستېتنري اوډنې د پوهاند رشاد په لاربنوونه(. ۱۳۲۳
۱۲- جورج تامسون: خاستگاه زبان، اندیشه و شعر، ترجمه جلال علوي نیا ،انتشارات حقیقی تهران ۲۵۳۲ ، هنر شاعری ۳۲- ۴۲ وزن و کار ۲۲-۵۷
۱۳ - حبیبي، عبدالحی: په اوسني پښتو شعر کې د ژوند څپې، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۶۰
۱۴-حمزه شینواری: غزونې، اداره اشاعت سرحد ، پېښور، ۱۹۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خیبر وږمې، پښتو ټولنه، کابل ۱۳
۱۵-خاموش، لطف الرحمن: مزلونه او منزلونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۶- خزان، عارف: د سحر په غېږ کې، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۷- خوشال خان ختټک: کلیات، لومړی ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸؛
همدا راز یې))ک ((د کابل چاپ او))پ ((د پېښور هغه مانا لري
- زنځیری یا خط نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۱
- سوات نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
- ننګ او غورځنګ، دخوشال بابا منتخبات- کابل ۱۳۶۲
۱۸- داوی، عبدالهادي: ښکلي شعرونه، لومړی ټوک، ۱۳۴۰
۱۹- دوست شینواری: د ادب تیوري اساسونه، کابل ۱۳۶۵ –د پښتو د ولسي ادب لاري
۲۰-رحمان بابا- دیوان- پښتو ټولنه، کابل ۱۳۶۵
۲۱-رضا باطنی: زبان و تفکر، چاپ هفتم نقش جهان، تهران ۱۳۷۸
۲۲ - رضا براهني: طلا در مس)در شعر و شاعری (، کتاب زمان، چاپ دوم، تهران ۱۳۴۷
۲۳-رفیع، حبیب اله: زریني ځانګې، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۵ او د جمهوریت
پلوشې، کابل مجله ۱۳۵۲
۲۴- روهي، محمد صدیق: ادبي څېړنې، د ننګرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰
۲۵- شعریت یعني څه؟ کابل مجله، عقرب- قوس ۱۳۶۲، ۳۱-۳۹ مخونه
۲۶-زیار، مجاور احمد: ولسي ډوله شعر د ولسي، کلاسیک او نوي - ازاد شعر تر منځه، کابل
مجله ۷-۸ ګڼه ۱۳۶۷
- پښتو پښوویه، دریم چاپ، د دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۱۳۸۴
- پښتو لیکلاربود - - - - - - ۱۳۸۲
-زنداني نغمې، بیهقي خپروني، کابل ۱۳۵۹
-وینه او مینه، د دفاع وزارت له خپرونو، ۱۳۶۰
- سوزونه او سازونه، کابل ۱۳۶۴
-اور او ویني ، کابل ۱۳۶۵
- ګکخونه - - - - - - - - - ۱۳۶۷
-ګلولې)ګل بید (- - - - - - - - ۱۳۶۹
-اندوژوند ، آریانا چاپخونه، کابل ۱۳۶۸
د کتاب د لیکوال نورې شعري ټولګې: د سبرونو نڅا ، زما نړۍ، د مرجانونو ځانګې، رزم و
بزم، پوهه او ګروهه، اند و واند ، ساندې او سندرې، نوې پېرۍ او نوې زرۍ، ناپېیلې او ناچاپې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري بېلګې.
۲۷- ژواک، محمد دین)خېړنمل(: افغاني حماسه، کابل، ۱۳۲۹
۲۸- سلمی شاهین: د پښتو ټپې، پښتو اکېډیمي، پېښور پوهنتون، جدون پرېس پېښور ۸۸-۱۹۸۹
۲۹- سنګر، محبوب شاه: زوړ، کابل ۱۳۲۰
- بنده کړیکه، کابل ۱۳۲۲
۳۰- سنګروال، شهسوار: شمله، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۲۷
- شمله، لومړی ګڼه، لندن ۲۰۰۱
۳۱- سېلاب، ساپی: د اوښکو سېلاب، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۹۷
۳۲- طبري، احسان: مسائلی از فرهنگ و هنر و زبان، انتشارات مروارید، تهران ۱۳۵۹
۳۳- غني، عبدالغني خان: د غني کلیات، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل ۱۳۲۴
۳۴- فردا، فاروق: د ګلپاڼو پرخې، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۵
۳۵- فنا ساپی، محمد جان: فریادي شاعر، کابل ۱۳۳۸
۳۶- قلندر: دېوان، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۲
۳۷- کامګار ختک: دېوان، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
۳۸- کاوون، صدیق: سپرغی، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
- د باد په کنډوالو کې، دانش کتابتون، ۱۳۸۱
۳۹- کرګر، اکبر: څو ادبي یادونې، هماغه انجمن، کابل ۱۳۲۲
- صدیق کاوون))د ونو مرګ ((په موسم کې، سمسور اوبپانه ۳-۳-۱۰
۴۰- کمین، برکت اله: مزلونه او غرونه، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۲۲
۴۱- لایق سلېمان: چونغر، ۱۳۴۱
- کېږدی، د هند چاپ ۱۳۵۲
- یادونه او درمندونه، بیهقي کتاب خپرونه، کابل ۱۳۵۷
۴۲- لېوال، عبدالغفور: هوسی، دانش کتابتون ۱۳۷۸
- کله چې ته خپه شې، میوند خپرندویه
۴۳- مجروح، سید بهاو الدین: ځانځاني ښامار، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، کابل پوهنتون ۱۳۵۲
۴۴- مستان، کمال: د لمر شغلو ته، کابل ۱۳۲۷
۴۵- مومند، عبدالحمید: دیوان، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۲۳
۴۶- میا شرف: د پښتو عروض، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷ - ننګیال، اسحاق: هغه شپې هغه کلونه- دولتي چاپخونه، کابل ۱۳۲۳
۴۸- نوید ، نورالبشر: مشالونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۲۷
۴۹- بویل(Böll (هاینریښ: خاطره ای از المان همراه با چند داستان کوتاه، ترجمه بیژن قدیری شهلا حمزاوي انتشارات آګاه، تهران ۱۳۲۳
۵۰- هوتک، محمد بن داود: پټه خزانه- دربیم چاپ، کابل ۱۳۵۴
۵۱ - هیوادمل، زلمی: فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ، جلد اول ریاست تالیف و ترجمه وزارت تعلیم و تربیه ۱۳۵۲
۵۲- یاري، تاج محمد: ستوری او سیوری، دافغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۲۲

53. Best Otto F: Handbuch literarischer Fachbegriffe, Definitionen und Beispiele Fischer Taschenbuch, DietzVerlag Berlin 1973.

54. Engels, Fridrich: Kleines Politisches Wörterbuch Verlag, Frankfurt am Main 1972.

55. Fiedler-Finger: Dialektischer und historischer Materialismus Dietz-Verlag Berlin 1947.

56. K. Kasper und D. Wuchkel: Grundegriffe der Literaturanalyse 2. Auflage VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985.

57. Koch, Hans: Zur Theorie des Sozialistischen Realismus Dietz-Verlag, Brlin, 1974.

58. Langendoen, D. Terence: The Study of Syntax The Generative -Transformational Approach to Structure of Americn English the Ohio State University. Holt Rinehart and Winston, INC. USA 1969.

59. Mackenzie, David Neil: Pashto Verse: revision note. 1. ed. 1958, 2.ed.1993(SOAS), London.

60. Najib, Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée Nº 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.

61. Pstrusinska, Jadwiga: Poetic Forms in Afghan Poetry Folia Orientalia Tome x111 Poland 1971

پر دې سربېره چې زیاتره اخځونه د کتاب په متن کې راغلي، بیاهم د یو لړ مهالنیو)ورېمه، کابل مجله، هیله، څولۍ، ړنا ، لیکوال، ژوندون، ښکلا ، لېمه، لمبه، الفت، ګوربت... (او اوبیاڼو (سمسور، تاند ، ټول افغان، تل افغان، بهیر، لروبر... (یادونه اړینه بولم چې په ازاد متړمې ځنې د شعري ببلګو په برخه کې ګټه اخیستې ده..- نو که د پاسنیو ببلګو په لړ کې د یو شمېر نورو نوښتګرو ویناوالو هغه پر لاس نه وي راغلي، و به مو ښښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارازد ادبپوه او لیکوال دوست نجیب منلي هغه لوربینه پرځان پور گڼم چې د پښتو شعر په اړه یې د خپلې فرانسي لیکنې پښتو لنډیز او هم یې د فرانسي شعري سیلابیک سېستم یو نچوړ په واک کې راکړی دی. د وتلي غزلبول مصطفی سالک د پایینۍ له ځغلندې کتنې هم مننده وی یم. په تخنیکي برخه کې د دانش خپرندویې ټولنې له پښتوپال مشر منلي اسداله ساپي او تکړه همکارانو ښاغلي نورمحمد نورزي او د لومړي چاپ د بیا اوډنې له کبله له هڅاند قاري عمرخېل، او په پای کې د مالي لگښت په تړاو د فرهنگپال ملگري فدانظري له مېړانې مننه کوم.

په ټوله شاعرانه مینه او مننه. ستاسې زیار

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library